

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

**Muqtaṭafāt min kitāb al-‘Umda al-kuḥliyya fī
al-amrād al-baṣariyya (Extrets del llibre
*Fonament de la medicina ocular
sobre les malalties de l’ull*)**

**Edició, traducció i estudi del receptari i glossari
que conté el MS 1784 de la Biblioteca de Reserva del CRAI
de la Universitat de Barcelona**

Anass Benmokhtar Razik

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Muqtaṭafāt min kitāb al-‘Umda al-kuḥliyya
fī l-amrāḍ al-baṣariyya
(Extrets del llibre *Fonament de la medicina
ocular sobre les malalties de l’ull*)

Edició, traducció i estudi del receptari i glossari que conté
el MS 1784 de la Biblioteca de Reserva del CRAI
de la Universitat de Barcelona

Tesi presentada per optar al títol de doctor

Doctorand: Anass Benmokhtar Razik

Directores: Dra. Meritxell Blasco Orellana i Dra. Roser Puig Aguilar

Doctorat en Cultures Medievales
Facultat de Geografia i Història
Universitat de Barcelona

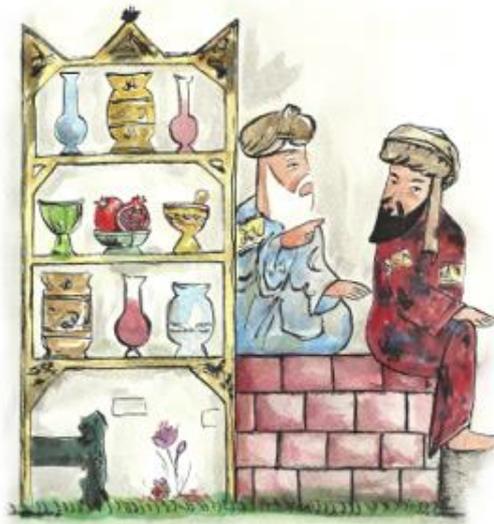
2021

Muqtaṭafāt min kitāb al-‘Umda al-kuḥliyya
fī l-amrāḍ al-baṣariyya
(Extrets del llibre *Fonament de la medicina ocular
sobre les malalties de l’ull*)

Edició, traducció i estudi del receptari i glossari que conté
el MS 1784 de la Biblioteca de Reserva del CRAI
de la Universitat de Barcelona

Tesi Doctoral

Doctorand: Anass Benmokhtar Razik
Directora i Tutora: Dra. Meritxell Blasco Orellana
Directora: Dra. Roser Puig Aguilar

Doctorat en Cultures Medievales
Facultat de Geografia i Història
Universitat de Barcelona

2021

©Il·lustració de la portada: Manting Huang, 2014.

Resum

El manuscrit 1784 de la Biblioteca de Reserva del CRAI de la Universitat de Barcelona conté un compendi mèdic especialitzat, preeminentment, en les malalties oculars i els seus remeis. Aquesta tesi doctoral determina si data dels segles XVI-XVII i si procedeix del Mediterrani oriental, a la zona del Šām.

Quant al contingut, la recerca revela que es basa, particularment, en *al-‘Umda al-kuḥliyya fī l-amrāḍ al-baṣariyya*, una obra de medicina ocular de la segona meitat del segle XIV.

A més, l’anàlisi general del MS 1784, l’edició i la traducció de part d’ell, l’elaboració d’un glossari dels remeis i un recull de les malalties mencionats permeten extreure dades valuoses per a contextualitzar aquesta obra anònima en la tradició mèdica ocular àrab.

ملخص

يحتوي المخطوط 1784 بـ Biblioteca de Reserva، بالـ CRAI، بجامعة برشلونة، على ملخص طبي متخصص، بشكل بارز، في أمراض العيون وعلاجاتها. تحدّد هذه الأطروحة ما إذا كان تاريخه يرجع إلى القرن السادس أو السابع عشر، وما إذا كان أصله من شرق البحر الأبيض المتوسط في منطقة الشام. أمّا بالنسبة للمحتوى، فيكشف البحث أنه يستند، بشكل خاص، على العمدة الكُحلية في الأمراض البصرية، وهو كتاب في طب العيون يعود إلى النصف الثاني من القرن الرابع عشر. بالإضافة إلى ذلك، فإنّ التحليل العام للمخطوط 1784، تحرير جزء منه، ترجمته إلى الكتالانية، وضع مسرد للأدوية وقائمة للأمراض المذكورة يجعل من الممكن استخراج بيانات قيّمة، من أجل وضع سياق لهذا العمل المجهول في تراث طب العيون العربي.

Abstract

The manuscript 1784 of the CRAI' Biblioteca de Reserva, University of Barcelona, contains a medical compendium specializing, preeminently, in eye diseases and their remedies. This PhD thesis determines whether it in fact dates is from the 16th - 17th century, and whether it comes from the eastern Mediterranean, in the Šām area.

*As for the content, the research reveals that it is based, in particular, on *al-‘Umda al-kuḥliyya fī l-amrāḍ al-baṣariyya*, a work on eye medicine that dates from the second half of the fourteenth century.*

In addition, it is possible to extract valuable data, in order to contextualize this anonymous work in the Arab ocular medical tradition, through the general analysis of the MS 1784, the edition and translation to catalan of part of it, the elaboration of a glossary of remedies and a collection of mentioned illnesses.

CONTINGUT DELS VOLUMS

VOLUM I

<i>Agraïments</i>	11
1. INTRODUCCIÓ	12
2. ESTUDI DEL MANUSCRIT	14
3. FONTS I AUTORITATS	25
4. METODOLOGIA	35
5. CONCLUSIONS	41
6. EDICIÓ I TRADUCCIÓ	43

VOLUM II

INTRODUCCIÓ DEL VOLUM II	7
GLOSSARI GENERAL DELS SIMPLES I COMPOSTOS	9
VOCABULARI DEL GLOSSARI	157
RECALL DE MALALTIES	173
VOCABULARI DE MALALTIES	207

VOLUM III

INTRODUCCIÓ DEL VOLUM III	7
SISTEMA DE TRANSCRIPCIÓ	8
INDEX DE RECEPTES DEL MS B 1784	9
ANNEXOS	36
METROLOGIA	43
BIBLIOGRAFIA	46
FACSÍMIL	213

VOLUM I

Taula de contingut

<i>Agraïments</i>	11
1. INTRODUCCIÓ	12
2. ESTUDI DEL MANUSCRIT	14
2.1. Descripció del manuscrit	14
2.2. Contingut del manuscrit	18
3. FONTS I AUTORITATS	26
3.1. <i>Al-‘Umda al-kuḥliyya fī l-amrāḍ al-baṣariyya</i>	29
3.2. MS M 834	31
3.3. Comparació dels manuscrits i conclusions	32
4. METODOLOGIA	35
4.1. Edició	35
4.2. Traducció	37
4.3. Glossari	39
4.4. Recull de malalties	40
5. CONCLUSIONS	41
6. EDICIÓ I TRADUCCIÓ	43
[Receptari i glossari]	44
[Beneficis d’alguns simples]	260
[Quadre de la classificació dels simples]	276
[Apèndix]	280

Agraïments

La present tesi és fruit de sis anys d'investigació, que varen començar el 2015, amb el treball final del Màster en Cultures Medievales. Va ser la Dra. Margarida Castells Criballés qui em va proposar estudiar aquest manuscrit. Prèviament, a principis del Grau en Estudis Àrabs i Hebreus, ja em va despertar la passió pel manuscrits quan a classe d'Introducció a les Llengües Semítiques ens va mostrar un exemplar d'una Bíblia etiop del segle XVIII.

La meua vocació va créixer, exponencialment, a mans de les dues professores que avui m'honren com a directores de la tesi, la Dra. Meritxell Blasco Orellana i la Dra. Roser Puig Aguilar. Amb elles vaig cursar, respectivament, les assignatures de Paleografia Hebrea i Manuscrits Àrabs. M'han inculcat l'esperit de la investigació acadèmica amb el seu guiatge i formació, constants i rigorosos.

Durant els primers anys de la tesi, vaig ser becari del Ministeri d'Educació Nacional, de Formació Professional, de l'Ensenyament Superior i de la Recerca Científica, del Regne del Marroc. La beca m'ha ajudat a finançar part dels meus estudis i l'estada de recerca a la Bayerische Staatsbibliothek, a Munic, Alemanya.

De la seua part, la Biblioteca de Reserva del Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació (CRAI), de la Universitat de Barcelona, m'ha ofert totes les facilitats per accedir al manuscrit, així com el permís d'ús de la versió digitalitzada disponible al portal de la Biblioteca Patrimonial Digital ([BiPaDi](#)).

Al transcurs de la meua formació, he comptat amb l'ajut i les aportacions valuoses de la Dra. Maria Mercè Viladrich Grau, del Dr. Carmel Ferragud Domingo, de la Dra. Ana Labarta Gómez i el Dr. Jon Arrizabalaga Valbuena. Anàlogament, l'estada com a becari a l'Institut Europeu de la Mediterrània, el 2018, m'ha permès familiaritzar-me amb les pautes de tractament del text, la recerca i les humanitats digitals. En el mateix sentit, ser becari a la Delegació de la Unió Europea al Marroc, a Rabat, durant el 2019, m'ha obert les portes a diversos cercles acadèmics i m'ha donat accés a institucions com la Rabita Mohammadia des Oulémas.

Per últim, ha sigut essencial el suport rebut per part de la meua família i amistats. En especial, el suport de Bàrbara Peris Gil, qui m'ha ensenyat i fet estimar el valencià, i el de Manting Huang, qui ha fet la il·lustració de la portada.

A tots i a cadascun, vull expressar el meu explícit i més sincer agraïment. Ara bé, les errades i els desencerts que hi pugua haver són exclusivament meus.

1. INTRODUCCIÓ

La tesi s'inscriu en el programa doctoral de Cultures Medievals. Se centra en els receptaris de les malalties oculars i els glossaris dels remeis simples continguts al manuscrit MS 1784 de la Biblioteca de Reserva del Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació (CRAI) de la Universitat de Barcelona, al qual es referirà a partir d'ara com MS B 1784. Es tracta d'un manuscrit utilitari que s'emmarca en la tradició mèdica ocular àrab en ús en època otomana, al voltant del segle XVI o XVII.

La selecció del manuscrit la vaig fer arran d'una proposta de la Dra. Margarida Castells Criballés, mentre cercava un tema pel meu treball final del Màster en Cultures Medievals. El repte no era fàcil, es tracta d'un manuscrit considerat "joia escrita",¹ però del qual se sabia ben poc i quedava tot per descobrir.

Així, aquell treball de màster es va transformar en un projecte d'investigació que ha culminat en la present tesi. El meu propòsit és editar el receptari contingut al principi i al final del MS B 1784, així com els glossaris; traduir-los al català i a partir de les dades extretes fer un estudi general, un recull de les malalties esmentades i, a més, elaborar un glossari trilingüe (àrab, català, castellà) dels remeis simples i compostos de tipus vegetal, animal i mineral mencionats.

La tasca no ha estat pas exempta de dificultats i troballes. Sobre les primeres, m'adherisc als meus predecessors quant a ressaltar la complexitat de traduir algunes expressions o noms de remeis i la identificació d'algunes autoritats, tot i afegint-hi l'escassetat d'obres mèdiques àrabs traduïdes al català. En canvi, pel que fa a les troballes, he pogut demostrar que, efectivament, la datació del MS B 1784 remuntaria com a molt prompte al segle XVI i que la seua procedència seria del Mediterrani oriental, de la zona del Šām.² No obstant, més destacable encara ha estat la identificació de la font principal de l'obra, a saber, el llibre *al-'Umda al-kuḥliyya fī l-amrād l-bašariyya*, de Šadaqa al-Šāḍilī, d'Egipte durant la segona meitat del segle XIV, de la qual he pogut localitzar diverses còpies.

Aquesta última troballa em va generar el dilema de si continuar cenyint-me a l'estudi del manuscrit o reconduir l'estudi des de la font principal. He decidit continuar perquè considere que el MS B 1784 és un compendi que compleix les característiques de la literatura mèdica ocular àrab d'a partir del segle XV. A més, es constata que la selecció és intencionada i que alguns fragments no són textuais, sinó que han estat modificats. A

¹ Cf. GIRALT, J. (2002). *Catàleg Joies escrites: els fons bibliogràfics àrabs de Catalunya*. (Ed.) Institut Català de la Mediterrània. Barcelona: IEMed-Lunwerg. p. 230.

² Actualment, la zona que engloba Síria, Palestina, Líban i part de l'Iraq i Jordània.

més, el recull de receptes, a la part final, no guarda relació amb la font principal i probablement algunes receptes siguen autògrafes.³

A partir d'aquestes premisses, he descartat que es tracte d'una còpia en el sentit estricte del terme i per tant, he decidit continuar amb el manuscrit en qüestió.

Quant a l'idioma de la traducció i conseqüentment del treball, he elegit el català i precisament la variant normativa valenciana. La raó objectiva és el paral·lelisme que em permet establir amb l'àrab usat al manuscrit, que és un àrab no estàndard ric en trets dialectals i que facilita mantenir algunes traduccions literals d'ús en el registre lingüístic valencià —per exemple, el verb *alçar* amb el significat de *guardar*. La segona raó, més personal, és la meua voluntat de rendir homenatge a la llengua i la terra que m'han acollit.

L'estructura del treball en tres volums està pensada perquè tant la lectura com la consulta puntual siguen pràctiques i amenes.

El primer volum es divideix en dues parts. La primera està dedicada a l'estudi general i la metodologia de treball. Ací, descriu detalladament i contextualitza el manuscrit en els seus marcs temporal, geogràfic i literari; estudie la seua font principal i descriu el manuscrit que la conté; compare el MS B 1784 amb la font principal, i establis els criteris d'edició i traducció seguits en el treball. A la segona part, es troben encarades l'edició amb la traducció del receptari dels remeis per a les malalties oculars i els glossaris dels remeis simples.

El segon volum conté el glossari global trilingüe (àrab, català, castellà) de tots els remeis simples i compostos d'origen vegetal, animal i mineral que s'esmenten a la part estudiada i una compilació de les malalties oculars tractades. Acompanye alguns remeis amb la seua il·lustració, procedent del *kitāb Kanz al-ḥukamā' wa-maṭlab al-aṭibba' wa l-'ulamā'* (llibre del *Tresor dels savis i requeriment dels metges i dels científics*) del segle XVII. Pel que fa a les malalties, intente evitar neologismes o anacronismes i per això em base en la definició donada al manuscrit i presente la traducció o l'equivalent en el registre popular, si n'hi ha.

El tercer i darrer volum recull el facsímil de la part estudiada, que he pensat com una eina de suport per a la lectura; l'índex de les receptes estudiades per a facilitar la consulta a la tesi i al manuscrit; els annexos per a oferir informació complementària sobre les malalties i sobre el manuscrit que conté la font principal; una nota sobre la metrologia i la bibliografia consultada.

³ Si es confirma aquesta hipòtesi, la zona geogràfica de procedència es reduiria a l'actual Síria.

2. ESTUDI DEL MANUSCRIT

2.1. Descripció del manuscrit

El manuscrit 1784, referit en aquesta tesi com MS B 1784, es conserva a la Biblioteca de Reserva del Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació (CRAI) de la Universitat de Barcelona. Es tracta d'una obra anònima i no hi consta el títol, la data ni el lloc de procedència.

A l'incipit s'hi troba la basmala: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَبِهِ نَسْتَعِیْنُ اَمِیْن (Bi-smi Al-lāhi al-Raḥmani al-Raḥimi wa-bi-hi nasta'īn. Amīn) i a l'explícit, f. 119r, un *abjad*⁴ àrab amb el valor numèric corresponent.

El text està en àrab amb manlleus del dialecte egipci, i a la part final hi ha un canvi a la variant llevantina. La lletra és *nashī* usual amb l'aparició puntual, en alguns títols, de la *tā' marbūta musalsala "ḥ"*, característica de l'estil otomà. La tinta és sípia fosca. Hi ha una mà predominant, però intervé una segona mà, més estilitzada, als folis 14v, 15v, 24v, 78v, 124r.

El manuscrit té una mida de 165 x 115 mm i l'enquadernació és moderna en pell marró llisa, amb caixó. El paper és occidental com ho mostra la filigrana CN als folis (f.) 134 i 135, i menys visible als f. 1 i 6. Consta de 124 folis de text, 6 fulls de guarda a l'inici i 15 al final; sobre un dels fulls de guarda hi ha càlculs aritmètics i referència a un golf i el mar. Cada pàgina conté entre 17 i 21 línies a rengló tirat. Consta de reclams i una enumeració moderna, discontinua, en llapis. No té puntuació, però quatre semicerclerols, de vegades, punts en forma de rombe marquen el principi i el final dels capítols i de les receptes. L'estat de conservació és generalment bo, però conté alguns forats d'insectes restaurats, acidesa i algunes taques d'humitat.

La restauració el 2002 es va produir en el context de la seua exhibició a l'exposició Joies escrites. Els fons bibliogràfics àrabs de Catalunya, del 22 d'abril al 23 de juny de 2002 a Pia Almoina, i a l'Institut d'Estudis Ilerdencs, del 8 de març al 27 d'abril de 2003.

Apareix mencionat per primera vegada el 1958 per part de Miquel Rosell al *Inventario General de Manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*,⁵ sota el títol proporcionat *Farmacología. Alimentos simples*. Al 2002, Josep Giralt el cataloga al *Catàleg Joies escrites: els fons bibliogràfics àrabs de Catalunya* on detecta la marca d'aigua CN i

⁴ L'abjad és l'alfabet consonàntic usat en les llengües semítiques, en aquest cas l'àrab.

⁵Cf. MIQUEL ROSELL, F. J. (1958), *Inventario General de Manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*. Madrid : Direcciones Generales de Enseñanza Universitaria y de Archivos y Bibliotecas. Servicio de Publicaciones de la Junta Técnica. Vol. 4, p. 270. Recuperat des de <https://bvpb.mcu.es/es/consulta/registro.do?id=454944>

proposa la datació del segle XVI o XVII. També, fa una breu descripció on diu que el manuscrit consta de deu capítols que formen part d'una obra més extensa, sobre oftalmologia.⁶

En l'actualitat, el manuscrit està digitalitzat i disponible a la col·lecció Manuscrits de la Biblioteca Patrimonial Digital de la Universitat de Barcelona (Bipadi).⁷

En base a les dades extretes de la recerca, he pogut determinar que el manuscrit prové de la zona de Síria actual, i que data, com a molt prompte, del segle XVI, en època otomana; també que el seu suport, el paper, procedeix de França.

A més a més, he pogut concloure que es tracta d'una obra de medicina ocular, formada per extrets del llibre de Şadaqa ibn Ibrāhīm al-Şādīlī, *al-'Umda al-kuḥliyya fī l-amrāḍ al-baṣariyya*, de finals del segle XIV, i d'alguna possible altra obra que no he pogut localitzar; sense descartar que determinats fragments siguen autògrafs.

Per aquest motiu, propose el títol: *Muqtaṭafāt min kitāb al-'Umda al-kuḥliyya fī l-amrāḍ al-baṣariyya* (*Extrets del llibre Fonament de la medicina ocular sobre les malalties de l'ull*).

Quant al contingut, després de comparar-lo amb la font principal, he decidit dividir l'obra en set capítols:

[Receptari i glossari]	7r - 63v	[صفات العلاج والأقرباذين]
[Instruments i indumentària]	64r - 65v	[الآلات واللباس]
[Malalties oculars]	66r - 100v	[أمراض العين]
[Beneficis d'alguns simples]	100v - 102r	[منافع المفردات]
[Quadre de classificació dels simples]	102v - 103r	[جدول تصنيف المفردات]
[Coit i sagnia]	103v - 110v	[الجماع والفصد]
[Apèndix]	111r - 124r	[ملحق]

A continuació, ubique el manuscrit en el seu context històric, partint de l'arribada del paper francès a l'Imperi Otomà, abans de descriure'n el contingut i el context històric de l'obra.

⁶ Cf. GIRALT, J. (2002). *Catàleg Joies escrites: els fons bibliogràfics àrabs de Catalunya*. (Ed.) Institut Català de la Mediterrània. Barcelona: IEMed-Lunweg. P. 230.

⁷ La reproducció digital es pot consultar al portal web Bipadi:
<https://bipadi.ub.edu/digital/collection/manuscrits/id/30277>

Context històric del suport

La marca d'aigua al paper indica que és un paper francès, produït entre els segles XVI i XVII. Com he mencionat, la filigrana amb les inicials CN es repeteix al llarg del manuscrit i és especialment visible⁸ als fulls de guarda (f. 1; f. 6; f. 134; f. 135). Segons Briquet,⁹ aquesta marca d'aigua correspon als molins de paper de Cernay, a l'Alsàcia francesa, i va ser en ús entre els segles XVI i XVII.¹⁰

Marca d'aigua "CN", pontillons i corondells als fulls de guarda f. 134 i 135, MS B 1784, Biblioteca de Reserva, CRAI, UB.

⁸ Els quaderns que formen el manuscrit són un plegat en quart i per tant la marca d'aigua es llegeix parcialment, excepte pels folis mencionats i en especial f. 134 i f. 135, on coincideix la costura d'un dels quaderns que formen el MS B 1784.

⁹ Cf. BRIQUET, C. M. (1907) *Les filigranes, Dictionnaire historiques des marques du papier*, Ginebra: W. Kündig & Fils. Vol I, p. 171 i Vol 2, p. 390.

¹⁰ La producció del paper a França va començar a finals del segle XIV, a la zona de Xampanya. A partir dels segles XV i XVI, van proliferar les fàbriques en altres regions i van destacar els molins d'Alsàcia a l'est i de Bretanya a l'oest. Així, França es va convertir en el primer productor i exportador d'aquest material en Europa. A partir de la meitat de segle XVII, holandesos i anglesos van agafar el protagonisme i molts molins francesos no hi van poder competir. Però, el declivi real del paper francès no es va fer efectiu fins a finals del segle XVIII. Cf. REYNARD, P. (2001) *Histoires de papier: la papeterie auvergnate et ses historiens*. Presses Université Blaise-Pascal.

Les primeres notícies d'un molí per a la producció del paper a Cernay, Alsàcia, daten del 1514. La professió va donar diversos sobrenoms relacionats; el més destacable, el del propietari de l'única fàbrica aleshores, Hans Bappirer. L'empresa familiar va durar fins el 1618. A partir del segle XVII va començar la decadència de Cernay. Hi havia dues fàbriques, una es dedicava al paper utilitari "mediocre" i d'impressió, en mans dels Obrecht; l'altra, propietat dels Blum, s'especialitzava només en el cartó. Cf. FÉDÉRATION DES SOCIÉTÉS D'HISTOIRE ET D'ARCHÉOLOGIE D'ALSACE. (1926). *Revue d'Alsace*. Gallica. (Ed.). J. Liblin & A. Ingold. Estrasburg. p. 30. Recuperat des de <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9406950n/f35.item.r=Revue%20d'Alsace.langDE>

Als segles XVI i XVII, l'Imperi Otomà va conèixer la seua màxima expansió geogràfica fins al 1683, de manera que controlava la part occidental de la ruta de seda. Durant el regnat del Soldà Solimà I, el Magnífic (1520-1566), l'enemistat de Francesc I de França amb els seus veïns cristians, l'emperador Carles V del Sacre Imperi Romanogermànic i Enric VIII d'Anglaterra va propiciar un apropament entre els dos. França necessitava tenir accés a la ruta de seda mediterrània, ja que l'Atlàntic estava en mans de Castella i als turcs els interessava tenir un aliat en territori cristià. Així, al 1536 es va signar la primera capitulació¹¹ entre tots dos que incloïa una aliança militar¹² i un acord comercial. Altres capitulacions van seguir al 1569, 1581 i 1604.

L'acord comercial garantia un accés privilegiat dels mercaders francesos al territori otomà. A més, aquests eren sota la protecció directa de l'ambaixador a Estambul o els cònsols a Damasc, Alexandria i posteriorment, Alger.¹³ Això va afavorir la importació del paper francès en una època on la seua producció en la zona d'Alsàcia vivia un dels majors pics.

Després de la batalla de Lepant a Xipre (1570 - 1573) entre otomans i venecians, recolzats per la Lliga Santa,¹⁴ els mercaders francesos van aprofitar l'ocasió per intensificar la seua relació i convertir-se en el primer soci comercial europeu fins a meitats del segle XVIII.¹⁵ Aquesta batalla va ser recollida pel cartògraf flamenc Abraham Ortelius en el seu atlas *Theatrum Orbis Terrarum*.¹⁶ El mapa de l'Imperi Otomà, *Turcici Imperii Descriptio*, considerat la representació detallada més antiga feta a Occident,¹⁷ mostra un confrontament entre dos vaixells al sud de Xipre. L'ofensiva la du el vaixell esquerre, representant, probablement, la Lliga. A més, marca les ciutats principals de la ruta de seda occidental, començant per Samarcanda.

¹¹ Aquesta capitulació va ser negociada al 1535 entre l'ambaixador francès Jean de La Forêt i el visir Ibrahim Pasha. Malauradament, no es conserva document oficial.

¹² El Setge de Niça al 1543, aleshores en mans del ducat de Savoia, va representar la primera i última maniobra militar entre francesos i otomans. Cf. NORWICH, J. J. (2016). *Four Princes: Henry VIII, Francis I, Charles V, Suleiman the Magnificent and the Obsessions that Forged Modern Europe*. Regne Unit: Hachette Book Group. p.176-177.

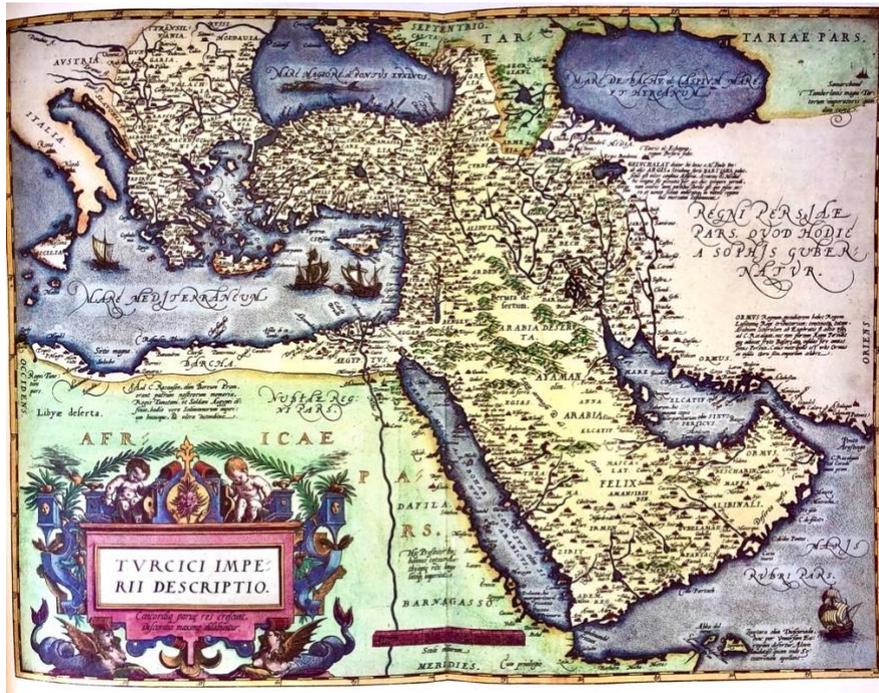
¹³ Els comerciants francesos pagaven a les duanes otomanes el 3% del valor de les seues mercaderies. Normalment, els articles importats per l'Imperi eren tèxtils, paper i objectes de metall. En canvi, s'exportava pell, llana, seda i espècies. Cf. ELISSEEFF, V. (2000). *The Silk Roads: Highways of Culture and Commerce*. Berghahn Books. p.202.

¹⁴ La Lliga Santa va ser una aliança encapçalada pel papa Pius V, entre els Estats Pontificis, Castella i Venècia. L'objectiu era frenar les ambicions otomanes a Xipre. Però, al 1573, Venècia va signar la pau i la lliga es va dissoldre. Cf. GRAN LAROUSSE UNIVERSAL (1996) *Gran Larousse Universal, 14*. Plaza & Janes, University of Michigan: Michigan. p. 5009.

¹⁵ L'aliança entre França i Àustria durant la Guerra dels Set Anys (1757 – 1763) va afectar molt negativament les seues relacions amb l'Imperi Otomà. Cf. FARGANEL, J.P. (n. A.) Capitulations. En *Bibliothèques d'Orient*. Recuperat des de <https://heritage.bnf.fr/bibliothequesorient/fr/capitulations>

¹⁶ El mapa identifica les ciutats més importants del tram occidental de la ruta de seda, com és el cas de Samarcanda (dalt a la dreta). Cf. NEBENZAHL, K. (2011). *Mapping the Silk Road and Beyond: 2,000 Years of Exploring the East*. Nova York: Phaidon Press.

¹⁷ Cf. NEBENZAHL, K. (2011). *Mapping the Silk Road and Beyond: 2,000 Years of Exploring the East*. Phaidon Press.

Abraham Ortelius, *Turcici Imperii Descriptio* (Descripció de l'Imperi Turc), Anvers, 1570.¹⁸

Es difícil determinar si el paper de Cernay, suport del MS B 1784, va arribar al mercat otomà abans o després del 1570. El que es pot deduir és un interval temporal que començaria al 1536 i acabaria al 1618, data de decadència de la producció.

2.2. Contingut del manuscrit

[Receptari i glossari]

S'introdueix com *la cinquena part*, *ğumla*, i es divideix en deu capítols. Els nou primers constitueixen el receptari de remeis per a les malalties oculars, mentre que el desè capítol està dedicat al glossari, *aqrabađin*,¹⁹ dels remeis simples.

¹⁸ Imatge extreta de: NEBENZAHL, K. (2011). *Mapping the Silk Road and Beyond: 2,000 Years of Exploring the East*. Phaidon Press. p. 64.

¹⁹ *Aqrabađin*: és un compendi farmacològic que conté fórmules de medicaments compostos, els mètodes de preparar-los, conservar-los i administrar-los. La seua finalitat principal és la de servir de guia en les prescripcions mèdiques i en la dispensació per part del farmacèutic, podent, així, convertir-se en un formulari estereotipat o farmacopea legal. Cf. ZUHR, Abū al-'Alā'. (Ed. 1994). *Kitāb al-muğarrabāt: Libro de las experiencias médicas*. (Ed.). Cristina Álvarez Millán. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas. p. 39.

[f. 7v - 8v] *Primer capítol: els xarops purgants, els preservats i les pastes uṭarīflāt.*²⁰

Total de receptes: 3.

[f. 8v – 9r] *Segon capítol: els remeis maduratus, les coccions i les infusions.*

Total de receptes: 4.

[f. 9v – 10v] *Tercer capítol: els remeis astringents forts i suaus, les pols i els fàrmacs.*

Total de receptes: 8.

[f. 10v – 11v] *Quart capítol: els comprimits, les píndoles i els electuaris.*

Total de receptes: 5.

[f. 11v – 14r] *Cinquè capítol: els rapès, els remeis esternutatoris, els inhalats i els col·lutoris.*

Total de receptes: 22.

[f. 14r – 16v] *Sisè capítol: les benes, els cataplasmes, les locions i els banys.*²¹

Total de receptes: 22.

[f. 16v – 18r] *Setè capítol: els col·liris líquids, les gotes maduratives i els remeis repressius calmants.*

Total de receptes: 9.

[f. 18r – 26v] *Huitè capítol: els col·liris calents, els col·liris freds i les pols medicinals.*

Total de receptes: 55.

[f. 26v – 36r] *Novè capítol: els axiefs*²² *i les cremes, els col·liris i les melasses.*

Total de receptes: 59.

[f. 36r – 63v] *Desè capítol: la força dels remeis simples ordenats alifàticament en el glossari i el funcionament dels axiefs.*

El títol dels capítols pateix un lleuger canvi respecte a l'índex principal, però sense acabar d'ajustar-se al contingut.

El total de les receptes en aquesta part és de 187, la majoria venen indicades amb quatre semicercles o punts en forma de rombe i segueixen més o menys el mateix esquema: el nom de la recepta o el tipus d'aplicació, les malalties que cura, un llistat d'ingredients amb la seua dosificació, les instruccions de combinació i ús, seguits per un comentari valoratiu o indicació si va ser experimentada. La majoria de receptes estan relacionades amb les malalties d'ulls, però també se'n troben algunes per a la pell o de tipus estètic, o fins i tot mencions veterinàries o màgiques.

²⁰ *Al-uṭarīflāt*: Pot fer referència a les pastes que s'utilitzen per als humors negres i flegmàtics (malenconia). Cf. Šaḥāda, A. (2005). *Šafaḥāt min tāriḥ al-turāt al-ṭibbī l-islāmī*. Academia Internacional. p.57. També, pot designar a una pasta a base de tres tipus de mirabolans. Cf. 'Īsā, A. (2019), *Tāriḥ al-nabāt 'ind al-'arab*. Egipte: Arab Press Agency. p. 137.

²¹ Banys en líquid medicinal.

²² Axief, xief, col·liri. Cf. FARAUDO de Saint Germain, L. (n. d.). *Vocabulari de la llengua catalana medieval*. (Ed.) G. Colón Domènech. Institut d'Estudis Catalans.

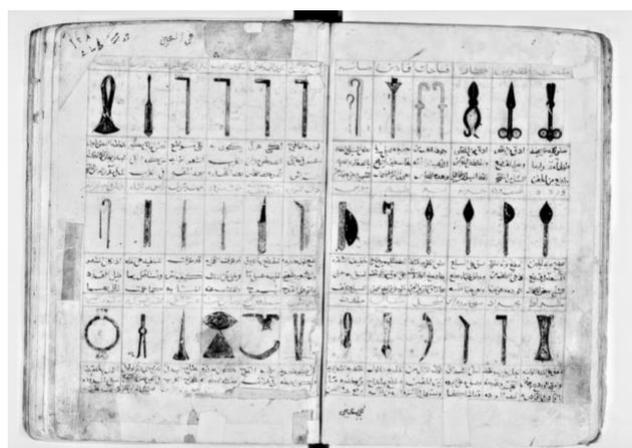
Al final del novè capítol, hi ha un resum on es presenten *els remeis, com cal utilitzar-los, en quina època [de l'any] es fan i quina és la millor [manera] de preparar-los*. També, es fa una menció a *la força dels remeis [...] detallats i argumentats en una introducció i els seus gèneres i varietats abans d'explicar els simples*.

Sense cap introducció, i seguint un ordre alifàtic, el glossari menciona al voltant de 400 simples de tipus vegetal, animal o mineral. Les entrades de cada component segueixen en general el mateix esquema: nom, definició, distinció de la millor varietat, qualitat, ús o beneficis i substitut. La majoria dels simples i compostos es poden localitzar geogràficament en la zona de l'est d'Europa, el Mediterrani oriental, Àsia Central i Oriental amb l'excepció d'alguns originaris del nord d'Àfrica.

[Instruments i indumentària]

En aquest capítol es detallen els tipus d'instruments mèdics usats per a preparar els remeis segons el tipus de malaltia ocular. Així, per exemple, quan es tracta d'aquella relacionada amb la blancor o la llàgrima, es recomana l'ús d'una mola de pedra verda; mentre que pel dolor i les oftàlmies, s'indica l'ús del *mīl*.²³

Prèviament, al segle XII, Ḥalīfa ibn Abī al-Maḥāsīn al-Ḥalabī, en la seua obra magna *al-Kāfī fī l-kuḥl*, va dedicar un capítol il·lustrat sobre aquests instruments. Una còpia del manuscrit es conserva a la Bibliothèque nationale de France, sota la signatura Arabe 2999.

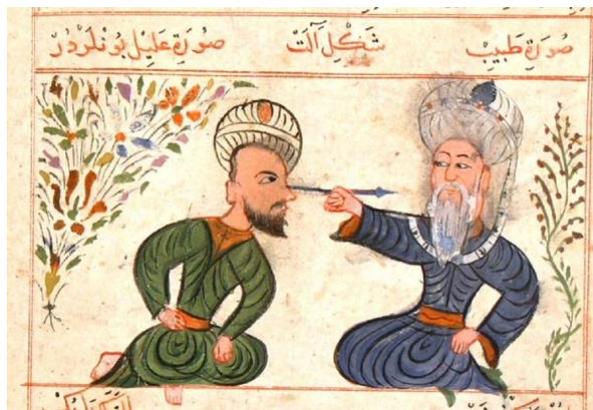

Ḥalīfa ibn Abī al-Maḥāsīn al-Ḥalabī, [Capítol sobre els instruments usats pels oculistes], *al-Kāfī fī l-kuḥl*.
Bibliothèque nationale de France, ms. Arabe 2999, fols. 42v- 43r.

²³ Instrument en forma d'agulla utilitzat per a aplicar l'alcofol.

A continuació, es mencionen les característiques de la vestimenta que ha de dur tant l'oculista com el malalt durant les intervencions mèdiques. Aquesta guia especifica des del color de la roba fins al patró de les manegues per a l'oculista. Es posa de manifest la tradició d'Avicenna, qui recomana l'ús de colors obscurs. El més apreciat segons ell és el blau atzurita, seguit pel verd obscur i altres. Pel que fa al patró, s'indica que el més apropiat són les manegues estretes per tal de no destorbar a l'hora d'aplicar els remeis.

Aquestes recomanacions es poden veure il·lustrades en un manuscrit otomà del segle XV, on l'autor i cirurgià Şerafeddin Sabuncuoğlu recull les diferents pràctiques mèdiques de l'època en la seua obra ja mencionada *Cerrahat al-Haniyye (Cirurgia imperial)*.

Şerafeddin Sabuncuoğlu, *Cerrahat al-Haniyye*, Millet Library, Ali Emiri Tip, p. 79.

[Malalties oculars]

Contràriament a la lògica tradicional dels compendis mèdics on primer es presenten les malalties i les succeeixen les receptes, el MS B 1784 canvia l'ordre. Es mencionen 56 malalties,²⁴ la majoria oculars, seguint l'ordre de nom, definició, època d'afecció, símptomes i els remeis per a la cura.

El capítol també recull dos procediments quirúrgics, un per a la cataracta al f. 80r i l'altre per al pannus, f. 84r. Respecte a la cataracta,²⁵ s'expliquen els passos per a desenganxar-la i inclinar-la darrere de la lent, usant una agulla especial; la postura que ha de mantenir el malalt durant la intervenció i com immobilitzar-lo si es requereix; la importància de l'aspecte psicològic per a tranquil·litzar-lo, amb paraules dolces; el paper de l'ajudant; el

²⁴ El llistat de les malalties es pot consultar al volum III, annex 1, p. 36.

²⁵ La descripció i explicació del procediment estan publicades en l'article: Cf. SAVAGE-SMITH, Emilie. (2000). The Practice of Surgery in Islamic Lands: Myth and Reality. *Social History of Medicine*, 13 (2), p. 307–321. En l'actualitat, aquesta pràctica encara persisteix en algunes zones rurals de l'Àfrica subsahariana com mostra el reportatge de la American Academy of Ophthalmology. Cf. AGARWAL, A. (2020) Couching [Video]. Recuperat des de <https://www.aao.org/clinical-video/couching>

règim d'alimentació; la higiene, amb la prohibició de banyar-se durant quaranta dies, i una descripció de calmants pels possibles dolors posteriors.

D'aquest apartat he extret les definicions de les malalties esmentades al receptari, disposades al recull de malalties al volum II.

[Beneficis d'alguns simples]

Dividit en dues categories, es recullen una sèrie de simples de tipus vegetal, animal i mineral, disposats en forma de glossari amb els efectes de cadascun d'ells. Els simples es divideixen entre els que serveixen per a totes les cefalees i que calmen el dolor i els que fan dormir.

[Quadre de classificació dels simples]

Es tracta d'un quadre orientatiu i resumit al qual es pot acudir amb facilitat si se sap el tipus i l'estat de la malaltia. Després d'un preavis que alerta que *alguns d'aquests [elements] s'han d'utilitzar en el capítol dedicat després de mirar-ho minuciosament i pensar-s'ho bé*, i indicant que es tracta d'uns exemples només, els remeis estan dividits en quatre categories: els freds repressius en el començament de la malaltia, els repressius amb poca dissolució en l'augment de la malaltia, els dissolvents poc repressius en el final de la malaltia i els calmants dissolvents en la decadència de la malaltia. Aquestes, al seu torn, es divideixen en tres subcategories on s'indiquen les tres fases de progrés de cadascuna —el principi, la meitat i el final— amb el tipus de remeis corresponent.

[Coit i sagnia]

Es presenten una sèrie de recomanacions per a tenir un coit sa i s'assenyala que es tracta d'una necessitat humana natural. Al començament es dibuixa el perfil de la parella sexual, preferiblement que siga amant o cònjuge jove, amb un cos equilibrat i que reunisca unes condicions com que ni estiga famolenca ni tipa, ni tinga set ni haja acabat de beure, etc. S'alerta sobre el coit amb dones en període de menstruació o xiquetes; també, de les conseqüències desfavorables de la masturbació i que les persones grans d'edat tinguen relacions sexuals, perquè segons el text podria provocar trastorns psicològics, alguns irreversibles.

La segona part, comença amb l'explicació de la importància de la sang per al cos, la seua funció per a mantenir la força, la temperatura i el color de la pell. Per aquesta raó, s'aconsella evitar practicar la sagnia, excepte per casos molt puntuals. Després, es detallen els passos del procediment amb una descripció de l'anatomia humana i les malalties que ho requereixen.

[Apèndix]

Aquesta última part del manuscrit conté receptes variades entre remeis per a l'ull, altres per a la pell, el coit, els embarassos i també altres de caràcter màgic. Per la seua disposició i l'arbitrarietat del seu contingut, l'he designat com a apèndix. Algunes receptes s'han pogut identificar en altres obres com *al-Qānūn* (r. a.195) o *Minhāğ al-dukkān* (r. a.196; a.206). No obstant, l'abundància d'expressions col·loquials i dialectals, l'ús de xifres per a indicar les quantitats —contràriament al receptari anterior- i l'absència puntual de les mesures de pes obren la hipòtesi que estiguen recollides oralment o que al menys altres receptes siguen autògrafes. Si es confirmés, s'aclariria qualsevol dubte respecte a la procedència del manuscrit, en concret per expressions com ara “منشان”, *per a*, i “يشيل”, *es treu*, que són específiques de la Síria actual.

A la tesi, només recull i estudie les receptes relatives a l'ull per a garantir una homogeneïtat temàtica.

Context històric de l'obra

Assumint que l'interval temporal de l'entrada del paper francès al domini otomà coincideix amb el de l'escriptura de l'obra, aquesta s'emmarcaria en la medicina otomana dels segles XVI i XVII. En especial, en la medicina ocular àrab a la zona del Šām.

La tradició mèdica al Šām és probablement la més antiga en referència a la medicina islàmica. Des del segle IX, en època omeia, les traduccions de les obres gregues a l'àrab, en molts casos a través del siríac, van suposar un salt qualitatiu en la matèria. D'aquesta manera, la medicina àrab ha donat continuïtat a les obres dels clàssics com Dioscòrides, Galè i Hipòcrates, fet que l'insereix en la teoria dels quatre humors corporals (bilis negra, bilis groga, sang i flegma) i els quatre elements (terra, aigua, aire i foc).²⁶

Es centra en buscar un equilibri entre els humors corporals en cas de sobreexcés d'un d'ells, ja que és rar que l'estat natural de la persona siga totalment neutre. L'equilibri

²⁶ Cf. ULLMANN, M. (1978). *Islamic Medicine*. (Ed. 2008). Edinburgh: Edinburgh University Press. p.8-15.

mencionat s'aconsegueix amb remeis influenciats pels quatre elements que els atorguen una qualitat predominant: calenta, freda, seca i humida; i també es pot trobar combinada: freda i humida, freda i seca, calenta i seca, i calenta humida. Cada qualitat en sí es divideix en quatre graus que determinen la intensitat de manera escalonada i cada grau té tres nivells: principi, meitat i final. Així, per exemple, per a combatre una malaltia causada pel fred, cal aplicar un remei calent, i l'equilibri s'obté calibrant qualitats contràries.²⁷

A part de la medicina hel·lenística, l'expansió de l'Islam durant els segles següents va afavorir la incorporació de les tradicions perses i índies al corpus mèdic en àrab.

Les monografies d'ibn Māsawayhi i Ḥunayn ibn Ishāq, al segle IX, van marcar la separació de la medicina ocular, tema principal del MS B 1784, dels compendis mèdics generals — on solia ocupar, i va continuar fent-ho, una part exclusiva. Als segles següents, l'oculista, *kaḥḥāl*, es distingeix dins de la comunitat mèdica i destaquen figures com 'Alī bnu 'Īsā al-Kaḥḥāl (s.X, Bagdad), 'Ammār ibn 'Alī al-Mawṣilī (s.XI, Egipte), Ḥalīfa al-Ḥalabī (s.XIII, Síria) i Ṣadaqa al-Šādīlī (s.XIV, Egipte) del qual només es coneix la seua obra *al-'Umda al-kuḥliyya fī l-amrād al-baṣariyya*, font principal del MS B 1784. No obstant això, a partir del segle XV es constata poca originalitat en les obres mèdiques oculars àrabs; es passa de la innovació a la transmissió, amb obres reeditades, resumides o comentades.²⁸ Això coincideix amb el començament de l'ús de la llengua turca en la ciència. Segons les dades actuals, la constància més antiga que es té és el resum en turc que fa Ḥājī Pāshā de la seua obra àrab *kitāb Ṣifā' al-asqām wa dawā' al-alām (Recuperació de les malalties i remei per als dolors)*, al voltant del 1390.²⁹ Aquesta transició agafa impuls, al 1465, amb l'obra *Cerrahiyyetu'l-Haniyye (Cirurgia imperial)*, íntegrament en turc, de Şerafeddin Sabuncuoğlu.

La medicina otomana es defineix com una continuació de la seljúcida i la islàmica,³⁰ amb algunes influències tradicionals de les comunitats i minories que constituïen l'Imperi.³¹

²⁷ VI. الجزائري، عبد الرزاق محمد بن حمدوش (1996). كشف الرموز، في شرح العقاقير والأعشاب. بيروت: دار الكتب العلمية، ص. 61.

²⁸ L'obra es basa sobretot en les fons gregues, però presenta certes novetats en relació amb les malalties descrites. Cf. SAVAGE-SMITH, E., Lindberg, D. C., & Shank, M. H. (2013). Medicine in medieval Islam. En *The Cambridge History of Science*, 2. Cambridge: Cambridge University Press. p. 139-167.

²⁹ Cf. SARTON, G. (1948) *Introduction to the history of science*, 3. Baltimore: Carnegie Institution of Washington.

³⁰ Cf. DEMIRHAN ERDEMIR, A. (1995) *Lectures on Medical History and Medical Ethics*. (Ed.). Tip Kitabevleri. University of California. p.81.

³¹ Cf. MURPHEY, R. (1992) Ottoman medicine and transculturalism from the sixteenth through the eighteenth century. En *Bulletin of the History of Medicine*, 66 (3, Fall 1992), p. 376-403. Recuperat des de <https://www.jstor.org/stable/44442674>

Al segle XVI, durant el seu soldanat i els que van seguir, Solimà el Magnífic va promocionar l'educació i la sanitat amb la construcció d'un hospital, *bīmāristān*,³² i una escola, *madrasa*, que porten el seu nom. Va posar un especial èmfasi en l'ensenyament de la medicina i les matemàtiques. Els metges, *ḥakīm* o *ṭabīb*, gaudien d'un gran prestigi a la societat otomana. Es formaven seguint la tradició islàmica clàssica, amb una jerarquia de mestre i deixeble, que els exigia assistir a les pràctiques als hospitals de l'Imperi.³³

Malgrat les capitulacions comercials que van començar al segle XIV, amb venecians i genovesos, l'obertura a la medicina europea occidental no va començar fins al segle XVII. Les obres europees incorporades van formar el que es denomina *tibb-i-cedid* o *nova medicina*.

Durant els segles XVI i XVII, les contínues guerres contra els poders cristians, l'augment de la població i el seu dispersament van generar una gran demanda per l'atenció mèdica. Aquesta necessitat superava la capacitat dels hospitals, que es trobaven majoritàriament en les grans ciutats. Per a respondre-hi, existia la figura del metge no facultatiu, que normalment recorria els poblats visitant els malalts. L'altra figura, més present a les ciutats, és l'herborista, *aktardji*, que elaborava remeis bàsics.³⁴ Respecte als oculistes ambulants reben el nom de *kırlangiç oğlanları* i van estar actius fins al segle XX.³⁵

Les dades presentades donen una imatge del context històric de l'obra, després de situar el manuscrit a cavall entre els segles XVI i XVII, a la zona de Síria actual. La temàtica és preminentment sobre medicina ocular àrab mantinguda i transmesa davall l'ombrel·la otomana, sense influències turques aparents.

³² La paraula *bīmāristān* prové del persa *bīmār*, persona malalta, i *stān*, el lloc. Segons Emilie Savage-Smith, alguns associen el nom al califat omeia d'al-Walīd (s.VIII) qui hauria construït un hospici per atendre els malalts afectats per la lepra. Cf. Cf. SAVAGE-SMITH, E. (1996). Medicine. En (Ed). R. Rusdī & M. Régis, Encyclopedia of the history of arabic science, 3, London: Routledge. p. 934.

El primer hospital en el regne de Solimà va ser erigit per la seua dona Haseki Hurrem Sultan al 1538-1540 i 1550-1551. El complex tenia una vocació més caritativa, mentre que l'hospital solimaní, junt a la mesquita del mateix nom, tenia un caràcter més acadèmic. Cf. KAYAALP, P. (2017). An analysis of the hospitals of Sultan Suleyman and Hurrem: Two different approaches to healthcare in sixteenth-century Ottoman Empire. En *Journal of Medical Biography*, 27(2). p.102-108.

³³ Cf. IHSANOGLU, E. (2004). *Science, Technology, and Learning in the Ottoman Empire: Western Influence, Local Institutions, and the Transfer of Knowledge*. Universitat de Michigan. p.64- 76.

³⁴ Cf. MURPHEY, R. (1992) Ottoman medicine and transculturalism from the sixteenth through the eighteenth century. En *Bulletin of the History of Medicine*, 66 (3, Fall 1992), p. 376-403. Recuperat des de <https://www.jstor.org/stable/44442674>

³⁵ Cf. KAPTEIN, L. & BICAN, A. (2007) *Dürr-i meknûn. Kritische Edition mit Kommentar*. p. 31.

3. Fonts i autoritats

La font principal del MS B 1784 és *al-‘Umda al-kuḥliyya fī l-amrāḍ al-baṣariyya* العمدة الكحلية في الأمراض البصرية, de Ṣadaqa ibn Ibrāhīm al-Šādīlī, de meitat del segle XIV, a Egipte. Aquesta font ocupa el 90% de l’obra, mentre que del 10% restant, contingut a la part denominada [apèndix], encara no se n’ha pogut identificar l’origen.

Les referències a les autoritats abunden en els primers nou capítols, però al desè només es menciona una directa (*kitāb al-Kanz*), que no he pogut localitzar, i l’altra indirecta (*Ifraṅġ*). Malgrat això, he identificat el 20% del total de les 245 receptes estudiades.

Avicenna es menciona al [receptari] en dues ocasions, a la recepta (r.) [127] i la r. [a.195]; ambdues s’han pogut localitzar al seu llibre *al-Qānūn*. En canvi, pel que fa a ibn Tilmīd, conegut també com Amīn al-Dawla, de les set mencions, a les receptes [9], [16], [81], [83], [84], [152] i [153], només he pogut corroborar-ne dues, que se sàpia la [16] i la [83], a la seua obra *Aqrabaḍīn*. Finalment, pel que fa a ibn Ġazla, mencionat a les receptes [a.196] i [a.206], he pogut contrastar-ne la fiabilitat a la seua obra *Minhāġ al-bayān fī-mā yasta‘miluhu al-‘insān*.

A més, tenint en compte que l’obra de Ḥalīfa al-Ḥalabī, *al-Kāfī fī l-kuḥl*, és una de les fonts indirectes del manuscrit, he localitzat al voltant de 49 receptes de les 187 que constitueixen els primers nou capítols del [receptari]. Això representa el 26% de les receptes en aquesta part.

És d’especial interès remarcar, com s’ha pogut demostrar, que el MS B 1784 recull la majoria de les autoritats fidelment de la font. A vegades, però, les omiteix. Pel que fa a les mencionades en la part estudiada, cobreixen un ampli ventall temporal, començant pels grecs com Hipòcrates i Dioscòrides, fins a Ṣadaqa ibn Ibrāhīm al-Šādīlī mateix, encara que de manera única i indirecta, l’*autor del llibre*, “صاحب الكتاب” a l’entrada *Or*, “ذهب”, al glossari del manuscrit. En ordre cronològic presente l’autoritat tal com apareix, l’obra si s’especifica i les receptes on se citen: ³⁶

Clàssics:

Hipòcrates, أبقراط

s. V – IV ac, Grècia

r. 109.

Dioscòrides Pedaci, ديوسقوريدس

s. I – II, Grècia

r. 67.

³⁶ Les referències contingudes al desè capítol, de la part [Receptari i Glossari], es recullen al glossari general, volum II.

جالينوس, Galè,

s. II – III, Pèrgam

Ġawāmi‘ de Galè, Naṣā’ih al-ruhbān, Al-Mayām; r. 20. 26. 79. 182.

Segle VIII i IX:

ابن ماسويه, Ibn Māsawayhi,

s. VIII – IX, Persia.

الطبري, Al-Ṭabarī,

s. VIII, Iraq.

ابن بختيشوع, Ibn Baḥtīšū‘,

s. VIII – IX, Iraq.

حنين ابن اسحاق, Ḥunayn ibn Iṣḥāq,

s. IX, Iraq

r. 98.

حبيش, Ḥubayš,

s. IX, Iraq

(Nebot de Ḥunayn ibn Iṣḥāq).

Segle IX i X:

الرازي, Al-Rāzī,

s. IX - X, Persia

Al-Manṣūrī; r. 21. 22. 79.

[علي بن عيسى الكخال, ‘Alī bnu ‘Īsā al-Kaḥḥāl,

s. IX – X, Iraq

Taḍkirat [al-kaḥḥālīn].

إسحاق ابن سلمان, Iṣḥāq ibn Salmān,

s. IX – X, Egipte i Tunísia.

ابن الأشعث, Ibn al-Aš‘aṭ,

s. X, Iraq.

[يوسف القص] الساهر, [Yūsuf al-Qass] al-Sāhir,

s. X, Iraq

r. 184. 185.

[علي بن العباس المجوسي, ‘Alī ibn al-‘Abbas al-Mağusi,

s. X, Persia

Kāmil al-sinā‘a.

التميمي, Al-Tamīmī,

s. X, Egipte

Al-Muršid; r. 72.

Segle X i XI:

Avicenna, (الشيخ) ابن سينا

s. X – XI, Persia.

‘Ali ibn Riḍwan, علي ابن رضوان

s. X – XI, Egipte

r. 159.

Segle XI-XII:

[Ibn Ġazla, ابن جزلة]

s. XI – XII, Iraq

Minhāġ [al-bayān fī-mā yasta‘miluhu al-’insān].

[Avenpace, ابن باجة]

s. XI – XII, Al-Àndalus

Al-Taġribatayn.

Ibn Tilmīd, (أمين الدولة) ابن التلميذ

s. XI – XII, Iraq

r. 9. 152.

Avenzoar, ابن زهر

s. XI – XII, Al-Àndalus

Al-Ḥawāṣ.

Al-Šarīf al-Kaḥḥāl, الشريف الكحال

s. XII, Egipte

Mufradāt al-Šarīf.

Segle XII i XIII:

Ibn al-Bayṭār, ابن البيطار

s. XII – XIII, Al-Àndalus i Šām.

Ibn Kammūna, ابن كمونة

s. XIII, Šām.

[Ḥalīfa al-Ḥalabī, خليفة الحلبي]

s. XIII, Šām.

Al-Kāfī [fī l-kuḥl].

A la resta del manuscrit, i en concret al capítol [malalties], apareixen noves autoritats com ibn Samġūn (s. XI, al-Àndalus), ibn al-Nafīs (s.XIII, Persia) i al-Akfāni (s.XIV, Egipte). També, persisteixen les referències indeterminades o citacions indirectes.

3.1. *Al-‘Umda al-kuḥliyya fī l-amrāḍ al-baṣariyya*

Escrita per Ṣadaqa ibn Ibrāhīm al-Šāḍilī a finals del segle XIV, l’obra té caràcter de compendi pedagògic. Dividida en cinc parts anomenades *ḡumla*, cada part se subdivideix en diferents capítols, *faṣl*.³⁷ Primer, s’explica la teoria sobre l’ull, les seues característiques i els seus aspectes generals. Seguidament, es defineixen les malalties, els seus símptomes, les cures i el procediment quirúrgic, si cal. Després, procedeix a descriure les receptes dels remeis amb un glossari final. Aquest aspecte teòric es realça a la conclusió de l’obra, dedicada als consells ètics i morals que han de seguir els oculistes.

L’obra no està publicada, però sí descrita amb profunditat per Victor Rosen³⁸ i Julius Hirschberg.³⁹ Alguns fragments, sobretot els relacionats amb la cirurgia de les cataractes, estan estudiats i publicats per Emily Savage-Smith.⁴⁰ Abdul Naser Kaadan i Abdulkader Kakhshan⁴¹ han publicat conjuntament aquells fragments relacionats amb els col·liris, mentre que Haji Khalifa⁴² i Manfred Ullmann⁴³ es limiten a mencionar l’obra.

Actualment, es té constància de l’existència de quatre còpies de l’obra. Per a la realització d’aquest treball, s’ha pogut tenir accés a tres d’elles:

- Munic, Bayerische Staatsbibliothek, cod. arab. 834, s. XVIII-XIX;
- Dublín, Chester Beatty Library, Arabic MS 3990, s. XVIII;
- Bethesda, The National Library of Medicine, MS A 29.1, s. XVII-XVIII;
- Sant Petersburg, Peterhouse 175, s. XVII.

El manuscrit de Munic conté la còpia més completa i recent de l’obra; s’acaba a la meitat de la conclusió, en la part dedicada als consells ètics i morals als oculistes. El de Dublín és àpode, acabat al tercer capítol de la tercera *ḡumla*, a la meitat de l’explicació sobre l’oftàlmia groga “الرمد الصفراوي”.

³⁷ [I] l’anatomia i el funcionament de l’ull, [II] generalitats sobre la medicina ocular, [III] les malalties oculars tangibles, llurs símptomes i remeis, [IV] les malalties oculars intangibles segons la força, [V] els remeis per a l’ull (matèria mèdica). Les tres primeres se subdivideixen en 6 capítols, mentre que la quarta i cinquena contenen 10 capítols cadascuna. (vegeu annex I)

³⁸ Cf. ROSEN V. (1877), *Les manuscrits arabes de l’Institut des Langues Orientales*. (Ed.) Institut Vostokovedeniya, *Collections Scientifiques de l’Institut des Langues Orientales du Ministère des Affaires Étrangères*, 1. Saint-Petersbourg : L’Académie Impériale des Sciences [u.a.], p. 100-109. Recuperat des de <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:gbv:3:5-34731>

³⁹ Cf. HIRSCHBERG J. (1899), *Geschichte der Augenheilkunde*, 2, p. 84- 90. Berlin: Springer. Recuperat des de <https://archive.org/details/geschichtederaug02hirs/page/84>

⁴⁰ Cf. SAVAGE-SMITH, E. (1996). *Medicine*. En (Ed). R. Rushdī & M. Régis, *Encyclopedia of the history of arabic science*, 3, p. 903-963. London: Routledge.

⁴¹ Cf. KAADAN A.; KAKHSHAN A. (2018), *Ophthalmic Drops In Kitāb al-‘Umdah al-kuḥliyya fī l-‘amrāḍ al-baṣariyya*. Aleppo: Institute for the History of Arabic Science, University of Aleppo. Recuperat des de https://www.researchgate.net/publication/324068593_Ophthalmic_Drops_In_Kitab_al-'Umdah_al-kuhliyah_fi_al-amrad_al-basariyah

⁴² حاجي خليفة، كشف الظنون عن أسامي الكتب والفنون، لبنان: دار إحياء التراث العربي، ط1. مج. 2، ص. 1171.

⁴³ Cf. ULLMANN, M. (1978). *Islamic Medicine*. (Ed. 2008). Edinburgh: Edinburgh University Press. p. 241.

Una de les divergències que es constaten entre ambdós manuscrits és l'emplaçament del *quadre de classificació dels simples segons la fase de la malaltia*, al de Munic es troba al final de la tercera *ġumla*, mentre que al de Dublín està al principi del primer capítol, just després de l'explicació del seu contingut. El manuscrit de Bethesda comparteix la mateixa disposició del quadre que el de Dublín i és àpode, acabat al desè capítol de la quarta *ġumla*.

Finalment, pel que fa al manuscrit de Sant Petersburg, no s'hi ha pogut tenir accés. Se sap que és incomplet i aparentment és la còpia més antiga conservada, sobre la qual Victor Rosen basa la seua descripció.

Per l'elaboració d'aquesta tesi, només he estudiat i analitzat el manuscrit cod. arab. 834 de la Bayerische Staatsbibliothek, al qual es referirà com a ms. M 834. La raó d'aquesta selecció es basa en dos fets principals: el MS M 834 conté la còpia més completa de l'obra i, malgrat que aquesta siga la font primària del MS 1784 del CRAI de la Universitat de Barcelona (MS B 1784), manté el seu caràcter singular que el fa una obra personal, independent i transversal.

Şadaqa ibn Ibrāhīm al-Miṣrī al-Ḥanafī al-Şādīlī

En realitat, se sap ben poc sobre la vida de l'autor, a part del que es pot deduir de la seua obra i que indica que era una persona religiosa, cultivada i preocupada per la situació sanitària al seu voltant. També, se sap que era oculista de professió i que va viure a Egipte al segle XIV, en ple Soldanat Mameluc, i que, probablement, va fer una estada a Jerusalem. El nom Şādīlī pot provenir de la *tariqah* Şādilyia, la confraria religiosa sufí fundada a Şādīlah, a l'actual Tunísia, i estesa per tot el nord d'Àfrica.⁴⁴

El que és evident de la seua única obra coneguda, *al-'Umda al-kuḥliyya fī l-amrāḍ al-baṣariyya*, és que era un gran coneixedor dels seus predecessors. Aporta una gran abundància de referències directes i indirectes de diverses autoritats i obres, des dels clàssics fins als oculistes del segle XIII o XIV. A part de mencionar-los, també discuteix algunes de les seues teories, com ara la de la formació del globus ocular.

Al-Şādīlī va ser pioner en descriure la situació sanitària a l'Egipte del segle XIV. En una interessant nota al capítol sisè de la segona *ġumla* explica que la vulnerabilitat generalitzada dels egipcis a les malalties d'ull, sobretot les oftàlmies, és deguda a les

⁴⁴ Cf. SARTON, G. (1948) *Introduction to the history of science*, 3. Baltimore: Carnegie Institution of Washington. p. 1215, 1723.

condicions climàtiques i ambientals a les quals estan exposats. També, va innovar en relació a les malalties de l'ull afegint-hi noves malalties que no es troben en l'obra del seu predecessor, 'Alī bnu 'Īsā al-Kaḥḥāl, iraquí d'origen però que es va dedicar a la medicina ocular en Egipte.

L'obra d'aquest últim, *Taḍkirat al-kaḥḥālīn* (*Recordatori dels oculistes*), formaria la base teòrica de l'obra. Respecte a la part de pràctica mèdica, tot apunta que al-Šāḍilī s'inspira en *kitāb al-Kāfī fī l-kuḥl* (*El suficient en oftalmologia*) del sirià Ḥalīfa ibn abī al-Maḥāsīn al-Ḥalabī (segona meitat del segle XIII). Hi ha una gran versemblança tant en la lògica de l'obra com en el contingut. No obstant això, al-Ḥalabī prescindeix del discurs teòric i filosòfic.

L'atribució al sirià, però, no és pas lliure de crítiques. Existeix un debat sobre el fet de si l'*al-Kāfī* citat es refereix a l'obra d'al-Ḥalabī o la d'ibn Kammūna,⁴⁵ ja que totes dues porten el mateix títol. Malauradament, vist que no es conserva l'obra d'ibn Kammūna, el debat queda obert.

Pel que fa a la seua època, el segle XIV va representar el començament del declivi de la producció d'obres mèdiques oculars als territoris de domini islàmic. Es pot considerar que l'obra d'al-Šāḍilī és l'última obra magna coneguda d'aquesta matèria i que representa una continuació ininterrompuda amb la tradició mèdica en àrab.

Les traduccions al llatí van permetre l'avanç de la medicina ocular en occident; aquestes, però, es van limitar a les obres anteriors al segle XII.⁴⁶ Així, *al-'Umda al-kuḥliyya fī l-amrāḍ al-baṣariyya* no se sap si va ser mai traduïda i, per tant, el coneixement i el contingut es van quedar limitats geogràficament.

3.2. MS M 834

El manuscrit de Munic presenta un títol lleugerament diferent al conegut: *al-'Umda al-nūriyya fī l-amrāḍ al-baṣariyya* العمدة النورية في الأمراض البصرية, *El fonament aclaridor sobre les malalties oculars*.⁴⁷ Al manuscrit es canvia la paraula *kuḥliyya*, *ocular*, per *nūriyya*, *aclaridora*, però es torna a recollir uns folis després.

No apareix cap indicatiu ni del nom del copista ni de la data. Malgrat això, segons el que s'ha pogut constatar i deduir de l'anàlisi del manuscrit, se'n pressuposa la datació entre finals

⁴⁵ Y. Tzvi Langermann defensa l'autoria d'ibn Kammūna lamentant que aquest últim haja passat desapercbut per Hirschberg i Ullman. Cf. LANGERMANN, Y. Tzvi. (2007). Ibn Kammūna at Aleppo. *Journal of the Royal Asiatic Society*, 3 (17, 1), p. 1-19.

⁴⁶ Cf. SARTON, G. (1948). *Introduction to the history of science*, 3. Baltimore: Carnegie Institution of Washington. p. 1236.

⁴⁷ He elegit la paraula "recurs" perquè pense que reflecteix molt bé el significat de عمدة ('*umda*), en el sentit que és una obra a la qual "hom recorre" i pot "recolzar-se sobre" ella.

del segle XVIII i principis del XIX. Donat que el suport del manuscrit és de paper occidental amb marca d'aigua i s'hi pot llegir clarament *Van Der Ley* (f. 158 i els de guarda). L'ús d'aquesta filigrana està documentat a Holanda l'any 1736 fins el 1812.⁴⁸ Gràcies a aquesta troballa i altres característiques del manuscrit com la cal·ligrafia i l'estat de conservació, s'estima que data, com a molt prompte, entre finals del segle XVIII i principis del XIX.

El manuscrit presenta una estructura neta i ordenada, sense ornamentació. La cal·ligrafia és *nashī* oriental, de la zona del Mediterrani oriental, escrita per dues mans diferents — la segona mà intervé de manera esporàdica i puntual—, i la tinta és negra per al cos del text i roja per als títols. Cada pàgina conté al voltant de 21 línies amb reclams al final.

El manuscrit compta amb una reproducció digital disponible en línia ⁴⁹ i n'ofereix l'índex detallat al volum III, annex 2, p. 37.

3.3. Comparació dels manuscrits i conclusions

Quan es compara el manuscrit MS B 1784 amb l'obra d'al-Šādīlī continguda al MS M 834, s'evidencia una reestructuració dels capítols, l'emplaçament respectiu dels quals quedaria de la següent manera: encapçalaria la cinquena *ǧumla*, [receptari i glossari]; seguida pel sisè capítol de la segona *ǧumla*, [instruments i indumentària]; la tercera i quarta *ǧumla* equivaldrien a la part [malalties oculars] estranyament començada des del mig amb les oftàlmies “رمد” ; seguides pel novè capítol de la quarta *ǧumla*, [beneficis d'alguns simples]; el sisè capítol de la segona *ǧumla*, el [quadre de classificació dels simples]; i finalment el segon capítol de la segona *ǧumla*, [coit i sagnia].

Aquests resultats revelen que l'autor va consultar i extreure de tota l'obra. També, es constata que es prescindeix de la primera *ǧumla*, purament teòrica, dedicada a les definicions i l'anatomia de l'ull.

La intervenció de l'autor no es limita només a l'estructura, també s'estén al contingut que es va ampliant i modificant progressivament. Algunes de les aplicacions de remeis que es mencionen a l'índex o als títols de la cinquena *ǧumla* no es recullen en el text, com és el cas de les pastes *uṭarīflāt* “أطريفلات” o *els remeis astringents* “حقن”. Quan succeeix, sol indicar que el capítol està abreujat i sol concloure amb l'expressió *Final de la selecció* “تم بالمختصر”, com és el cas dels dos primers.

⁴⁸ HEAWOOD, E. (1950). *Watermarks, mainly of the 17th and 18th centuries*. Hilversum: The Paper Publications Society. p.26.

⁴⁹ Es pot consultar a la pàgina web de la Bayerische Staatsbibliothek: <https://opacplus.bsb-muenchen.de/title/BV037372772>

S'eliminen en gran part els aspectes religiosos, com les indicacions a recitar algunes sures de l'Alcorà. La justificació més plausible és l'economia del paper i la utilitat que es dona a l'obra.

Un altre dels casos més representatius de la intervenció de l'autor és com substitueix algunes anècdotes d'experiments amb l'expressió *experimentat* com a la recepta [78], a part de prescindir d'incloure la citació de les fonts o les autoritats.

Mentre que als primers capítols només s'extreuen algunes receptes, es veu que la selecció es va ampliant fins a arribar a quasi la totalitat en el novè i desè capítol. Així, en un principi, el tercer capítol es presenta sense títol i aparentment està només dedicat als *electuaris* "لعوق" que acaben a la recepta [9], com ho mostra l'expressió *Final de la selecció* ratllada. Al MS M 834, aquestes es troben ubicades al final del capítol. Seguidament, s'amplia el capítol amb les *pols medicinals* "سفوف" i les *metxes* "فتيلة".

Altres intervencions es poden constatar a les receptes:

[24]: MS B 1784 diu *per a la cefalea freda* ; MS M 834 diu *pel que hem esmentat abans*.

[63]: MS M 834 diu *es bull com [a] l'anterior [recepta]* ; MS B 1784 copia el detall del procediment de la descripció anterior.

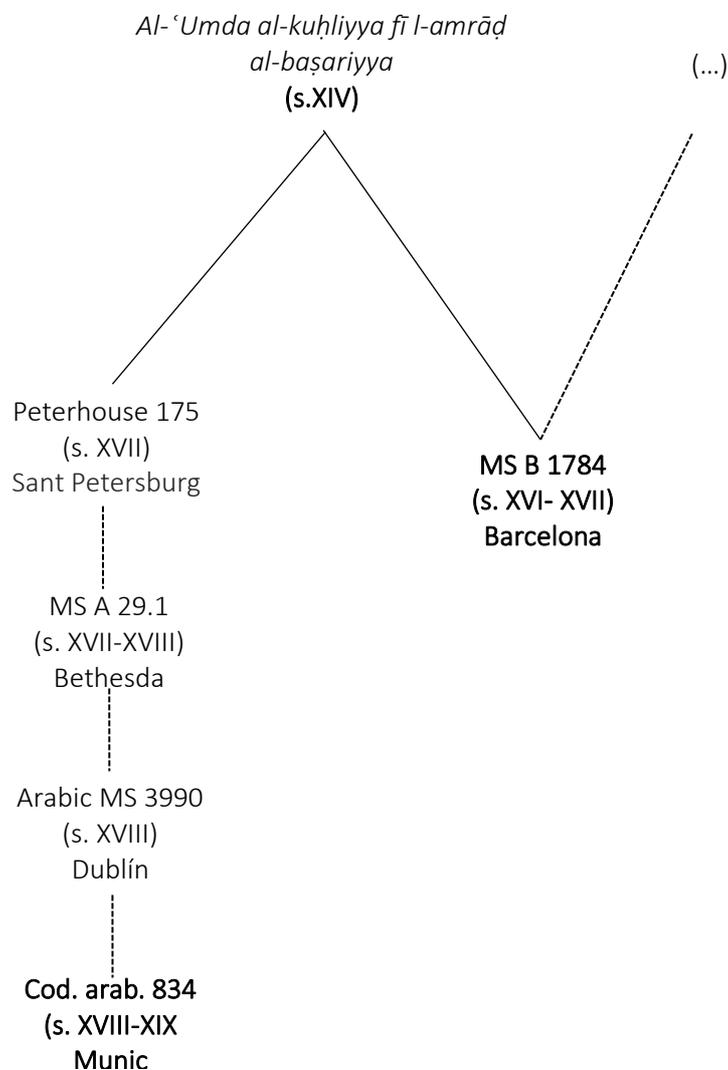
Les receptes obviades poden respondre a dos hipòtesis. La primera, l'autor les considera repetides, molt semblants, complicades o innecessàries. La segona és que coneix i practica prèviament aquestes receptes i no li suposen cap novetat.

Quant a les malalties, no segueixen el mateix ordre d'aparició. Al MS M 834, al-Šāḍilī explica que comença per les malalties que són més comunes, més tangibles i més fàcils de curar. S'adjunta un quadre detallat a l'annex, al volum III. Quan es tracta de cirurgies, el MS B 1784 prescindeix de recollir el procediment d'extracció de la cataracta utilitzant el mètode de succió, davant el fet que al-Šāḍilī ho desaconsella.

Vist així, sembla que la disposició del MS B 1784 és caòtica, sobretot tenint en compte que traeix la de l'obra d'al-Šāḍilī. Justament aquest nou ordre és el que podria indicar i justificar el que s'ha dit abans sobre el coneixement previ de l'autor sobre matèria mèdica i sobre el tipus utilitari del manuscrit. Pel que sembla, l'autor ja coneix la malaltia i primer li interessa el remei; tot seguit, saber quins ingredients o substituïts utilitzar i al final, com al-Šāḍilī, recull les malalties que ell considera importants i segons l'ordre d'importància, possiblement. Això indica que s'està davant d'un individu molt pràctic que busca que la seua obra siga merament funcional.

A la línia temporal, el fet que la datació del MS M 834 siga posterior a la del MS B 1784 justifica que l'obra d'al-Šāḍilī circulava completa, o quasi completa, a l'època d'aquest últim. Així, la manipulació de l'autor no es deu, probablement, a l'escassetat de l'obra original, sinó a una convicció pròpia. Cert és que existeix la possibilitat que en el seu entorn circule una versió ja resumida o orfe d'alguns fragments, però també pot no ser així, tenint en compte que la còpia més tardana prové de la mateixa zona geogràfica.

En conclusió, s'ha de considerar el MS B 1784 com un llibret personal, pertanyent a algú que coneix i practica la medicina ocular. El seu contingut és un resum, en gran part, de l'*al-'Umda al-kuḥliyya fī l-amrāḍ al-baṣariyya*. Per tant, la importància d'aquest manuscrit en la història de la medicina ocular àrab resideix en el fet que conté, probablement, l'única obra coneguda, per ara, que marca una continuïtat i una evolució a l'obra de Šadaqa ibn Ibrāhīm al-Šāḍilī com es pot veure a l'arbre:

4. METODOLOGIA

4.1. Edició

Particularitats lingüístiques

La majoria del text és comprensible. Presenta característiques d'una tercera llengua viva, on l'autor es dona la llibertat d'introduir dialectalismes, neologismes i estructures gramaticals anàrquiques que mostren el contacte amb la llengua parlada. Ací, cal precisar que apareixen dos dialectes diferents. El primer, l'egipci, correspon a la part extrema de la font, identificada al MS M 834, amb expressions com ara: *مايه, بدري, بكرة, نهار*: El segon, el šāmī, es troba exclusivament a l'[apèndix] i se singularitza per expressions com ara: *تنور، منشان، كاسة،...*

En relació amb l'ortografia, s'observa l'omissió sistemàtica habitual del grafema *hamza* "..."؛ "يوجد، افيون، ما،..."; amb la mateixa freqüència s'afegeixen dos punts a l'*alif maqṣūra* "علي، إلي، حتي، اقوي،..." , tal vegada reflectint l'*imāla* en /i/ en la seua pronúncia, i a vegades aquest se substitueix per un *alif mamdūda* "مربا". El cas de la *ta' marbūta* "ة" varia entre l'omissió dels punts diacrítics o deslligant la lletra en una *ta' mabsūta* "ت". L'intercanvi entre algunes consonants és corrent "داذ، ساص، ثات، داض" , corresponent a velaritzacions, sonoritzacions i d'altres canvis fonològics. La grafia d'algunes lletres com ara la "ز" o la "ز" es pot confondre amb "ذ" o "ذ" quan l'obertura de la corba és significativa. Respecte a la vocalització, és molt escassa, esporàdica i a vegades arbitrària, sobretot pel que fa la *fatha tanwīn* "ََ", que en alguns casos es troba desenvolupada en forma d'*alif + nūn* "درهمان" i altres vegades la substitueix "زعفرأ". També, cap mencionar que esporàdicament s'observa una assimilació de la *nūn* de la partícula *من* amb la *mīm* inicial de la paraula "ميمختارات".

Per una altra banda, no es respecta rigorosament la sintaxi, com en el cas de l'ús inadequat del dual "الشنج والودع والحلزون وغيرهما فاحرقهما" o de les concordances de gènere "كانت التجار".

Des del punt de vista del lèxic i la semàntica, es posa en relleu la riquesa del manuscrit amb neologismes, bàsicament manllevats del persa, i també amb definicions i descripcions d'alguns dels termes presentats.

Criteris d'edició

Les parts editades a la tesi, segons la disposició presentada a la descripció, son: [receptari i glossari], [beneficis d'alguns simples], [quadre de classificació dels simples] i les receptes de matèria ocular contingudes a l'[apèndix].

Com ja he apuntat, el manuscrit conté una gran riquesa lingüística que el fa especial, però alhora complex d'editar. Al text que presente, intente reflectir aquesta diversitat i posar-la de relleu de manera clara i assequible. Per fer-ho, he tingut en compte els paràmetres usuals en una edició semblant i m'he recolzat en el MS M 834 i altres obres que he citat a l'apartat crític per aclarir els dubtes i contrastar-los, deixant constància a les notes a peu de pàgina. Un segon tipus de notes correspon a les observacions, comentaris o definicions que oferisc, assenyalats amb un asterisc (*).

Respecte a la presentació del text, he modernitzat l'estructura amb separació dels capítols i paràgrafs, he afegit una indicació de canvi de foli i de cara “ظ/و” amb l'equivalent en català *r/v* i un sistema de puntuació, basat en punts, subjecte a la interpretació del text. A l'edició he polit tots els elements ratllats en l'original. Les paraules repetides estan suprimides amb una nota que ho indica: “مكرر”. Les lletres o paraules que des del context s'entén que van ser omeses estan incloses entre claudàtors. Aquelles que són il·legibles estan marcades per [...] i les que no s'han entès estan preservades i indicades amb l'expressió “كذا” a la nota.

Pel que fa l'ortografia, sense avisar-ho cada vegada, he sistematitzat l'ús de la *hamza* seguint la normativa de l'Acadèmia de la Llengua Àrab (ALA) del Caire “أفيون، أشق، ماء، ... يؤخذ”. Igualment, he suprimit els punts diacrítics de l'*alif maqṣūra* *ى* en les partícules “على، إلى، حتى” i en d'altres paraules on no correspon “...أقوي”, i he afegit els diacrítics de la *ta' marbūtah* “ة”. He restituit l'ortografia d'aquelles paraules o termes que sovint intercanviaven les consonants “داذ، ساص، ثات، داض” o *mater lectioni* “الـى”, excepte quan es tracta de noms de remeis simples o compostos: en aquest cas la intervenció ha sigut mínima i les variants estan recollides al glossari final.

En relació amb la vocalització, he afegit *tašdīd* als verbs, als participis actius i passius “...مجرب، محمص،...” i a les partícules “حتى، الذي، التي، إن، أن، كلما، أما، إلا”. També, he afegit la *ḍamma* “ُ” als verbs en veu passiva. La *fatha tanwīn* “َ” originària del text l'he mantingut, i quan el seu ús és inadequat, per a no pertorbar la lectura, l'he suprimit amb indicació en nota.

Respecte a la gramàtica, he optat per mantenir les concordances de gènere i número tal com apareixen al manuscrit, així com qualsevol altra qüestió relacionada.

En darrer lloc, amb l'objectiu de localitzar les receptes mèdiques amb rapidesa i facilitat, tant al text com des de l'índex, estan enumerades i ressaltades amb negreta allà on al manuscrit apareixen quatre semicercles o punts en forma de rombe que les introdueixen o a partir de "صفة". He homogeneïtzat l'enunciat de les receptes i la seua enumeració; a l'[apèndix] precedeix el número "م", *a.* en català. Així mateix, he ressaltat els títols dels capítols, les entrades dels elements al glossari del manuscrit i les indicacions de qualitat "أجوده" i substitució "بدله" d'aquests per tal de facilitar-ne la localització.

Qualsevol altra intervenció o modificació puntual queda reflectida en les notes.

4.2. Traducció

Oferir una traducció comprensible, amena i que transmeta, en la mesura que es pugui, l'essència de la llengua àrab que traspua el text: aquests són els criteris que pretenc plasmar. De les llengües romàniques, es pot afirmar que el català va ser pioner quant a la traducció d'obres mèdiques en època medieval amb obres com *Lliber de la figura de l'uyl* d'Alcoati⁵⁰ de Joan Jacme i *Llibre d'Albumesar de simples medicines* d'Arnau de Vilanova.⁵¹ Respecte a l'ús del dialecte valencià, com ja he avançat, presenta un paral·lelisme amb l'àrab, sobretot en expressions populars, que permet en moltes ocasions una traducció literal comprensible. Quan aquesta capacitat, però, es veu superada, em decante a favor del text àrab, excepte en casos on seria massa feixuc o el cas de les repeticions del subjecte habituals de l'àrab.

Ambdós textos, àrab i traducció, estan encarats i respecten la mateixa estructura i estil. Les notes en català, a diferència de l'edició àrab, no són de tipus crític, sinó que tenen un caràcter més complementari i de comprensió.

Amb la voluntat de sistematitzar els enunciats de les receptes, allà on apareix "نافع" o "ينفع" al títol, he fet servir indistintament *és eficaç*. Altres indicacions qualitatives constants que cal tenir en compte són: *comprovat* en el sentit d'*experimentat*, "مجرب", i *verificat*, "مختبر". Pel que fa les autoritats, la meua intervenció es limita a la identificació de la figura d'Avicenna, que, de vegades, se li refereix com "الشيخ", *el Mestre*.

⁵⁰ Cf. ALCOATÍ. (1933). *Libre de la figura del uyl*. (Joan Jacme, Trans.). (Ed.). Ll. Deztany & J. M. Simon de Guilleuma. Barcelona.

⁵¹ DE VILLANOVA, A. (Ed. 2004). *Opera Medica Omnia XVII*. (Ed.). E. Curaverunt, M. R. McVaugh, P. Gil-Sostres, F. Salmón & J. Arrizabalaga. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona i Fundació Noguera. p.495.

Per a evitar carregar el text amb claudàtors, he prescindit d'afegir alguns subjectes a les frases, ja que crec que s'entén pel context. Per exemple, en la preparació dels remeis utilitze el plural per a indicar que el procés inclou tots els ingredients, i el singular quan em referisc a la mescla final, així, dic *s'utilitza* en lloc de *s'utilitza la mescla, el col·liri...*

Alguns termes mereixen una especial atenció, tal és el cas de l'*alcofol*, que només apareix com a equivalent de “*كحل*” quan a la composició hi ha antimoni.⁵² L'expressió “*مستخرج في*” es refereix al procediment de remullar la planta en aigua o llet, assecar-la i repetir-ho fins aconseguir la intensitat desitjada.⁵³ Front a la dificultat de trobar una paraula que ho designe s'ha optat per *remullat en* que cal diferenciar del procediment usual “*مصول*”. La traducció de “*خروبة*” varia de quan es refereix al fruit, *garrofa*, o quan s'utilitza com a mesura de pes. En aquest últim cas he mantingut la transcripció, *ḥarrūba*. El mateix pel que fa a “*حبة*” *granet* o *ḥabba*; i a “*ميل*”, *bastonet* o *mīl*.

La traducció dels elements botànics i minerals presenta la major dificultat. Per a identificar-los, he consultat la traducció al francès de Leclerc, *Traité des simples*,⁵⁴ d'*al-Ġāmi' li-mufradāt al-adwīa wal-aġdia* (*Recopilatori dels simples en els medicaments i els aliments*), d'ibn al-Bayṭār. He intentat evitar els noms científics de les plantes i en canvi, cenyir-me al nom genèric, però no sempre ha sigut possible. He mantingut la transcripció dels termes que no he trobat. A més, per a garantir una coherència al text i de vegades, per falta d'equivalents en català, he decidit utilitzar el mateix terme per a la traducció dels sinònims i transcriure'ls quan estan successius.

Els noms de malalties se sumen en dificultat a l'anterior. Per a no caure en el diagnòstic retrospectiu i anacronismes, he decidit partir de les definicions aportades pel manuscrit al capítol [malalties oculars] o, en segona instància, de les fonts àrabs medievals i trobar l'equivalent en valencià.

Alguns dels criteris que cal tenir en consideració són: quan precedeix el nom de malaltia la paraula ریح, *aire*, l'he traduït per *començament de*; així, ریح السبل és *començament de les varices a l'ull*. شعر الأجنان, *pèl de les parpelles*, s'entén que es refereix a les pestanyes, i m'ha semblat més proper.

Per últim, quant la metrologia,⁵⁵ m'he pres la llicència de mantenir la forma transcrita en singular, afegint una *s* quan està en plural, per a facilitar la lectura i evitar possibles confusions. Això no s'aplica a les mesures indefinides.

⁵² Alguns estudis recents qüestionen la definició defensada. Consideren que el component que dona nom a aquest tipus de col·liri podria ser el plom o pols de ferro. Cf. PORMANN, P. E. & Savage-Smith, E. (2007). *Medieval islamic medicine*. (Ed. 2010). Edinburgh: Edinburgh University Press. p.67.

⁵³ L'explicació està extreta de la r. 88.

⁵⁴ IBN AL-BAYṬĀR. (1877). *Traité des Simples*. (Trad. & Ed.) L. Leclerc. Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale et autres Bibliothèques, 23, 25 & 26. París: Imprimerie Nationale.

⁵⁵ Per a més informació sobre la metrologia usada i el valor aproximatiu es pot consultar el volum III.

4.3. Glossari

El glossari general recull al voltant de 400 elements vegetals, animals i minerals que apareixen al llarg de tota la tesi, juntament amb les propietats i qualitats que el manuscrit menciona. És trilingüe: àrab, català i castellà, i està il·lustrat.

Per a l'elaboració, he establert un esquema definit que resumeix, de manera clara i detallada, tota la informació necessària. El glossari està ordenat alifàticament,⁵⁶ es presenta el nom àrab transliterat, en alifat i la seua possible transcripció amb les variants ortogràfiques trobades. Després, s'indica la naturalesa i el tipus, per exemple: *vegetal*, *resina*. Si procedeix, també s'assenyalen les varietats trobades. A continuació, seguint la metodologia de traducció, es presenta el terme en català (Cat.), la seua definició i la traducció al castellà (Cast.). De manera intermitent, és a dir, quan el text ho proporciona, recopile la qualitat (humor), l'autoritat, el substitut i el sinònim. Per acabar, adjunte les coordenades al manuscrit, el foli i la línia, i una il·lustració del remei. Per a aquells termes que no he pogut trobar la traducció he mantingut la transcripció al text.

A part del manuscrit, nodreixen el glossari: el *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* (DIEC), el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), el *Diccionari Normatiu Valencià* (DNV), el *Vocabulari de la llengua catalana medieval* de Luis Faraudo de Saint-Germain, la plataforma web de TERMCAT, Enciclopèdia.cat, el *Diccionario de la Real Academia Española* (DRAE), i el *Vocabulario de Comercio Medieval* de Miguel Gual Camarena. Al text, però, aquestes fonts no es veuen explícitament citades, car, de vegades, combine les definicions per a donar una imatge més completa i ho trobe molt repetitiu.

Les imatges estan extretes del MS Arabic 3, conservat a la Biblioteca de la Yale University. Es tracta d'una còpia tardana, del segle XVII, de *kitāb Kanz al-ḥukamā' wa-maṭlab al-aṭibba' wa l-'ulamā'* (llibre del *Tresor dels savis i requeriment dels metges i dels científics*), obra de Abū Sa'īd ibn Ibrāhīm al-Mutaṭabbib al-Maghribī, del segle XII, sobre medicina i farmacologia àrab.⁵⁷ Vista la proximitat temporal i geogràfica d'ambdós manuscrits, aquest i el MS B 1784, em va semblar correcte el ús de les miniatures per apropar el lector a l'imaginari àrab de l'època.

⁵⁶ Seguint l'ordre de l'alifat àrab.

⁵⁷ Cf. MAGHRIBĪ, Abū Sa'īd ibn Ibrāhīm (1612). *Kitāb Kanz al-ḥukamā' wa-maṭlab al-aṭibba' wa l-'ulamā'* [Manuscrit]. General Collection, Medical/Historical Library, Yale University. Ref. Manuscript Arabic 3. Recuperat des de <https://archive.org/details/11419067.med.yale.edu>.

La fitxa de catalogació es pot consultar a : <https://hdl.handle.net/10079/bibid/11419067>

Cocodril

Dofí

Escurçana

Abū Saʿīd ibn Ibrāhīm Maghribī, *Kitāb Kanz al-ḥukamāʾ wa-maṭlab al-aṭibbaʾ wa l-ʿulamāʾ*.

Per acabar, és sorprenent el treball minuciós de l'artista. Plantes, animals i insectes estan dibuixats amb un alt realisme, quan li són conegudes. En canvi, quan només es basa en la descripció, es mostra el seu geni artístic i crea animals fantàstics, per exemple a la representació del cocodril (f. 131v), el dofí (f. 155r) o l'escurçana (f. 181r). No obstant, quan retrata elements minerals, la falta d'interès o creativitat és evident i resta gràcia al resultat.

4.4. Recull de malalties

Presente les malalties citades al conjunt de la tesi en ordre alifàtic. El nom àrab forma l'entrada, seguit per la possible transcripció i el nom popular en català. Per a la definició, he extret la informació proporcionada pel manuscrit al capítol [malalties oculars], sempre que n'hi ha. La traducció d'aquesta és general i lliure. Per a contrastar el significat, he recorregut a la definició oferta pels diccionaris catalans, degudament citats, malgrat que no sempre es troba. Finalment, al vocabulari català-àrab, incloc alguns termes que no són malalties però tenen receptes dedicades com per exemple la menstruació. Quan una malaltia apareix al receptari indique el número corresponent; ací, excloc les referències que apareixen al capítol del [glossari].

Així com els glossaris dels remeis medievals compten amb una llarga tradició literària en àrab —sobretot quant a termes botànics—, els de les malalties, en època medieval, generals o oculars estan més limitats. Certament, existeixen alguns tractats especialitzats editats, però la majoria dels glossaris en aquesta matèria no estan traduïts.

Recentment, les crítiques al diagnòstic retrospectiu han canviat la concepció de com s'estudien i s'anomenen les malalties antigues; s'aplica una perspectiva més històrica, cultural i social. Abans, però, era habitual la lectura científica moderna amb les nomenclatures tècniques, una pràctica promoguda pels científics orientalistes dels segles XIX i XX com Max Meyerhof (1874 – 1945) en el seu estudi del tractat d'oftalmologia de Ḥunayn ibn Isḥāq.

Tant l'evolució dels coneixements mèdics com les transformacions que van experimentar les classificacions i les nomenclatures de causes de malalties han provocat canvis importants en les pautes diagnòstiques. A més, molts significants responen a criteris no científics, són el resultat de les interpretacions de la cultura mèdica popular sobre la malaltia en un lloc i una època concrets.⁵⁸ Per aquest motiu, he decidit recórrer a la traducció literal quan no es pot identificar la malaltia en català antic o popular.

5. CONCLUSIONS

En la present tesi m'he centrat en tres aspectes importants i fins a l'hora desconeguts del MS B 1784 que són: el context (data i procedència), el contingut i la font principal. Aquests aspectes corresponen a tres marcs generals: el polític, el científic i el literari, respectivament. Per a concloure, faig un resum del procés que he seguit en cada marc i hi pose en relleu el manuscrit des d'una perspectiva històrica general.

Marc polític

El context d'elaboració del manuscrit respon a un moment polític concret, donades les coordenades de lloc i temps. L'anàlisi de la marca d'aigua *CN* al paper mostra que data del segle XVI, com a molt prompte, i que procedeix de Cernay, a França. Pel que fa a l'anàlisi de la lletra i la llengua, ubiquen l'obra a la zona de Šām, en concret a la Síria actual. Això situa el manuscrit en plena època i territori otomans. A més, es pot considerar que el MS B 1784 és un testimoni viu de la relació comercial —i per tant diplomàtica— entre l'Imperi Otomà i França, sobretot quant a l'aplicació efectiva dels acords de les capitulacions entre els dos poders, sobre la importació del paper francès. Una relació comercial que és fruit d'un moment polític complex al Mediterrani i a Europa marcat per l'enemistat aparent entre els poders musulmans i cristians, les guerres contínues entre Francesc I de França amb els seus veïns cristians, l'emperador Carles V del Sacre Imperi Romanogermànic i Enric VIII d'Anglaterra i la denunciada aliança entre Francesc I i el soldà Solimà I, el Magnífic, de l'Imperi Otomà.

⁵⁸ Cf. ARRIZABALAGA, J. (2002). Problematizing retrospective diagnosis in the history of disease. *Asclepio*, 54(1), p. 51-70.

Marc científic

L'estudi general del contingut del manuscrit, l'edició de gran part d'aquest, la seua traducció al català, l'elaboració del glossari trilingüe (àrab, català, castellà) dels elements simples i compostos d'origen vegetal, animal i mineral i, per últim, l'elaboració del recull de les malalties esmentades m'han permés extreure les suficients dades per a emmarcar l'obra en l'àmbit medicocientífic del segle XVI endavant. El tema principal és la medicina ocular amb la seua part teòrica i sobretot farmacològica. A partir de l'estudi del contingut es pot determinar que la tradició mèdica predominant al Šām durant el segle XVI - XVII és l'àrab; això marcaria una continuïtat ininterrompuda d'aquesta, sense influències turques aparents. Cap recordar que quan es parla de medicina àrab s'entén que es basa en el sistema dels quatre humors corporals amb la designació de l'aspecte psicològic que els acompanya i que representa l'evolució i el mestissatge de les tradicions hel·lenístiques, romanes, perses i índies. La selecció de les receptes podria correspondre a un filtre d'actualitat marcat per la situació sanitària coetània a l'elaboració del manuscrit, això la converteix en una mostra de les principals preocupacions mèdiques oculars a la societat otomana del voltant dels segles XVI i XVII. Per tant, per una banda, a través de les malalties mencionades i definides i els remeis mencionats es pot dibuixar una imatge de les principals afeccions i els remeis disponibles aleshores. Per l'altra banda, el contingut, malgrat cenyir-se a la producció científica de l'època, basada en la transmissió, es desemma pel seu propòsit d'ús personal. Això es reflecteix en el tractament del text i es pot deduir a partir de les indecisions a l'hora de tancar un capítol, la modificació del text per adequar-se a la selecció i l'absència de comentaris personals qualitius o teòrics que mostren una intenció de transmissió erudita. En conclusió, el MS B 1784 mostra els mètodes curatius, les malalties d'ull freqüents i els remeis a l'abast durant el segle XVI - XVII. Ara bé, des del punt de vista històric, es contempla una continuïtat de la tradició mèdica ocular àrab sota el domini otomà, alhora que comença a introduir-se el turc. A banda de les possibles influències turques, a nivell mediterrani, es constata una impermeabilitat de les produccions científiques europees i un estancament aparent, limitat a la transmissió.

Marc literari

Part de l'aspecte literari s'ha mencionat en el paràgraf anterior, en referència al tipus de producció científica. L'altre aspecte contextualitza l'obra en la transmissió d'aquesta ciència, partint des de la font principal del MS B 1784, *al-'Umda al-kuḥliyya fī l-amrāḍ al-baṣariyya* (*Fonament de la medicina ocular sobre les malalties de l'ull*), de finals del segle XIV. Ací és on el manuscrit cobra la importància més gran. Primer, és l'únic manuscrit conegut que marca una evolució respecte a l'obra de Şadaqa al-Şādīlī — de la qual només es conserven quatre còpies incompletes. Segon, respecte al seu contingut, la cinquena

“part”, *ğumla*, malgrat ser un extret de l’obra original, més completa al MS M 834, són tots dos els únics manuscrits disponibles que la contenen —recordem que no he pogut tenir accés al MS Peterhouse 175, a Sant Petersburg i, per tant, desconec si conté aquesta part. Tercer i per últim, la versemblança amb la font principal, segons s’ha pogut comprovar al MS M 834, de les parts extretes dona fiabilitat i legitimitat a la figura de Şadaqa al-Şāḍilī, qui ara se sap que és el referent principal al MS B 1784.

Finalment, quan ha sigut possible a la tesi, he intentat fer una aproximació a l’evolució de la tradició mèdica ocular àrab en l’actualitat, per exemple, respecte a l’extracció de la cataracta o les creences en les propietats curatives del jade. Bé siga en forma de medicina profètica o medicina popular, l’aplicació de certs remeis i mètodes curatius continua vigent al món islàmic en general. Aquest aspecte, així com determinar la font de la part del receptari final, denominada en aquest treball [apèndix] i també l’edició, la traducció i l’estudi de la resta del manuscrit són parts, entre d’altres, que caldria explorar per a completar la història del manuscrit (el suport i l’obra), i que podrien centrar l’evolució d’aquesta tesi en un futur projecte de recerca.

6. EDICIÓ I TRADUCCIÓ

[Receptari i glossari]

[صفات العلاج والأقرباذاين]

(7r) En nom de Déu el Clement i el Misericordiós, a Ell recorrem, Amén.

Menció de la cinquena part, que és la conclusió del llibre. Consta de deu capítols i d'una secció sobre els aliments. És l'*aqrabādīn* del llibre.

Primer capítol: els xarops purgants, els preservats i les pastes *uṭarīflāt*

Segon capítol: els remeis maduratiu, les coccions i les infusions

Tercer capítol: els remeis astringents forts i suaus, les pols i els fàrmacs

Quart capítol: els comprimits, les píndoles i els electuaris

Cinquè capítol: els rapès, els remeis esternutatoris, els inhalats i els col·lutoris

Sisè capítol: les benes, els cataplasmes, les locions i els banys

Setè capítol: els col·liris líquids, les gotes maduratives i els remeis repressius calmants

Huitè capítol: els col·liris calents, els col·liris freds i les pols medicinals

Novè capítol: els axiefs i els unguents, els col·liris i les melasses

(7v) Desè capítol: la força dels remeis simples ordenats alifàticament en el glossari i el funcionament dels axiefs

La secció conté els aliments per a la gent amb oftàlmia d'acord amb els humors i clou el llibre.

(7و) بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين آمين

ذكر الجملة الخامسة وهي خاتمة الكتاب وتشتمل على عشرة فصول ومقالة في الأغذية وذلك أقراباذين الكتاب.

الفصل الأوّل في الأشرية المسهّلة والمربّيات ومعاجين الأطريفلات
الفصل الثاني في المناضج ومطابخ البلخاتج والنوقعات
الفصل الثالث في الحفن الحادّة واللّيّنة والسفوفات والعقرات⁵⁹
الفصل الرابع في الأقراص والحبوب والياراجات
الفصل الخامس في السعوطات والعطوسات واللخالخ والنشوقات والغراغر
الفصل السادس في الأكمدة والضّمادات والأطلية والنطولات
الفصل السابع في الأكحال المائعة والقطورات المنضّجة والروادع المسكّانات
الفصل الثامن في الأكحال الحارّة والبرودات والذرورات
الفصل التاسع في الأشيفات واللطوخات والأكحال [و] المعسلات
(7ظ) الفصل العاشر في قِوى الأدوية المفردة على حرف المعجم وعمل الأشيفات: المقالة
تتضمن أغذية أصحاب الأرماد حسب الأخلاط تكون خاتمة الكتاب

⁵⁹ في مخ. 834. M: السفوفات واللحوقات.

Primer capítol de la cinquena part

Comprèn els xarops purgants, els preservats, les pastes *uṭarīflāt* i com compondre'ls

[1] Recepta d'un xarop de fumdeterra. Extrau les bilis negres i les flegmàtiques cremades. És eficaç per a la sarna antiga, per als començaments de lepra i de tot símptoma que es presenta per causa d'aquests dos humors citats

S'agafa: mirabolà groc fresc, trenta *dirhams*;⁶⁰ mirabolà quebol fresc, [mirabolà] índic, buglossa, fulls de senet mequí, polipodi verd triturat, regalèssia i celiandre, de cadascun deu *dirhams*; deu peres grans, raïm i sebest, de cadascun d'ells cinquanta *ḥabbas*; tamariu pelat i sense pinyol, trenta *dirhams*; llavors de cabelllets, tres *dirhams*; rosa sense pecíol i berberis, de cadascun cinc *dirhams*; viola, set *dirhams*, i nenúfar fresc, trenta flors. Es pica el que cal picar dels remeis i se'n fa una infusió (8r) en quatre *raṭls* d'aigua, del *raṭl bagdadī*, durant un dia i una nit. Després, es bull fins que s'evapore un terç, s'escorre i se li afegeix un *raṭl* i mig d'aigua de fumdeterra picada, sucosa i sense escuma. Es torna a posar al foc i se li afegeix el seu pes en sucre bo, es posa a foc lent fins que el líquid agafe consistència i es deixa a banda. Se'n pot beure des de deu *dirhams* fins a vint *dirhams*, a mesura que es puga. També, es pot utilitzar amb serigot i se li pot afegir canyafístula i escamònia segons la necessitat per la qual s'utilitza.

[2] Recepta d'un xarop de roses *tasmībītī* refinades i de roses roges fresques refinades. L'efecte del primer és més fort. És eficaç contra les oftàlmies grogues que afecten els joves i els adolescents. [També,] convé com a purgant. Equilibra els humors i enforteix l'estómac

S'agafa de les dues varietats de roses que et vinga de gust, una part. Es cou en deu parts d'aigua neta fins que se n'evapore una part. S'escorren les roses i es torna [l'aigua] al foc. Se substitueix l'anterior part de roses per una nova, es bull fins que s'evapore de l'aigua una part i s'escorre. Es torna a repetir varies vegades, depenent de la força desitjada. El màxim és que quede la dècima part de l'aigua i el mínim és que en quede la meitat. Després, s'agafa aquesta aigua i se li afegeix el seu pes en sucre i es deixa al foc fins que esdevinga consistent. Se'n pot beure des de vint *dirhams* fins a quaranta *dirhams*. A part de l'aliacrà, si se li afegeixen dos terços (8v) del seu pes en *ṭilḥ*, serà bo per a l'estómac i purgarà els humors fins, que no vinguen de l'aliacrà.

⁶⁰ Per a més informació sobre la metrologia usada al text, consulteu volum III, p.41.

الفصل الأوّل من الجملة الخامسة

يشتمل على الأشربة المسهّلة وقوانين المرّبات ومعاجين الأطريفلات وكيف تركيب ذلك

[1] صفة شراب الشاهترج المُدبّر يخرج أخلاط محترقة سوداويّة وبلغميّة وينفع من الجرب العتيق ومبادئ الجذام ومن كلّ عرض يعرض من الخلطين المذكورين

يؤخذ اهليلج أصفر منزوع ثلاثون درهماً.⁶¹ كابلّي منزوع وهنديّ ولسان الثور وسنا مكّي ورق وبسفايح فستقي المكسر وعرق سوس وكسفرة البئر من كلّ واحد عشرة دراهم إجماع كبار عشرة عدد. عناب وسبستان من كلّ واحد خمسون حبة تمر هنديّ منزوع من ليفه ونواه ثلاثون درهماً. بزر كشوث ثلاثة دراهم. ورد منزوع الأقماع وأمير باريس من كلّ واحد خمسة دراهم. زهر بنفسج سبعة دراهم نيلوفر طريّ ثلاثون زهرة. يُرضّ ما يجب رضه من الأدوية ويُنقع (8و) الجميع في أربعة أرتال ماء بالرطل البغداديّ يوماً وليلة. ثمّ يُغلى إلى أن يذهب منه الثلث ويُصفّى ويُضاف إليه رطل ونصف من ماء الشاهترج المدقوق المروق المنزوع الرغوة ويُرفع على النار ثانية ويُضاف إليه من السكر الجيد وزنه ويُعقد⁶² على نار لينة إلى أن يأخذ قوام الأشربة ويُرفع. والشربة منه من عشرة دراهم إلى عشرين درهماً على قدر القوّة وقد يُستعمل بماء الجبن وقد يُضاف إليه خيار شنبر ومحمودة بحسب الضرورة المُستعمل لأجلها.

[2] صفة شراب الورد التسميبيّتيّ المكرّر والورد الأحمر الطريّ المكرّر وفعل الأوّل أقوى وهو ينفع من الأرماد الصفراويّة العارضين للشبان والمراهقين ويكتفوا بإسهاله مع تعديل المزاج وتقوية معدهم

يؤخذ من الورد أيهما أردته جزءاً. يُطبخ في عشرة أجزاء ماء قراح حتّى يذهب من الماء جزء ويُصفّى منه الورد ويُعاد على⁶³ النار ويُلقى فيه جزء ورد عوض الأوّل ويُغلى حتّى يذهب من الماء جزء ويُصفّى. يُفعل به كذلك عدّة دفعات على قدر ما يُراد قوّته. وأكثره أن يبقى عشر الماء وأقلّه أن يبقى نصفه. ثمّ يؤخذ الماء الذي كُثر فيه الورد فيضاف عليه وزنه سكر نقيّ⁶⁴ ويُؤخذ عليه بالنار قوام الأشربة. الشربة منه من عشرين درهماً إلى أربعين درهماً. فإن أُضيف معه ثلاثين (8ظ) وزنه ثلح كان للمعدة إعانة يُسهّل به أخلاطاً رقيقة من غير الصفرة.

⁶¹ مخ. درهمان.

⁶² مخ. يعقده.

⁶³ مخ. مكرّر.

⁶⁴ مخ. نقيّاً.

[3] Recepta d'una pasta d'asafètida. És eficaç també contra el començament de la cataracta

S'agafa: sagapín, tres *dirhams*; asafètida, deu *dirhams*; i el·lèbor blanc, deu *dirhams*. Es mesclen amb huit *quṭūlīs* de mel d'abella —sent un *quṭūlī* set *miṭqāls*— i se n'utilitza un *miṭqāl* al dia.

Final de la selecció.

[3] صفة معجون الحلتيت النافع من بدء الماء أيضاً

يؤخذ سكبينج ثلاثة دراهم. حلتيت عشرة دراهم. خريق أبيض عشرة دراهم. يُخلط بها عسل نحل ثماني قطولي. والقطولي سبعة مثاقيل. والمستعمل منه كل يوم مثقال.

كامل بالمختصر

Segon capítol de la cinquena part

Els remeis maduratius [i les infusions]

[4] Recepta d'un remei maduratiu. Facilita l'expulsió de l'aliacrà i és eficaç contra l'oftàlmia groga i l'oftàlmia sanguínia

S'agafa: pera, cirera i raïm, de cadascun una *ūqiya*; nenúfar fresc i pelat, cinc flors; i fenoll verd, una garba. Es fan bullir, es maceren i s'escorren sobre un xarop de magrana, arrop de pera, de raïm o de nenúfar, o tots dos junts. Si el cos està ple, es buida l'humor groc amb l'aigua que li correspon de les infusions mencionades.

[5] Recepta d'una infusió. És eficaç contra la cefalea calenta i també contra l'oftàlmia calenta

S'agafa: sèver sucotrí, cinc *dirhams*; tragacant, un *miṭqāl*; màstic, un *dirham*, i anís, dos *dirhams*. Es mol tot i se'n fa una infusió en trenta *dirhams* d'aigua de xicoira sense rentar. Es deixa [reposar] durant una nit i s'utilitza.

[6] Recepta d'una infusió per a fer baixar la menstruació al seu inici quan [aquesta provoca] oftàlmia que únicament es lleva ^(9r) fent-la baixar

S'agafa: llavor de meló, cinc *dirhams*; llavor d'api i llavor de fenoll, de cadascun tres *dirhams*; llavor de carlota silvestre, dos *dirhams*; dictam de creta, dos *dirhams*; nard índic i donzell, de cadascun quatre *dirhams*. Es piquen els remeis, es posen en un flascó i se'ls afegeix tres *raṭls* d'aigua. De matí es deixa al sol i a la nit en un lloc càlid. Se'n beu cada dia quaranta *dirhams* amb un *miṭqāl* d'oli d'ametla, prompte al matí i retardant un poc el dinar.

الفصل الثاني من الجملة الخامسة

في المناضج [والنقوعات]

[4] صفة منضج يسهل خروج الصفراء ويفيد الرمد الصفراوي والرمد الدموي

يؤخذ إجاص وقراصيا وعنب من كل واحد أوقية نوفر طريّ مقشّر خمس زهرات شمار أخضر قبضة. يُغلى ويُمرس ويُصقى على شراب رمانين أو ربّ إجاص أو عناب أو نوفر أو هما معاً وإن كان البدن ممتلياً⁶⁵ استفرغ الخلط الصفراوي بما يوافقه من المغالي المذكورة له.

[5] صفة نقوع ينفع من الصداع الحارّ والرمد الحارّ أيضاً

يؤخذ من الصبر السقطريّ خمسة دراهم. ومن الكثيرا مثقال مصطكي درهم أنيسون درهمان. يُسحق الجميع ويُنقع في ماء هندبا غير مغسولة ثلاثين درهماً. ويُترك ليلة ويُستعمل.

[6] صفة نقوع لإدرار الطمث إذا كان الرمد منه وليس له زوال إلا (9) إدراره

يؤخذ بزر بطيخ خمسة دراهم بزر كرفس وبزر رازيانج من كل واحد ثلاثة دراهم بزر الجزر البريّ درهمان. مشكطرا مشيّع درهمان. سنبل هنديّ وأفسنتين من كل واحد أربعة دراهم. تُرضّ الأدوية وتُجعل في قتيّنة ويُصبّ عليها ثلاثة أرطال ماء وتُترك بالنهار في الشمس وبالليل في موضع دافئ ويُسقى منه كل يوم أربعين درهماً بمثقال دهن لوز باكر النهار ويُؤخّر الغداء قليلاً.

⁶⁵ من مخ. M 834. مخ. محتدياً.

[7] El que reté la menstruació, quan l'oftàlmia es produeix pel seu excés

S'agafa: banya de cérvol cremada, celiandre sec i fregit, grans de murta, rosa damascena i pols de sumac, de cadascun dos *dirhams*; ambre i sang de dragó, de cadascun un *dirham*; goma aràbiga i midó torrat, de cadascun un *dirham* i mig. Es molen, es tamisen i es mesclen amb arrop de murta i sàndal. Es pren per a desdejunar cada dia tres *dirhams* i a l'hora de dormir, el pes d'un *miṭqāl* amb rovell d'ou tebi. [Després,] no es pot beure i queda prohibit [el menjar] àcid o salat. És eficaç.

Final de la selecció.

[7] وممّا يحبس الحيض إذا كان الرمّد عارض من كثرة إسرافه

يؤخذ قرن أيل محرق وكسفرة يابسة مقلّية وحبّ آس وزر ورد ودقّ السماق من كلّ واحد درهمان. كهربا ودم الأخوين من كلّ واحد درهم. صمغ عربيّ ونشا محمّص من كلّ واحد درهم ونصف. يُدقّ ويُخل ويخلط في ربّ آس وصندلين ويُستعمل فطوراً كلّ يوم ثلاثة دراهم. وعند النوم وزن مثقال [ل] في صفار بيضة مفترّاً بلا شراب مع منع الحامض والمالح. نافع.

تمّ بالمختصر.

Tercer capítol de la cinquena part

[8] Recepta d'un electuari purgant per als xics i els xiquets

S'agafa: figa seca i carnosa, trenta unitats *fulūs*;⁶⁶ i canyafístula, quinze *dirhams*. Es couen en un *raṭl* i un terç d'aigua fins que es reblaneixen. Es maceren i s'escorren amb un escorredor. S'agafa el que s'ha escorregut i se li afegeix sucre candi, dos *waqīts*; i sucre blanc, quatre *ūqiyas*. Es deixa coagular fins que la consistència s'esdevé la d'un electuari i se li afegeix oli d'ametla dolça, dos *dirhams*. Se n'utilitza un *waqīt* o dos. És un electuari purgant molt eficaç i s'ha d'utilitzar segons la força [del malalt].

[9] Recepta d'un altre electuari purgant i suau. Elimina l'aliacrà i la flegma amb suavitat. S'hauria d'utilitzar per als xiquets, nadons i dones embarassades per la seguretat de la dona que alleta mentre està embarassada

S'agafa canyafístula, quaranta cinc *dirhams*. S'extrau amb aigua temperada i se li afegeix sucre candi, vint *dirhams*; i oli d'ametla dolça, dos *dirhams*. Es mesclen amb regalèssia sobre foc suau fins que coagulen i s'utilitza segons la força, l'edat [del malalt] i la malaltia. És de l'antologia d'ibn Tilmīd.

[10] (10r) Recepta d'una metxa⁶⁷ emol·lient per als xiquets

S'agafa: sucre blanc, un *mitqāl*; i sal de cuina, mig *mitqāl*. Es molen tots dos i es dissolen al foc sense que es mesclen amb res. Es fregeixen sobre un marbre, untat amb oli d'ametla o oli de sèsam, i es fan metxes, [en forma de] pinyó de dàtil. Es posen en fulles de senet molt. És eficaç i d'efecte ràpid.

⁶⁶ En català felús: moneda àrab de coure, que deriva del *folis* bizantí. Probablement, fa referència a la forma circular de les figues seques quan es comercialitzen. Cf. ENCICLOPÈDIA CATALANA (n. A.) *Felús*. Última consulta [07/07/2021]. Disponible a [felús | enciclopèdia.cat](https://www.enciclopedia.cat) ([enciclopedia.cat](https://www.enciclopedia.cat)).

⁶⁷ ZUHR, Abū al-'Alā'. (Ed. 1994). *Kitāb al-muḥarrabāt : Libro de las experiencias médicas*. (Ed.). Cristina Álvarez Millán. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas. p.181.

الفصل الثالث من الجملة الخامسة

[8] (9ظ) صفة لعوق يُسهّل الصبيان والأطفال

يُؤخذ تين يابس لحيم ثلاثين حبةً فلوس خيار شنبر خمسة عشر درهماً. يُطبخ في رطل وثلث ماء حتى يهتري ويُمرس ويُصقى بمنخل. ويُؤخذ ما صُفّي ويُعمل فوقه سكر نبات وقيتين وسكر أبيض أربعة أواق. ويُعقد حتى يصير في قوام اللعوق ويُضاف عليه دهن لوز حلو درهمان. ويُستعمل منه وقيت أو وقيتين. لع[و]ق يسهّل إسهالاً جيّداً واستعماله على قدر القوة.

[9] صفة لعوق آخر مسهّل لطيف يُخرج الصفراء والبلغم برفق وينبغي أن يُسهّل به الأطفال والمرضع والنساء الحوامل لسلامة غائلته*

يُؤخذ من قصب الخيار شنبر خمسة وأربعين درهم. تُستخرج بماء فاتر ويُضاف إليه سكر نبات عشرون درهماً. دهن لوز حلو درهمان. يُحرك⁶⁸ بعود سوس على نار لينة حتى ينعقد ويُستعمل بحسب القوة والسن والمرض وهو من مختارات⁶⁹ ابن التلميذ.

[10] (10و) صفة فتيلة ملينة للأطفال

يُؤخذ سكر أبيض مثقال. ملح العجين نصف مثقال. يُسحقان ويُذاب على نار من غير أن يخالطهم شيء ويُقلبان على رخامة مدهونة بدهن لوز أو سيرج وتُعمل فتائل قدر نوى الرامخ وتوضع في ورق سنا مسحوق. نافع سريع الإجابة.

⁶⁸ من مخ. M 834. مخ. يتحرق.

⁶⁹ مخ. ممختارات.

* المرأة الغائلة : التي ترضع ولدها وهي حامل.

[11] Recepta d'una pols medicinal. També impedeix el vapor i ajuda a enfortir l'estómac del fred

S'agafa: màstic, tres *dirhams*; celiandre sec i fregit, deu *dirhams*, i rosa amb pecíol, dos *dirhams*. Es molen, es tamisen i se'ls afegeix salicorn, dos *dirhams* i els pes de tots en sucre candi. Es prenen a l'hora de dormir dos *dirhams* amb aigua freda. És eficaç.

[12] Recepta d'una pols medicinal. Impedeix els vapors, reté l'orina, si és excessiva, per a no alçar-se de nit, i enforteix l'estómac

S'agafa: fruit de tamariu i celiandre sec, de cadascun dos *dirhams*; balàustria i olíban net, de cadascun un *dirham*; escorça de bellota cremada, cinc *dirhams*; i rosa damascena, tres *dirhams*. Es molen. Es prenen a l'hora de dormir dos *dirhams* i al desdjuní dos *dirhams*, amb aigua de sumac o aigua de rosa; i l'aigua de sumac és millor. Qui vulga endolcir-lo, que li afegisca el seu pes en sucre i en prenga quatre *dirhams*.

[13] Recepta d'una pols medicinal, per a impedir el vapor i enfortir l'estómac

S'agafa: màstic, dos *dirhams*; salicorn, anís i celiandre fregit, de cadascun dos *dirhams*; mirabolà quebol fresc, cinc *dirhams*; comí kirmaní⁷⁰ macerat en vinagre i assecat, dos *dirhams*; i el pes de tots en sucre blanc. Es prenen a l'hora de dormir dos *dirhams* amb aigua freda. Alguns li afegeixen cinc *dirhams* de festuc.

[14] Recepta d'una pols medicinal. Elimina l'aliacrà i s'utilitza en l'oftàlmia groga

S'agafa: mirabolà groc fresc,⁷¹ sis *dirhams*; rosa sense pecíol i donzell *rumī*, de cadascun tres *dirhams*, i el pes de tots en sucre blanc. El que s'utilitza de la mescla són huit *dirhams*, sense escamònia, o cinc *dirhams* i quart d'escamònia.

⁷⁰ Kirman (*Kermān* en persa), és una província i regió històrica del sud-est de l'Iran.

⁷¹ Literalment: *arrancat*. Fa referència al fet que l'herba siga collida fresca i no comprada.

[11] صفة سفوف يمنع البخار أيضاً ويعين على تقوية المعدة من [البرد]⁷²

يؤخذ مصطكي ثلاثة دراهم. كسفرة يابسة مقلية عشرة دراهم. ورد بأقماعه درهمان. يُدقّ ويُخلّ ويضاف عليه عود قاقليّ درهمان وزن الجميع سكر نبات. ويُستعمل منه عند النوم درهمان بماء بارد. نافع.

[12] صفة سفوف يمنع البخارات ويحبس البول إذا كثر ويمنع من القيام بالليل منه ويقوي المعدة

يؤخذ ع[ذ]بة وكسفرة يابسة من كلّ واحد درهمان. جلنار ولبان نقيّ من كلّ واحد درهم. قشر البلوط المحرق خمسة دراهم. زر ورد ثلاثة دراهم. يُدقّ ويُستعمل منه عند النوم درهمان وفطور درهمان بماء سماق أو ماء ورد وماء السماق أجود. ومن اختار أن يحلّيه يجعل معه وزنه سكر ويُستعمل منه أربعة دراهم.

[13] صفة سفوف مانع للبخار مقوي للمعدة

يؤخذ مصطكي درهمان. عود قاقليّ وأنيسون وكسفرة مقلية من كلّ واحد درهمان كابلّيّ منزوع خمسة دراهم. كمّون كرمانّيّ منقوع في خلّ (10ظ) مجفّف درهمان. وزن الجميع سكر أبيض. المستعمل من مجموعهم درهمان بماء بارد عند النوم وقد زاد فيه بعضهم فستق خمسة دراهم.

[14] صفة سفوف يُخرج الصفراء ويُستعمل في الرمّد الصفراويّ

يؤخذ اهليلج أصفر منزوع ستّة دراهم. ورد منزوع الأقماع وأفسنتين روميّ من كلّ واحد ثلاثة دراهم. سكر أبيض وزن الجميع. المستعمل من مجموعها ثمانية دراهم من غير سقمونيا وخمسة دراهم مع ربع درهم سقمونيا.

⁷² من مخ. M 834.

[15] Recepta d'una pols medicinal. Arregla l'humor del fetge de qui té aliacrà després d'evacuar, sobretot, si apareix grogor en el blanc de l'ull

S'agafen: rosa sense pecíol i guix, de cadascun dos *dirhams*; laca, mig *dirham*; ruibarbre xinès i safrà, de cadascun un quart de *dirham*; i camforer, un *dāniq*. Si la [facultat] natural⁷³ [del malalt] és pesada, [es pren] amb aigua de pera i tamariu.

⁷³ Literalment: *la natura*. S'ha traduït per *facultat natural* perquè probablement fa referència a la *qūwwa tabī'iyya* (قوة طبيعية), que es localitza específicament en el fetge i és responsable, entre altres coses, de la digestió.

Cf. ULLMANN, M. (1978). *Islamic Medicine*. (Ed. 2008). Edinburgh: Edinburgh University Press. p.60-61

[15] صفة سفوف يعدّ [ل] مزاج أصحاب اليرقان بعد الاستفراغ وخاصّةً إذا عرض في بياض العين
صفرة

يؤخذ ورد منزوع الأقماع وطباشير من كلّ واحد درهمان. لك بسر نصف درهم راوند صينيّ وزعفران
من كلّ واحد ربع درهم. كافور دانق يؤخذ منه إذا كانت الطبيعة مثقّلة بماء الإجاص والتمر هنديّ.

Quart capítol de la cinquena part

Sobre les píndoles, els comprimits i els electuaris

[16] Recepta d'un comprimit [de forma] triangular. És eficaç contra la cefalea i l'insomni. S'unta a les temples i al front

S'agafa safrà, mirra, opi, llavors de jusquiam i corfa de mandràgora en parts iguals. Es posen junts, es pasten amb aigua de celiandre fresc o aigua d'encisam i es comprimeixen en forma de triangle.⁷⁴ Se li afegeix, quan faça falta, aigua de rosa, aigua de sempreviva o aigua d'encisam, i se li pot afegir té xinès.

[17] Recepta d'una píndola. És eficaç per als refredats

S'agafa: turbit buit i sèver sucotrí, de cadascun un *dirham*; regalèssia, màstic i gíngebre, de cadascun mig *dirham*; i escamònia, dos *ḥarrūbas*. Es granegen amb aigua de fenoll i s'empassen amb julep.⁷⁵

[18] Recepta d'una píndola de *šībār*,⁷⁶ que vol dir *el company de nit*. Fa el seu efecte sense males conseqüències i neteja l'estómac i el cervell

S'agafa: sèver sucotrí, deu *dirhams*; rosa sense pecíol i màstic net, de cadascun dos *dirhams* i mig. Es granegen amb aigua de fava o amb aigua de fenoll. En algunes obres se'ls afegeix la meitat del pes del sèver en mirabolà quebol fresc. Se'n pren cada nit, a l'hora de dormir, [des d'un] *miṭqāl* fins a dos *dirhams*. He vist en algunes obres que quan l'aliacrà està avançat s'hi afegeix, segons la recepta, la mateixa quantitat del mirabolà quebol en mirabolà groc, amb safrà, un quart de *dirham* i anís, un *miṭqāl*.

⁷⁴ *L'aqrabaḡīn* d'ibn Tilmīḡ afegeix: té [forma] triangular per a que no es confonga i es bega, i és que el seu únic propòsit és l'ús extern com a unguent. Probablement, es va confondre [la seua administració] en alguns hospitals i [per això], després, es va tenir cautela en canviar la seua forma. Cf. Kahl, O. (2007). *The Dispensatory of ibn at-Tilmīḡ: Arabic Text, English Translation, Study and Glossaries*. Leiden: Brill, p.54, r.21.

⁷⁵ En cast. *julepe*: de l'àr. hisp. *ḡullāb*, aquest de l'àr. *ḡul[]āb*, del persa *gol āb* aigua de roses. Cf. DRAE. *m.* [MD] Poció calmant composta amb aigua destil·lada i xarop. Cf. DIEC.

⁷⁶ Segons ibn Tilmīḡ, significa sèver. Cf. Kahl, O. (2007). *The Dispensatory of ibn at-Tilmīḡ: Arabic Text, English Translation, Study and Glossaries*. Leiden: Brill, p.80, r.169.

الفصل الرابع من الجملة الخامسة

في الحبوب والأقراص والأيارجات

[16] صفة قرص مثلث ينفع الصداع والسهر يُطلى به الصدغين والجبهة

يُؤخذ زعفران ومرّ وأفيون ويزر بنج وقشور اللّفاح أجزاء متساوية. تُجمع وتُعجن بماء الكسفرة الرطبة أو ماء الخسّ ويُقرّص على شكل (11و) المثلث * ويُضاف عند الحاجة بماء الورد أو بماء حي العلم أو بماء الخسّ وقد يُضاف⁷⁷ معه شا[ي] صبيّ.

[17] صفة حبوب ينفع لأصحاب النزلات الباردة

يُؤخذ تربد أجوف وصبر سقطريّ من كلّ واحد درهم. ربّ سوس ومصطكي وزنجبيل من كلّ واحد نصف درهم. محمودة خرّوبتين. يُحبّب بماء شمار أخضر ويُبلع بجلاب.

[18] صفة حبوب الشيبان ومعناه رقيق الليل يفعل فعله بغير غائلة ينقي المعدة و[ال]لدماع

يُؤخذ صبر سقطريّ عشرة دراهم. قشر ورد ومصطكي نقيّ من كلّ واحد درهمان ونصف. يُحبّب بماء بقل أو ماء شمار أخضر. و في بعض النسخ يُضاف إل[ل]يه نصف وزن الصبر كابلّيّ منزوع. والمستعمل منهم عند النوم كلّ ليلة مثقال إلى درهمان. ورأيت في بعض النسخ إذا كانت الصفراء متزايدة يُضاف⁷⁸ مع النسخة اهليلج أصفر مثل الكابلّيّ وزعفران ربع درهم أنيسون مثقال.

⁷⁷ مخ. يداف.

⁷⁸ مخ. يضيف.

* يضيف اقرباذين ابن التلميذ: إنّما تُتخذ مثلثة لئلا يُغلط فيها فتُشرب وسبيلها أن تُستعمل من خارج طلاء فقط، وعساها غلط بها في بعض البيرومستانات فاحترس بتغيير شكلها بعد ذلك. كهل أوليفر (2007). اقرباذين ابن التلميذ: النص العربي، الترجمة الإنجليزية، الدراسة والمعجم. لايدن: بريل. ص. 54، رقم 21.

[19] Recepta d'una píndola pel dolor de cap i d'ulls

S'agafa de *hiera picra*⁷⁹ un *dirham*; turbit buit, agàric i mirabolà quebol, de cadascun un *dirham* i mig; anís, cabellots de farigola i donzell, de cadascun dos *dāniqs*, i sal *niftī*, un *dāniq*. Es mol tot, es tamisa, es graneja i es beu d'una amb julep.

[20] Recepta d'una *hiera picra*. S'anomena *el remei diví* i és dels *Ĝawāmi'* de Galè. Purifica el cap i l'estómac, allibera els humors i afina la vista. És eficaç contra les ombres davant de l'ull, provocades pels vapors que puguen de l'estómac

S'agafa màstic, nard, grans de bàlsam, canella, safrà, càssia i atzarí *rumī*, de cadascun una part, i el pes de tots ells en sèver sucotrí. Es molen i es tamisen amb un teixit de seda. S'utilitza granejat amb aigua o afegit als remeis. Sol se n'ha de beure de dos *dirhams* a dos *mitqāls*, i, afegit a altres [remeis], des d'un *dirham* a un *mitqāl* segons l'edat del malalt⁸⁰, el seu humor i la seua força.

⁷⁹ Les *hieres* són medicaments compostos d'efecte purgant en els que intervenen simples de sabor amarg, combinats amb altres ingredients aromàtics.

Cf. ZUHR, Abū al-‘Alā’. (Ed. 1994). *Kitāb al-muŷarrabāt : Libro de las experiencias médicas*. (Ed.). Cristina Álvarez Millán. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas. p.95, n.153.

També, identificada com a *Goma Tragacanto* a ibn Tilmīd. Cf. Kahl, O. (2007). *The Dispensatory of ibn at-Tilmīd: Arabic Text, English Translation, Study and Glossaries*. Leiden: Brill, p.80 , r.169.

⁸⁰ Literalment: *usuari*.

[19] صفة حبّ لوجع الرأس والعينين

يؤخذ أيارج فيقرا درهم. تربد أجوف وغاريقون وكابليّ منزوع من كلّ واحد نصف درهم. أنيسون وأفتيمون وأفسنتين من كلّ واحد دانقين. ملح نفطيّ دانق. يُدقّ الجميع ويُنخل ويُحبّب ويُستعمل شربة واحدة بجلاب.

[20] (11ط) صفة أيارج فيقرا ويُسمّى الدواء الإلهيّ وهو من جوامع جالينوس ينقيّ الرأس والمعدة ويحدّ الأخطا ويحدّ البصر وينفع من الخيالات أمام العين المتولّدة عن الأبخرة المتصعّدة من المعدة

يؤخذ مصطكي وسنبل وحبّ البلسان ودار صينيّ وزعفران وسليخة وأسارون روميّ من كلّ جزء وصبر سقطريّ وزن الجميع. يُدقّ ويُنخل بحريرة ويُستعمل مُحَبَّب بالماء أو مضافاً مع الأدوية. الشربة منه بمفرده درهمان إلى مثقالين. ومضافاً إلى غيره من درهم إلى مثقال بحسب سنّ المستعمل له ومزاجه وقوّته

Cinquè capítol de la cinquena part

Els rapès, els remeis esternutatoris, els inhalats i els col·lutoris

[21] Recepta d'un rapè d'al-Rāzī. És eficaç contra la cefalea forta. És extremadament fiable

S'agafa aigua de bleada amb mel i s'ensuma.

[22] Rapè també d'al-Rāzī. És eficaç contra la cefalea i la migranya causades pel fred

S'agafa eufòrbia i castori en parts iguals, es molen i se'ls afegeix oli de cost i s'ensuma. És eficaç per aquest propòsit.

[23] Rapè per al començament de la cataracta

S'agafa bufeta de gall, se li afegeix pebreta molta i tamisada i s'ensuma. També, es pot ensumar la bufeta de gall a soles i la pebreta a soles o remullada en llet de dona [i tamisada] amb un drap.

[24] Rapè. És eficaç contra el començament de la cataracta

S'agafa eufòrbia molta en oli de viola. És eficaç contra la cefalea freda.

[25] Rapè pel dolor fort dels ulls, les úlceres, les pústules i el reuma

S'agafa: sucre candi, safrà i guix, de cadascun un *dirham*, i opi egipci, tres quarts de *dirham*. Es molen, es pasten i es granegen. Es dissol [el rapè] en llet d'esclava, quan es necessita, i s'ensuma.

الفصل الخامس من الجملة الخامسة

في السعوطات العطوسات واللخالخ والنشوقات والغراغر

[21] صفة سعوط للرازي ينفع من الصداع الحادّ مأمون الغاية

يؤخذ ماء سلق مع عسل يُسعط به.

[22] سعوط للرازي أيضاً ينفع من الصداع والشقيقة الحادثان عن برودة

يؤخذ فربيون وجندبيدستر أجزاء سواء. يُسحق ويُضاف في دهن قسط ويُسعط به. نافع لذلك.

[23] سعوط لبدء الماء

يؤخذ مرارة ديك يُضاف (12و) إليها شونيز مسحوق منخول ويُسعط به. وقد يُسعط كذلك بمرارة الديك بمفردها والشونيز بمفرده أو مستخرج في لبن النساء من خرقة.

[24] سعوط ينفع من بدء الماء

يؤخذ فربيون مسحوق مدعوك في دهن بنفسج ينفع من الصداع البارد.

[25] سعوط لشدة ضربان العين والقروح والبثور والريح

يؤخذ سكر طبرزد وزعفران وطباشير من كلّ واحد درهم. أفيون مصريّ نصف وربع درهم. يُدقّ ويُعجن ويُحبّب ويُحلّ بلبن جارية وقت الحاجة و[يُسعط به].

[26] Rapè de Galè. És eficaç contra l'epilèpsia. El va utilitzar per a qui tenia llàgrima a l'ull amb dolor i es va curar⁸¹ amb una sola vegada

S'agafa: safrà, un *dāniq*; làdan, mig *dirham*; almesc, un *qīrāt*; camforer, mig *qīrāt*; olíban i ambre, de cadascun un *dirham*, i opi, un *dirham*. Es molen [primer] els ingredients secs i se'ls afegeixen els humits amb oli de lliri. Es mol tot amb un poc de mel o sucre i s'alça⁸² per a quan es necessita. Es pren la mida d'una llentia amb llet d'esclava jove i s'ensuma. Per a qui és robust, llavors, el pes és de tres llenties.

[27] Rapè. És eficaç contra qualsevol tipus d'ofuscació deguda al començament de les varices a l'ull, tot reuma en la cara i el taponament al nas

S'agafa: sabonera fresca, un *dirham*; mirra clara, dos *dāniqs*; goji mequí i safrà, de cadascun un *dāniq* i mig, i sèver sucotrí, quatre *dāniqs*. S'ajunten, es molen, es tamisen i es pasten amb aigua de marduix i es graneja [la massa] en forma de llenties. Quan faça falta, se n'utilitza una *ḥabba*, dissolt en llet de dona i oli de viola. És eficaç.

[28] Rapè. És eficaç contra la sarna, la tinya, la inversió de la parpella i la fístula en el llagrimall, i és eficaç contra les hemorroides nasals

S'agafa: sèver sucotrí, castori i opopònac, de cadascun mig *dirham*; orenga persa, goji índic, sucre candi, safrà, llenties pelades i sarcocol·la, de cadascun dos *dirhams* i sabonera, un *dirham*. Es molen i es pasten amb aigua de marduix. Es graneja [la pasta] com el pebre i s'asseca. Quan faça falta, es dissol en llet de dona i oli de viola i s'utilitza. És eficaç.

[29] Recepta d'un remei esternutatori. Es posa al nas després d'evacuar, neteja el cervell. És eficaç contra les varices a la còrnia, al seu començament, i elimina el taponament

S'agafa sabonera, càlam i roses seques, de cadascun una part. Es molen, es tamisen amb un teixit de seda i es bufa [el remei esternutatori] al nas. En relació amb el càlam, és el brot de la canya persa cremat.

⁸¹ Literalment: *despertar-se*.

⁸² Alçar: guardar, estotjar.

[26] سعوط لجالينوس ينفع من الصرع ولقد استعمله لمن في عينه دمعة مع وجع فيها فأفاق في مرّة واحدة

يؤخذ زعفران دانق. لادن نصف درهم. مسك قيراط كافور نصف قيراط. لبان وعنبر من كلّ واحد درهم. أفيون⁸³ [وزن درهم]⁸⁴. يُسحق الأدوية اليابسة ويُضاف الرطبة بدهن زنبق. ويُسحق الجميع بشيء من عسل أو سكر ويُرفع لوقت الحاجة. يؤخذ منه مثل العدسة مضاف بلبن جارية فتيت السنّ ويُسعط به. ومن كان بدنه قويّاً فوزن ثلاث عدسات.

[27] سعوط ينفع من ريح السبل من أيّ حجاب كان ولكلّ ريح في الوجه والسدّة التي تكون في الأنف

يؤخذ كندس حديث درهم. مرّ صافٍ دانقين. (12ظ) حضض مكّيّ وزعفران من كلّ واحد دانق ونصف. صبر سقطريّ أربع دوانق. يُجمع ويُدقّ ويُنخل ويُعجن بماء المرزنجوش ويُحبّب مثل العدس ويُستعمل عند الحاجة حبةً محلولة بلبن النساء ودهن بنفسج. نافع.

[28] سعوط ينفع من الجرب والسعفة والشترّة والناصر في المآق ويفيد من بواسير الأنف

يؤخذ صبر سقطريّ وجندبيدستر وجاوشير من كلّ واحد نصف درهم. صعتر فارسيّ وحضض هنديّ وسكر طبرزد وزعفران وعدس مقشور وأنزروت من كلّ واحد درهمان. كندس درهم. يُدقّ ويُعجن بماء المرزنجوش ويُحبّب مثل الفلفل ويُجفّف وعند الحاجة يُحلّ بلبن امرأة ودهن بنفسج ويُستعمل. نافع.

[29] صفة عطوس يُوضع في الأنف بعد الاستفراغ وينقي الدماغ. ينفع من ريح السبل ويفيد من السدّة.

يؤخذ كندس ذريرة القصب وورد يابس من كلّ واحد جزء. ويُدقّ ويُنخل بحريرة ويُنفخ في الأنف. فأما ذريرة القصب فهي فرخ القصب الفارسيّ المحرق.

⁸³ في مخ. 834. M: أفيون مصريّ.

⁸⁴ من الكافي في الكحل.

[30] Remei esternutatori més suau que l'anterior. Es bufa al nas

S'agafa sabonera fresca, una part, i roses, mitja part. Es molen, es tamisen i es bufen al nas.

[31] Remei esternutatori, conegut com a *esternutatori de mirra*. És eficaç contra les afeccions cerebrals i elimina el cadarn

S'agafa mirra, pebreta i safrà. Es molen aquests remeis, es posen en un drap i s'inhala [d'ell] fins que provoque esternut.

[32] Fum d'encens. Mata els polls [aplicat] amb constància

S'agafa sabonera, tramús i mirra. Si s'aplica l'encens de manera constant i es rep en la cara, matarà [els polls] de les pestanyes, les celles i la barba.

[33] Recepta d'un fum. És eficaç contra el refredat i les malalties flegmàtiques

S'agafa gra de harmala i olíban i s'inhalen en forma d'encens.

[34] Fum. És eficaç contra el cadarn

S'agafa jonc, làdan i pebreta, tots junts o separadament. Se'n fa un encens [i s'aplica] dues vegades al dia, de manera constant.

[35] Fum per als refredats

S'agafa cost i pebreta [i s'aplica] com a encens sobre la brasa.

[36] Fum per a eliminar la mucositat de la gola

S'agafen set xinxes de les xinxes grans, es nugen en un drap i es posa sobre el foc, a sota d'un embut. Es tira el fum [mentre] la boca [del malalt] està oberta.

[30] عطوس أطف من الأول يُنفخ في الأنف

يؤخذ كندس حديث جزء ورد نصف جزء. يُدقّ ويُنخل ويُنفخ في الأنف.

[31] عطوس يُعرف بعطوس المرّ وهو ينفع من أمراض الدماغ (13و) ويحلّ الزكام

يؤخذ مرّ وشونيز وزعفران. تُسحق هذه الأدوية وتُعمل في خرقة ويُشمّ حتّى يقع عليه العطاس.

[32] دخنة بخور يقتل القمل بخوراً بالمواظبة

يؤخذ كندس وترمس ومرّ. إذا أدمن بخوره وقابل به الوجه فإنّه يقتله من الأهداب والحواجب والذقن.

[33] صفة دخنة تنفع من النزلات والأمراض البلغميّة

يؤخذ بزر حرمل وكندر يُشتمّه بخوراً.

[34] دخنة تنفع الزكام

يؤخذ سعد ولادن وشونيز مجموعة [أ] أو مفردة. يُفعل ذلك بخوراً بالمواظبة مرّتين في النهار.

[35] دخنة لصاحب النزلة

يؤخذ قسط وشونيز بخوراً على جمر.

[36] دخنة تري العلق من الحلق

يؤخذ سبع بقات من كبار البق. تُصرّ في خرقة وتوضع على النار تحت قمع ويُلقى دخانه وفمه مفتوح.

[37] Bufador que també extrau la mucositat

S'agafa mostassa i pebreta en parts iguals. Es molen fins que siguem pols i es bufen en la gola amb un tub de canya.

[38] Recepta d'un col·lutori. Impedeix les [coses que] cauen en l'ull. És eficaç contra l'engrandiment d'úlceres en l'ull

S'agafa celidònia xinesa, es pica i es bull en aigua. Es fan gàrgares amb ella abans de dinar. És extraordinària [pel propòsit] mencionat i, amb cúrcuma, prevé les cirurgies a causa dels tumors.

[39] Recepta d'un col·lutori. Purifica el cervell

S'agafen cinc *dirhams* de mel d'abella. Es dissol en aigua calenta, se li afegeix *hiera*, un *miṭqāl* i es fan gàrgares amb ell.

[40] Recepta d'un remei inhalat. Enforteix el cervell i el calfa i és eficaç contra les oftàlmies causades pel fred

S'agafa ambre en brut, es dissol en oli de camamilla o de codony amb un poc de safrà i d'allesc. Es posa a la palma de la mà i l'ensuma el malalt pel matí i la vesprada. És eficaç.

[41] Recepta d'un remei inhalat. És eficaç contra la sequedat del cervell i la debilitat de l'esperit visual

S'agafa oli d'ametla dolça, oli de viola i llet de dona en parts iguals. Es dissolen en llet amb un poc de safrà i un poc de càmfora. Es posa a la palma de la mà del malalt i l'ensuma, sobretot quan s'intensifica el restrenyiment.

[42] Recepta d'un remei inhalat. Funciona calent o fred i és eficaç contra les oftàlmies compostes i, també, contra les malalties compostes

S'agafa sàndal de Makassar molt i allesc, se'ls afegeix aigua de rosa. Es mulla [amb la mescla] un drap fi i se'n fa encens amb salicorn i ambre. Es plega sobre fulles de murta fresca, gesmiler i nenúfar. És eficaç.

[37] نفوخ يُخرج العلق أيضاً

يُؤخذ خردل وشونيز أجزاء سواء. يُسحقان في حدّ الغبار ويُنفخ في الحلق من أنبوب قصب.

[38] صفة غرغرة تمنع النوازل إلى العين وتفيد اتّساع القروح في العين

يُؤخذ الماميران الصينيّ. يُرضّ ويُغلى في الماء ويُتغرغر به قبل الغداء. فإِنَّه عجيب فيما ذكر ويمنع الجراحات من الورم بالورس.

[39] صفة غرغرة ينقي الدماغ

يُؤخذ وزن خمسة دراهم عسل نحل. يُحلّ بماء [ح] يُلقي عليه مثقال أيارج ويُتغرغر به.

[40] (13ظ) صفة نشوق يقوي الدماغ ويسخّنه وينفع من الأرماد العارضة عن البرد

يُؤخذ العنبر خامّ ويُحلّ في دهن بابونج أو دهن سفرجل مع يسير زعفران ويسير مسك. ويُجعل منه في راحة الكف ويتنشّقه المريض بكرةً وعشيّةً. نافع.

[41] صفة نشوق ينفع من يبس الدماغ وضعف الروح الباصر

يُؤخذ دهن لوز حلو ودهن بنفسج ولبن النساء أجزاء متساوية. يُحلّ في لبن فيهم يسير زعفران مع يسير كافور ويُجعل في راحة كف⁸⁵ المريض وي[ق]وم باستنشاقه وخاصّةً وقت اشتداد القبض.

[42] صفة نشوق يُعمل من حارّ وبارد ينفع في الأرماد المركّبة وكذلك ينفع في الأمراض المركّبة

يُؤخذ صندل مقاصيريّ مسحوق ومسك. يُضافان بماء الورد ويُبلّ به خرقة رفيعة وتُبخر بعود قاقليّ وعنبر وتطوى على ورق آس رطب وياسمين ونيلوفر. نافع.

⁸⁵ مخ. الكف.

Sisè capítol de la cinquena part

Els emplastres, els cataplasmes, les locions i els banys

[43] Emplastre adormidor. Calma el dolor causat per la febre en l'ull i el cap

S'agafa: llavor d'encisam, arrel de mandràgora i caps de cascall, de cadascun una part; opi i safrà de cadascun mitja part. Es molen, es mesclen i se'ls afegeix la mateixa quantitat en farina d'ordi i es cou amb aigua de nenúfar. Això és que es mol el nenúfar fresc i se n'extreu l'aigua. Si no se'n troba de fresc, aleshores [s'agafa] l'aigua on s'haja bullit nenúfar sec. Es posa sobre el cap, les temples o els ulls, nugat en un drap de cotó. Quan s'asseca, es [torna] a mullar amb l'aigua mencionada. S'aplica temperat i si el propòsit és adormir, es posa fred.

[44] Emplastre. És eficaç contra el dolor al globus ocular i el seu mal

S'agafa un drap de lli, es calfa sobre foc de carbó de llenya i es posa temperat sobre l'ull. Quan es refreda, es torna a calfar [repetidament].

[45] Recepta d'un cataplasma. És eficaç contra l'oftàlmia molt dolorosa

S'agafa celiandre sec, melilot, safrà i llavors de lli, de cadascun una part. Es molen i es pasten amb vi antic i s'aplica. És específic per les oftàlmies flegmàtiques i negres.

[46] Recepta d'un cataplasma. És eficaç contra l'oftàlmia calenta

S'agafa xicoira fresca, fulles de nenúfar fresc i viola fresca. Es molen i es couen amb aigua de rosa i s'utilitza. És eficaç.

(14و) الفصل السادس من الجملة الخامسة

في الأكمدة والضمادات الغسولات والنطولات

[43] كماد يُنوم ويُسكن أوجاع العين والرأس من حرارة

يُؤخذ بزر خسّ وعرق اللّاح ورؤوس الخشاش من كلّ واحد جزء. أفيون وزعفران من كلّ واحد نصف جزء. يُدقّ ويُخلط ويُلقى عليه مثله دقيق شعير. ويُطبخ بماء النيلوفر وهو أن يُدقّ النيلوفر الطريّ ويُعتصر مائه وإن لم يوجد طريّ [ف]في ماء أعلي فيه نوفر يابس. ويُوضع على الرأس أو الصدغين أو العين مصروراً في خرقة من خليع القطن. وكلّما جفّت نُديت من الماء المذكورة يُكمّد به فاتراً. وإن فُصد به التنويم وُضع مبرّداً.

[44] كماد ينفع من ضربات المقلة وألمها

يُؤخذ خرقة من خلق الكتّان تُسخّن على نار فحم من حطب القرم وتُوضع على العين وهي فاترة وكلّما بردت أُعيدت مفترّة.

[45] صفة ضماد ينفع الرمّد الشديد الوجع

يُؤخذ كسفرة يابسة وإكليل الملك (14ظ) وزعفران وبزر كتّان من كلّ واحد جزء. ويُسحق ويُعجن بشراب عتيق ويُضمّد به وهو مخصوص للأرماد البلغميّة والسوداويّة.

[46] صفة ضماد ينفع الرمّد الحارّ

يُؤخذ هندبا طريّ وورق نيلوفر طريّ وبنفسج طريّ. يُدقّ ويُطبخ بماء الورد ويُستعمل. نافع.

[47] Recepta d'un cataplasma. És eficaç contra la dificultat motriu de les parpelles

S'agafa viola polsinada, es cou amb llet de dona i s'aplica. També, [es pot agafar] ametla iraquiana polsinada i pastada amb aigua de rosa o llet de dona sobre fulles de xicoira i s'aplica. És eficaç, si Déu ho permet.

[48] Recepta d'un cataplasma. És eficaç contra la picor i la dificultat motriu de les parpelles

S'agafa: sumac, una part; polpa de magrana dolça i lleties pelades i moltes. Es couen amb un poc de vinagre de vi i aigua de rosa i s'aplica.

[49] Recepta d'un cataplasma. Calma el dolor de l'ull dèbil

S'agafa farina de fava i molla de pa de sèmola. Es pasten i es posen com a cataplasma. Si [resulta] seca, s'estova amb un poc d'aigua de rosa.

[50] Recepta d'un cataplasma. És eficaç contra la intensitat de les oftàlmies greus

S'agafa: cereal d'ordi, tres *dirhams*; safrà, un huitè de *dirham* i opi egipci, mig *dirham*. Es molen bé, es pasten amb clara d'ou i s'aplica.

[51] Recepta d'un cataplasma. Atura la llàgrima i el flux

S'agafa farina d'olíban i farina de blat en parts iguals. Es molen, es tamisen i es mauren amb aigua de cambronera o fulles de murta, remullades en aigua de rosa.

[47] صفة ضماد ينفع لجسا الأجفان

يؤخذ البنفسج المسحوق ويُطبخ بلبن النساء ويُضمّد به وله. أيضاً اللوز العراقيّ مسحوق مجبول بماء الورد أو لبن النساء على ورق الهندبا ويُضمّد به. نافع بإذن الله.

[48] صفة ضماد ينفع من الحكّة وجسا الأجفان

يؤخذ سماق جزء. شحم الرمان الحلو وعدس مقشور مسحوقاً. يُطبخ بقليل خلّ خمر وماء ورد ويُضمّد به.

[49] صفة ضماد يسكّن وجع العين عند هزلها

يؤخذ دقيق الباقلة ولباب الخبز السميد. يُعجن بعضهما في بعض ويُضمّد به. فإن كان يابساً ليّن بقليل ماء ورد.

[50] صفة ضماد ينفع عند حدّة الأرماد الحادّة

يؤخذ سويق شعير ثلاثة دراهم. زعفران ثمن درهم. أفيون⁸⁶ مصريّ نصف درهم. يُسحق جيّداً ويُعجن برقيق البيض يُضمّد به.

[51] صفة ضماد يقطع الدمعة والسيلان

(15) يؤخذ دقيق الكندر وغبار الرحي أجزاء سواء. يُدقّ يُنخل ويُجبل بماء العوسج أو ورق الآس المستخرج في ماء الورد.

⁸⁶ مكرن.

[52] Recepta d'un cataplasma diferent pel mateix propòsit

S'agafa: farina de fava i banya de cérvol cremada, de cadascuna una part i farina d'olíban, mitja part. Es mauren amb aigua de rosa i es posen com a cataplasma sobre el front. Impedeix el flux i la llàgrima.

[53] Recepta d'un cataplasma. És específic per treure els polls, les cabres i les paparres. Està verificat

S'agafa piretre, estafisàgria, grans de llorer, erb i polpa de magrana en parts iguals. Es molen i es pasten amb vinagre i es posa a l'ull. Potser aquest cataplasma estalvia fer una altra cura.

[54] Recepta d'un cataplasma. És extremadament eficaç contra la quemosi

S'agafa: nou de xiprer, corfa exterior de festuc fresca o seca i lleties amb corfa, de cadascuna un *dirham*; goji, mig *dirham* i polpa de magrana, un *mitqāl*. Es mol tot blanet i es pasta amb aigua de puntes de xicoira amb un poc d'oli de rosa. Se'n fa com un bàlsam i s'aplica com a cataplasma, a l'ull que té quemosi.

[55] Recepta d'un cataplasma. És eficaç contra el cop a l'ull

S'agafa: farina de lleties, farina d'erb i farina de fava en parts iguals i olíban, mitja part. Es mol tot, se'n mescla un poc amb vi perfumat i s'aplica com a cataplasma. [També, es pot] aplicar amb aigua de murta remullada en aigua de rosa o aigua de cambronera. És eficaç.

[56] Recepta d'un cataplasma sobre el front. Impedeix a les matèries baixar a l'ull

S'agafa: agalla, goma de babul, girambel·la i sèver sucotrí, de cadascun una part; mirra i safrà, de cadascun mitja part i corfa d'olíban, una quarta part. Es mol tot i s'hi afegeixen dues parts de farina de blat i una part de farina de fava. Es mauren amb aigua de cambronera. Si l'humor fred del malalt és dominant, es mauren en vi perfumat astringent o rovell d'ou.

[52] صفة ضماد آخر لذلك

يؤخذ دقيق الباقيّ وقرن أيل محرق من كلّ واحد جزء. دقاق الكندر نصف جزء. ويُجبل بماء الورد ويُضمّد به الجبهة. يمنع السيلان والدمعة.

[53] صفة ضماد يختصّ بإخراج القمل والقمقام والقردان مجرب

يؤخذ عاقر قرحا وميوبج وحبّ الغار وكرسنة وشحم الرمان أجزاء سواء. يُدقّ ويُعجن بالخلّ ثمّ يُضمّد به العين. فربّما أغنى هذا الضماد عن علاج آخر.

[54] صفة ضماد بالغ النفع في الوردنج

يؤخذ جوز السرو وقشور الفستق الخارج الرطب أو اليابس وعدس بقشره من كلّ واحد درهم. حضض نصف درهم. شحم رمان مثقال. يُدقّ الجميع ناعماً ويُعجن بماء أطراف الهندبا مع قليل [من] دهن ورد. ويُجعل كالمرهم ويُضمّد به العين الموردة.

[55] صفة ضماد ينفع الصدمة إذا أصابت العين

يؤخذ دقيق العدس (15ظ) ودقيق الكرسنة ودقيق الباقيّ أجزاء متساوية لبان ذكر نصف جزء. يُسحق الجميع ويُضرب منه قليل بخمر عطر ويُضمّد به. أو يُضمّد بماء مرسين أخضر مستخرج في ماء الورد أو ماء العوسج. نافع.

[56] صفة ضماد على الجبهة يمنع الموادّ المنحدرة إلى العين

يؤخذ عفض وقاقيا وأمّالج وصبر سقطريّ من كلّ واحد جزء. ومرّ وزعفران من كلّ واحد نصف جزء. قشور الكندر ربع جزء. يُدقّ الجميع ويُضاف إليهم جزئين من غبار الرحي وجزء من دقيق الباقيّ ويُجبلان بماء العوسج. وإن كان البرد أغلب على مزاج العليل جبل في شراب عطر قابض أو صفار بيضة.

[57] Recepta d'una loció. Mata els polls, les cabres i les paparres entre els pels de les parpelles, el cap i la barba

S'agafa: estafisàgria, dos *dirhams*; bòrax i sumac, de cadascun un *dirham*; arrel de [...] tres *dirhams* i el·lèbor negre, un *dirham*. Es molen tots amb vinagre i es comprimeixen. Quan es vol rentar amb ell, es dissol el comprimit en aigua calenta i s'utilitza. Certament, té una gran eficàcia.

[58] Recepta d'un bany. És eficaç contra la sarna i la rugositat de les parpelles quan l'ull està calent

S'agafa viola, camamilla, rosa i fava. Es bull tot, s'escorre i es banya amb la seua aigua. Si l'òrgan no està calent, substitueix la fava i la rosa amb marduix i orenga.

[59] Recepta d'un bany. És eficaç contra la formiga que es produeix en la parpella i les pestanyes

S'agafen llavors d'encisam o les seues fulles, viola, melilot i fulles de xicoira. Es bullen i s'utilitzen com a bany.

[60] Recepta d'un bany. És eficaç contra la picor

S'agafen lleties pelades, es molen i s'emulsionen en aigua de bleda. S'hi bullen roses i sumac. S'escorre [l'aigua] i s'utilitza com a bany.

[61] Recepta d'un bany. És eficaç per a qui té greix a la parpella superior i relaxació de la parpella

S'agafen fulles de murta, fulles de cambronera, fulles d'olivera, llegum de babul i balàustria. Es bullen, s'escorren i es banya [amb el líquid,] prompte al matí, abans que s'hi apliquen els ungüents i a la vesprada, abans que s'hi pose el cataplasma.

[57] صفة غسول يقتل القمل والقمقام والقردان من بين شعر الأَجفان والرأس واللحية

يُؤخذ زبيب جبل درهمان. بورق [و] سماق من كل واحد درهم. أصل الحما[...]. ص ثلاثة دراهم. خريق أسود درهم. يُدقّ الجميع بخلّ خمر ويُقرّص. وإذا أُريد الغسل به يُحلّ القرص في ماء حارّ ويُغسل به. فإنّ له نفع بليغ في ذلك.

[58] وصفة نطول⁸⁷ ينفع من الجرب وخشونة الأَجفان⁸⁸ إذا كانت العين حامية

يُؤخذ بنفسج وبابونج [و] ورد وبقلة حمقاء. يُغلى الجميع ويُصَفّى ويُنطل بمائه وإن لم يكون العضو حاميين عوّض البقلة والورد بمرزنجوش وزعتر.

[59] (16) صفة نطول ينفع النملة التي تحدث في الجفن والأه[د]اب

يُؤخذ بزر الخسّ أو ورقه وزهر بنفسج وإكليل الملك وورق الهندبا يُغلى ويُنطل به.

[60] صفة نطول ينفع الحكّة

يُؤخذ عدس مقشّر يُدقّ ويُستحلب في ماء السلق ويُغلى فيه ورد وسماق ويُصَفّى ويُنطل به.

[61] صفة نطول ينفع صاحب الشرناق واسترخاء الجفن

يُؤخذ ورق الآس وورق العوسج وورق الزيتون وفلوس القرص وجلنار. يُغلى ويُصَفّى ويُنطل به باكر النهار قبل أن يُلَطّخ عليه اللطوخت وعشيّة النهار قبل أن يُضمّد.

⁸⁷ مخ. انطول

⁸⁸ مخ. الجفان

[62] Recepta d'un bany. És eficaç contra la inflor de les parpelles

Quan és a conseqüència de la flegma, es mescla aigua amb vinagre. Quan és per la debilitat del fetge, es bullen roses, viola i celiandre sec. Es bull i es banya amb ell.

[63] Bany sudorífic. Enforteix el cervell i elimina [les coses] que baixen a l'ull

S'agafa codony tallat en trocets petits i si es disposa de la seua flor, millor. També, [s'agafa] poma, salicorn, sàndal de Makassar, sàndal roig, fulles de murta i les seues rames i rosa damascena, de cadascun una part, i un poc de safrà. Es bullen en [un recipient]⁸⁹ de boca estreta i es cobreix amb un tapó ferm. Després, s'obre davant del malalt, qui encara el vapor amb el cap cobert, fins que li sue la cara i el front, (16v) es preserva de l'aire, fins que s'asseque la suor. És eficaç.

[64] Recepta d'un oli per untar. Fa créixer les celles i enforteix les pestanyes. Preserva el cabell, l'allarga, l'augmenta i agilitza l'aparició de la barba

S'agafa ordi pelat i fresc. Se'n fa una infusió en aigua calenta, fins que cresca i s'unfle, de manera que es pugui espremer i agafar el seu suc; i se n'agafa una part. Del làdan bo, [s'agafen] dues parts; de la girambel·la, tres parts, després de fer-ne una infusió en aigua durant tres dies. Es mesclen les coses. Si [la quantitat de] cada ingredient és d'un *dirham*, la mesura de l'aigua d'infusió de girambel·la serà vint-i-un *dirhams*. S'agafa de l'oli de ben el mateix pes de tots. Es bullen a foc lent fins que s'evapore tota l'aigua i quede l'oli. S'escorre l'oli d'una part i la polpa d'una altra. Es fa massatge localment amb la polpa de nit i es renta a l'endemà amb aigua calenta. L'oli s'aplica després de rentar el lloc, que necessita estar untat, i d'haver-lo netejat i assecat. L'efecte és meravellós.

⁸⁹ Literalment: *cosa*.

[62] صفة نطول ينفع من انتفاخ الأُجفان

إذا كان عرضة عن بلغم فالماء الممزوج بالخل. وإن كان عن ضعف الكبدة فيُغلى الورد وزهر البنفسج والكسفرة اليابسة يُغلى ويُنطل به.

[63] نطول معرّق يقوّي الدماغ ويمنع النوازل إلى العين

يُؤخذ سفرجل مقطّع صغار وإن حـ[ض]ر زهره كان أجود. وكذلك من التفّاح وعود قاقليّ وصندل مقاصيريّ وصندل أحمر وورق آس وقضبانه وذر ورد من كلّ واحد جزء زعفران شيئاً يسير. يُغلى في شيء ضيق⁹⁰ الرأس ويغطّى بغطاء محكم. ثمّ تُنفتح قدام العليل ويُسبل على وجهه ستارة تلتقي عن وجه البخار إلى حيث يعرق وجهه وجبهته. (16ظ) ويُحفظ من الهواء إلى أن ينشف العرق النافع.

[64] صفة دهن مسوح ينبت شعر الحواجب ويُقوّي شعر الأُجفان ويحفظ شعر الرأس ويطوّله ويرتبه ويسرّع خروج اللحية

يُؤخذ شعير مقشور حديث. يُنقع في ماء حارّ حتّى يُربّي وينتفخ فإنّه يمكن عصره وأخذ نشائه فيؤخذ منه جزء. ومن اللادن الطيّب جزئيين ومن الأملج ثلاثة أجزاء. يُنقع الأملج في ماء ثلاثة أيام. ثمّ تُخلط الحوا[ذ]ج. ويكون مقدار الماء الذي يُنقع فيه الأملج أحد وعشرون درهماً إن كانت الأجزاء كلّ جزء درهم. ثمّ يُؤخذ من دهن البان مثل وزن الجميع ويُغلى بنار ليّنة حتّى يذهب الماء ي[ب]سة ويبقى الدهن. ويُصفّى الدهن ناحية والتفل ناحية. فيُدعك الموضع بالتفل ليلاً ويُغسل بالغداة بالماء الحارّ. ويُستعمل بعد غسل الموضع الذي يُحتاج أن يُدهن بالدهن بعد تنظيفه وجفافه. فإنّه عجيب الفعل.

⁹⁰ مخ. ذيق.

Setè capítol de la cinquena part

Els col·liris líquids eficaços contra les oftàlmies greus en el seu començament, les gotes maduratives i els repressius calmants

[65] Recepta d'unes gotes. Dissolen la sang estancada en la conjuntiva [a causa] del punt de sang

S'agafa pols d'olíban en forma de col·liri i se li afegeix llet d'esclava jove d'edat i sana de cos. Si es ratlla [l'olíban] amb una mola, és millor. Si està polsinat, s'instil·la a través d'un drap.

[66] Recepta d'unes gotes. Pinten la poqueta blancor i ennegreixen la blavor dels ulls

S'agafa aigua d'anemone, aigua de polpa de magrana dolça, aigua de corfa de nou verda i aigua de flor de jusquiam, juntes o separades. [S'apliquen] com a gotes bones.

[67] Recepta d'unes gotes. Són eficaces contra la cataracta, al seu començament. [Prové] de Dioscòrides

S'agafa sagapín, es ratlla en vi antic i s'instil·la en l'ull prompte de matí i de vesprada, amb [prèvia] neteja.

[68] Recepta d'unes gotes potents. Calmen el dolor i són eficaces contra l'oftàlmia composta

S'agafa: fenigrec rentat, una part; sucre candi i safrà, de cadascun mitja part. Es bullen a foc lent, s'escorren amb un drap, fins⁹¹ que isca el mucílag del fenigrec, i s'instil·la.

⁹¹ Literalment: *després*.

الفصل السابع من الجملة الخامسة

في الأحوال المائعة النافعة لحدّة الأرماد في مبادئها من القطورات المنضجة والروادع المسكّنات

[65] صفة قطور محلّل للدم المحتبس في الملتحم من الطرفة

يؤخذ سحق الكندر في هيبة الكحل مضافاً بلبن جارية فتية السنّ سليمة البدن. وإن حُكّ على (17و) المسن كان أجود. وإن كان مسحوق قُطّر من خرقة.

[66] صفة قطور يصبغ البياض القليل الرقيق ويسود زرقة العين

يؤخذ ماء شقائق النعمان وماء شحم الرمان الرطب وماء قشر الجوز الأخضر وماء ورد البنج مفردة ومجموعة قطوراً جيّداً.

[67] صفة قطور ينفع الماء النازل في العين في مبادئه عن ديسقوريدس

يؤخذ السكبينج يُحكّ بشراب عتيق ويُقَطّر به في العين باكر النهار وعشية مع النقاء.

[68] صفة قطور رادع يسكّن الوجع وينفع الرمذ المرگب

يؤخذ حلبة مغسولة جزء. سكر نبات وزعفران من كلّ واحد نصف جزء. يُغلى على نار ليّنة ويصقّى من خرقة بعد خروج لعابية⁹² الحلبة ويُقَطّر به.

⁹² مخ. اللعابية

[69] Recepta d'unes gotes. Són eficaces contra l'oftàlmia flegmàtica i els tumors causats pel graníssol

S'agafen llavors de harmala. Es polvoritzen fines, es mesclen amb clara d'ou, s'escorren amb un drap gruixut i s'instil·la en l'ull.

[70] Recepta d'unes gotes potents. Calmen el dolor de l'oftàlmia intensament dolorosa

S'agafa clara d'ou, llet de cascall, mucílag de fenigrec i un poc de safrà. Es mesclen els uns amb els altres i s'instil·la en l'ull. El cascall i el fenigrec es remullen en llet de dona.

[71] Recepta d'unes gotes potents, conegudes com *calmant*. S'instil·len en l'ull al començament de l'oftàlmia, quan esclata el dolor

S'agafa: nucli de *cassia absus*, llavors de malva i un codony pelat, de cadascun mig *dirham*; ordi pelat i triturat, trenta *ḥabbas* i sarcocol·la molta, tres quarts de *dirham*. Es posa tot en una botella de vidre i es vessa sobre ells aigua. Es bullen a foc lent fins que isca el seu mucílag i s'escorren. Es posa [el líquid] en una segona botella, se li afegeix goji índic, dos *ḥarrūbas*, s'escorren i s'instil·la calent en l'ull.

[72] Recepta d'unes gotes. Són extremadament eficaces contra el començament del xarampió i la verola. La seua instil·lació per a l'oftàlmia [afegides] amb el que hem dit, garanteix l'extracció de les pústules i les úlceres de l'ull

S'agafa del plom conegut com a *waṣaṭ*. És una varietat de plom suau, anomenat *al-manāyihī*. Es frega a la palma de la mà fins que s'ennegreix, [se li afegeix] un poc d'aigua de roses i es [torna a] fregar. Es lleva amb un ganivet de la mà i li ix quelcom, en forma d'òxid. Es posa en un recipient de vidre fins que se n'aplegue una [bona] quantitat. Després, es mescla amb un poc de llet de dona fins que se suavitze. S'instil·la en l'ull varies vegades, cada dia dels dies de la presència del dolor, ja que calma i cura com hem esmentat. Això, segons al-Tamīmī.

[69] صفة قطور ينفع الأرماد البلغمية والأورام الحادثة عن البرد

يؤخذ بزر الحرمل يُدقّ ناعماً ويُضرب في بياض البيض الرقيق ويُصَفَّى في خرقة صفيقة ويُقَطَّر منه في العين.

[70] صفة قطور رادع يُسكّن الوجع من الرمد الشديد الألم

يؤخذ بياض البيض وحليب الخشخاش ولعاب الحلبة ويسير زعفران. ويُضرب بعضها في بعض ويُقَطَّر (17ظ) منه في العين. والخشخاش والحلبة يُستخرجان في لبن النساء.

[71] صفة قطور رادع يُعرف بالمسكّن يُقَطَّر به العين في مبادئ الرمد وقت هيج الوجع

يؤخذ قلب جشميزج وبزر خبازيّ وحبّ سفرجل مقشّر من كلّ واحد نصف درهم. شعير مقشّر مرضوض ثلاثون حبة. أنزروت مسحوق نصف وربع درهم. يُجعل الجميع في قارورة زجاج ويُصبّ عليهما ماء. ويُغلى بنار ليّنة حتّى يخرج لعابيته. ثمّ يُصَفَّى ويُجعل في قارورة ثانية ويُجعل فيه حضض هنديّ خرّوبتين. ويُصَفَّى ويُقَطَّر منه مفترّاً في العين.

[72] صفة قطور ينفع من مبادئ الحصبة والجذريّ نفعاً بليغاً وقطوره في الرمد مع ما ذكرناه يُؤمّن من خروج البثر والقروح في العين

يؤخذ من الرصاص المعروف بالوصط وهو نوع من الأسرب لئن يُسمّى المنايحيّ. يُحكّ به راحة الكف حتّى يسودّ مع قليل من ماء الورد ويدعكه به. ثمّ يُجرد بالسكين من الكف فيخرج منه شيء⁹³ كهياة الصداء. [بو]ضع في شيء من الزجاج حتّى يجتمع منه شيء⁹⁴ له مقدار. ثمّ يُخلط بشيء من لبن النساء حتّى يرقّ ويُقَطَّر منه في العين مرّات في كلّ يوم من أيّام (18و) وجود الوجع. فإنّه يُسكّن ويُحلّل كما ذكرناه وهو من أقوال التميمي.

⁹³ مخ. شيئاً.

⁹⁴ مخ. شيئاً.

[73] Recepta d'unes gotes. Maten els cucs generats a l'orella i que es troben en ella⁹⁵

S'agafa donzell *rūmī* i es cou en vinagre de vi. S'escorre i s'instil·la en l'orella. És molt profitós per a allò. Vaig veure uns joves, que tenien un xiquet de huit anys i tenia molt de dolor a l'orella. Així, vaig agafar una capa de les capes d'una ceba gran i vaig començar a torrar-la amb mantega, mel i un poc de comí cremat. Ho vaig calfar sobre el foc fins que estava ben cuit i li ho vaig espremer, temperat, amb un drap en l'orella i es va tranquil·litzar, *in situ*. [Aleshores,] ho vaig fer a qui es queixava del mateix i es va curar de l'afecció. Ho vaig fer una altra vegada i [el malalt] es va posar nerviós. Aleshores, vaig afegir-li opi, la quantitat d'una *ḥarrūba*, i es va tranquil·litzar al moment. Li ho vaig repetir la segona nit, sense opi, i es va acabar de curar.

⁹⁵ El ms. M 834 i *Al Kāfī fī l-kuḥl* afegeixen: “i he afegit aquest medicament que no és necessàriament per a curar els ulls perquè, probablement, el dolor fort de l'orella està relacionat amb el dolor de l'ull. Així, per a curar aquest últim caldria curar l'orella. Tin-lo en compte.”

[73] صفة قطور يقتل الدود المتولّد بالأذن والواقع فيها*

يؤخذ أفسنتين روميّ يُطبخ في خلّ خمر ويصْفَى ويُقَطَّر منه في الأذن. فهو بليغ النفع لذلك مفيد. ولقد رأيت بعض الشباب وعندها صغير ابن ثمن سنين اشتدّ عليه وجع أذنه فأخذت طبقة من طبقات بصلة كبيرة فعملت في تق[م]يرها سمناً وعسلاً⁹⁶ ويسير كمّون محرق. وسخّنته على النار حتّى نضج. ثمّ عصرته من خرقة في أذنه فاتراً. فسكن على المكان. فعملته لمن يشتكي مثله فأشفي من علته. ولقد عملته مرّة أخرى فقلق ف[أ]ضفت معه أفيون⁹⁷ قدر خرّوبة فسكن في الوقت وأعادته عليه ثاني ليلة بغير أفيون. فتمّ برؤه.

⁹⁶ مخ. عسلان

⁹⁷ في مخ. M. 834: افيون مصريّ.

* يضيف مخ. M. 834 والكافي في الكحل: وإيما كتبت هذه الأدوية وليست من ضروريات علاج العين، بل إنّه لربّما لشدة ألم الأذن اتّصل الألم بالعين، فيكون علاجها وتسكين آلامها بعلاج الأذن، فاعلم ذلك.

Huitè capítol de la cinquena part

Els col·liris calents, els col·liris freds i les pols medicinals

[74] Recepta del col·liri *bāsīlīq* que vol dir *reial* i és com es coneix. És eficaç contra la sarna, les varices a la còrnia, l'ungla, la llàgrima i l'obscuritat [de la vista]

S'agafa: pebre, pebre llarg, gingebre, mirabolà groc fresc i [mirabolà] negre, (18v) de cadascun cinc *dirhams* i sal amoníaca, un *dirham*. Es polsina cadascun per separat, es tamisen, s'equilibra el pes i s'utilitza. És eficaç.

[75] Recepta d'un altre col·liri *bāsīlīq* amb la mateixa eficàcia que l'anterior

Afegeix als ingredients de l'anterior sèver sucotrí, un *dirham* i mig, i escuma de mar, sis *dirhams*. Es reblaneix i s'utilitza.

[76] Recepta de "l'alcofol *'Azīzī'*", que prové de 'Azīz al-Kaḥḥāl. És eficaç contra la sarna, la blancor i la picor; aclareix la vista, la preserva i l'enforteix

S'agafa: calamina d'or, tutia, antimoni, oligist remullat, malabar índic —si se'n troba—, sèver sucotrí, escòria de coure groc, sal mineral, alfàbega i escuma de mar, de cadascun un *dirham*; pebre, pebre llarg i sal amoníaca, de cadascun mig *dirham*; safrà, un terç de *dirham*, i almes bo, dos *qīrāts*. Es mol cadascun per separat, es reblaneixen, es tamisen i s'utilitza. És eficaç.

الفصل الثامن من الجملة الخامسة

في الأكحال الحادة والبرودات والذرورات

[74] صفة كحل الباسليق المعروف بالملوكي النافع من الجرب والسبل والظفرة والدمعة والظلمة

يؤخذ فلفل ودار فلفل و[ز]نجبيل واهليلج أصفر منزوع وأسود (18ظ) من كل واحد خمسة دراهم. نوشادر درهم. يسحق كل واحد بمفرده ويُنخل ويحرر الوزن ويستعمل. نافع.

[75] صفة كحل باسليق آخر ينفع منافع الأول

تزيد على حوائج الأول صبر سقطري درهم ونصف زيد البحر ستة دراهم. يُنعم ويستعمل.

[76] صفة كحل عزيزي لعزير الكحال⁹⁸ النافع من الجرب والبياض والحكة ويجلو البصر ويحفظه ويقويه

يؤخذ إقليما الذهب⁹⁹ وتوتيا وإثمد وشادنج مصول وساذج هندي إن وجد وصبر سقطري وتوبال النحاس الأصفر وملح داراني وافرجمشك وزيد البحر من كل واحد درهم. فلفل ودار فلفل ونوشادر من كل واحد نصف درهم. زعفران ثلث درهم. مسك طيب قيراطين. يُدق كل واحد بمفرده ويُنعم ويُنخل ويستعمل نافعاً.

⁹⁸ مخ. الأكحال

⁹⁹ سقط من مخ. M. 834

[77] Recepta del col·liri *rūšnāyā*,¹⁰⁰ que vol dir *portador de la llum*. És eficaç contra les varices a la còrnia, l'ungla, la sarna, la llàgrima i l'obscuritat de la vista, i talla la blancor

S'agafa: oligist rentat, coure cremat, calamina de plata, sal mineral, bòrax armeni, verdet net i pebre llarg, de (19r) cadascun quatre *dirhams*; sèver sucotrí i nard, de cadascun quatre *dirhams* i mig; gíngebre, belèric, safrà i sal amoníaca, de cadascun un *dirham*. Es mol cadascun per separat, es tamisen, es reblaneixen, es mesclen i s'utilitza. És eficaç.

[78] Recepta de l'alcofol *al-ğawāhir al-ḥazā'iniya*.¹⁰¹ És eficaç contra la debilitat de la vista provocada pel contacte de l'ull amb el sol durant l'eclipsi solar. Preserva la salut de l'ull aplicat amb constància. Aclareix la blancor en forma de núvol sorgida després de les úlceres i pústules. És eficaç contra l'obscuritat de la vista provocada per la grossor de l'esperit visual

S'agafa tutia *karmānī*, tutia índica, tutia *ṭabāšīr* i tutia marina. Després de remullar-les i escórrer-les, [s'agafa] de cadascuna un *dirham*. [S'agafa] malaquita, turquesa cremada i rentada; robí, safir, topazi, corall blanc, corall roig, cremats i rentats, cranc cremat i rentat, excrement de llangardaix, malabar índic, celidònia xinesa, pebre llarg, nard índic, mirabolà groc fresc, girambel·la, sal índica, antimoni, claveller i líquen ratllat, de cadascun mig *dirham*; memita, marcassita platejada i daurada, de cadascun tres quarts de *dirham*. El nombre d'ingredients és de vint-i-sis. Es mol cadascun per separat, es tamisen amb un teixit de seda gros, es mesclen, es reblaneixen i s'allarga en polsinar-los, ja que si no les pedres es reblaneixen, donen aspresa. S'ha d'alçar [la mescla] (19v) en un recipient de cristall de boca tancada, es preserva de la rosada i s'utilitza. Està comprovat.

¹⁰⁰ *Rūšnāyā*: és un col·liri que significa *enfortidor de la vista* en grec i *curador de la debilitat* en siríac, i la seua invenció s'atribueix a Pitàgores, que va curar Aristide, Senyor de Sicília, quan es va queixar per la mala visió. Cf. Zakkūr, M. Y. (2018). *Iṣṭilāḥāt al-ṭibb l-qadīm*. Dar Al Kotob Al Ilmiyah. p. 252.

¹⁰¹ *Al-ğawāhir al-ḥazā'iniya*, literalment les *joies reservades*, fa referència a un tipus d'alcofol que inclou en la seua composició pedres precioses.

[77] صفة كحل روشنايا* ومعناه جلاب النور وهو ينفع من السبل والظفرة والجرب والدمعة والظلمة ويقطع البياض

يؤخذ شادنج مغسول ونحاس محرق وإقليما الفضة وملح دارانيّ وبورق أرمنيّ وزنجار صافٍ ودار فلفل من (19و) كلّ واحد أربعة دراهم. صبر سقطريّ وسنبل هنديّ من كلّ واحد أربعة دراهم ونصف. زنجبيل وبليج وزعفران ونوشادر من كلّ واحد درهم. يُدقّ كلّ واحد وحده ويُنخل ويُنعم ويُخلط ويُستعمل. نافع.

[78] صفة كحل الجواهر الخزانديّة ينفع من ضعف النظر الحادث عن التطلع إلى عين الشمس وقت الكسوف للشمس ويحفظ صحّة العين بمواظبته واستعماله ويجلو البياض السحائيّ الحادث عقب القروح والبثر وينفع الظلمة الحادثة عن غلظ الروح الباصر

ويؤخذ توتيا كرماييّ وتوتيا هنديّ وتوتيا طباشيريّ وتوتيا بحريّ بعد تصويله وغسله من كلّ واحد درهم. دهنج وفيروزج محرق مغسول وياقوت أحمر وياقوت أزرق وياقوت أصفر ومرجان أبيض ومرجان أحمر محروقين مغسولين وسرطان بحريّ محرق مغسول وبعر الضبّ وساذج هنديّ وماميران صينيّ ودار فلفل وسنبل هنديّ واهليلج أصفر منزوع وأملج وملح هنديّ وإثمد وقرنفل وأشنّة مفركّة من كلّ واحد نصف درهم. ماميثا ومرقشيتا فضّيّ وذهبيّ من كلّ واحد نصف وربع درهم. عدّة الحوائج ستّة وعشرون. يُسحق كلّ واحد بمفرده ويُنخل بحريّة صفيقة ويُخلط ويُنعم ويُطال في سحقه كون الأحجار إذا لم تُنعم فإنّها تعطي خشونة. وينبغي أن يُرفع (19ظ) في إناء بلور مسدود الرأس ويُحفظ من الندى ويُستعمل. مجرّب.*

* روشنايا: هو كحل ومعناه مقوّي البصر باليونانية، وجابر الوهن بالسريانية، وينسب اختراعه إلى فيثاغورس وقد شكّا إليه أرسطيدوس صاحب صقلية ضعف البصر فبرأ. محمد ياسر زكور، (2018). اصطلاحات الطب القديم، دار الكتب العلمية. ص. 252.

* في مخ. 834. M: ولقد أخبرني من أوثق لقوله وكان ركبه وسبب تركيبه أن كان عندهم امرأة رمدت وقرحت عينيها واخلفت القروح بياض وعتق فواظبته شهورا متوالية وذكرت أنّها كلما استعملته ترى عليه راحة إلى أن يبق في عينيها منه شيء بالجملة. ثمّ ركبته ثانياً وصارت تتصدّق به على من كان مثلها. (بتصرف)

[79] Recepta d'un col·liri, del llibre *Naṣā'ih al-ruhbān*,¹⁰³ de Galè. Elimina la blancor. S'ha dit que va afectar al sacerdot Paulus qui va patir blancor als ulls. Els metges van acordar que no es curaria, però ell el va utilitzar i [va recuperar] la vista en trenta dies

S'agafa escuma de mar, excrement de llangardaix, sucre de *calotropis procera*, massicot i nitre, en parts iguals. Es mol cadascun per separat, es tamisen i després, s'igualen el pes. S'agafa mitja *ūqiya* de celidònia xinesa, es mol, es bull en un *raṭl* d'aigua en un pot de coure fins que quede la meitat i es reguen amb ella els ingredients en el morter d'espècies. Després, es procedeix a moldre'ls al sol fins que desaparega tota l'aigua, siga absorbida i s'esdevinga pols. S'utilitza com a col·liri que afina la vista i com a pols que elimina la blancor, segons responga l'ull. És eficaç.

Diu al-Rāzī en el seu llibre conegut com a *al-Manṣūrī*, que el sucre ha de ser *ḥiḡāzī* i [el pes de] la celidònia ha de ser de deu *dirhams*. Se li afegeixen dos parts de càlam. Es couen i es reguen amb ells els ingredients, com hem esmentat. S'ha de preservar en un recipient de coure de boca tancada i està garantit que no es necessita cap altre remei després, en absolut, per a eliminar la blancor dels ulls de la gent i, fins i tot, la que es troba en els ulls del bestiar. No té semblant, està comprovat i és profitós.

[80] Recepta d'un alcoholl purificant. És eficaç contra la humitat de l'ull i la seua [sobre]hidratació. Enforteix el nucli de la pupil·la i n'elimina (20r) el rastre. És eficaç contra la debilitat de la vista, [si està causada] per la humitat

S'agafa: antimoni, catorze *dirhams*; pebre, pebre llarg, escuma de mar i sal índica, de cadascun un *dirham* i mig. Es polsinen, es tamisen, es mesclen, es reblaneixen i s'utilitza. És eficaç.

[81] Recepta d'un col·liri ferm. Elimina la blancor i preserva la salut de l'ull, d'Amīn al-Dawla

S'agafa: col·liri d'Isfahan i tutia índica, de cadascun un *miṭqāl*; perles sense foradar, un *dirham*; i calamina d'or, mig *dirham*. S'ajunten després de polsinar-los i remullar-los, es mesclen amb aigua de fenoll tamisada, aigua de cambronera i aigua de rosa, de cadascuna quatre *dirhams*. S'assequen i es tornen a polsinar. Se'ls afegeix goma aràbiga, dos *qīrāts*. S'aplica com a col·liri després d'evacuar el ventre. És força eficaç.

¹⁰³ Llibre de *Consells dels Sacerdots*.

[79] صفة كحل من كتاب نصائح الرهبان لجالينوس يجلي البياض ذكر أنه ركب لبولص الراهب وكان عرض له في عينه بياض وأجمع الأطباء آراءهم على أنه لا يبرى فاستعمله فبرى في ثلاثين يوماً

يؤخذ زبد البحر وبعر الضبّ وسكر العشر ومسحقونيا وبورق العجين أجزاء سواء متواسية. يُدقّ كلّ واحد¹⁰⁴ بمفرده ويُخل ويُساوى أوزانه بعد ذلك. ثمّ يؤخذ من الماميران الصينيّ نصف أوقيه. تُدقّ وتُطبخ برطل ماء حتّى ينقص النصف في إناء نحاس ويُسقى به الأدوية في صلابة. ثمّ تتولّى سحقه في الشمس حتّى ينفد جميع الماء ويشرب ويصير ذروراً. ويُستعمل كحلاً يحدّ البصر وذروراً يجلي البياض بحسب استحاق العين لذلك. نافع.

وذكر الرازي في كتابه المعروف بالمنصوريّ أن يكون السكر حجازياً ويكون الماميران عشر دراهم. ويزيد فيه جزءان وجّ. ويُطبخ ويُسقى به في الأدوية كما ذكرنا. وينبغي أن يُحفظ في إناء نحاس مسدود الرأس. وضمن عنه أنّه لا يُعاد له دواء البتة في إزالة البياض من أعين الناس حتّى أنّه يقلع البياض الذي يكون في أعين الدوا[ب] عديم النظير. مختبر مفيد.

[80] صفة كحل¹⁰⁵ جلاء ينفع رطوبة العين وبلتها ويقوّي جرم الحدقة ويصقل (20) أثرها وينفع من ضعف البصر إذا كان من رطوبة

يؤخذ إثمّد أربعة عشر درهماً ١٤ فلفل ودار فلفل وزبد البحر وملح هنديّ من كلّ واحد درهم ونصف. يُسحق ويُخل ويُخلط وتُنعم ويُستعمل. نافع.

[81] صفة كحل ممسك يجلي البياض ويحفظ صحّة العين عن أمين الدولة

يؤخذ كحل أصفهانيّ وتوتيا هنديّ من كلّ واحد مثقال، لؤلؤ غير مثقوب درهم. إقليما الذهب نصف درهم. يُجمع بعد السحق والتصويل ويُخلط بماء رازيانج مكشوط وماء عوسج وماء ورد من كلّ واحد أربعة دراهم. ويُجفّف ويُعاد سحقه ويُضاف عليه مسك قيراطين. ويُكتحل به عند خلو المعدة. بليغ النفع.

¹⁰⁴ مكرّر.
¹⁰⁵ مخ. كحلاً

[82] Recepta d'un altre col·liri purificant, ferm i d'efecte potent per a eliminar la blancor i les marques. És eficaç contra les varices a la còrnia, l'ungla, l'excés de carn i té una bona propietat per la berruga després de tallar-la

S'agafa cranc marí cremat i rentat, cauri, escuma de mar, excrement de llangardaix, pedrer de hubara, tutia *ḥašarī*, closca d'ou d'estruç, blanquet, escòria de coure, vidre fresc *šāmī*, perles sense foradar, (20v) àgata cremada, mola verda nova, pebre llarg, test de bol verd, calamina d'or, tutia índica, arrel de corall, terra cimolia, tutia marina, coure cremat, tutia *karmānī* i tutia *maḥmūdī*, de cadascun un *dirham* i, en una altra versió, dos *dirhams*; sal mineral i bòrax armeni, de cadascun un quart de *dirham* i, en una altra versió, mig *dirham*; marcassita i llet de ratpenat, de cadascun mig *dirham*, i massicot, dos *dirhams*. La suma de tots els ingredients és de vint-i-huit. Es molen tots, es tamisen, es reblaneixen i se'ls afegeix almesc bo, un huitè de *dirham*, i s'utilitza. És eficaç i força útil per a eliminar la blancor.

[83] Recepta d'un col·liri fred d'agràs. És eficaç contra la inflamació aguda de les parpelles, la humitat, la llàgrima, les varices a la còrnia i la sarna

S'agafa: tutia *karmānī* i cúrcuma, de cadascuna una *ūqiya*; mirabolà groc fresc i gíngebre, de cadascun cinc *dirhams*; pebre llarg i celidònia, de cadascun dos *dirhams* i dos terços, i sal índica, un *dirham*. S'ajunten aquests ingredients molts i rentats, es preserven en aigua d'agràs sucosa i macerada al sol tres vegades. Cada vegada que s'asseca [la mescla], s'estova, es preserva de la pols [fins que] s'asseque, es torna a polsinar i s'utilitza. L'hauries posar en un (21r) recipient d'argila a l'hora d'estovar-lo i, quan acabes, recull-lo en un recipient de vidre. És eficaç, està verificat i és profitós.

[84] Recepta d'un altre col·liri fred d'agràs, d'ibn al-Tilmīd. Té la mateixa eficàcia que l'anterior

S'agafa tutia *karmānī*, tutia *maḥmūdī*, cúrcuma, pebre llarg, celidònia xinesa, sal mineral, gíngebre, excrement de llangardaix i mirabolà groc fresc, de cadascun una part. Es polsina tot i es preserva en aigua d'agràs varies vegades. Cada vegada que s'asseca, s'estova, i, si es bull amb aigua d'agràs, tindrà força eficàcia. Els seus beneficis són els mateixos i es procedeix com hem esmentat a l'anterior [recepta].

[82] صفة كحل جلاء ممسك آخر قويّ الفعل في جلاء البياضة وال[آ]ثار وينفع من السبل والظفرة واللحم الزائد وله خاصيّة جيّدة في التوتة بعد قطعها

يؤخذ سرطان بحريّ محرق مغسول وسوار الهند وزبد البحر وبعر الضبّ وقانصة الحبارى وتوتيا حشريّ وقشر بيض النعام واسفيداج الرصاص وتوبال النحاس وزجاج بكر شاميّ ولؤلؤ غير مثقوب (20ظ) وعقيق محرق ومسن أخضر جديد ودار فلفل وخزف إجانة خضراء وإقليميا الذهب وتوتيا هنديّ وأصل المرجان وطين قيموليا وكرش البحر ونحاس محرق وتوتيا كرماييّ وتوتيا محمودييّ من كلّ واحد درهم. وفي نسخة آخر[ى] درهماً ملح دارانيّ وبورق أرمنيّ من كلّ واحد ربع درهم. وفي نسخة أخرى نصف درهم [مر]قشيتا وشيرزق من كلّ واحد نصف درهم زبد القوارير درهماً جملة الحوائج ثمانية وعشرون. يُدقّ الجميع ويُنخل ويُنعم ويُضاف إ[ل]يه مسك طيّب ثمن درهم ويُستعمل. نافع بليغ النفع في جلاء البياض.

[83] صفة برود الحصرم ينفع من السلاق والرطوبة والدمعة والسبل والجرب

يؤخذ توتيا كرماييّ وعروق صفر من كلّ واحد أوقية. اهليلج أصفر منزوع وزنجبيل من كلّ واحد خمسة دراهم. دار فلفل وماميران من كلّ واحد درهماً وثلاثان. ملح هنديّ درهم. تُجمع هذه الحوائج مدقوقة مغسولة وتُرَبّى بماء الحصرم المروق المولد في الشمس ثلاث¹⁰⁶ مرّات. كلّما جفّ يُسقى ويُحفظ من الغبار ويُجفّف ويُعاد سحقها ويُستعمل. وينبغي أن تجعله في (21و) إناء غضار وقت سقيه فإذا فرغ ارفعه في إناء زجاج. نافع مختبر مفيد.

[84] صفة برود الحصرم آخر لابن التلميذ ينفع منافع الأوّل

يؤخذ توتيا كرماييّ وتوتيا محمودييّ وعروق صفر ودار فلفل وماميران صينيّ وملح دارانيّ وزنجبيل وبعر الضبّ واهليلج أصفر منزوع من كلّ واحد جزء. يُسحق الجميع ويُرَبّى بماء الحصرم دفعات كثيرة ك[د]ما¹⁰⁷ جفّ سقي وإن أُعلي بماء الحصرم كان أبلغ في النفع. ومنافعه مثله ويُفعل به كما ذكرنا في الأوّل.

¹⁰⁶ مخ. ثلاثة.

¹⁰⁷ مكرّر.

[85] Recepta d'un col·liri fred de magrana. És beneficiós per a afinar de la vista, assecar la llàgrima i assecar la humitat

S'agafa una magrana dolça i una àcida, es pelen i s'esprem. Es bullen en l'aigua: tutia molta, rosa sense pecíol molta i [escorça de] babul iemenita molta, de cadascuna tres *dirhams*. Després, s'asseca i se li afegeix celidònia xinesa molta, un *dirham*; es torna a polsinar i s'utilitza.

[86] Un altre col·liri fred de magrana anomenat *col·liri fred dels orfebres*. Es va fer per als orfebres que van gravar el braçalet de Qaṭr al-Nadā Bint Ḥumārawayh ibn Ṭūlūn,¹⁰⁸ quan [aquells] van atribuir la poca qualitat del relleu a la seua debilitat de vista. És eficaç contra el cobriment de l'ull, l'obscuritat de la vista i asseca les humitats

S'agafa mirabolà quebol fresc, es tritura i se'n fa una infusió en aigua de magrana àcida i dolça sucoses, espremudes. La quantitat d'aigua ha de cobrir el mirabolà quebol. Es deixa durant tres dies, (21v) es trau de l'aigua de magrana i s'asseca en algun lloc on no hi haja pols. Després, es polsina i se n'agafen deu *dirhams*. Se li afegeix col·liri d'Isfahan remullat, tutia índica, escòria de coure, de cadascun tres *dirhams*; goji, sèver sucotrí i celidònia, de cadascun la quantitat de dos *dirhams*, i pinyol de mirabolà quebol cremat, un *mitqāl*. Es polsinen, es mesclen i es torna a preservar tot amb aigua de magrana vàries vegades i cada vegada que s'asseca, s'estova amb aigua de magrana. Després, s'asseca, es polsina, es reblaneix i s'utilitza. Si es polsina el mirabolà quebol amb els ingredients i s'estova sense haver estat estovat abans, és permisible el seu ús i està bé també i s'utilitza. És eficaç.

[87] Recepta d'un col·liri fred de murta. És eficaç contra la llàgrima, la grossor de les parpelles i la humitat de l'ull

S'agafa: tutia verda i tutia *marāzibī* de cadascuna deu *dirhams*; calamina d'or, goma de babul i celidònia, de cadascuna dos *dirhams*; alum iemenita, tres *dirhams*; mirabolà groc fresc, sis *dirhams* i oligist rentat, cinc *dirhams*. Es molen tots, es tamisen i es preserven en dues meitats iguals d'aigua de murta i d'aigua de sumac eduïdes [prèviament] en aigua de rosa que ha suat al sol durant set dies seguits. Cada vegada que s'assequen els ingredients, s'estoven i després, es reblaneixen.

¹⁰⁸ És una de les figures femenines més famoses de l'Egipte del segle X, per la magnitud de riquesa que l'envoltava i sobretot per la festivitat de la seua boda amb el califa abbàssida Al-Mu'tadid. Es conta que el seu pare li va construir un palau en cada parada del seu camí des del Caire fins a Bagdad amb tot el luxe que es podia permetre.

[85] صفة برود الرمانين منافعه يحدّ البصر وينشّف الدمعة ويُجفّف الرطوبة

يؤخذ رمانة حلوة ورمانة حامضة. تُقشّر وتُعصر. ويُغلى في المياه توتيا مسحوفة وورد منزوع الأقماع مسحوق وقرض يماي مسحوق من كلّ واحد ثلاثة دراهم. ثمّ يُجفّف ويُضاف إ[ل]يه ماميران صيني مسحوق درهم. ثمّ يُجدّد سحقه ويُستعمل.

[86] برود رمانين آخر [ويُسمّى]¹⁰⁹ برود النقاشين كونه عمل [ل]لنقاشين الذي نقشوا سوار قطر الندى ابنة خمارويه ابن طولون لما تشكّوا من رفع النقش بضعف النظر فإنّه ينفع غشاوة العين وظلمة البصر ويجفّف الرطوبات

يؤخذ اهليلج كابلّي منزوع. يُرضّ ويُنقع في ماء رمانين حامض وحلو معصورين مروقين مقدار ما يغمر الكابلّي ويترك ثلاثة أيام. (21ظ) ويُخرج من ماء الرمانين ويُجفّف في موضع خالٍ من الأغبار ثمّ يُسحق ويُؤخذ منه عشرة دراهم. ويُضاف عليه كحل أصفهائيّ مصوّل وتوتيا هنديّ وتوبال النحاس من كلّ واحد ثلاثة دراهم. حضض هنديّ وصبر سقطريّ وماميران من كلّ واحد دراهم عدّة: ٢، اثنين. نوى كابلّي محرق مثقال. يُسحق ناعماً ويُخلط ويُعاد تربيته الجميع بماء الرمانين مرّات. وكلّما جفّ¹¹⁰ سُقي ماء الرمانين ثمّ يُجفّف ويُسحق ويُنعّم ويُستعمل. وإن سُحق الكا[ب]لي مع الحوائج وسُقي من غير أن يُسقي أولاً جاز عمله وذلك جيّد أيضاً ويُستعمل. نافع.

[87] صفة برود الآس النافع من الدمعة وغلظ الأجفان ورطوبة العين

يؤخذ توتيا خضراء وتوتيا مازبيّ من كلّ واحد عشرة دراهم. اقليما الذهب وقاقيا وماميران من كلّ واحد درهما. شبّ يماي ثلاثة دراهم. اهليلج أصفر منزوع ستّة دراهم شادنج مغسول خمسة دراهم. يُدقّ الجميع ويُنخل ويُريّ بماء الآس وماء السماق نصفين بالسوية مستخرجين بماء ورد عرق في الشمس سبعة أيّام متوالية. كلّما جفّت الحوائج سُقيت ثمّ نُعمت.

¹⁰⁹ من مخ. 834. M.

¹¹⁰ مخ. جفف.

[88] Recepta d'un altre col·liri fred de murta, amb la mateixa eficàcia que l'anterior. Enforteix l'ull i elimina la llàgrima

S'agafa: tutia remullada, cinc *dirhams*; corall, un *dirham*; mirabolà (22r) groc fresc i oligist remullat i rentat, de cadascun tres *dirhams*. Es polsinen tots els ingredients i es preserven en aigua de murta eduïda en aigua de rosa, varies vegades. I cada vegada que s'assequen els ingredients, s'estoven. S'asseca i s'utilitza. És eficaç i bo.

[89] Recepta d'un col·liri fred índic. És eficaç contra el cobriment de la vista, la llàgrima, les varices a la còrnia, la blancor i el reuma latent en les parpelles

S'agafa: escòria de coure, coure cremat i verdet en brut, de cadascun huit *dirhams*; bòrax armeni, sèver sucotrí i sal mineral, de cadascun quatre *dirhams*; pebre, gingebre i vidriol egipci cremat, de cadascun dos *dirhams*; sutja de botella i test cremat, de cadascun un *dirham*. S'ajunten els ingredients ja molts i tamisats, es preserven en vinagre de vi antic tres vegades, s'assequen i es tornen a polsinar de nou. S'utilitza com a col·liri i pols medicinal.

[90] Recepta d'un col·liri fred rosa. És eficaç contra l'úlcer de la còrnia, el prolapse produït a les capes de l'ull i les úlceres humides

S'agafa: blanquet, dos *dirhams* i dos terços; calamina de plata, dos *dirhams* i un terç; goma aràbiga, un *dirham* i un terç; sarcocol·la i coure cremat, de cadascun mig *dirham*; oligist remullat i opi, de cadascun un quart de *dirham*. Es polsinen, es tamisen en un [teixit] de seda, es reblaneixen i s'utilitza. És eficaç.

[91] Recepta d'un altre col·liri fred rosa, del Šayḥ abū-ʿAlī (22v) al-Kaḥḥāl al-Mawṣilī.¹¹¹ És eficaç contra el prolapse, la calor a l'ull i la llàgrima que això provoca

S'agafa: oligist remullat i caragol marí cremat i remullat, de cadascun una part; closca d'ou d'estruç cremada, mitja part. Es polsinen, es tamisen, es reblaneixen i s'utilitza.

¹¹¹ L'oculista de Mossul.

[88] صفة برود آس آخر ينفع منافع الأول ويقوّ [ي] العين ويقطع الدمعة

يؤخذ توتيا مصوّلة خمسة دراهم بسّد درهم اهليلج (22و) أصفر منزوع وشادنج مصوّل مغسول من كلّ واحد ثلاثة دراهم. يُسحق الحوائج ناعماً ويُرَبّي بماء الآس المستخرج في ماء الورد دفعات متوالية. كلّما جفّت الحوائج سُقيت. ويُجفّف ويُستعمل. نافع جيّد.

[89] صفة برود هنديّ ينفع من الغشاوة والدمعة والسبل والبياض والريح الكامنة في الأجفان

يؤخذ توبال النحاس ونحاس محرق وزنجار صافٍ من كلّ واحد ثمانية دراهم. بورق أرمنيّ وصبر سقطريّ وملح دارانيّ من كلّ واحد أربعة دراهم. فلفل وزنجبيل وزاج مصريّ محرق من كلّ واحد درهماً. دخان القوارير وخزف محرق من كلّ واحد درهم. تُجمع الحوا[ئ]ج مدقوقة منخولة وتُرَبّي بخلّ خمر عتيق ثلاث مّزّات وتُجفّف ويُعاد سحقها ثانياً. ويُستعمل كحلاً وذروراً.

[90] صفة برود ورديّ ينفع من الموسرج والنتوء الحادث في طبقات العين والقروح الرطبة

يؤخذ اسفيداج الرصاص درهماً وثلثين. إقليميا الفضة درهماً وثلث. صمغ عربيّ درهم وثلث. أنزروت ونحاس محرق من كلّ واحد نصف درهم. شادنج مصوّل وأفيون من كلّ واحد ربع درهم. يُسحق ويُنخل بحريّة ويُنعم ويُستعمل. نافع.

[91] صفة برود ورديّ آخر للشيخ أبي علي (22ظ) الكحّال الموصليّ ينفع من النتوء وحرارة العين والدمعة المنبعثة من ذلك

يؤخذ شادنج مصوّل وشنج محرق مصوّل من كلّ واحد جزء. قشور بيض النعام محرق نصف جزء. يُسحق ويُنخل ويُنعم ويُستعمل.

[92] Recepta d'un col·liri fred persa. És eficaç contra els ulls entravessats manifestats en els xiquets i la desviació ocular

S'agafa: col·liri d'Isfahan, dos *dirhams* i mig; *sukk* d'almesc, mig *dirham*; càmfora, un *dāniq*. Es polsinen, es tamisen, es reblaneixen i s'utilitza. I si no es troba *sukk*¹¹², s'utilitza al seu lloc, el terç del seu pes en almesc bo.

[93] Recepta d'un alcofol fred d'antimoni. És eficaç contra les úlceres

S'agafa antimoni torrat i rentat i oligist rentat, en parts iguals. S'ajunten després de polsinar-los i s'utilitzen tots dos. Són ambdós eficaços.

[94] Recepta d'un col·liri fred de càmfora. És eficaç contra la calor a l'ull, la seua inflamació i l'oftàlmia lleu produïda per la febre i la llàgrima calenta

S'agafa: tutia *karmānī* rentada, deu *dirhams*; oligist rentat, un *dirham*; calamina daurada, un *dirham* i mig; càmfora, una *ḥarrūba*. Es molen, es tamisen, es reblaneixen i s'utilitza.

[95] Recepta d'un altre col·liri fred de càmfora. Té la mateixa eficàcia que l'anterior

S'agafen: petxines cremades i remullades, perles sense foradar i midó, de cadascun un *dirham* i càmfora, una *ḥarrūba*. Es molen, es reblaneixen després de tamisar-los amb un teixit de seda i s'utilitza.

[96] (23r) Recepta d'un alcofol fred l blau. És un purificant suau

S'agafa: midó, quatre *dirhams*; goma aràbiga, dos *dirhams*; blanquet, calamina i antimoni remullat, de cadascun un *dirham*. Es molen, es tamisen i es reblaneixen i s'aplica després dels col·liris forts o bé a soles. És eficaç.

¹¹² ZUHR, Abū al-'Alā'. (Ed. 1994). *Kitāb al-muḥarrabāt : Libro de las experiencias médicas*. (Ed.). Cristina Álvarez Millán. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas. p. 104, n. 171.

[92] صفة برود فارسيّ ينفع من الحول العارض للصبيان والاعوجاج

يؤخذ كحل أصفاهاينيّ درهمان ونصف. سكّ مسك نصف درهم. كافور دانق. يسحق ويُنخل ويُنعّم ويُستعمل. فإن لم يوجد السكّ فيُستعمل عوضه ثلث وزنه من المسك الطيّب.

[93] صفة برود الإثمّد النافع من القروح

يؤخذ إثمّد مشويّ مغسول وشادنج مغسول أجزاء بالسوية. يُجمعان بعد سحقهما ناعماً ويُستعملان. فإنّهما نافعان.

[94] صفة برود كافوريّ ينفع من حرارة العين وحرقتها والرمد الخفيف العارض عن حرارة والدمعة الحارّة

يؤخذ توتيا كرمانيّ مغسول عشرة دراهم. شادنج مغسول درهم. إقليما ذهبيّ درهم ونصف كافور خرّوبة. يُدقّ ويُنخل ويُنعّم ويُستعمل.

[95] صفة برود كافوريّ آخر ينفع كما ينفع الأوّل

يؤخذ صدف محرق مصوّل ولؤلؤ غير مثقوب ونشا من كلّ واحد درهم. كافور خرّوبة. يُدقّ ويُنعّم بعد نخله من حريرة ويُستعمل.

[96] (923) صفة برود أزرق وهو جلاء لّين

يؤخذ نشا أربعة دراهم. صمغ عربيّ درهمان. اسفيداج الرصاص وإقليما وإثمّد مصوّل من كلّ واحد درهم. يُدقّ ويُنخل ويُنعّم ويُستعمل بعد الأكحال الحادّة] وبمفرده. نافع.

[97] Recepta d'un col·liri fred. Agilitza el creixement de les pestanyes afectades per la grossor de les parpelles

S'agafa excrement de ratolí i de cabra i cendra de canya persa, en parts iguals. Es reblaneixen i s'utilitzen com a col·liri en les parpelles. És eficaç.

[98] Un altre alcoholl fred. És eficaç contra el dispersament de les pestanyes, de Ḥunayn ibn Ishāq

S'agafa antimoni, calamina, vidriol blanc i vidriol, de cadascun una part. Es mol tot, es tamisa i es pasta amb mel. Després, es crema en una gerra d'argila nova, es mol i s'utilitza. He trobat en algunes versions que se'ls afegeix, abans de cremar-los, una part de banús, i no li aniria malament a aquesta recepta.

[99] Recepta de col·liri fred. Tenyeix les marques i la moradura de l'ull

S'agafa: agalla i goma de babul, de cadascuna una part; vidriol blanc, mitja part. Es molen, es tamisen, es reblaneixen i s'utilitza com a col·liri.

[100] Recepta d'una pols. És eficaç contra la sarna, la llàgrima, les varices a la còrnia i les úlceres antigues. Ompli els forats i enforteix l'ull. S'ha d'utilitzar, de vegades, després dels col·liris forts

(23v) S'agafa: caragol marí cremat i remullat, i tutia *karmānī* remullada, de cadascun deu *dirhams*; sucre candi, cinc *dirhams*. Es polsina tot, es tamisa, es reblaneix i s'utilitza.

[101] Recepta d'un col·liri de làdan. És eficaç contra el mussol i el dispersament de les pestanyes. És un ungüent bo per als dos

S'agafa: mirra clara i olíban net, de cadascun una part; làdan xipriota, alum iemenita i bòrax armeni, de cadascun mitja part. S'ajunten amb llim d'oli de liri i s'unta per aquestes dues malalties.

[97] صفة برود يسرع نبات الأهداب عن غلظ الأجفان

يؤخذ خرق الفأر وبعر الماعز ورماد القصب الفارسيّ من كلّ واحد أجزاء سواء. يُنعم ويُكحلّ به على الأجفان. نافع.

[98] برود آخر ينفع من انتشار الهدب لحنين ابن إسحاق

يؤخذ إثمدا وإقليما وقلقديس وزاج من كلّ واحد جزء. يُدقّ الجميع ويُنخل ويُعجن بعسل. ثمّ يُحرق في كوز فخّار جديد. ثمّ يُسحق ويُستعمل. ووجدت في بعض النسخ أن يُضاف معهم قبل الحرق جزء من الأبنوس وهو لابل[أ]س به في هذه النسخة.

[99] صفة برود يصبغ الآثار وزرقة العين

يؤخذ عفص وقاقيا من كلّ واحد جزء. قلقديس نصف جزء. يُدقّ ويُنخل ويُنعم ويُكتحلّ به.

[100] صفة غبار¹¹³ ينفع من الجرب والدمعة والسبل والقروح العتيقة ويملأ الحفر ويقوي العين وينبغي استعماله في بعض الأوقات بعد الأكحال الحادة

(23ظ) يؤخذ شنج محرق ومصوّل وتوتيا كرمانّيّ مصوّل من كلّ واحد عشرة دراهم. سكر طبرزد خمسة دراهم. يُسحق الجميع ويُنخل ويُنعم ويُستعمل.

[101] صفة كحل ال[ل]لادن النافع عن الشعيرة وانتشار الهدب وهو طلاء جيّد¹¹⁴ لهما

يؤخذ مرّ صافٍ وكندر نقيّ من كلّ واحد جزء. لادن قبرصيّ وشبّ يمانّيّ وبورق أرمينيّ من كلّ واحد نصف جزء. ويُجمع بعكر دهن السوسن ويُطلى به هذين المرضين.

¹¹³ مخ. اغبر.

¹¹⁴ مخ. جيّدًا.

[102] Recepta d'un col·liri de sofre. És eficaç contra el dispersament de les pestanyes degut a l'alopecia o altres [malalties], ja que les¹¹⁵ fa créixer

S'agafa pedra armènia, lapislàtzuli, sofre groc cremat, unglot de cabra cremat, col·liri *šulūdī* i cranc xinès cremat, en parts iguals. Es polsinen, es tamisen amb un teixit de seda, es reblaneixen i s'utilitza. A mesura que comença a créixer el pèl, augmenta l'aplicació d'aquest col·liri, cada dia varies vegades.

[103] Recepta d'un col·liri. És eficaç contra les varices a l'ull, està comprovat

S'agafa closca d'ou de pollastre fresca, la quantitat que vulgues. Es bull en vinagre molt àcid i es deixa durant deu dies seguits. Després de llevar-la del primer vinagre, se li afegeix un segon vinagre, es bull una segona vegada i es deixa durant deu dies seguits (24r) fins que s'asseque. Es polsina, es recull en un recipient de coure de boca tancada i s'aplica com a col·liri.

[104] Recepta d'una pols medicinal groga gran. És eficaç contra l'oftàlmia antiga i la quemosi perdurant

S'agafa: sarcocol·la preservada en llet de somera, huit *dirhams*; llesques de memita *rahbānī*, dos *dirhams*; sèver sucotrí, opi, midó i rosa damascena, de cadascun mig *dirham*; safrà bo, tres *dirhams*, i mirra clara, una *ḥarrūba*. Es molen, es tamisen i s'utilitza com a pols medicinal. És eficaç.

[105] Recepta d'una pols medicinal groga petita. Alça les parpelles i les enforteix

S'agafa: sarcocol·la preservada, dos *dirhams*; llesques de memita *rahbānī*, un *dirham*. Es molen, es tamisen, es reblaneixen i s'utilitza.

[106] Pols medicinal groga mitjana. És eficaç contra la quemosi i asseca la humitat de la llàgrima provocada per les restes de l'oftàlmia

S'agafa: sarcocol·la preservada, cinc *dirhams*; sèver sucotrí, rosa damascena i safrà, de cadascun un *dirham*. Es molen els ingredients, es tamisen, es reblaneixen i s'utilitza.

¹¹⁵ Literalment: *el pèl de les pestanyes*.

[102] صفة كحل الكبريت النافع من انتشار الهدب في داء الثعلب وغيره فإنه ينبت شعر الأهداب

يؤخذ حجر أرمينيّ وحجر لازورد وكبريت أصفر محرق وظلف المعز المحرق وكحل شلوديّ وسرطان صينيّ محرق أجزاء سواء. يُسحق ويُخل بحريرة ويُنعّم ويُستعمل. فإذا ابتدأ الشعر ينبت تزيد بهذا الكحل في الكحل كلّ يوم مرّات كثيرة.

[103] صفة كحل نافع من ريح السبل مجرب

يؤخذ قشور بيض الدجاج الطريّ مهما أردت. فتُغلى في خلّ ثقيف ويُترك عشرة أيّام متواليّة. بعد رفعه من الخلّ الأوّل يُوضع عليه خلّ ثانٍ ويُغلى ثانياً ويُترك عشرة أيّام متواليّة¹¹⁶ (24) إلى حيث يجفّ ثمّ يُسحق ناعماً. ويُرفع في إناء نحاس مسدود الرأس. ويُتكحل به.

[104] صفة ذرور أصفر كبير ينفع من الرمذ العتيق والوردنج المتناول

يؤخذ أنزروت مرّبيّ بلبن الاثنان ثمانية دراهم. أشياف ماميثا رهبانيّ درهمان صبر سقطريّ وأفيون ونشا وبزر الورد من كلّ واحد نصف درهم. زعفران طيّب ثلاثة دراهم. مرّ صافٍ خرّوبة. يُدقّ ويُخل ويُستعمل ذروراً. نافع.

[105] صفة ذرور أصفر صغير يرفع الأجفان ويقوّيها

يؤخذ أنزروت مرّبيّ درهمان. أشياف ماميثا رهبانيّ درهم. يُدقّ ويُخل ويُنعّم ويُستعمل.

[106] ذرور أصفر وسط ينفع من الوردنج وينشّف بلّة الدمعة¹¹⁷ الحادّة عن بقايا الأرماد

يؤخذ أنزروت مرّبيّ خمسة دراهم. صبر سقطريّ وبزر ورد وزعفران من كلّ واحد درهم. يُدقّ الحوائج ويُخل ويُنعّم ويُستعمل.

¹¹⁶ سقط من مخ. M. 834.

¹¹⁷ في مخ. M. 834: العين.

[107] Recepta d'una pols medicinal. És eficaç contra la humitat abundant i el dolor [que provoca] l'oftàlmia i la quemosi quan tenen humitat

S'agafa: sarcocol·la, dos *dirhams*; llenties pelades, quatre *dirhams*; sang de dragó, un *dirham*. Es molen, es reblaneixen i s'aplica com a pols medicinal eficaç. En algunes versions, les llenties són dos *dirhams* i la sarcocol·la, quatre *dirhams*, i crec que és la millor.

[108] Recepta d'una pols medicinal groga. És eficaç contra l'oftàlmia antiga i recent

S'agafa: sarcocol·la, deu *dirhams*; memita, cinc *dirhams* i safrà, un *dirham*. Es molen, (24v) es tamisen i s'aplica com a pols medicinal. L'efecte és lloable.

[109] Recepta d'una pols medicinal groga, d'Hipòcrates, a la qual diuen *la més gran* i se l'anomena *Qarāmāṭiqūn*. És de color groc i és eficaç contra el tumor fort amb dolor i oftàlmia

S'agafa: safrà bo, dos *dirhams*; sarcocol·la preservada en llet de somera, vint *dirhams*. Es molen, es tamisen i s'aplica a l'ull, de matí i de vesprada. Se n'ha de dispersar només una petita quantitat.

[110] Recepta d'una pols medicinal. Es tira sobre la fissura a la conjuntiva, siga per un xoc o un cop

S'agafa oligist rentat i un poc de càmfora. Es molen, es tamisen, es reblaneixen i s'utilitza aplicant a l'ull una compresa suau.

[111] Recepta d'una pols medicinal. Ompli el forat de la còrnia i fa créixer la carn

S'agafa caragol marí cremat. Es remulla en aigua durant uns dies seguits. S'asseca, es polsina, es reblaneix i s'utilitza. És eficaç i d'efecte lloable.

[107] صفة ذرور آخر¹¹⁸ ينفع الرطوبة الفضيلة والوجع مع الرمذ وال[و]ردينج إذا كان معه رطوبة

يؤخذ أنزروت درهمان. عدس مقشّر أربعة دراهم. دم الأخوين درهم. يُدقّ ويُنعّم¹¹⁹ ويُنخل به ذروراً. نافع. وفي بعض النسخ يكون العدس درهمان والأنزروت أربعة دراهم وأظنّه هو الأصلح.

[108] صفة ذرور أصفر ينفع الرمذ العتيق والحديث

يؤخذ أنزروت عشرة دراهم. ماميثا خمس دراهم. زعفران درهم. يُدقّ (24ظ) ويُنخل ويُسّعمل ذروراً فإنّه محمود الأثر.

[109] صفة ذرور أصفر لأبقراط يقال له الأكبر ويُسمّى قراماطيقون وهو أصفر اللون ينفع الورم الشديد مع الوجع والرمذ

يؤخذ زعفران¹²⁰ طيّب درهمان. أنزروت مرّبيّ بلبن الاثن عشرون درهماً¹²¹. يُدقّ ويُنخل ويُعالج به العين غدوة وعشية ويكون ما يُدّرّ به منه مقداراً قليلاً.

[110] صفة ذرور يُدّرّ به [ت]فرّق اتّصال الملتحّم من¹²² صدمة أو ضربة

يؤخذ شادنج مغسول ويسير كافور. يُدقّ ويُنخل ويُنعّم ويُسّعمل مع شدّ العين برفادة وطيفة.

[111] صفة ذرور يملأ حفور القرنية وينبّت اللحم

يؤخذ شنج محرق. يُصوّل بالماء أيام متوالية ويُجفّف ويُسحق ويُنعّم ويُسّعمل. نافع محمود الأثر.

¹¹⁸ في مخ. M. 834: أحمر.

¹²¹ مخ. درهمان.

¹²² من مخ. M. 834.

[112] Recepta d'una pols medicinal com l'anterior. També, fa créixer la carn en els forats

S'agafa sèver sucotrí, corfes d'olíban, sang de dragó i safrà, de cadascun una part. Es molen, es tamisen, es reblaneixen i s'utilitza com a pols medicinal per a aquest propòsit.

[113] Recepta d'una pols medicinal *angelical*. S'atribueix als àngels per la rapidesa de la seua eficàcia contra les pústules lacrimals i la quemosi

S'agafa sarcocol·la preservada, midó, sucre candi i goma aràbiga, en parts iguals. Es mol cadascun per separat, es mesclen, es reblaneixen i s'utilitza.

[114] Recepta d'una pols medicinal blanca. És d'efecte molt ràpid en les oftàlmies que afecten als xiquets. (25r) La gent de Mossul l'anomena *el beneplàcit groc*

S'agafa: sarcocol·la preservada, dos *dirhams*; nucli de mirabolà, mig *dirham*. Es reblaneixen i s'utilitza, ja que respon ràpidament.

[115] Recepta d'una altra pols medicinal. Neteja la brutícia de l'ull

S'agafa: sarcocol·la preservada, deu *dirhams*; sucre candi, tres *dirhams*; midó, un *dirham* i escuma de mar, mig *dirham*. Es molen, es tamisen i s'utilitza.

[116] Recepta d'una altra pols medicinal blanca. És eficaç contra l'oftàlmia antiga perdurant

S'agafa: sarcocol·la preservada, molta, deu *dirhams*; i guix, un *dirham*. Es reblaneixen i s'aplica com a pols medicinal. És eficaç.

[117] Recepta d'una altra pols medicinal blanca, s'anomena *l'angelical gran*. És eficaç contra la resta de l'oftàlmia, calma el dolor i elimina la resta de la rubèola

S'agafa: sarcocol·la preservada i sucre candi, de cadascun cinc *dirhams*; midó, goma aràbiga, tragacant blanc i calamina, de cadascun un *dirham* i opi, una *ḥarrūba*. Es molen, es tamisen, es reblaneixen i s'utilitza. És molt reeixida.

[112] صفة ذرور مثله ينبت اللحم في الحفر أيضاً

يؤخذ صبر سقطريّ وقشور الكندر ودم الأخوين وزعفران من كلّ واحد جزء. يُدقّ ويُنخل ويُنعم ويُستعمل ذروراً لذلك.

[113] صفة ذرور الملكايا المنسوب للملائكة لسرعة نجحه النافع من الودق والوردنج

يؤخذ أنزروت مرّيّ ونشا وسكّر طبرزد وصمغ عربيّ أجزاء متساوية. يُدقّ كلّ واحد بمفرده ويُخلط ويُنعم ويُستعمل.

[114] صفة ذرور أبيض وهو سريع النجح في أرماد الأطفال (25و) وأهل الموصل يسمّوه المنجح الأصفر

يؤخذ أنزروت مرّيّ درهمان. قلب ششميزج نصف درهم. يُنعم ويُستعمل فإنّه سريع الإجابة.

[115] صفة ذرور آخر ينقي القذى من العين

يؤخذ أنزروت مرّيّ عشرة دراهم. سكّر طبرزد ثلاثة دراهم. نشا درهم. زيد البحر نصف درهم. يُدقّ ويُنخل ويُنعم ويُستعمل.

[116] صفة ذرور آخر أبيض ينفع من الرمذ العتيق المتناول

يؤخذ أنزروت مرّيّ مسحوق عشرة دراهم. طباشير درهم. يُنعم ويُذرّ به. نافع.

[117] صفة ذرور أبيض آخر ويسمى الملكايا الكبير النافع من دواخر الأرماد ويسكن الألم ويحلّل بواقي الحمرة

يؤخذ أنزروت مرّيّ وسكّر طبرزد من كلّ واحد خمسة دراهم. نشا وصمغ عربيّ وكثيراً بيضاء وإقليميا من كلّ واحد درهم. أفيون خرّوبة. يُدقّ ويُنخل ويُنعم ويُستعمل. كثير النجح جيّداً.

[118] Recepta d'una pols medicinal groga bona pels començaments de l'oftàlmlia i la quemosi

S'agafa: sarcocol·la preservada i midó, de cadascun deu *dirhams*; sucre pedra, dos *dirhams*; celidònia, un *dirham* i mig, i safrà, un quart de *dirham*. Es polsinen, es tamisen, es reblaneixen i s'utilitza.

[119] Recepta d'una altra pols medicinal groga bona. El seu efecte és com el de l'anterior

S'agafa: sarcocol·la, quatre *dirhams*; nucli de pebreta, dos *dirhams*; celidònia, un quart de *dirham* i safrà, un huitè de *dirham*. Es polsinen, es tamisen, es reblaneixen i s'utilitza.

[120] (25v) Recepta d'una pols medicinal. Aturar la sang quan dessagnen molt les artèries, se'n tira damunt i l'atura

S'agafa sang de dragó, cofres d'olíban, sarcocol·la i vidriol xipriota, en parts iguals. Es molen, es tamisen, es reblaneixen i s'aplica com a cataplasma.

[121] Recepta d'una pols medicinal. Atura el dessagnament

S'agafa: vidriol, dues parts; sarcocol·la, una part i escamònia, mitja part. Es molen, es tamisen, es reblaneixen i s'aplica com a cataplasma per allò també.

[122] Recepta d'una pols medicinal. S'aplica com a cataplasma a les úlceres corrosives amb excés d'humitat i les asseca

S'agafa sèver sucotrí, sang de dragó,olíban i safrà en parts iguals. Aquests ingredients són eficaços separats o junts, ja que eliminen la humitat, impedeixen la brutícia i l'excés de carn i regeneren la pell.

[118] صفة ذرور أصفر جيّد¹²³ لمبادئ الرمد والوردنج

يؤخذ أنزروت مرّي ونشا من كلّ واحد عشرة دراهم. سكر نبات درهمان. ماميران درهم ونصف. زعفران ربع درهم. يُسحق ويُنخل ويُنعم ويُستعمل.

[119] صفة ذرور أصفر آخر جيّد¹²⁴ منافعه كال[أ]ول

يؤخذ أنزروت أربع دراهم. قلب حبة سوداء درهمان. ماميران ربع درهم. زعفران ثمن درهم. يُسحق ويُنخل ويُنعم ويُستعمل.

[120] (25ظ) صفة ذرور لقطع الدم عند كثرة نزع الشرايين يذّر منه عليه يحبسّه

يؤخذ دم الأخوين وقشار الكندر وأنزروت وزاج قبرصيّ أجزاء متساوية. يُدقّ ويُنخل ويُنعم ويُضمّد.

[121] صفة ذرور يقطع نزع الدم

يؤخذ زاج جزئين. أنزروت جزء. محمودة نصف جزء. تُدقّ وتُنخل وتُنعم وتُضمّد به لذلك أيضاً.

[122] صفة ذرور يُضمّد به القروح المتأكلة مع غلية الرطوبة يجفّفها

يؤخذ صبر سقطريّ ودم الأخوين والكندر والزعفران أجزاء سواء. فإنّ هذه الحوائج تنفع مفردة ومجموعة فإنّها تُذهب الرطوبة ويمنعان الوسخ واللحم الزائد ويربّي الجلد.

¹²³ مخ. جيداً.

¹²⁴ مخ. جيداً.

[123] Recepta de l'*al-ḥazm* petit. Calma el dolor i fa dormir el malalt

S'agafa la quantitat que vulgues de closca d'ous de pollastre; es renta amb aigua i sal molt fina, fins que no en quede res de les closques fines que es troben al mig. Després, es renta moltes vegades, només amb aigua dolça, fins que no hi quede cap rastre de la sal. S'asseca i es deixa en un teixit gruixut. Es frega bé fins que no hi quede res de les closques fines. S'espolsa i [es deixa] assecar a l'ombra. Es polsina fins que s'esdevé pols i s'utilitza després que li hagen precedit algunes llesques d'ou. És eficaç.

[124] Recepta d'una pols medicinal. Ompli els forats de la còrnia

S'agafa: oligist net, caragol marí cremat i remullat i plom negre, de cadascun dos *dirhams*; tutia remullada i perles sense foradar, de cadascuna (26r) mig *dirham*; col·liri d'Isfahan, un *dirham*. Es molen i s'utilitza com a pols medicinal i col·liri eficaç.

[125] Recepta d'una pols medicinal de viola. És eficaç contra les úlceres i les pústules

S'agafen: pètals de viola blava i tutia índica, de cadascuna dos *dāniqs*; midó i tragacant, de cadascun mig *dirham*; col·liri d'Isfahan, un *dirham*; perles sense foradar, un quart de *dirham* i càmfora *riyāḥī*, un *dāniq*. Es polsinen, es tamisen i es reblaneixen. S'aplica sobre les úlceres i pústules una vegada haja desaparegut la malaltia, pels efectes que deixen. És eficaç.

[126] Recepta d'una pols medicinal. És eficaç contra les oftàlmies negres

S'agafa sèver sucotrí torrat, mirra clara, sarcocol·la preservada i safrà en parts iguals. Es molen, es tamisen amb un teixit de seda i es reblaneixen. S'aplica com a pols medicinal.

[123] صفة الح[ز]م الصغير¹²⁵ وهو يسكن الألم وينوم العليل

يؤخذ من قشر بيض الدجاج مهما أردت. يُغسل بالماء والملح الجريش إلى الأ¹²⁶ يبقى فيه شيء من القشور الرقيقة الذي في جوفه. ثم يُغسل بعد ذلك بالماء العذب وحده دفعات عدّة حتى لا يبقى فيه شيء¹²⁷ من الملوحة. ويُنشف ويُطرح في منديل خشين ويُفرك فرغاً جيداً حتى لا يبقى فيه شيء¹²⁸ من القشور الرقيقة. ثم تنثرها منه. ثم يُجفّف في الظلّ ويُسحق حتى يصير كالغبار ويُستعمل بعد أن يتقدّمه شيء¹²⁹ من الأشياف الأبيض. نافع.

[124] صفة ذرور يملأ حفور القرنية

يؤخذ شادنج مغسول وشنج محرق مصوّل وأبار من كل واحد درهمان. توتيا مصوّل ولؤلؤ غير مثقوب من كل (26و) واحد نصف درهم. كحل أصفهائيّ درهم. يدق ويُستعمل ذروراً وكحلاً نافعاً.

[125] صفة ذرور البنفسج النافع من القروح والبثور

يؤخذ ورق نوار البنفسج الأزرق وتوتيا هنديّ من كل واحد دانقين. نشا وكثيرا من كل واحد نصف درهم. كحل أصفهائيّ درهم. لؤلؤ غير مثقوب ربع درهم. كافور رياحيّ دانق. يُسحق ويُنخل ويُنعّم ويُذرّ به القروح والبثور عند زوال العلة لما يؤثر منها. نافع.

[126] صفة ذرور ينفع من الأرماد السوداء

يؤخذ صبر سقطريّ مشويّ ومّر صافٍ وأنزروت مرّيّ وزعفران أجزاء متساوية. تُدقّ وتُنخل بحريرة وتنعّم ويتكحل به ذروراً.

¹²⁵ من مخ. M. 834. الزغبر.

¹²⁶ مخ. أن لا.

¹²⁷ مخ. شيئاً.

¹²⁸ مخ. شيئاً.

¹²⁹ مخ. شيئاً.

[127] Recepta d'un col·liri. Elimina la blancor, és magnífic, està comprovat, tret d'al-
Qānūn

S'agafa: pols d'agulles *al-fūlād*, dos *dirhams*; mercuri, un *dirham*. Es polsinen tots en un morter i es posen en un tub de canya. Es tapa la boca del tub amb una pasta i es tapa tota la canya amb la pasta. Després, s'embolica amb argila de gresol pastada amb cabell humà.¹³⁰ Es deixa assecar, es tapa amb una altra [capa] d'argila i es posa en brasa de llenya, fins que es petrifiqui i el fang s'esdevinga com ceràmica. Es deixa refredar i es lleva aquell remei. Es mol i se li afegeix calamina platejada molta, tres *dirhams*. Es polsinen fins que es mesclen i es tornen a posar en un tub de canya diferent. Se li fa com es va fer amb el primer i es posa a la brasa fins que es petrifiqui també. S'extrau [la mescla] de la canya i es posa en fulles (26v) de lli que s'han recollit abans que els toque la pluja. S'asseca i se n'agafa el pes d'un *dirham* i perles sense foradar, el pes de mig *dirham*. Es polsinen tots dos i se'ls afegeix la resta de remeis. Es polsinen tots fins que esdevenen pols. Quan vulgues curar amb el col·liri, aplica'l al malalt amb extrems d'arrel de liri blau durant tres dies seguits. Així, aplica el remei citat durant tres dies seguits, també. Després, [alterna] un dia amb l'extret de liri i dos dies amb el remei. És eficaç.

[128] Recepta d'una pols medicinal. És eficaç contra la blancor

S'agafa: verdet, fèrula i cranc marí, de cadascun dos *dirhams*; sal *andarānī* i cauri, de cadascun tres *dirhams*; closques d'ou d'on ixen els pollets, sis *dirhams*; excrement de llangardaix, sis *dirhams*; perles sense forats, quatre *dirhams*. Es molen els ingredients, es tamisen en un teixit de seda i s'utilitza. En una altra versió, les corfes d'ou són tres *dirhams* i és possible que en algunes s'afegisca pebre blanc, vint *dirhams*; escuma de mar, quatre *dirhams* i pols de morter nou, cinc *dirhams*.

¹³⁰ Literalment: *pèls de cabell humà*.

[127] صفة كحل يجلي البياض عجيب مجرب مأخوذ من القانون

يؤخذ برادة الابر الفولاذ¹³¹ درهمان. زئبق درهم. يسحقان جميعاً في صلاية ويصيران في أنبوب قصب ويُسَدّ فم الأنبوب بعجين وتُغشّى القصبه كلها بالعجين. ثم تُطَيّن بطين البواتق معجون في شعر من شعر الأدمي وتُجفّف وتُغشّى بطين آخر. ثم يُجعل في جمر فحم حتى يتحجّر ويصير الطين كالخزف. ثم يُبرد ويُنزع ذلك الدواء فيُسحق ويُعمل معه إقليمياً فضيّ مسحوق ثلاثة دراهم. ويسحقان حتى يختلطان ويُردّ إلى أنبوب¹³² قصب آخر. ثم يُعمل به كما عُمل بال[أ]ول. ويوضع في الجمر حتى يتحجّر أيضاً ويُخرج من القصب ويُعمد إلى أوراق (26ظ) كتّان قد لقطن قبل أن يصيبها المطر فتُجفّف ويُؤخذ منها وزن درهم لؤلؤ غير مثقوب وزن نصف درهم. يسحقان ناعماً ويضاف عليهم باقية الأدوية. يسحقان جميعاً حتى يصير¹³³ كالغبار. فإذا أردت العلاج به فأكحل العليل بعصارة أصل السوسن الاسمنجونيّ ثلاثة أيّام متوالية. ثم أكحل بعد هذا بالدواء المذكور ثلاثة أيّام متوالية أيضاً. ثم بعد ذلك يوماً من عصارة السوسن ويؤمن من الدواء. نافع.

[128] صفة ذرور ينفع البياض

يؤخذ زنجار وأشق وسرطان بحريّ من كلّ واحد درهمان. ملح أندرايّ وسوار هنديّ من كلّ واحد ثلاثة دراهم. قشور البيض المدبّرة التي يخرج عنه الفرائخ ستّة دراهم. بعر الضبّ عشرة دراهم. لؤلؤ غير مثقوب أربعة دراهم. تُدقّ الأدوية وتُنخل بحريّة ويُستعمل. وفي نسخة أخرى قشور البيض المدبّرة ثلاثة دراهم. وقد يُزاد بعضهم فيه فلفل أبيض عشرون درهماً. زيد البحر أربعة دراهم. برادة مسن جديد خمس دراهم.

¹³¹ من مخ. M. 834. البولاد.

¹³² مخ. أمبوب.

¹³³ مخ. يصيراً.

Novè capítol de la cinquena part

Els axiefs, els unguents i les melasses

[129] Recepta d'un axief blanc d'opi. És eficaç contra l'oftàlmia calenta, el dolor difícil i la inflamació [causada] per la picor de les matèries

S'agafa: blanquet (27r), huit *dirhams*; goma aràbiga, tragacant blanc i midó, de cadascun quatre *dirhams*; sarcocol·la, dos *dirhams* i opi, un *dirham*. Es polsina tot, es pasta amb clara d'ou, se'n fa un axief, es deixa assecar a l'ombra i s'utilitza.

[130] Recepta d'un axief blanc, d'olíban. És eficaç contra el brot d'úlceres; neteja les seues brutícies i comprimeix la seua matèria

S'agafa: blanquet, huit *dirhams*; goma aràbiga, olíban, tragacant blanc i midó, de cadascun dos *dirhams*. Es pasten amb clara d'ou, se'n fa un axief, s'asseca a l'ombra i s'utilitza.

[131] Recepta d'un axief de nard. Enforteix la parpella com a unguent, i com a col·liri és eficaç contra les restes de les oftàlmies

S'agafa: goma de babul, goma aràbiga, escòria de coure i borratja, de cadascuna deu *dirhams*; nard índic, tres *dirhams*; safrà, un *dirham* i mig; i opi, un *dirham*. Es molen, es tamisen i es pasten amb aigua de pluja. Se'n fa un axief rodó i s'asseca a l'ombra.

[132] Recepta d'un axief d'ambre. És eficaç contra la relaxació, la fredor de l'humor i les restes de les oftàlmies

S'agafa: ambre en brut, un quart de *dirham*; nard índic, (27v) safrà i goma de babul, de cadascun mig *dirham*; borratja, dos *dirhams*; goma aràbiga i tragacant, de cadascun un *dirham*. Es molen, es tamisen i es pasten amb aigua de roses perfumades. Se'n fa un axief rodó, s'asseca a l'ombra i s'utilitza per fora i per dins.

الفصل التاسع من الجملة الخامسة

في الأشياف واللطوخات والمعسلات

[129] صفة أشياف أبيض أفيونيّ ينفع الرمّد الحارّ والألم الصعب والحدّة مع لذع الموادّ

يؤخذ اسفيداج (27و) الرصاص ثمانية دراهم. صمغ عربيّ وكثيرا بيضاء ونشا من كلّ واحد أربعة دراهم. أنزروت درهمان. أفيون درهم. يُسحق الجميع ويُعجن برقيق بياض البيض ويُشَيّف ويُجفّف في الظلّ ويُستعمل.

[130] صفة أشياف أبيض كندريّ نافع عند انفجار القروح ينقيّ أوساخها ويرقّ مادتها

يؤخذ اسفيداج ثمانية دراهم صمغ عربيّ وكندر وكثيرا بيضاء ونشا من كلّ واحد درهمان. يُعجن ببياض البيض الرقيق ويُشَيّف ويُجفّف في الظلّ ويُستعمل.

[131] صفة أشياف السنبل يشدّ الجفن لطوخاً وينفع كحلاً من بقايا الأرماد

تؤخذ قاقيا وصمغ عربيّ وتوبال النحاس ورأس أخت من كلّ واحد عشرة دراهم. سنبل هنديّ ثلاثة دراهم. زعفران درهم. ونصف أفيون درهم. يُدقّ ويُنخل ويُعجن بماء المطر ويُشَيّف مدوّر ويُجفّف في الظلّ.

[132] صفة أشياف العنبر النافع من الاسترخاء وبرد المزاج وبواقي الأرماد

يؤخذ عنبر خامّ ربع درهم. سنبل هنديّ (27ظ) وزعفران وقاقيا من كلّ واحد نصف درهم. رأس أخت درهمان. صمغ عربيّ وكثيرا من كلّ درهم. يُدقّ ويُنخل ويُعجن بماء الورد العطر ويُشَيّف مدوّر ويُجفّف في الظلّ ويُستعمل من خارج وداخل.

[133] Recepta d'un axief de plom. És eficaç contra la febre extrema i les pústules, difumina les úlceres netes, ompli els forats de la còrnia i és eficaç contra el prolapse de la pupil·la

S'agafa calamina d'or, es crema amb greix de cabra i s'apaga en llet de dona. [S'agafa:] blanquet, coure cremat, col·liri d'Isfahan, goma aràbiga, tragacant i plom cremat, de cadascun tres *dirhams*; mirra clara i opi, de cadascun un *driham*. Es molen, es tamisen, es pasten amb aigua de pluja, se'n fa un axief, s'asseca a l'ombra i s'utilitza.

[134] Recepta de l'axief *Tarḥamāṭiqūn*¹³⁴. És eficaç contra la ulceració de la còrnia, la sarna, la inflamació aguda i humida de les parpelles, el començament de les varices superficials a la còrnia i la relaxació de les parpelles

S'agafa: oligist rentat, dotze *dirhams*; goma aràbiga, deu *dirhams*; verdet net, cinc *dirhams*; vidriol romà cremat, (28r) coure cremat rentat i escorregut, de cadascun cinc *dirhams*; opi i safrà, de cadascun un *dirham*. Es molen, es tamisen, es pasten amb vi antic o aigua de fenoll, se'n fa un axief i s'asseca. En una versió diferent, se li afegeix alum iemenita, deu *dirhams* i calamina de plata. És eficaç, està verificat i és beneficiós.

[135] Recepta d'un axief roig profitós i suau. És eficaç pels finals de les oftàlmies i començaments de la sarna, la inflamació aguda de les parpelles i contra les oftàlmies on domina la humitat

S'agafa: oligist rentat, deu *dirhams*; coure cremat, huit *dirhams*; arrel de corall cremada i rentada, perles sense foradar i malabar índic, de cadascun dos *drihams*; sang de dragó i safrà, de cadascun un *dirham*. S'ajunten els ingredients molts i tamisats, i es pasten amb vi antic perfumat. Se'n fa un axief llarg, per a que es diferencie del roig fort, i s'utilitza. És eficaç.

¹³⁴ És un tipus d'axief eficaç contra la sarna a l'ull i la inflamació aguda de les parpelles. Cf. Zakkūr, M. Y. (2018). *Iṣṭilāḥāt al-ṭibb l-qadīm*. Dar Al Kotob Al Ilmiyah. p. 343.

[133] صفة أشياف الأبار النافع من الحرارة المفرطة وينفع من البثور ويدمل القروح النقيّة ويملاً حفور القرنية وينفع من الموسرج

تؤخذ إقليميا الذهب تُحرق بشحم ماعز¹³⁵ ويُطفاً في لبن النساء واسفيداج الرصاص ونحاس محرق وكحل أصفهانيّ وصمغ عربيّ وكثيراً وأبار محرق من كلّ واحد ثلاثة دراهم. مرّ صافٍ أفيون من كلّ واحد درهم. يُدقّ ويُنخل ويُعجن بماء المطر ويُشَيّف ويُجفّف في الظلّ ويُستعمل.

[134] صفة أشياف طرخماتيقون* النافع من الكمنة والجرب والسلاق الرطب وريح السبل واسترخاء الأجان

يؤخذ شادنج مغسول إثنا عشر درهماً. صمغ عربيّ عشرة دراهم. زنجار صافٍ خمسة دراهم. فلقطار محرق (28و) ونحاس محرق مصوّل من كلّ واحد خمسة دراهم. أفيون وزعفران من كلّ واحد درهم. يُدقّ ويُنخل ويُعجن بشراب عتيق أو بماء شمر أخضر ويُشَيّف ويُجفّف. وفي نسخة أخرى يُزاد فيه شبّ يمانيّ عشرة دراهم وإقليميا الفضة. نافع مختبر مفيد.

[135] صفة أشياف أحمر مفيد لّين النافع في أواخر الأرماد وأوائل الجرب السلاق ومن الأرماد الذي غلب عليها الرطوبة

يؤخذ شادنج مغسول عشرة دراهم. نحاس محروق ثمانية دراهم. بسد محرق مغسول ولؤلؤ غير مثقوب وساذج هنديّ من كلّ واحد درهمان. دم الاخوين وزعفران من كلّ واحد درهم. تُجمع الحوائج مدقوقة منخولة وتُعجن بشراب عتيق عطر وتُشَيّف طوال لتُعرف من الأحمر الحادّ ويُستعمل. نافع.

¹³⁵ مكرر.

* هي شيافات العين، وخاصّيتها النفع من جرب العين وسبلها. محمد ياسر زكور، (2018). اصطلاحات الطب القديم بيروت: دار الكتب العلمية. ص. 343.

[136] Recepta d'un axief roig fort. És eficaç contra la sarna, les varices a la còrnia, la ulceració de la còrnia i el flux

S'agafa: oligist rentat, sis *dirhams*; goma aràbiga, cinc *dirhams*; coure cremat i vidriol romà cremat, de cadascun dos *dirhams*; opi i sèver sucotrí, de cadascun mig *dirham*; verdet bo, dos *dirhams* i mig; safrà i mirra clara, de cadascun un *dāniq* i mig. (28v) Es molen, es tamisen i es pasten amb vi bullit o amb aigua de fenoll bullit i escorregut. Se'n fa un axief rodó. És eficaç.

[137] Recepta d'un axief daurat fort. És eficaç contra la picor, la llàgrima i la sequedat en les parpelles; enforteix la vista i limita la inflamació aguda de les parpelles, antiga o recent

S'agafa: tutia *karmānī* remullada, mirabolà groc fresc i gíngebre, de cadascun cinc *dirhams*; pebre, dos *dirhams*; safrà, dos *dirhams* i mig; goji índic, tres *dirhams*; sal *andarānī*, un *dirham* i goma aràbiga, sis *dirhams*. Se'n fa una infusió del goji índic amb aigua d'agràs fresc i sucós. Es pasten amb ella la resta dels remeis després de moldre'ls. Se'n fa un axief, s'asseca a l'ombra i s'utilitza.

[138] Recepta d'un axief exitós. És eficaç contra les úlceres, els prolapses, les varices a la còrnia lleus i els finals de les oftàlmies

S'agafa: aigua de rosa autòctona, tres *ūqiyas*. Es fa una infusió en ella, [durant] dos dies i dues nits, de mirabolà quebol i [mirabolà] groc frescs, sumac i líquen, de cadascun dos *dirhams*. Es maceren, s'escorren i es preserven en tutia, antimoni, marcassita, escòria de coure, cranc xinès, escuma de mar i celidònia iraquiana, de cadascun un *dirham* i quart. Es deixen en ella fins que s'assequen i se'ls afegeix tragacant, tres *dirhams*. Es pasten amb un poc de l'aigua de rosa anterior, (29r) se'n fa un axief i s'utilitza.

[136] صفة أشياف أحمر حادّ النافع من الجرب والسبل والكمّنة والسيلان

يؤخذ شادنج مغسول ستّة دراهم. صمغ عربيّ خمسة دراهم. نحاس محرق وقلقطار محرق من كلّ واحد درهمان. أفيون وصبر سقطريّ من كلّ واحد نصف درهم. زنجار طيّب درهمان ونصف. زعفران ومرّ صافٍ من كلّ واحد دانق ونصف. (28ظ) يدقّ ويُنخل ويُعجن بشراب مطبوخ أ[و] بماء الرازيانج المغليّ المصفّى ويُشَيّف مدوّراً. نافع.

[137] صفة أشياف الذهبيّ الحادّ النافع من الحكّة والدمعة واليبس في الأَجْفَانِ¹³⁶ ويقوّ [ي] النظر ويقيّد من السلاق العتيق والحديث

يؤخذ توتيا كرمانيّ مصوّلة واهليلج أصفر منزوع وزنجبيل من كلّ واحد خمسة دراهم. دار فلفل درهمان. زعفران درهمان ونصف. خولان هنديّ ثلاثة دراهم. ملح أندرايّ درهم. صمغ عربيّ ستّة دراهم. يُنقع الخولان هنديّ بماء الحصرم الرطب المروق ويُعجن به باقية الأدوية بعد دقّها ويُشَيّف ويُجفّف في الظلّ ويُستعمل.

[138] صفة أشياف المنجح النافع من القروح والنتوءات والسبل الخفيف وأواخر الأرماد

يؤخذ ماء ورد بلديّ ثلاثة أواق. يُنقع فيه كابلج وأصفر منزوعان وسماق وأشنة من كلّ واحد درهمان يومين وليلتين. ويُمرس ويُصقّى ويُربّى في توتيا وإثمد ومرقشيتا وتوبال النحاس وسرطان صينيّ وزبد البحر وماميران عراقيّ من كلّ واحد درهم وربيع. ويُترك فيه حتّى يجفّ ويُضاف إليه كثيراً ثلاثة دراهم. ويُعجن ببعض ماء¹³⁷ ورد الأوّل (29و) ويُشَيّف ويُستعمل.

¹³⁶ مخ. الأَجْفَانِ.

¹³⁷ مخ. الماء.

[139] Recepta d'un axief de sempreviva. És beneficiós contra les restes de les oftàlmies i és eficaç contra la inflamació aguda de les parpelles, la picor i la llàgrima

S'agafa: tutia preservada amb aigua de sempreviva, deu vegades; cada vegada que s'asseca, s'estova amb una *ūqiya*. [S'agafa] cúrcuma, una *ūqiya*; celidònia xinesa i pebre, de cadascun dos *dirhams* i mig; goji índic, tres *dirhams*; gíngebre i safrà, de cadascun dos *dirhams* i mirabolà groc fresc, cinc *dirhams*. Es pasten tots, després de moldre'ls i tamisar-los, amb aigua de sempreviva. Se'n fa un axief, s'asseca a l'ombra i s'utilitza.

[140] Recepta d'un altre axief de sempreviva. Els seus efectes són pareguts als efectes de l'axief daurat

S'agafa: corfa de mirabolà groc, sis *dirhams*; gíngebre, pebre, goma aràbiga, tragacant blanc i tutia, de cadascun tres *dirhams*; goji, quatre *dirhams* i celidònia, un *dirham*. Es polsinen els ingredients blans i es pasten amb aigua de sempreviva, o siga, el seu extret. Se'n fa un axief i s'utilitza.

[141] Recepta d'un axief nou. Afina la vista i enforteix l'ull. És eficaç contra la picor, les varices a la còrnia i la inflamació aguda de les parpelles. És beneficiós contra els humors humits i les seues brutícies

S'agafa: tutia, deu *dirhams*; goji, sis *dirhams*; mirabolà groc fresc i goma aràbiga, de cadascun cinc *dirhams*; gíngebre, tres *dirhams*; i pebre, dos *dirhams*. Es pasten, després de polsinar-los, amb vi antic. Se'n fa un axief, (29v) s'asseca i s'utilitza.

[142] Recepta d'un axief preventiu. És eficaç contra l'agudesesa de les oftàlmies

S'agafa: tutia remullada, deu *dirhams*; goma aràbiga, sarcocol·la, de cadascun cinc *dirhams*; celidònia, un *dirham*. En algunes versions, se'ls afegeix blanquet, dos *dirhams*; càmfora, dos *ḥarrūbas*. Es polsinen i es pasten amb aigua de rosa, se'n fa un axief, s'asseca i s'utilitza.

[139] صفة أشياف حي العالم النافع من بقايا الأرماد وينفع من السلاق و[ا]لحكة والدمعة

يؤخذ توتيا مرّي بماء حي العالم عشر دفعات. كلّما جفّت سُقبت أوقية. عروق صفر أوقية. ماميران صينيّ ودار فلفل من كلّ واحد درهمان ونصف. خولان هنديّ ثلاثة دراهم. زنجبيل وزعفران من كلّ واحد درهمان. اهليلج أصفر منزوع خمسة دراهم. يُعجن الجميع بعد دقّه ونخله بماء حي العالم أيضاً ويُشيف ويُجفّف في الظلّ ويُستعمل.

[140] صفة أشياف حي العالم آخر أفعاله قريب من أفعال الشياف الذهبيّ

يؤخذ قشر اهليلج أصفر ستّة دراهم. زنجبيل ودار فلفل وصمغ عربيّ وكثيرا بيضاء وتوتيا من كلّ واحد ثلاثة دراهم. خولان أربعة دراهم. ماميران درهم. تُسحق الحوائج ناعماً ويُعجن بماء حي العالم أي عصارته ويُشيف ويُستعمل.

[141] صفة أشياف الجديدة يحدّ البصر وتقويّ العين وتنفع من الحكة والسبل والسلاق ويفيد من الأخلاط البورقية وفضلاتها

يؤخذ توتيا عشرة دراهم. حضض ستّة دراهم. اهليلج أصفر منزوع وصمغ عربيّ من كلّ واحد خمسة دراهم. زنجبيل ثلاثة دراهم. فلفل درهمان. يُعجن بعد السحق بشراب عتيق ويُشيف (29ظ) ويُجفّف ويُستعمل.

[142] صفة أشياف مانع ينفع في حدّة الأرماد

يؤخذ توتيا مصوّلة عشرة دراهم. صمغ عربيّ وأنزروت من كلّ واحد خمسة دراهم. ماميران درهم. وفي بعض النسخ يضاف إليه اسفيداج درهمان وكافور خرّوبتين. يُسحق ويُعجن بماء الورد ويُشيف ويُجفّف ويُستعمل.

[143] Recepta d'un axief del *Muḥaḍḍab*. És eficaç contra l'oftàlmia difícil als seus començaments

S'agafa: tutia remullada, sis *dirhams*; blanquet rentat, dotze *dirhams*; tragacant, tres *dirhams*. Es pasten amb clara d'ou, se'n fa un axief i s'utilitza.

[144] Recepta [d'un remei] per al prolapse. Està comprovat i no té parell

S'agafa tutia, una *ūqiya*, i es polsina. S'agafa: polpa de magrana dolça i de magrana àcida, babul iemenita, babul autòcton i agalla triturada, de cadascuna mitja *ūqiya*; rosa damascena sense pecíol i sumac, de cadascun tres *dirhams*; fulles de murta fresques i fulles d'olivera, de cadascuna dos *dirhams*. Es bull tot en un *raṭl* i mig d'aigua de rosa fins que se'n reduïska un terç. Després de macerar els ingredients, s'escorren amb un tamís des d'on s'aboquen i se'ls afegeix tutia polsinada. [A continuació,] es polsinen (30r) tots molt bé una hora darrere de l'altra. Se'ls afegeix per damunt goma de babul i magraneta de corb, de cadascuna un *dirham*. Es preserva la mescla amb la resta d'aigua de rosa fins que la tutia ho absorbisca tot. [Després,] s'asseca [la tutia], es polsina, es reblaneix i es divideix en dues meitats. S'afegeix a la primera meitat, per cada *dirham* seu, un quart de *dirham* de goma aràbiga; es pasten amb aigua de cambronera, se'n fa un axief i s'asseca. La segona meitat es deixa en pols. A l'hora d'utilitzar [el remei], es ratlla l'axief en aigua de fulles d'olivera i s'instil·la en l'ull, sobre el prolapse; i s'hi dispersa la pols. Es tapa l'ull amb una compresa, a una pressió regular [i es repeteix la cura] durant uns dies seguits, dues vegades al dia. Està verificat.

[145] Recepta d'un axief de goji fort. És eficaç contra les restes de les oftàlmies, les neteja de la secreció [que produeix] una mica de rojor

S'agafa: goji índic i tutia verda remullada, de cadascun set *dirhams*; celidònia, coralet magrebí i sarcocol·la, de cadascun dos *dirhams*; goma aràbiga, cinc *dirhams* i midó, dos *dirhams*. Es pasten, se'n fa un axief, s'asseca a l'ombra i s'utilitza.

[143] صفة أشياف من المهذب ينفع من الرمد الصعب في مبادئه

يؤخذ توتيا مصولة ستة دراهم. اسفيداج مغسول اثنا عشر درهماً. كثيراً ثلاثة دراهم. يُعجن برقيق بياض البيض ويُشيف ويُستعمل.

[144] صفة أشياف للنتوء مجرب عديم النظير

يؤخذ توتيا أوقية. تُسحق ويُؤخذ شحم رمان حلو وشحم رمان حامض وقرض يمني وقرض بلدي وعفص مرضوض من كل واحد نصف أوقية. ذر ورد منزوع الأقماع وسماق من كل واحد ثلاثة دراهم. ورق آس رطب وورق زيتون من كل واحد درهماً. يُغلى الجميع في رطل ونصف ماء ورد حتى ينقص الثلث. يُصفى بعد مرس الحوائج من منخل وتُنزل الحوائج منه وتضاف على التوتيا المسحوقة ويُسحقان (30و) جميعاً سحقاً جيداً ساعة بعد ساعة. ويضاف فوقه قاقيا وطراثيث من كل واحد درهم ويُربى الجميع ببقية ماء الورد حتى تشرب التوتيا الجميع. ويُجفف ويُسحق ويُنعم ويُقسم نصفين ويُضاف إلى النصف الواحد لكل درهم منه ربع درهم صمغ عربي. ويُعجن بماء عوسج ويُشيف ويُجفف. والنصف الثاني يُترك ذروراً وعند استعماله¹³⁸ يُحكّ الأشياف في ماء ورق الزيتون ويُقطر في العين فوق النتوء ويُدرّ بالذرور وتُرفد العين شداً معتدلاً. يُفعل ذلك أياماً متوالية مرتين في النهار فإنه مختبر.

[145] صفة أشياف خولاني حاد ينفع فضلات الأرماد وينقيها من الرمص مع بعض الحمرة

يؤخذ خولان هندي وتوتيا خضراء مصولة من كل واحد سبعة دراهم. ماميران وعود ریح مغربي وأنزروت من كل واحد درهماً. صمغ عربي خمسة دراهم. نشا درهماً. يُعجن ويُشيف ويُجفف في الظل ويُستعمل.

¹³⁸ مخ. استعماله.

[146] Recepta d'un axief eficaç contra l'absccés lacrimal

S'agafa sèver sucotrí, màstic, sang de dragó, sarcocol·la, antimoni, alum iemenita, de cadascun un *dirham*. Es molen els ingredients, es tamisen i es pasten (30v) amb aigua de xicoira suau. Se'n fa un axief i s'asseca. Quan es necessita, si l'absccés lacrimal s'ha obert dins del llagrimall, s'instil·la d'aquest axief tres gotes sobre el lloc de l'obertura visible en el llagrimall. Entre cada gota s'ha d'esperar una hora¹³⁹ després d'esprémer el llagrimall. Si l'obertura està a l'exterior del llagrimall, s'aplica l'axief a l'ull, se n'unta el lloc de l'absccés lacrimal i s'hi posa a sobre un tros de tela de cotó, dues vegades al dia. És eficaç.

[147] Recepta d'un axief verd eficaç contra les varices a la còrnia, la sarna i l'excés de carn

S'agafa verdet, tres *dirhams*; calamina d'or, fèrula, blanquet i goma aràbiga, de cadascun dos *dirhams*. Es dissol la fèrula en aigua de ruda i es pasta amb ella la resta dels remeis. Se'n fa un axief i s'utilitza.

[148] Recepta d'un axief. S'utilitza després de contreure les varices a la còrnia i per a desfer l'ungla

S'agafa: oligist rentat, deu *dirhams*; goma aràbiga i vidriol cremat, de cadascun cinc *dirhams*; borratja, verdet, alum iemenita, sal amoníaca, safrà i opi, de cadascun dos *dirhams*. Es molen els ingredients, es tamisen i es pasten amb vi antic. Se'n fa un axief, s'asseca i s'utilitza.

[149] (31r) Recepta d'un axief masculí. És eficaç contra la sarna grossa, les varices a la còrnia excessives i l'ungla

S'agafa: fèrula i goma aràbiga, de cadascuna deu *dirhams*; verdet i borratja, de cadascun dotze *dirhams*, i blanquet, vint-i-cinc *dirhams*. Es dissol la fèrula en aigua de ruda, es pasta amb ella la resta dels remeis i se'n fa un axief.

¹³⁹ Literalment: *una hora temporal*. Vol dir cadascuna de les 12 hores en què es divideix l'arc diürn o l'arc nocturn. Per tant, el seu valor, és a dir, la seua durada està en funció de la durada de l'arc del dia o de la nit. Són hores desiguals excepte en els equinoccis en els quals cada hora temporal tindrà un valor de 12º.

[146] صفة أشياف ينفع الغرب

يُؤخذ صبر سقطريّ ومصطكي ودم الأخوين وأنزروت وإثمد وشبّ يماييّ من كلّ واحد درهم. يُدقّ الحوائج وتُنخل وتُعجن (30ظ) بماء هندبا رطب وتُشَيّف وتُجفّف. وعند الحاجة إذا كانت الغربية فُتحت من داخل المآق فيقَطّر من هذا الأشياف ثلاث قطرات على موضع الفتح من ظاهر المآق. ويُتمهّل في كلّ قطرة ساعة زمانية بعد عصر المآق. وإن كان الفتح من ظاهر المآق تُشَيّف به العين ولطخ على موضع الغربية ووضعه فوقه قطنة¹⁴⁰ خلق في اليوم مرّتين. نافع.

[147] صفة أشياف أخضر ينفع من السبل والجرب واللحم الزائد

يُؤخذ زنجار ثلاثة دراهم. إقليما الذهب وأشق واسفيداج وصمغ عربيّ من كلّ واحد درهمان. يُحلّ الأشق في ماء السذاب ويُعجن به باقية الأدوية ويُشَيّف ويُستعمل.

[148] صفة أشياف يُستعمل بعد لقط السبل وكشط الظفرة

يُؤخذ شادنج مغسول عشرة دراهم. صمغ عربيّ وزاج محرق من كلّ واحد خمسة دراهم. رأس أخت وزنجار وشبّ يماييّ ونشادر وزعفران وأفيون من كلّ واحد درهمان. تُسحق الحوائج وتُنخل وتُعجن بشراب عتيق ويُشَيّف ويُجفّف ويُستعمل.

[149] صفة أشياف ذكرّي النافع من الجرب الغليظ والسبل الكثيف والظفرة⁽⁹³¹⁾

يُؤخذ أشق وصمغ عربيّ من كلّ واحد عشرة دراهم. زنجار ورأس أخت من كلّ واحد اثنا عشر درهماً اسفيداج خمسة وعشرون درهماً. يُحلّ الأشق في ماء السذاب ويُعجن به بقية الأدوية ويُشَيّف.

¹⁴⁰ مخ. قطنة.

[150] Recepta de l'axief Dīzaj¹⁴¹ gran. És eficaç contra la blancor, la sarna, la inflamació, la inflamació aguda de les parpelles, l'excés de pèl i [contra] qualsevol malaltia antiga restant, com les varices a la còrnia, l'ungla i altres

S'agafa: calamina platejada cremada i apagada en vi, goma aràbiga, tragacant, sèver sucotrí, opi, verdet net, arsènic roig cremat, vidriol romà, borratja, pebre blanc i negre, pebre llarg, oligist, midó, cúrcuma, sucre de *calotropis procera* i escòria de coure, de cadascun dos *dirhams*; sarcocol·la, tres *dirhams*; sang de dragó i goma de babul, de cadascuna un *dirham* i mig; tutia *ḥaṣārī*, goji mequí, agalla cremada i nard, de cadascun un *dirham*; blanquet i mirra clara, de cadascun dos *dirhams*, i alficòs, un *dirham*. Es dissolen en aigua de ruda fresca i aigua àcida de naronja. Es pasten amb ells tots els remeis, se'n fa un axief, s'asseca (31v) a l'ombra i s'utilitza. És eficaç i està comprovat.

[151] Recepta d'un axief de coloquinta. Segons qui el va recopilar, si s'aplica com a col·liri, purgarà la panxa d'una vegada i serà eficaç contra la sarna, les varices a la còrnia, la ceguetat nocturna i la ulceració de la còrnia. Està verificat pel [propòsit]

S'agafa: verdet net, cinc *dirhams*; calamina daurada, tres *dirhams*; escamònia i polpa de coloquinta, de cadascuna un *dirham*; fèrula, quatre *dirhams*, i goma aràbiga, dos *dirhams*. Es molen els remeis i es tamisen. Se'n fa una infusió de fèrula amb aigua de tamaríu. Es pasten amb ella els remeis, se'n fa un axief i s'asseca. S'utilitza prompte al matí i a l'hora de dormir, en cada ull quatre *mīls*,¹⁴² dues vegades [al dia], sense haver menjat. Es fa el que hem esmentat.

[152] Recepta d'un axief d'ambre, de l'antologia d'ibn Tilmīd. És eficaç contra l'obscuritat de la vista provocada per la humitat excessiva i dominant. És bo per als ulls dels vells i de les dones, sobretot en hivern. Es pot utilitzar com a unguent extern i és eficaç contra l'oftàlmia freda provocada pels refredats

S'agafa: goji índic, dos *dirhams*; tutia verda i tutia *marāzibī*, de cadascuna set *dirhams*; tragacant, quatre *dirhams*; safrà, un *dirham*; ambre en brut, mig *dirham* i almesc, dos *qīrāts*. Es molen, es tamisen i es pasten amb aigua de rosa. Se'n fa un axief, s'asseca i s'utilitza quan es necessita. És eficaç.

¹⁴¹ Probablement, es tracta d'una regió al nord-oest de l'Iran actual.

¹⁴² Fa referència a la repetició de l'administració del remei amb un bastonet (*mīl* مِيل), normalment usat per l'aplicació de l'alcofol.

[150] صفة أشياف ديزج كبير النافع من البياض والجرب والحرقه والسلاق والشعر الزائد وكلّ علّة عتيقة متكرّخة كالسبل والظفرة وغيره

يؤخذ إقليميا فضّيّ محرق مطفيّ في شراب وصبغ عربيّ وكثيرا وصبغ سقطريّ وأفيون وزنجار صافيّ وزرنينخ أحمر محرق وقلقطار وراس أخت وفلفل أبيض وأسود ودار فلفل وشادننج ونشا وعروق الصبّاغين وسكّر العشر وتوبال النحاس من كلّ واحد درهمان. أنزروت ثلاثة دراهم. دم الأخوين وقاقيا من كلّ واحد درهم ونصف. توتيا حشريّ وحضض مكيّ وعفص محرق وسنبل الطيب من كلّ واحد درهم. اسفيدج الرصاص ومرّ صافيّ من كلّ درهمان¹⁴³. قثّة درهم. يُحلّ بماء السذاب الرطب وماء حماض الأترج ويُعجن بهما جميع الأدوية ويُشيف ويُجفّف (31ظ) في الظلّ ويُستعمل. نافع مجرّب.

[151] صفة أشياف الحنضل ذكر عنه جامعه أنّه إذ اكتحلّ به أسهل البطن مرّة وهو ينفع من الجرب والسبل والشبكرة والكمنة مختبر لذلك

يؤخذ زنجار صافيّ خمسة دراهم. إقليميا ذهبيّ ثلاثة دراهم. سقمونيا وشحم حنضل من كلّ¹⁴⁴ واحد درهم. أشق أربعة دراهم. صبغ¹⁴⁵ عربيّ درهمان. تُدقّ الأدوية وتُنخل ويُنقع الأشق بماء التمر هنديّ ويُعجن به الأدوية ويُشيف ويُجفّف ويُستعمل بدري¹⁴⁶ وعند النوم في كلّ عين أربعة أميال في مرّتين على خلو الطعام يُفعل ما ذكرنا.

[152] صفة أشياف عنبر من مختارات ابن التلميذ النافع من الظلمة في البصر الحادثة عن غلبة الرطوبة الفضيلة ويفيد أعين المشايخ والنسوان وخاصّة في الشتاء وقد يُعمل طلاء من [الخارج] ينفع من الأرماد الباردة العارضة عن النزلات

يؤخذ خولان هنديّ درهمان. توتيا خضراء وتوتيا مرازيّ من كلّ واحد سبعة دراهم. كثيرا أربعة دراهم. زعفران درهم. عنبر خامّ نصف درهم. مسك قيراطين. يُدقّ ويُنخل ويُعجن بماء ورد ويُشيف ويُجفّف ويُستعمل عند الحاجة. نافع.

¹⁴³ من الكافي في الكحل. سقط من المخ. ومن مخ. M. 834.

¹⁴⁴ مكرّر.

¹⁴⁵ مكرّر.

¹⁴⁶ في مخ. M. 834. على الريق.

[153] Recepta d'un axief (32r) blanc de càmfora, de l'antologia d'Amīn al-Dawla. És eficaç contra els començaments de l'oftàlmia sanguínia forta

S'agafa blanquet rentat, deu *dirhams*. Es posa dins d'un bol de vidre amb aigua de rosa, se n'unta als costats, s'asseca i es repeteix [l'operació] set vegades. Després, se li afegeix midó i goma aràbiga, de cadascun quatre *dirhams*; tragacant blanc, dos *dirhams* i càmfora, mig *dirham*. Es pasten amb aigua de rosa, se'n fa un axief, s'asseca i s'utilitza. Quan es necessita, se li afegeix llet del pit [de dona] i [s'aplica] com a gotes bones i calmants. Està verificat i comprovat.

[154] Recepta d'un axief d'areca. És eficaç contra el punt de sang, la coagulació de la sang i la moradura al voltant de l'ull després d'un cop. És beneficiós per a la sang coagulada a la conjuntiva com a gotes i ungüent; del Cristià¹⁴⁷

S'agafa: oligist rentat, tres *dirhams*; coure cremat, dos *dirhams*, arrel de corall cremada i rentada, perles sense foradar, de cadascuna un *dirham* i mig; goma aràbiga i tragacant blanc, de cadascun dos *dirhams*; blanquet, un *dirham*; sang de dragó, arsènic roig cremat i safrà, de cadascun mig *dirham*; i areca, un quart de *dirham*. Es polsinen i s'ajunten amb sang de colomins, se'n fa un axief i s'asseca. Quan es necessita, es dissol amb llet d'esclava i s'utilitza.

[155] Recepta d'un axief roig intens com el seu precedent, també del Cristià (32v)

S'agafa arsènic roig cremat i rentat, olíban, mirra, fèrula i terra sigillada, en parts iguals. Se'n fa un axief amb clara d'ou. Quan es necessita, es dissol amb aigua de celiandre verd. És eficaç.

[156] Recepta d'un axief pel començament de la cataracta, d'ibn 'Ain Zarbī

S'agafa: el·lèbor blanc, una *ūqiya*; fèrula, un *mitqāl*, i pebre, sis *dirhams*. Es desfà la fèrula en aigua de ruda fresca i aigua de rave, i es pasten amb ella els ingredients. Se'n fa un axief i s'asseca a l'ombra. Quan es necessita, es dissol amb aigua de rave i s'utilitza. És eficaç.

¹⁴⁷ En referència a Ḥunayn ibn Ishāq.

[153] صفة أشياف (32و) أبيض كافوريّ من مختارات أمين الدولة ينفع من مبادئ الأرماد الحادّة الدمويّة

يؤخذ اسفيداج الرصاص المغسول عشرة دراهم. يُعمل في جام زجاج بماء الورد ويُلطخ في جوانبه ويُجفّف يُفعل به كذلك سبع مرّات. ثمّ يُضاف عليه نشا و صمغ عربيّ من كلّ واحد أربعة دراهم. كثيرا بيضاء درهمان. كافور نصف درهم. يُعجن بماء الورد ويُشَيّف ويُجفّف ويُستعمل. عند الحاجة يُضاف بلبن البرّ* قطوراً جيّداً مسكناً مختبراً مجرباً.

[154] صفة أشياف الفوفليّ ينفع من الطرفة وموت الدم والخضرة حول العين عقيب ضربة ويفيد من الدم المحتبس في الملتحم قطوراً ولطخاً من المسيحيّ

يؤخذ شادنج مغسول ثلاثة دراهم. نحاس محرق درهمان. بسّد محرق مغسول ولؤلؤ غير مثقوب من كلّ واحد درهم ونصف. صمغ عربيّ وكثيرا بيضاء من كلّ واحد درهمان. اسفيداج الرصاص درهم. دم الأخوين وزرنيخ أحمر محرق وزعفران من كلّ واحد نصف درهم. فوفل ربع درهم. يُسحق ويُجمع بدم فراخ الحمام ويُشَيّف ويُجفّف. وعند الحاجة يُحلّ بلبن جارية ويُستعمل.

[155] صفة أشياف أحمر¹⁴⁸ بالغة كالذي قبله للمسيحيّ (32ظ) أيضاً

يؤخذ زرنيخ أحمر محرق مغسول وكندر ومرّ وأشق وطين مختوم أجزاء متساوية. يُشَيّف ببياض البيض الرقيق ويُحلّ عند الحاجة بماء كسفرة خضراء. نافع.

[156] صفة أشياف لبدء الماء لابن عين زربي

يؤخذ خربق أبيض أوقية. أشق مثقال. فلفل ستّة دراهم. يُحلّ الأشق في ماء سذاب رطب وماء فجل ويُعجن به الحوائج ويُشَيّف ويُجفّف في الظلّ ويُحلّ عند الحاجة [ب]ماء الفجل ويُستعمل. نافع.

¹⁴⁸ من مخ. M. 834. آخر.

* البز: (الفارسية) الثدي.

[157] Recepta d'un axief conegut com *excrement de gos*. S'ha dit que calma l'oftàlmia des del [mateix] dia, i així és

S'agafa: goma de babul i antimoni, de cadascun vint *dirhams*; calamina cremada remullada, tres *mitqāls*; borratja, dotze *mitqāls*; blanquet rentat, quatre *mitqāls*; i mirra clara, un *mitqāl*. Es molen, es tamisen i es pasten amb rent de rosa. Se'n fa un axief i s'asseca. Quan es necessita, es dissol amb clara d'ou. És eficaç i està verificat.

[158] Recepta de l'axief dels governants. S'ha dit que es va elaborar per a un governador d'Egipte. Els seus beneficis són: dissoldre els tumors el més ràpid [possible], calmar el dolor en ^(33r) els començaments de la malaltia i dissoldre-les als seus finals i és bo per a l'oftàlmia antiga apareguda amb sarna

S'agafa: calamina daurada cremada amb greix de cabra, apagada en llet de dona, rentada i molta, quatre *mitqāls*; goma aràbiga i goma de babul rentada, de cadascuna sis *mitqāls*; coure cremat i rentat, quatre *mitqāls*; safrà i opi, de cadascun tres *mitqāls*. Es mol cadascun per separat i s'equilibra el seu pes. Es pasten amb aigua de pluja i s'utilitza quan es necessita. Per als començaments de l'oftàlmia, es dissol en clara d'ou i s'instil·la calent en l'ull; si es mostra el seu benefici, s'augmenta el seu ús. Es dissol en aigua per a la resta de malalties atribuïdes a ell. És eficaç.

[159] Recepta de l'axief *mu'aššar*¹⁴⁹, atribuït a 'Alī ibn Riḏwān. És un unguent bo, sense parell. És eficaç contra els tumors calents a les parpelles, calma el dolor [de la bilis] groga i sanguínia a l'ull, i al cos

S'agafa: sàndal *maqāširī* groc i sàndal roig, de cadascun cinc *dirhams*; rosa damascena sense pecíol, dotze *dirhams*; goji índic, memita *rahbānī*, sèver sucotrí, tragacant i goma aràbiga, de cadascun tres *dirhams*; opi i safrà, de cadascun un *dirham*. Es polsinen els remeis, es tamisen i es pasten amb aigua de rosa. Se'n fa un axief i es marca amb les roses.

¹⁴⁹ Probablement, se n'hi diu així perquè conté deu ingredients.

[157] صفة أشياف يُعرف بخرء الكلب ذكر أنّه يُسكّن الرمء من يومه وهو كذلك

يؤخذ قاقيا وإئءد من كلّ واحد عشرون درهماً. اقليميا محرقة مصوّلة ثلاثة مثاقيل. رأس أخت اثنا عشر مثقالاً. اسفيداج مغسول أربعة مثاقيل. مرّ صافٍ مثقال. يُدقّ ويُنخل ويُعجن بخميرة ورد ويُشيف ويُجفّف وعند الحاجة يُحلّ برقيق بياض البيض. نافع مختبر.

[158] صفة أشياف الحاكي قيل إنّهُ رُكّب لحاكم بمصر منافعه يحلّ أورام الملتحم في أسرع وقت ويسكّن الألم في (33و) أوائل المرض ويحلّها في أواخرها ويفيد الرمء العتيق والحادث مع الجرب

يؤخذ اقليميا ذهبياً محرق بشحم الماعز مطفيّ في لبن النساء مغسول مسحوق أربع مثاقيل. صمغ عربيّ وقاقيا مغسولة من كلّ واحد ستّة مثاقيل. نحاس محرق مغسول أربع مثاقيل زعفران وأفيون من كلّ واحد ثلاثة مثاقيل. يُدقّ كلّ واحد بمفرده ويُحرّر وزنه ويُعجن بماء المطر ويُستعمل عند الحاجة لمبادئ الرمء¹⁵⁰ يُحلّ في بياض البيض الرقيق ويُقطر في العين مفتراً فإذا ظهر نفعه غلظ قوامه ويحلّ بواقي الأمراض المنسوبة له بالماء. نافع.

[159] صفة أشياف معشر منسوب لعلي ابن رضوان وهو لطوخ جيّد¹⁵¹ عديم النظير ينفع لأورام الجفن الحارّة ويسكّن الألم الصفراويّ والدمويّ من العين والجسد

يؤخذ صندل مقاصيريّ أصفر وصندل أحمر من كلّ واحد خمسة دراهم. زر ورد منزوع الأقماع اثنا عشر درهماً خولان هنديّ وماميثا رهبانيّ وصبر سقطريّ وكثيرا وصمغ عربيّ من كلّ واحد ثلاثة دراهم. أفيون وزعفران من كلّ واحد درهم. يُسحق الأدوية وتُنخل وتُعجن بماء الورد ويُشيف ويُعلم من الورد.

¹⁵⁰ مكرّر.

¹⁵¹ مخ. لطوخاً جيّداً.

[160] Recepta d'un altre axief de roses. Com a unguent és eficaç contra les oftàlmies difícils, i és bo contra la quemosi

S'agafa rosa sense pecíol, sàndal roig, llenties pelades, *humāhān* i goma aràbiga, de cadascun una part. Es polsinen, es tamisen i es pasten amb aigua de rosa. Se'n fa un axief, s'asseca i s'utilitza.

[161] ^(33v) Recepta d'un unguent. És eficaç contra els tumors calents en les parpelles i al cos, [tant aquells provocats per la bilis] groga com per la sanguínia

S'agafa: sàndal roig, cinc *dirhams*; sàndal groc *maqāṣirī*, terra cimolia i memita *rahbānī*, de cadascun tres *dirhams*; bol armeni, dotze *dirhams*; areca, goji i goma de babul, de cadascun dos *dirhams*; blanquet i litargiri, de cadascun un *dirham*. Es polsina tot, es pasta amb aigua de xicoira on s'haja remullat un codony. Se'n fa un axief rodó i s'asseca. Quan es necessita, es dissol amb aigua de roses i se n'unta. És eficaç i beneficiós.

[162] Recepta d'un axief unguent. S'unta al tumor en la cara [quan hi ha] febre

S'agafen rosa sense pecíol, sèver sucotrí, memita, goji, safrà, cúrcuma, sàndal *maqāṣirī* roig i areca, de cadascun una part. Es polsinen, es tamisen, se'n fa un axief i s'asseca. Quan es necessita, es dissol amb aigua de celiandre fresc o amb aigua de roses, i s'utilitza. És eficaç.

[163] Recepta d'un axief unguent. És eficaç contra la relaxació de les parpelles

S'agafa memita, goma de babul, goma aràbiga, balàustria, mirra, agalla i safrà en parts iguals. S'ajunten després de polsinar-los, es pasten amb aigua de fulles de murta, se'n fa un axief i s'asseca a l'ombra. Quan es necessita, es dissol en aigua de fulles d'olivera. És eficaç.

[164] Recepta d'un axief unguent. S'unta a la moradura i a la coagulació de la sang

S'agafa arsènic groc, pedres de pebre que s'hi troben, sal *andarānī*, litargiri i goma aràbiga. Es polsinen, es pasten amb aigua de celiandre fresc en parts.

[160] صفة أشياف ورد آخر لطوخ ينفع الأرماد الصعبة لطوخاً ويفيد من الوردنج

يؤخذ ورد منزوع الأقماع وصندل أحمر وعدس مقشّر وخماهان وصبغ عربيّ من كلّ واحد جزء. يُسحق ويُنخل ويُعجن بماء الورد ويُشَيّف ويُجفّف ويُستعمل.

[161] (33ظ) صفة لطوخ ينفع الأورام الحارّة في الأجنان والجسد الصفراويّة والدمويّة

يؤخذ صندل أحمر خمسة دراهم. صندل أصفر مقاصيريّ وطين قيموليا وماميثا رهبانيّ من كلّ واحد ثلاثة دراهم. طين أرمنيّ اثنا عشر درهماً. فوفل وحضض وقاقيا من كلّ واحد درهمان. اسفيداج الرصاص ومرداسنج من كلّ واحد درهم. يُسحق الجميع ويُعجن بماء الهندبا مستخرج فيه حبّ سفرجل ويُشَيّف مدوّراً ويُجفّف. وعند الحاجة يُحلّ بماء الورد ويُلطّخ به. نافع مفيد.

[162] صفة أشياف لطوخ يُطلى به الورم مع التهيج في الوجه

يؤخذ ورد منزوع الأقماع وصبّر سقطريّ وماميثا وحضض وزعفران وعروق صفر وصندل مقاصيريّ أحمر وفوفل من كلّ واحد جزء. يُسحق ويُنخل ويُشَيّف ويُجفّف ويُحلّ عند الحاجة بماء الكسفرة الرطبة أو ماء الورد ويُستعمل. نافع.

[163] صفة أشياف لطوخ ينفع من استرخاء الأجنان

يؤخذ ماميثا وقاقيا وصبغ عربيّ وجلنار ومرّ وعفص وزعفران أجزاء متساوية. تُجمع بعد السحق وتُعجن بماء ورق الآس ويُشَيّف ويُجفّف في الظلّ ويُحلّ عند الحاجة بماء ورق الزيتون. نافع.

[164] صفة أشياف لطوخ يُطلى به الخضرة وموت الدم

يؤخذ زرنبخ أصفر وحجر الفلفل الموجود فيه وملح أندرازيّ ومرداسنج وصبغ عربيّ. يُسحق ويُعجن بماء الكسفرة الرطبة أجزاء.

[165] Recepta d'un axief unguent per a la grossor de les parpelles [quan hi ha] febre

S'agafa memita, mirra, safrà i goma aràbiga en parts iguals. Es molen i es pasten (34r) amb aigua de xicoira o aigua de morella vera, se'n fa un axief i s'asseca. S'utilitza com a unguent, dissolt en aigua de roses. És eficaç.

[166] Recepta d'un unguent per a la cefalea i la migranya

S'agafa cendra de llenya de roure i es pasta amb vinagre de vi. S'unta a les temples o s'aplica com a cataplasma.

[167] Recepta d'un unguent. S'ha dit que impedeix el creixement del pèl

S'arranca el pèl i es fa massatge en el seu lloc amb ous de formiga, ja que impedeix el creixement a la part del cos que vulgues. Si no pots [aconseguir] l'ou de formiga, vaporitza sobre les seues colònies vinagre molt àcid, així, elles les abandonen i se n'agafa el que hem esmentat, i s'utilitza. Quan se'n macera al pubis d'un nadó no li creixerà el pèl en absolut. Està comprovat.

[168] Recepta d'un unguent. És eficaç contra la berruga

S'agafa pebreta i sal mineral. Es pasten tots dos després de polsinar-los amb morca, vinagre i vi agre. Se n'unta [la berruga].

[169] Recepta d'un unguent. És eficaç contra la convulsió

S'agafa oli de cost, es mescla amb un poc de vinagre i s'unta.

[170] Recepta d'un unguent. També, és eficaç contra la convulsió

S'agafa vinagre molt àcid. S'hi cou poliol i marduix i s'hi tira sal i oli calent, com oli de cost o oli de jacint. S'utilitza com a unguent.

[165] صفة أشياف لطوخ لغلظ الأجفان مع حرارة

يؤخذ ماميثا وممرّ وزعفران وصمغ عربيّ أجزاء متساوية. تُدقّ وتُعجن (34و) بماء الهندبا أو ماء عنب الثعلب ويُشيف ويُجفّف ويُستعمل لطوخاً محلولاً بماء الورد. نافع.

[166] صفة لطوخ ينفع الصداع والشقيقة

يؤخذ رماد حطب السنديان يُعجن بخلّ خمر ويُطلى به الصدغ أو يُضمّد به.

[167] صفة طلاء ذكر عنه أنّه يمنع نبات الشعر

وهو أن يُنتف الشعر ويُدلك مكانه ببيض النمل فإنّه يمنع نباته في أيّ موضع أردت من الجسد. فإن لم يُقدر على بيض النمل فرشّ على أحجارهن خلّ ثقيف فإنّهن يرتحلن عن أحجارهن فيؤخذ منها ما ذكرناه ويُستعمل. وإن ذلك به على عانة مولود لم ينبت شعرها بالجملة. مجرّب.

[168] صفة طلاء ينفع التآليل

يؤخذ شونيز وملح دارانيّ. يُعجن بعد سحقهما بعكر الزيت والخلّ والخمر الثقيف ويُطلى به.

[169] صفة طلاء ينفع من الاختلاج

يؤخذ دهن قسط يُخلط مع يسير خلّ ويُطلى به.

[170] صفة طلاء ينفع من الاختلاج أيضاً

يؤخذ خلّ ثقيف يُطبخ فيه فوتنج ومرزنجوش ويُلقى فيه ملح ودهن مسخنّ مثل دهن القسط أو دهن الخيريّ ويُستعمل لطوخاً.

[171] Recepta d'un ungüent. Impedeix el creixement del pèl, també. [Prové] d'alguns que l'han comprovat

S'agafa escuma de mar i es crema sobre un test. Es polsina, es tamisa, es pasta amb sang d'eriçó, s'asseca i es torna a polsinar. S'utilitza després d'arrancar el pèl. Es pot substituir l'escuma per la tutia i seria un col·liri. Si s'utilitza [la tutia] fresca abans d'assecar-la (34v) seria un ungüent.

[172] Recepta d'un altre ungüent pel mateix, dels comprovadors i les *muğarrabāt*¹⁵² bones

S'agafa escuma de mar, es crema en un test i es polsina. Es pasta amb *dam al-ḥikma*¹⁵³, consisteix en agafar àcars de gos, que es troben en les orelles o el pit, i posar-los en un recipient de banya de búfal. S'arranca el pèl i es macera en el seu lloc amb [la pasta], untant-la.

[173] Recepta d'ungüent. És eficaç contra l'alopecía en les parpelles i la barba

S'agafa arsènic, teucrí i excrements de ratolí, de cadascun una part. Es pasten amb oli de lliri i s'unta. S'ha trobat que el greix d'os [també] serveix. Està garantit.

Les melasses

[174] Recepta d'una melassa. Elimina la blancor si no hi ha prolapse a la capa de la còrnia

S'agafa guano d'oreneta, sarcocol·la, verdet, massicot, calamina daurada i piretre, de cadascun un *dirham*. Es polsinen, es tamisen, s'equilibra el pes i es reblaneixen. Es mescla dues vegades el pes de tots en mel sense escuma i s'aplica com a col·liri.

¹⁵² Les *muğarrabāt*, *experiències mèdiques*, es consideren com un gènere literari propi en matèria mèdica àrab. Com el nom indica, es tracta d'uns experiments l'eficàcia dels quals ha sigut comprovada reiteradament fins arribar a formar part del corpus empíric de remeis mèdics. Normalment, quan apareixen al text solen seguir un esquema determinat que inclou un comentari personal i una valoració de qui els ha elaborat. Segons Cristina Álvarez Millán, les *muğarrabāt* o *tağārib* són el registre dels casos clínics d'un metge amb les seues prescripcions corresponents. Cf. ZUHR, Abū al-'Alā'. (Ed. 1994). *Kitāb al-muğarrabāt: Libro de las experiencias médicas*. (Ed.). Cristina Álvarez Millán. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas p. 29-31 i 39-40.

¹⁵³ Literalment: *sang de saviesa*. Es tracta d'una mescla d'ingredients, com s'explica al text.

[171] صفة طلاء يمنع نبات الشعر¹⁵⁴ أيضاً من بعض المجزبين لذلك

يؤخذ زبد البحر يُحرق على خزفة ويُسحق ويُنخل ويُعجن بدم قنفذ ويُجفّف ويُعاد سحقه ويُستعمل بعد نتف الشعر. وقد يُعمل عوض الزبد توتيا ويكون كحلاً. وإن استُعمل رطباً قبل تجفيفه (34ظ) كان طلاءً.

[172] صفة طلاء آخر لذلك من المجزبين¹⁵⁵ والمجربات الجيدة

يؤخذ زبد البحر يُحرق على خزفة ويُسحق ويُعجن بدم الحكمة¹⁵⁶. وهو أن يؤخذ قراد الكلاب الذي يوجد في أذناها أو تذيها ويُعمل في إناء من قرن الجاموس. ويُنتف الشعر ويُمرس موضعه به لطوياً.

[173] صفة طلاء ينفع من داء الثعلب في الأجناف واللحية

يؤخذ زرنينج وجعدة وخرء الفأر من كلّ جزء. يُعجن بدهن السوسن ويُطلى به. وقد وُجد أنّ شحم الدبّ يفعل. مؤكّد عليه.

ذكر المعسلات

[174] صفة معسل يقلع البياضة إذ لم يكن في الطبقة القرنية نتوء

يؤخذ ذرق الخطاطيف وأنزروت وزنجار ومسحقونيا واقليميا ذهبيّ وعافر قرحا من كلّ واحد درهم. يُسحق ويُنخل ويُحرّر الوزن ويُنعم ويُخلط بوزن الجميع مرتين عسل منزوع الرغوة ويُكتحل به.

¹⁵⁴ كلمة مضافة على الهامش.

¹⁵⁵ سقط من مخ. M. 834.

¹⁵⁶ في مخ. M. 834: الحلم.

[175] Recepta d'una altra melassa pel mateix. Té capacitat d'eliminar la blancor antiga

S'agafa: bòrax armeni, sarcocol·la i sal de pastar, de cadascun dos *dirhams* i mig; guano d'oreneta, un *dirham* i quart. Es polsina tot i es macera amb tres vegades [el pes] dels ingredients, en mel sense escuma. Es posa al sol en un recipient de vidre i s'utilitza quan es necessita.

[176] Recepta d'una melassa. És eficaç contra el dispersament de les pestanyes

S'agafa d'excrement de ratolí, la seua mà [?], (35r) amb tres vegades el pes en mel sense escuma. S'aplica com a col·liri en el lloc del pèl dispers i el fa créixer.

[177] Recepta d'una melassa. És eficaç contra el taponament, afina la vista i és bona contra el començament de la cataracta

S'agafa el·lèbor i asafètida, de cadascun deu *dirhams* i sagapín, tres *dirhams*. Es polsina l'el·lèbor i es dissolen les gomes en deu *dirhams* d'aigua de ruda. Se'ls afegeix el pes de tots en mel sense escuma. Es bullen a foc lent fins que s'evapore la majoria de l'aigua de ruda i s'hi tira safrà, un *dirham*. Es posa en un recipient de coure i s'aplica com a col·liri quan es necessita, després de netejar [el lloc afectat].

[178] Recepta d'una melassa. És eficaç per a la salut, enforteix la pupil·la i afina la vista

S'agafa aigua de magrana i es bull fins que s'evapore la meitat i se li afegeix la meitat del seu pes en mel. Es deixa al sol en un recipient de vidre de boca tapada [durant] quaranta dies, se sacsa una vegada cada tres dies i s'aplica com a col·liri.

[179] Recepta d'una melassa. És eficaç contra el taponament, i és beneficiosa contra l'obscuritat de la vista

S'agafa [una quantitat] d'aigua de ceba blanca sucosa i reposada al sol. Es mescla amb el seu pes en mel sense escuma, es preserva en un recipient de coure de boca tancada i es deixa al sol [durant] set dies. S'aplica com a col·liri després d'una neteja.

[175] صفة معسل آخر لذلك وفيه قوّة لجلاء البياض العتيق

يؤخذ بورق أرميّي وأنزروت وملح العجين من كلّ واحد درهمان ونصف. ذرق الخطاطيف درهم وربيع. يُسحق الجميع ويُدعك بثلاثة أمثال الحوائج عسل منزوع الرغوة ويُشمّس في إناء زجاج ويُستعمل عند الحاجة.

[176] صفة معسل ينفع من انتشار الهدب¹⁵⁷

يؤخذ من خرد الفأريده (35و) بثلاثة أمثاله عسل منزوع الرغوة. ويُكتحل به على مكان الشعر المتناثر. ينبتة.

[177] صفة معسل ينفع السدّة ويحدّ البصر ويفيد من بدء الماء

يؤخذ خربق وحلتيت من كلّ واحد عشرة دراهم. سكينج ثلاثة دراهم. يُسحق الخربق وتُحلّ الصموغ في ماء سذاب عشرة دراهم ويُضاف عليهم عسل منزوع الرغوة مثل وزن الجميع. ويُغلى على نار ليّنة حتى يذهب أكثر مائة السذاب. يُلقى عليه زعفران درهم ويُعمل في إناء نحاس. ويُكتحل به عند الحاجة بعد النقاء.

[178] صفة معسل ينفع الصّحة ويقوّي الحدقة ويحدّ البصر

يؤخذ ماء الرمان المرّ ويُغلى حتى يذهب منه النصف ويُضاف عليه عسل مثل نصف وزنه و[يُترك في الشمس في إناء زجاج أربعين يوماً مسدود الرأس ويُمخض كلّ ثلاثة أيّام مرّة ويُكتحل به.

[179] صفة معسل ينفع من السدّة ويفيد ظلمة البصر

يؤخذ من ماء البصل الأبيض المروق المرّكد في الشمس. يُخلط مع مثله عسل منزوع الرغوة ويُحفظ في إناء نحاس مسدود الرأس ويُشمّس سبعة أيّام ويُكتحل به بعد التنقية.

¹⁵⁷ سقطت الصفة من مخ. M. 834.

[180] Recepta d'una melassa. És eficaç contra el començament de la cataracta

S'agafa [una quantitat] d'aigua de fenoll sucós bullit. Es torna al foc amb un quart del seu pes en mel fins que s'unfle. Se li afegeix sagapín, un quart del pes de la mel. Es macera i s'aplica com a col·liri.

[181] Recepta d'una melassa. És eficaç contra el començament de la cataracta i el taponament

S'agafa extret de ciclamen (35v) o les seues fulles amb el seu pes en mel i s'aplica com a col·liri. És eficaç i curatiu.

[182] Recepta d'una melassa del llibre *al-Mayāmir*,¹⁵⁸ de Galè. És eficaç contra la cataracta

S'agafa: bufeta de tortuga marina i mel intensa, de cadascuna huit *miṭqāls*; bufeta de bou, safrà i oli de saüc, de cadascun dos *miṭqāls*. Es mesclen i s'utilitza.

[183] Recepta d'una melassa de beneficis com l'anterior

S'agafa: bufeta de hiena i greix de vibra, de cadascun un *miṭqāl* i mig; safrà, extret d'agràs i oli de saüc, de cadascun un *miṭqāl*; mirra clara, mig *miṭqāl*, i mel, huit *miṭqāls*. Es mescla tot i s'utilitza.

[184] Recepta d'una melassa de magrana, del llibre d'al-Sāhir. És eficaç contra la sarna a l'ull i l'obscuritat de la vista

S'agafa d'aigua de magrana àcida, dos *raṭls*. S'escorre i es cou fins que s'evapore la meitat. S'agafa sèver sucotrí, goji, arç, safrà i llesques de memita, de cadascun un *miṭqāl*, i almesc, dos *dāniqs*. Es posen en un recipient de vidre, es tapona, es deixa al sol [durant] quaranta dies i s'utilitza.

¹⁵⁸ *Kitāb Al-Mayāmir*, en llatí: *Liber de compositione medicamentorum secundum locus*. Dedicat als remeis segons les diferents parts del cos.

[180] صفة معسل ينفع من بدء الماء

يؤخذ من ماء الرازيانج المغلي المروق. ثم يُعاد على النار مع ربع وزنه عسل حتى يغلظ. ويُضاف إليه سكينج ربع وزن العسل ويُدعك ويُتكحل به.

[181] صفة معسل ينفع من بدء الماء والسدة

يؤخذ عصارة بخور مريم (35ظ) أو ورقه مضافاً بمثله عسل واكتحل به نفع شافياً.

[182] صفة معسل من كتاب الميامر لجالينوس ينفع الماء النازل في العين

يؤخذ مزارة سلحفاة بحرية وعسل فائق من كل واحد ثمانية مثاقيل. مزارات ثور وزعفران ودهن بليسان من كل واحد مثقالان. يُخلط ويُستعمل.

[183] صفة معسل منافعه كالأول

يؤخذ مزارة ضبع وشحم أفعى من كل واحد مثقال ونصف. زعفران وعصارة حصرم ودهن بليسان من كل واحد مثقال. مرّ صافٍ نصف مثقال. عسل ثمانية مثاقيل. يُخلط الجميع ويُستعمل.

[184] صفة معسل رماني عن كتاب الساهر ينفع من جرب العين وظلمة البصر

يؤخذ من ماء الرمان الحامض رطلان. يُصقى ويُطبخ حتى يذهب النصف. ويُؤخذ صبر سقطري وحضض وفيلزهرج وزعفران وشياف ماميثا من كل واحد مثقال مسك دانقان. يصير في إناء زجاج ويُسدّ رأسه ويُترك في الشمس أربعين يوماً ويُستعمل.

[185] Recepta d'un col·liri líquid, de magrana també. Els seus beneficis són com de l'anterior, del llibre d'al-Sāhir

S'agafa aigua de magrana clara amb la seua escorça i polpa. Es mol, s'espren i es cou fins que s'evapore la meitat, i s'escorre. Se n'agafa tres *ūqiyas* i de l'aigua d'agràs, sis *ūqiyas*. Es cou fins que s'evapore la meitat. Es mescla amb mel sense escuma, la meitat [del pes], i de la bufeta de carpa, la sisena part del pes de la mel. Es posa en un recipient de vidre i es deixa al sol [uns] dies fins que es cou, i s'utilitza.

[186] ^(36r) Recepta d'un col·liri líquid sobre el qual els metges es van posar d'acord. És eficaç contra la inflamació aguda de les parpelles, la llàgrima, la secreció, el reuma, la relaxació de l'ull i contra qualsevol malaltia que afecte l'ull a causa de la calor

S'agafa aigua d'agràs, magranes àcides i magranes dolces, de cadascuna quatre *ūqiyas*. Es posen en una olla envidrada per dins. Després, s'agafen dos *miṭqāls* de polpa de colquinta molta i tamisada; set mirabolans grocs i un grapat d'orenga. Es llencen tots [a l'olla]. S'agafa, del goji índic, tres *miṭqāls*, es dissol en l'aigua on s'han llençat els remeis. Quan es desfà el goji, es llença per sobre de tots, un *dirham* de safrà molt. Es mesclen molt bé tots i s'alcen. S'utilitza, ja que és extremadament eficaç.

[187] Recepta d'un remei líquid. És eficaç contra la sarna als ulls, que vaig elaborar i comprovar diverses vegades, d'al-Zahrāwī

S'agafen estams de safrà i excrement de ratolí, de cadascun dos *dirhams*. Es molen blans i se'ls afegeixen huit *dirhams* de raïm most. Es posen al foc fins que es mesclen. S'alça la mescla i s'aplica com a col·liri en l'ull afectat per la sarna, sobre el lloc de la sarna mateixa, a les parpelles. Està comprovat.

[185] صفة كحل سيّال رمّاني أيضاً ومنافعه مثل الذي قبله من كتاب الساهر

يؤخذ ماء الرمان الخالص بقشره وشحمه فيدقّ ويُعصر ويُطبخ حتى يذهب النصف ويُصفّى. ويُؤخذ منه ثلاثة أواق ومن ماء الحصرم ستّ أواق. يُطبخ ذلك حتى يذهب النصف. ويُخلط بمثل نصفه عسل منزوع الرغوة ومن مرّارة شبوط مثل سدس العسل. ويُجعل في إناء زجاج ويُوضع في الشمس أيّاماً حتى يطيب ويُستعمل.

[186] (36و) صفة كحل سيّال ممّا اتّفق عليه جماعة من الأطباء أنّه نافع من السلاق والدمعة والرمص والريح والعين الرخوة الضعيفة ولكلّ داء يعرض للعين من قبل الحرّ

يؤخذ من ماء الحصرم والرمان الحامض والرمان الحلو من كلّ واحد أربع أواق. يُجعل في قدر مزجج الداخل. ثمّ يؤخذ مثقالان شحم حنضل مسحوق منخول وسبع اهللجات صفر وكف صعتر يطرح الجميع فيه. يؤخذ من الحوض الهنديّ ثلاثة مثاقيل فيُحلّ في الماء الذي أُلقي فيه الأدوية. فإذا ذاب الحوض أُلقي على الجميع درهم زعفران مسحوق ويُخلط الجميع خلطاً جيّداً. ثمّ يُرفع ويُستعمل فإنّه غاية في النفع.

[187] صفة دواء سيّال نافع من جرب العين ممّا ألفته وجربته مراراً عن الزهراويّ

يؤخذ زعفران شعر وخرء فأر من كلّ واحد درهمان¹⁵⁹. يدقّان¹⁶⁰ دقاً ناعماً ويُضاف إليهما ثمانية دراهم من عقيد العنب ويُرفع الجميع على النار إلى أن يمتزجا. ثمّ يُرفع ويُكتحل به العين الجربة على موضع الجرب نفسه في الأجران فإنّه مجرّب.

¹⁵⁹ من مخ. M. 834: درهماً.
¹⁶⁰ مخ. يدقاً.

Cal de concloure aquest capítol amb les instruccions de preparació dels remeis: el que es crema, el que es remulla, el que es renta abans de ser cremat o després i amb què substitueixen els remeis simples, si no es troben. [Així com] l'impediment d'ajuntar els calents amb els freds o els freds amb els calents, pel que podria canviar (36v) dels seus estats quan es troben uns amb dels altres, i Déu és el pròsper! Així doncs, dic:

Cada vegada que vulgues utilitzar minerals com l'oligist, la tutia, el coure cremat, la marcassita i l'antimoni, cal reblanir-los perfectament a l'hora de polsinar-los, tamisar-los, preservar-los en aigua i remullar-los repetides vegades. N'hi ha de pedregosos com el cauri, la calamina i els vidriols, aquests no els utilitzes fins que no els hages cremat en una gerra nova, molt [durant] un llarg [temps] i remullat amb aigua; és el millor [procediment].

Pel que fa a les petxines, com el caragol marí, el cauri, el caragol i altres, crema'ls també en una gerra, polsina'ls perfectament, preserva'ls en aigua i remulla'ls. El blanquet, mol-lo i renta'l amb aigua perquè no tinga acidesa. L'escòria es renta, quan és solida, amb aigua, vàries vegades. La perla, mol-la molt bé amb aigua. El nard es rasca amb estisores, s'esclafa en el morter amb un poc d'aigua, s'asseca, es torna a moldre i reblanir. El liquen es frega bé amb la mà fins que se'n pele la corfa negra i es blanquege. Es tira al morter, se li vessa aigua, es mol fins que s'esdevé com un cervell,¹⁶¹ s'asseca i es torna a moldre. El verdet no l'utilitzes massa, ja que deteriora la [capa] protectora de l'ull i se la menja, sobretot, l'ull de les dones i els xiquets; [per aquest motiu,] s'ha de mesclar amb molt de blanquet.

S'han de pastar els axiefs en (37r) primavera, ja que són lloables els efectes. Es molen les pols medicinals i els col·liris a finals de primavera, de manera que es polsinen perfectament, si no és així, l'efecte dels remeis superarà el necessari.

¹⁶¹ Fa referència a la textura del cervell.

فينبغي أن نختم هذا الفصل بصفة تدبير الأدوية وما يُحرق منها وما يُصوّل وما يُغسل قبل الحرق أو بعده وبماذا يُبدّل [ل] من مفردات الأدوية إذا عدت ومنع مجاورة الحارّ منها بالبارد والبارد بالحارّ لتغيرها (36ظ) عن أحوالها لمجاورتها بعضها مع بعض واللّه الموقّق فأقول:

إنّ كلّما أردت استعماله من المعدنيّات مثل الشادنج والتوتيا والروسختج والمرقشيتا والإثمد فينبغي أن يُنعم سحقها وتُنخل وتُرَبّى بالماء وتُصول دفعات عدّة. وكان منها حجرية مثل سوار الهند والاقليميا والزاجات فلا تستعملها إلّا بعد حرقها في كوز جديد وإطالة سحقها وتصويلها بالماء فإنّه أجود. وأمّا [ا] لأصداف مثل الشنج والودع والحولزون وغيرهما فاحرقهما أيضاً في كوز وأنعم سحقها وربّيه بالماء وصوّلها.

وأما الاسفيداج فاسحقه واغسله بالماء لئلا يكون فيه شيء من الحموضة. وأمّا التوبال فيُغسل وهو صحيح بالماء دفعات. وأمّا اللؤلؤ فاسحقه سحقاً جيّداً بالماء. وأمّا السنبل فيقرض بالمقراض ويُدعك بالdstج في الهاون بيسير ماء ويُجفّف ويُعاد سحقه ويُنعم. وأمّا الأشنة فتُفرك باليد فرّكاً جيّداً حتّى يتقشر قشرها الأسود وتبيض وتُطرح في الهاون ويُصبّ عليها الماء وتُدقّ حتّى تصير مثل المخ وتُجفّف ويُعاد سحقها. وأمّا الزنجار فلا تكثر من استعماله فإنّه يهتك الحجب الذي للعين ويأكلها وخاصّةً¹⁶² عين النساء والصبيان إلّا بعد خلط الكثير من الاسفيداج معه.

ويجب أن تُعجن الأشيافات في (37و) الربيع فإنّه أحمد عاقبة. ويُسحق الذرورات والكحال في آخر الربيع حتّى يصير في حدّ الغبار وإلّا يكون الأدوية بها أكثر من المنفعة.

¹⁶² مخ. وخاصة.

Pel que fa allò que es preserva amb aigua d'agràs o aigua de fenoll o altres. Cal esprémer el suc [d'aquests últims], bullir-lo, deixar-lo al sol uns dies, escórrer-lo i es preservar-lo en ell els remeis varies vegades. L'aigua del que són les gomes com la fèrula, el sagapín, el gàlban i altres [gomes] paregudes, se'n fa una infusió, es macera en el morter fins que siga blana i es tamisa. La goma aràbiga i el tragacant es molen, se'n fa una infusió en aigua, s'escorren amb un teixit i es pasten amb ells els remeis. S'escullen [per a preparar] els axiefs blancs degut a que [tant] la goma aràbiga com el tragacant refreden, omplin i reblaneixen l'aspresa de l'oftàlmia. S'han de reblanir perfectament i tamisar bé. A continuació, cal posar-los en el morter, afegir clara d'ou, per tal de poder pastar la resta dels remeis, macerar [tot] fins que siga blava i suau, i afegir-li la resta dels remeis. L'opi s'ha de fregir. Això és que s'agafa una làmina de coure roig i se li tira opi triturat petit. [El recipient] ha de ser sobre una brasa i compte que es creme i s'esvaeisca el seu efecte!

Si vols preparar un remei has de saber els seus beneficis i per a quines malalties serveix. Si hi ha algun remei els beneficis del qual són molts i té molta (37v) capacitat [curativa], com la tutia índica, se'n posa molta quantitat. Si és limitat de beneficis, com la goma aràbiga, se'n posa poca quantitat. Si és fort i potent, com el verdet o la sal amoníaca, se'n posa poc. Si és feble, com el blanquet, se'n posa molta quantitat.

Dels remeis, se n'ha de triar el millor. Cadascun d'ells es mol per separat. Després, es pesa la pols tamisada, segons el que es requereix a la recepta del remei. No s'ajunten tots els remeis i es molen [a la vegada], ja que és erroni. Hi ha remeis que cal moldre durant molt de temps, com ara els minerals; hi ha els que cal moldre poc, com ara els extrems i hi ha els que, si es molen més del que cal, es transforma la seua naturalesa, com el midó. Després, es barregen, es molen bé i regularment, perquè es mesclen entre ells. Si és dels que cal pastar com a axief, se li tira aigua poc a poc, es macera tot així, es mesclen uns amb els altres i formen una massa; se'n fa un axief i s'asseca a l'ombra per a no desfer la potència amb el sol, que esvaeix l'efecte i desfà la potència.

Quant a la substitució dels remeis, dic:

Quan s'examina el remei i no està passat, ni defectuós, ni podrit, se n'utilitza el doble, ja que és millor que substituir-lo (38r). Si no es troba i es disposa del seu arbre, se substitueix pel seu pes en les seues branques i arrels. Si no es disposa ni del passat, ni de les branques ni de les arrels, se n'agafa tres parts de les fulles perquè facen la funció d'una part del seu fruit. Així que pren això com a mesura i utilitza-la.

فأما ما يُرَبِّي بماء الحصرم وماء الرازيانج وغيره فيجب أن يُعصر ماؤها وتُغلى أو تُدع في الشمس أياماً وتُصَفَّى ويُرَبِّي بها الأدوية دفعات. وماء ما كان من الصمغ مثل الأشق والسكبينج والبارزد وغيرها من أمثالها تُنتقع وتُدعك في الهاون حتَّى تُنعم وتُنخل. وأما الصمغ العربيّ والكثيرا فَيُدَقُّ ويُنقع في الماء ويُصَفَّى بخرقة ويُعجن بهما الأدوية والمختار منها في الأشياف الأبيض. يكون الغرض في الصمغ والكثيرا أن يُبرِّدا ويُفريا ويُملِّسا خشونة الرمد فينبغي أن تُنعم سحقها وتُجَيِّد نخلها ويُطرحان بعد ذلك في الهاون ويُضع عليهما رقيق بياض البيض بمقدار ما يُعجن به بقية الأدوية. يُدعك إلى أن ينعم ويملس ويُطرح عليه باقي الأدوية. وأما الأفيون فيجب أن يُقلى وهو أن يُؤخذ صفيحة نحاس أحمر ويُطرح عليها الأفيون مكسّر صغاراً وليكن على جمر واحد أن يحترق فيبطل فعله.

وإذا أردت إخلاط دواء فيجب أن يكون عارفاً بمنافع دواء ذلك ولماذا يصلح من الأمراض. فإن كان من الأدوية الذي منافعه كثيرة وهو جليل (37ظ) القدر [ة] 163 مثل التوتيا الهنديّ فيجب أن يُطرح منه المقدار الكثير. فإن كان قليل المنافع مثل الصمغ العربيّ طُرح منه المقدار اليسير. وإن كان حاداً شديد القوّة مثل الزنجار والنوشادر طُرح منه اليسير. وإن كان ضعيف القوّة مثل الاسفيداج طُرح منه المقدار الكثير.

ويجب أن يُختار من الأدوية جيدها وأن يُسحق كلّ واحد من الأدوية على حدته. ثم يُوزن من المسحوق المنخول في نسخة ذلك الوزن من الدواء المذكور. ولا تجمع سائر الأدوية وتدقها فإن ذلك غلط. فإن من الأدوية ما يحتاج أن يُطال سحقه مثل المعدنيّات ومنها ما يحتاج إلى سحق قليل مثل العصارات. ومنها إذ سُحق زيادة عن المقدار الذي ينبغي انتقل عن طبعه واحتد مثل النشا. ثم حينئذٍ يُخلط سائر الأدوية ويُسحق سحقاً جيّداً معتدلاً ليختلط سائرهما. فإن كان الدواء من الأدوية التي يجب أن تُعجن أشيافاً فيل [ق]ى عليها الماء قليلاً قليلاً ويُدعكا جميعاً ليُخلط بعضها ببعض وتُملك كالعجين ويُشَيِّف وتُجفّف في الظلّ لئلاّ تنحلّ قوتها في الشمس فبطل فعلها وتنحلّ قوتها.

وينبغي ذلك أن تدبّر في أمر بدال ما يراد إبداله من الأدوية. فأقول:

إذا حصل عُين الدواء وكان عتيقاً غير مغشوشاً ولا عفناً فاستعمل منه ضعفه مكانه فهو أخير من بدله. (38و) فإن عدم ووجد شجره فيكون بدله من عروقها وأصولها مثله. فإن عدم العتيق والعروق والأصول فمن أوراقها ثلاثة أمثال يقوم مقام جزء من ثمرها. فقس على هذا واعمل به.

Sàpigues que, com més fort siga el color, més notable siga el gust i millor siga l'olor dels remeis, més fort serà l'efecte. I com menys color tinguen les seues arrels, menys seca siga la tija, més carnosos siguen els seus fruits i més grans i grosses siguen les seues fulles i la seua llavor, millor serà.

He presentat els remeis, com cal utilitzar-los, en quina època [de l'any] es fan, quina és la millor [manera] de preparar-los, i [a continuació,] parle de la força dels remeis, en el capítol desè, detallats i argumentats en una introducció i els seus gèneres i varietats abans d'explicar els simples, i Déu és el més savi.

واعلم أنّ كلّما كانت الأدوية لونها أصبغ وطعمها أظهر ورائحتها أزكى فهو أقوى في فعله. وكلّما كان الأصول أقلّ تصبغاً والقضبان أقلّ تدبلاً والثمار أشدّ اكتنازاً والأوراق والبزير أكبر وأسمن كان ذلك أجود.

وقد قدّمت ذكر الأدوية وكيف يجب أن تُستعمل وفي أيّ وقت من الزمان تُعمل وكيف أجود ما يكون صنعتها وسوف أذكر قوى الأدوية في الفصل العاشر مفصّلاً مبرهناتاً في مقدّمة وأجناسها وأنواعها قبل أن أذكر تفصيل مفرداتها والله أعلم.

Desè capítol de la cinquena part:

Sobre la força dels remeis simples ordenats alifàticament

Lletra *alif*

Sarcocol·la (*Anzarūt*)

És la goma d'un arbre que regalima, de cascalls grans i bons, i és transparent. És calenta i assecant; conté poca dissolució que no pica. Neteja les úlceres de l'ull, elimina les restes de l'oftàlmia i fa créixer la carn en els forats. És bona contra l'enganxament de l'ull durant l'oftàlmia. Ḍiyā' al-Dīn ibn al-Bayṭār diu: "té una particularitat [que la fa] molt potent per al començament de l'oftàlmia que afecta l'ull". Extreu la brutícia de (38v) l'ull afectat per oftàlmia, [cosa] que cap altre remei aconseguix, sobretot si es mescla amb midó i sucre. Té una potència per reduir les humitats que afecten l'ull i elimina la blancor produïda en els ulls dels infants, si es mol i s'aplica com a col·liri. Yūḥannā ibn Māsawayhi diu: "quatre no tenen substitut i són: la sarcocol·la, el safrà, l'opi i el sagapín". Un altre diu: "es pot substituir en remeis que no siguen els de l'ull, segons l'opinió¹⁶⁴ d'altres".

Antimoni (*lṭmad*)

És un remei mineral. **El millor** és el plaquejat brillant, poc sulfurós, poc polsós i ràpid d'esmicolar. **El seu humor** és fred i sec. Asseca, estreny i és eficaç contra el prolapse de la pupil·la, enforteix les pestanyes, solda les úlceres, enforteix l'ull, elimina la humitat, preserva la seua salut, asseca la llàgrima i és eficaç contra les úlceres de la còrnia. Si es crema, s'esdevé fortament assecant i més eficaç. Avicenna diu: "**el substitueix** plom cremat, i es pot substituir també amb coure cremat o amb el seu pes en tutia i perles petites".

¹⁶⁴ Literalment: *corrent, escola*.

الفصل العاشر من الجملة الخامسة

في قوى الأدوية المفردة على حروف المعجم

حرف الألف

أنزروت

وهو صمغ شجرة سيّالة جيّدة الجلال الكبار الأزرار النقيّ. وهو حارّ مجفّف فيه تحليل قليل غير لدّاع. ينقيّ قروح¹⁶⁵ العين ويحلّل بقايا¹⁶⁶ الرمد وينبّت اللحم¹⁶⁷ في الحفر وهو جيّد لالتصاق العين في الرمد. وقال ضياء الدين ابن البيطار: إنّ له في ابتداء الرمد الذي ينصبّ في العيون خاصيّة قويّة بالغة. ويخرج القذى من (38ظ) العين إذا رمدت ما لا يخرج دواء آخر لا سيما إذا أخلط بالنشا والسكر. وله قوّة في تقطيع الرطوبات السائلة إلى العين. ويذهب البياض الحادث في أعين الأطفال إذا سُحق واکتُحل به. وقال يوحنا ابن ماسويه: أربعة ليس لها بدل وهي الأنزروت والزعفران والأفيون [و] السكبينج. وقال غيره: وقد تُبدّل في أدوية غير أدوية العين على مذهب آخرين.

إئمد

هو دواء معدنيّ. أجوده المصفّح البراق القليل الكبريتيّة والترابيّة السريع التفتّت. مزاجه بارد يابس. يجفّف ويقبض وينفع الموسرج ويقوّي شعر الأجنان ويلخّم القروح ويقوّي العين ويذهب رطوبتها ويحفظ صحّة العين وينشّف الدمعة وينفع من قروح القرنية. إذا أحرق يكون أقوى تجفيفاً وأكثر نفعاً. وقال الشيخ: بدله الأتوك المحرق. ويُبدّل أيضاً بنحاس محرق وقد يُبدّل¹⁶⁸ أيضاً بوزنه توتيا وصغار اللؤلؤ.

¹⁶⁵ مكرّر.

¹⁶⁶ مخ. بقا.

¹⁶⁷ مخ. الحم.

¹⁶⁸ مكرّر.

Blanquet (Isfīdāğ)

És quelcom elaborat a partir del plom i es pot preparar a partir del guix i s'anomena blanc de guix; **el millor** és el roig¹⁶⁹ 'ifranğī.¹⁷⁰ I és conegut el que està fet a partir de l'estany, en la blancor del qual no hi ha blavor. **El seu humor** és fred. Cobreix i enganxa. Si es renta molt bé amb aigua dolça, es posa en un pot, se li afegeix aigua de rosa amb encens de càmfora *riyāḥī* durant uns dies seguits, màxim deu dies i mínim cinc, després es compacta (39r) i es dissol, quan faça falta, amb aigua de rosa i s'aplica a l'ull en forma de gotes, serà eficaç, tot sol, sense mesclar-lo amb res més, contra l'oftàlmia calenta, extremadament calenta. De la mateixa manera, si es posa amb llet de dona o clara d'ou, té el mateix efecte. És un remei útil contra la blancor en els ulls de les persones i del bestiar, si es mescla amb remeis purificadors. **Se substitueix** amb escòria de plom cremada i rentada.

Mirabolà (Ihlīlağ aşfar)

És un sol arbre amb quatre espècies: el groc que és el *fiğ*, el negre que és el quebol gran i és de major eficàcia, el xinès que és petit i lleuger, i el belélic. **El millor** d'ells per a l'ull és el groc carnós i fort, de color tirant a verd. És fred en el primer, sec en el segon. Refreda, enforteix i impedeix la llàgrima. I el belélic és com el groc o li és molt semblant, el quebol afina la vista tant menjat com aplicat en forma de col·liri. Si el groc es mol i se'n fa una infusió en aigua de rosa, s'asseca, es mola suau i s'aplica com a col·liri, assecarà la llàgrima calenta. I el xinès, que és l'índic, si es pica i s'agafa el seu pes en violeta preservada i una mica d'oli d'ametla dolça, serà eficaç contra les oftàlmies cròniques dels nens. En el llibre *al-Tağribatayn*: "tots els mirabolans si se'n fa una infusió [amb ells] en aigua de rosa, enfortiran l'ull i assecaran la seua humitat, simples foren o compostos, sent el més fort d'ells el girambel·la". Avicenna diu: "el groc és eficaç per a l'ull relaxat i elimina els humors que hi flueixen". El groc **se substitueix** amb el belélic, el negre amb el quebol o també es poden substituir (39v) entre ells.

¹⁶⁹ Literalment: *cancerós*. Probablement fa referència al color del cranc i podria tractar-se del mini (plom roig) o de l'òxid de plom roig.

¹⁷⁰ *Ifranğī*, prové de *faranğ* en referència als francs. És un terme que s'usa per a referir-se als europeus occidentals. Ibn al-Bayṭar especifica l'illa de Rodas, Corint, Lacedemon i el país de la Dicèarchia.

أسفيداج

وهو شيء مصنوع من الرصاص وقد يُصنع من الجبسِين ويُسمَّى اسفيداج الجصاصِين. **جَيِّده** الإفرنجي السرطانيّ ويُعرف منه المصنوع من القلعيّ وليس فيه بياضه زرقة. ومزاجه بارد مسدّد مغريّ. إذا غُسل غسلاً بليغاً بماء عذب وعُمل في جام وسُقي ماء الورد وبُخّر [ب]الكافور الرياحيّ أيّام متوالية أكثرها عشرة أيّام وأقلّها خمسة. ثمّ تجمعه (39و) وتذيبه وقت الحاجة بماء الورد وتقطر في العين فإنّه ينفع وحده من غير أن يخلط بشيء من الرمّد الحارّ المفرط الحرارة. وكذلك إذا حُلّ في لبن النساء أو رقيق بياض البيض فعل مثل ذلك. وهو دواء صالح للبياض في أعين الناس والمواشي من الدواب إذا أُخلطت معه أدوية جلاية. **يُبدّل** بنجت الرصاص المحرق المغسول.

إهليلج أصفر

شجرته واحدة وهي أربعة أنواع: أصفر وهو الفجّ وأسود وهو الكابليّ الكبير البالغ النفع وصيّيّ وهو دقيق خفيف والبليج. وأجود الجميع للعين الأصفر الرزين الممتلئ الشديد الصفرة الضارب في لونه إلى الخضرة. وهو بارد في الدرجة الأولى يابس في الثانية. يبرّد ويقوّي ويمنع الدمعة. والبليج مثل الأصفر أو قريب منه. والكابليّ يشدّ البصر أكلاً وكحلاً. وإذا أُسحق الأصفر وأنقع في ماء الورد وجُفّف وسُحق ناعماً واكثحل به جفّف الدمعة الحارّة. والصينيّ منه وهو الهنديّ إذا دُقّ جريشاً ولّت بمثله من البنفسج المرّبيّ ويسير دهن لوز حلو نفع من الأرماد المزمّنة للصبيان. وفي كتاب التجربتين: الاهليلجات جميعاً إذا أنقعت في ماء الورد قوّت العين وجفّفت الرطوبة منها مفردة كانت أو مجموعة وقواهم في ذلك الأملج. وقال الشيخ الرئيس: الأصفر ينفع العين المسترخية ويمنع الموادّ الذي تسيل إليها. **ويُبدّل** الصفر بالبليج **ويُبدّل** الأسود بالكابليّ¹⁷¹ وكذلك بدلها بعضهما (39ظ) ببعض.

¹⁷¹ مخ. القابلي.

Opi (Afyūn)

És la llet del cascall assecat al sol. **El millor** és el dens d'aroma fort que prové de l'Alt Egipte i que es dissol ràpidament en aigua. Es pot comprovar la seua qualitat enfilant-ne una mica en un ferro i deixant que fluïsqüen com la cera. **El seu humor** és fred i sec. És anestèsic, impedeix les matèries i calma el dolor que afecta l'ull. Si es mescla amb una mica de safrà i rovell d'ou, serà útil contra els tumors en l'ull, [aplicat] com a cataplasma. En tractar el tema de **la seua substitució**, segons la dita d'ibn Māsawayhi no es pot substituir per res, però s'ha dit que se substitueix per suc de mandràgora.

Fèrula (Ušaq)

És una goma d'un arbre semblant a la canya persa sense fulla i és més gros que la canya. Creix en les muntanyes del Khorasan i es coneix com a arbre *Ṭartun*¹⁷². N'hi ha de color groc, blau o d'un blanc net i és **la millor**. **El seu humor** és calent i sec. Els seus efectes són ablanir i dissoldre la grossor de les parpelles i la seua sarna. És eficaç contra les berrugues a les parpelles i el mussol. Si es dissol amb vinagre i s'aplica a la parpella, els dissoldrà. **El seu substitut** és la pròpolis i es pot substituir també amb el seu pes en mostassa.

Líquien (Ušna)

És quelcom vegetal que floreix en l'escorça de les alzines, els ametllers o els pins i els envolta. **El millor** és el de perfum aromàtic i amb poca escorça negra. És mitjà, entre la calor i el fred. És un poc astringent. Enforteix l'ull, atura la humitat i és eficaç contra els tumors i la rojor de l'ull, usat com a col·liri. **Se substitueix** pel seu pes en cardamom.

¹⁷² Segons ibn al-Bayṭar, es tracta del *cynomorium*, en anglès *maltese fungus*. Cf. IBN AL-BAYṬĀR. (1877). *Traité des Simples*. (Ed.) L. Leclerc. Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale et autres Bibliothèques, Tom. XXIII, XXV, XXVI. París: Imprimerie Nationale. ref. 1460.

أفيون

هو لبن الخشخاش المشمس. **أجوده** الرزين القويّ الرائحة المجلوب من¹⁷³ صعيد مصر الذي ينحلّ في الماء سريعاً. وقد يُمتحن جيّده بأن يُحمى شيء¹⁷⁴ من الحديد ويؤ[و]ضع عليه يسبح مثل الشمع. **مزاجه** بارد يابس مخدّر يمنع الموادّ ويسكّن الألم العارض في العين. إذا أُخلط معه الشيء اليسير من الرّعفران بصفرة بيض كان صالحاً لأورام العين ضماداً. **بدله** قد تقدّم كلام ابن ماسويه في أمر إبداله أنه لا يُبدّل بشيء وقد قيل إنّه يُبدّل بعصارة البيروح.

أشقّ

هو صمغ شجرة تشبه القصب الفارسيّ بغير ورق وأجفى من القصب ينبت بجبال خراسان يُعرف بشجرة الطرتون*. منه شيء أصفر اللون ومنه أزرق اللون ومنه أبيض نقيّ وهو **أجوده**. **مزاجه** حارّ يابس. أفعاله يلين ويحلّل غلظ الأجفان وجربها وينفع من ثواليل الجفن والشعيرة. إذا حُلّ بالخلّ وطُلي به الجفن حلّها. **بدله** وسخ كوائر النحل ويبدّل أيضاً بوزنه خردل.

أشنة

هي شيء نباتيّ يفهر على قشر شجر البلوط والجوز والصنوبر وتلتفت به. **أجودها** ما كان عطر الرائحة قليل من القشر الأسود. وهي متوسطة بين الحرارة والبرودة. فيها قبض قليل¹⁷⁵ مقوية للعين مقطّعة للرطوبة تنفع من أورام العين وحمرتها كحلاً. **بدلها** وزنها قردمانا.

¹⁷³ مكّر.

¹⁷⁴ مخ. شيئاً.

¹⁷⁵ مخ. قبضاً قليلاً.

* حسب ابن البيطار: غلط من جعله صمغ الطرثوث.

Banús (Abnūs)

És conegut. **El millor** és el negre intens, llis [el tacte], de bona olor si es fa servir com encens, i el que no té ratlles blanques. És calent i sec. Si es mol després de cremar-lo, convindrà l'oftàlmia seca. Si es ratlla, sense (40r) cremar-lo, sobre una pedra¹⁷⁶ i s'aplica sobre les parpelles, on cau el pel, farà créixer el pel de les parpelles i té un poder per a eliminar l'obscuritat de la vista. Segons diuen Dioscòrides i Galè: "la seua ratlladura amb aigua de rosa té un poder escalfador, agradable i elimina les marques. Per això, la gent hi confiava per a eliminar les cremors, i mesclat també amb remeis de l'ull és eficaç contra les úlceres profundes". L'autor d'*al-Minhāğ* diu: "**el substitueix** pedra egípcia¹⁷⁷, que utilitzen els bugaders per a blanquejar la roba. Es dissol ràpidament en aigua, és assecant i el més probable és que substituïska el banús".

Goma de babul (Aqāqyā)

És l'extret del babul, està composta per dos nuclis: terrós astringent i suau picant. La seua picor se'n va rentant-la. **La millor** és la que fa bona olor, gran i negra brillant, tirant una mica a la rojor. **L'humor** [una vegada] rentada, és fred en segon grau i sec en tercer, i la que no s'ha rentat, fred en primer. Impedeix els humors i el flux que s'aboquen en l'ull. Entra com a col·liri en els remeis de l'ull per als prolapses de la còrnia i l'úvea. **En el seu lloc**, segons ibn Māssawayhi: "acàcia", amb la qual la va substituir.

Vaig agafar durant alguns dies [escoça de] babul, seca, quan no era la temporada de la verda i la vaig remullar durant tres dies. Després, la vaig bullir fins que va tenir consistència, vaig deixar que absorbís [l'aigua], la vaig bullir de nou fins que es va inflar i la vaig assecar. [D'aquesta manera,] la vaig trobar més eficaç que la que s'utilitza verda.

Murta (Ās)

És coneguda. **La millor** és de verdor intens, amb aroma fort i fulles amples. **El seu humor** és fred. És molt assecant. Enfortirà l'ull, aturarà el flux i impedirà el flux de baixar a l'ull si s'unta amb ella el front. L'aigua de les seues fulles calma l'ull sobreeixit [aplicada] com a cataplasma. El seu fruit amb farina és utilitzat com a cataplasma contra l'abscess lacrimonal i li és eficaç. La cendra de la seua fulla entra en els remeis per a l'ungla. (40v) El vi del seu fruit és eficaç contra l'obscuritat de la vista provocada per la pujada dels vapors de l'estómac al cap, com a beguda. **La substitueix** excrement assecat de cabró i substitueix el seu gra el suc de les seues fulles fresques.

¹⁷⁶ És una mola de pedra o de ferro. Cf. Ibn al-Nafīs (Ed. 1994), *Al-Muhaddab fī l-kuḥl l-muğarrab*, (Ed.) M. Zāfir Al-Wifā'ī & M. Riwas Qala'ağī. Rabat: ISESCO. p. 165.

¹⁷⁷ Possiblement, es tracta de la *morochthe*, "حجر قيط". Cf. IBN AL-BAYṬĀR. (1877). *Traité des Simples*. (Ed.) L. Leclerc. Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale et autres Bibliothèques, Tom. XXIII, XXV, XXVI. París: Imprimerie Nationale. ref. 599.

أبنوس

معروف. جيده الشديد السواد الأملس الطيب الرائحة إذا بُخّر به ويكون خالياً من الخطوط البيض. وهو حارّ يابس. إذا سُحق بعد الحرق يوافق الرمد اليابس. وإذا حُكَّ (40و) من غير حرق على مسن منه ومُرَّ بحكاكته على الأجناف موضع تساقط الشعر أنبت شعر¹⁷⁸ الأجناف. وفيه قوّة جالية لظلمة البصر. من قول ديسقوريدس ومن قول [ل] جالينس: إنّ حكاكته بماء الورد قوتها مسخنة لطيفة تجلو الآثار ولذلك قد وثق الناس منه بأنّه يجلو ما كان قدام الحرقه ويخلط أيضاً مع أدوية العين ينفع من القروح العميقة. وقال صاحب المنهاج: بدله حجر مصريّ يستعمله القصارين* في تبييض الثياب سريع الانحلال في الماء وهو مجفّف أشبه أن يكون بدل الأبنس.

أقاقيا

هي عصارة القرص وهي مركّبة من جوهريّن: أرضي قابض ولطيف لذّاع ولذعها يزول بالغسل. أجودها الطيب الرائحة الرزين الأسود البراق إلى الحمرة اليسيرة. مزاج المغسول بارد في الدرجة الثانية يابس في الثالثة وما لم يُغسل بارد في الأولى. وهي تمنع الموادّ والسيلان أن ينصبّ إلى العين. ويدخل في أدوية العين للنتوءات العارضة للقرنية والعنابية كحلاً. عوضها عن ابن ماسويه: القرظ. أنّه أبدلها به ولقد اتّخذت في بعض الأيام قرص يابس في غير وقت الأخضر وانقعته ثلاثة أيّام. ثمّ غليته إلى أن صار له قوام وصيغته وغلّيته ثانياً حتّى غلظ وجففته فإذا هو هي وجدته أقوى فعلاً من الذي يُعمل من الأخضر.

آس

معروف. أجوده الشديد الخضرة القويّ الرائحة العريض الورق. مزاجه بارد. وهو شديد التجفيف مقويّ للعين قاطع لدمعتها يمنع السيلان أن ينحدر إلى العين إذا طُلي به على الجبهة. وماء ورقه يسكّن جحوظ العين ضماداً. وثمره يُضمّد به مع السويق¹⁷⁹ للغرب ينفعه. ورماد ورقته يدخل في أدوية الظفرة. (40ظ) وشراب ثمره ينفع من ظلمة البصر المتصعد من الأبخرة إلى الرأس من المعدة شرباً. بدله زبل تيس يابس وبديل حبّه عصير ورقه طريّ.

¹⁷⁸ مخ. الشعر.

¹⁷⁹ مكّرّر.

* القَصَارُ والمَقَصَّرُ: المَحْوَرُّ للثياب لأنّه يَدُقُّهَا بالقَصْرَةِ التي هي القِطْعَةُ من الخشب، وحرفته القِصَارَةُ. (لسان العرب).

Plom (Abār)

És el *asrab*, vull dir, el plom negre, quan es crema. **El millor** és el que, cremat, arriba fins a ser cendra. És fred en el segon. És assecant amb picor que si es renta, se'n va. És eficaç contra l'úlceres en la còrnia i omple els seus forats. Al-Ṭabarī diu: "el plom rentat detén el flux del pus produït a l'ull". **Se substitueix** pel seu pes en antimoni.

Melilot (Iklīl al-malik)

És una planta en forma de mitja lluna. **El millor** és el groc fresc. És temperat entre la calor i el fred. És maduratiu, fon el pus i és astringent. Al-Ṭabarī diu: "és bo per als tumors calents que afecten l'ull si es bull i se'n fa un cataplasma amb la seua aigua, farina de grans de lli i rovell d'ou". Si hi ha dolor, se'ls afegeix cascall o *sārim*, que és aigua de fulles de xicoira. **El substitueix** el seu pes en camamilla i la meitat del seu pes en fulles de figa.

Arrel de corall (Aṣl al-murğān)

S'ha dit que és un arbre que creix en el fons del mar, de consistència tova. Quan el trauen els bussejadors i li toca el sol i l'aire, s'asseca. **La millor** és la roja, clara i intensa. És assecant, enforteix l'ull i atura la llàgrima. Al-Ṭabarī diu: "**la substitueix** el seu pes en corall".

Calamina daurada i platejada (Iqlīmiā ḡahabī wa fiḡḡī)

La calamina es pot obtenir de la plata o del coure, i és una espurna que es troba dalt de la foneria o un fum, el que cau és plaquejat. **La millor** és la fina que s'assembla al litargiri. Ambdues són temperades entre la calor i el fred. La platejada [,però,] és més freda que la daurada. Contenen (41r) purificació i secor amb equilibri. Ḥunayn diu: "totes dues assequen, són astringents i purifiquen. Si es cremen i es renten, assecaran sense picor. Són apropiades per a totes les úlceres que es necessita omplir els seus forats i també són apropiades per totes les úlceres de tot el cos". **Les substitueix** la meitat del seu pes en litargiri blanquejat i rentat, tant si és la platejada com la daurada.

أبار

وهو الأسرب أعني الرصاص الأسود إذا أُحرق [سُمِّي كذلك].¹⁸⁰ **جَيْدِه** وحُدَّ حريقه ما بلغ إلى الرمادية.¹⁸¹ وهو بارد في الثانية مجفّف مع حدّة. وإذا أُغسل زالت حدته ينفع المورسج ويملاً حفور القرينة. وقال الطبري: الرصاص المغسول يقطع سيلان الفضول المنبعث إلى العين. **وَيُبَدَّل** بوزنه إثمدا.

إكليل الملك

هو نبات هلالِي الشكل. **أجوده** الأصفر الحديث. وهو معتدل في الحرّ والبرد. منصّج يذيب الفضول مقبض. وقال الطبري: جيّد للأورام الحارّة العارضة للعين. إذا طُبِخ وصُمِد بمائه مع دقيق بذر الكتّان وصفرة البيض ومع الألم يضاف معهم بزر خشخاش أو سارم وهو ماء ورق الهندبا. **بدله** وزنه بابونج ونصف وزنه ورق تين.

أصل المرجان

قيل إنّه شجر ينبت في قعر البحر لَيْن الجرم. فإذا رفعت الغواصون ووقعت عليه الشمس والهواء يبس وقوي لونه. **أجوده** الأحمر الصادق الرزين. وهو بارد يابس مجفّف مقوِّي للعين قاطع لدمعتها. وقال الطبري: **بدله** وزنه بسد.

إقليميا ذهبيّ وفصّيّ

قد تُتخذ الإقليميا من الفضة ومن النحاس. وهو تفل يعلو المسبك أو دخان. والذي يرسب صفائحيّ. **جَيْدِه** الرقيق الشبيه بالمرداسنج. وهما معتدلان في الحرارة والبرد والفضّيّ أكثر برداً من الذهبيّ. وفيهما (41) جلاء وتجفيف¹⁸² بالاعتدال. وقال حنين: يجفّفان ويقبضان ويجلوان. وإذا أُحرقا وُعسلا جفّفا بلا لدع. وينفعان جميع القروح التي يُحتاج أن يُملأ حفورها. وينفعان أيضاً من جميع قروح البدن بأسره. **بدلها** مرداسنج مبيّض مغسول نصف وزنه فصّيّاً كان أو ذهبيّاً.

¹⁸⁰ من مفردات الطبري.

¹⁸¹ في الكافي في الكحل: جيّد السهل الالتواء الذي، إذا كسر ظهر فيه بريق، وجيّد محرقه ما بلغ حريقه الرمادية.

¹⁸² مخ. تجفيفاً.

Esponja (Isfanġ)

És un cos com el feltre de massa foradada. S'ha dit que és un animal o similar a l'animal, ja que es mou i quan s'enganxa ja no deixa anar. **La millor** és la groga fresca. És calenta en el primer grau i seca en el segon. És un purificant i molt assecant si es crema. La seua cendra és eficaç contra l'explosió de la sang¹⁸³ en els llocs de talls i puncions. Així, taponen les entrades de les venes i tanca el pas de la sang i li impedeix córrer. Si es renta després de cremar-la, serà eficaç contra l'oftàlmia humida i grossa com a alcoholl, per la seua capacitat d'assecar i estrènyer a aquell humor brut, gràcies a la seua particularitat i qualitat.

Lletra *bā'*

Corall (Bussad)

És l'escorça [?] de l'arrel de la planta de corall. Els seus beneficis són com els del corall, tal com hem mencionat, i el supera en l'enfortiment de l'ull, com a col·liri. Avicenna diu en el segon capítol del Cànon: "asseca les humitats com a col·liri". **El substitueix** el seu pes i mig en corall.

Excrement de llangardaix (Ba'r al-ḏḏab)

És l'excrement d'un insecte conegut. **El millor** és el que s'agafa del desert i que no és proper a les tombes dels difunts. És calent. Cura amb el seu poder la blancor. Al-Ṭabarī diu: "el substitueixen dos terços del seu pes en massicot".

¹⁸³ Probablement, es refereix a *desagnar*.

إسفنج

وهو جسم كاللباد¹⁸⁴ مخلخل الجرم. يقال إنّه حيوان أو كالحيوان كونه يتحرّك لما يلصق به ولا يتزحزح. جيّده الأصفر الطريّ. وهو حارّ في الدرجة الأولى يابس في الثانية. وهو جلاء قويّ التجفيف إذا أُحرق. ورماده ينفع من انفجار الدم من مواضع القطع والبطن فيلقّم أفواه العروق فيسدّ على الدم طريقه ويمنع الدم أن يجري. وإن غُسل بعد حرقه نفع الرمد الرطب الغليظ كحلاً لتجفيفه وقبضه لتلك المادّة الفضيلة لقوّة خاصيته وجودة فعله.

حرف الباء

بسد

وهو قرم أصل نبات المرجان. ومنافعه كمنافع المرجان كما ذكرناه فيه ويزيد عليه في تقوية العين كحلاً. وقال الشيخ في الثاني من القانون: إنّه ينشّف الرطوبات كحلاً. وبدله مرجان وزنه ونصف وزنه.

بعر الضبّ

هو زبل حشرة معروفة. أجوده ما أخذ من صحراء ليس يكون بالقرب من قبور الموتى. وهو حارّ يجلو بقوّة البياض. وقال الطبري: بدله مسحقونيا ثلثي وزنه.

¹⁸⁴ من الكافي في الكحل. الباد.

Gàlban (Bārzad)

És la *qinna* i és una goma aràbiga. L'arbre és de la família de la magraneta de corb i n'hi ha de tres varietats: terrosa, marítima i muntanyenca. **El millor** és el de l'aroma fort, paregut a la mel en el seu color i textura. És calent en el tercer grau i sec en el segon. És purgant i purifica els humors viscosos en l'ull. És eficaç contra el graníssol en l'exterior de la parpella com a crema, i contra la sarna en l'interior de la parpella com a col·liri. **El substitueix** el seu pes i mig en opopònac (41v) i se substitueix, també, pel seu pes en sagapín.

Ceba (Başal)

És coneguda. **La millor** és la blanca gran. És calenta en el quart. Si s'aplica l'extret amb mel coma col·liri, serà eficaç pel començament de la cataracta i la debilitat de la vista deguda als humors roïns i espessos en la pupil·la. La seua aigua asseca la llàgrima com a col·liri, mesclada amb tutia, i és eficaç contra la picor de l'ull. **Se substitueix** per canella.

Fava (Bāqlā)

És coneguda. **La millor** és la blanca gran i seca. [La seca] és freda amb una mica de sequedat. La verda conté una poca humitat. El seu efecte en l'ull és purificant i assecant. Si s'agafa un poc de la seua farina i es pasta amb vi o aigua de murta, serà eficaç contra l'engrandiment del forat de la pupil·la com a cataplasma. Per una raó evident i del llibre *al-Tağribatayn*: "si es mescla la seua farina amb un quart de mantega, serà eficaç contra la dificultat motriu de les parpelles com a cataplasma. Si es mescla la seua farina amb mel i farina de fenigrec i s'aplica com a cataplasma, desfarà la durícia que hi haja sota la parpella. Amb olíban i rosa pastats amb clara d'ou, serà eficaç contra el prolapse de la còrnia i de l'ull en general". **La substitueix** la girambel·la.

Bòrax (Būraq)

És un remei mineral. **El millor** és el blanc armeni, lleuger, delicat, plaquejat i en forma d'esponja. D'ell hi ha un gènere que es diu *naṭrūn al-būraq*. És calent i sec en el segon. És calmant i atura els humors viscosos. Amb la seua potència elimina la blancor. És més potent que la sal. **El substitueix** el doble i mig del [seu pes] en sal de pastar.

بارزد

وهو القنّة وهو صمغ عربيّ شجرته من نوع الطرثوث. وهو ثلاثة أنواع: برّيّ وبحريّ وجبليّ. أجوده القويّ الرائحة الشبيهة بالعسل في لونه¹⁸⁵ وقوامه. حارّ في الدرجة الثالثة يابس في الثانية. ملين محلّل للخلائط اللزجة في العين. نافع من البرد العارض في ظاهر الجفن لطوياً ومن الجرب العارض في باطن الجفن كحلاً. بدله وزنه ونصف جواشير. (41ظ) وهو يُبدّل أيضاً بمثله سكينج.

بصل

هو معروف. جيّده الأبيض الكبار. وهو حارّ في الرابعة. إذا اكتحل بعصارته مع العسل نفع من بدء الماء وضعف البصر من أخلاط رديئة غليظة في وجه الحدقة. وماءه يجفّف الدمعة كحلاً مخلوطاً مع التوتيا وينفع من حكة العين. ويُبدّل بالدار صينيّ.

باقلا

معروف أجوده الكبار الأبيض اليابس. وهو بارد فيه بعض يبس والأخضر منه فيه بعض رطوبة. فعله في العين محلّل مجفّف. وإذا عمل من دقيقه شيء¹⁸⁶ وعُجن بشراب أو ماء الآس نفع من الاتساع الحادث لثقب الحدقة ضماداً عن سبب بادٍ. ومن كتاب التجريبتين: إذا أُخلط دقيقه برقع جزء من سمن البقر نفع من جسا الأجفان ضماداً. وإن خُلط دقيقه مع العسل مع دقيق الحلبة وعُمل منه ضماداً حلّل ما عرض تحت الجفن من الكمودة. ومع الكندر والورد معجوناً ببيض البيض نفع من نتوء القرنية وبتوء جملة العين. بدله أملج.

بورق

هو دواء معدنيّ. أجوده الأبيض الأرميّ الخفيف الهشّ الصفائحيّ الإسفنجيّ الشكل. ومنه جنس يُسمّى نظرون البورق. وهو حارّ يابس في الثانية. ملطف مقطّع للأخلاط اللزجة ويجلو البياض بقوّته وهو أقوى من الملح في القوّة. بدله ضعف ونصف من ملح العجين.

¹⁸⁵ مخ. لونو.

¹⁸⁶ مخ. شيئاً.

Encisam¹⁸⁷ (Bazr al-ḥus)

El millor és el fresc d'hortalissa. És fred i sec. És anestèsic. Si s'utilitza com a cataplasma al cap, serà eficaç contra el dolor i impedirà (42r) el flux a l'ull. **El substitueix** l'aigua de la seua arrel i si no es troben o són seques, el seu pes o unes fulles de jusquiam negre.

Jusquiam (Bunġ)

És una planta que es divideix en tres varietats: negra, roja i blanca. La flor del jusquiam negre és lila, la flor del roig és groga i la flor del blanc és blanca. La varietat negra és dolent i no s'ha d'utilitzar. **El millor** és el blanc sec de llavors grans. **El seu humor** és fred i sec en el tercer. És anestèsic. Si s'aplica com a cataplasma sobre els tumors molt dolorosos, neutralitzarà la sensació. L'extret de les seues fulles, si es mescla amb una farina, siga d'ordi o de blat, convindrà com a cataplasma pels tumors calents presents en l'ull i impedirà les humitats calentes que cauen sobre ell. **El substitueix** un terç del seu pes en jusquiam negre.

Llavor de rosa (Bazr al-ward)

Es recull un temps després de collir les roses del roser. S'assembla a les olives petites, de color roig. Si s'obre, ixen llavors semblants al fenigrec petit, i aquestes són les bones; pel que fa a les llavors que es troben dins de les roses grogues, no ho són. **Les millors** llavors són les que es recullen dels rosers rojos. **El seu humor** és fred i sec. Enforteix l'ull, impedeix que les matèries s'hi aboquen i s'inclou per la seua eficàcia en les pols contra la quemosi. **La substitueix** el seu [pes] doble i mig en la llavor, que s'ha dit que es troba en l'interior de la seua flor, o el seu doble i mig en les millors roses sense pecíol.

¹⁸⁷ Literalment: *llavors d'encisam*. S'ha obviat, però, la paraula *llavor*, perquè de vegades fa referència a unitat.

بزر الخسّ

جَيِّده الحديث البستانيّ. وهو بارد يابس مخدّر. إذا ضُمِّد به الرأس نفع من الصداع ومنع (42و)
السيلان إلى العين. **بدله** ماء أصله. فإن لم يكن أو أنّه كان خشخاش وزنه أو ورق البنج الأسود.

بنج

هو نبات ينقسم إلى ثلاثة أنواع: أسود وأحمر وأبيض. وزهر الأسود أرجواني وزهر الأحمر أصفر وزهر
الأبيض أبيض. ونوع الأسود رديء لا يجب استعماله. **وجَيِّده**¹⁸⁸ الأبيض اليابس الرزين بزره. **مزاجه**
بارد يابس في الثالثة. وهو مخدّر إذا ضُمِّد به الأورام الشديدة الضريان أبطل حسّها. وعصارة ورقه إذا
أخلطت بسويق الشعير أو دقيق الحنطة وافقت الأورام الحارّة العارضة للعين ضماداً ومنعت
الرطوبات الحارّة السيّالة إليها. **ويُبدّل** بالبنج الأسود ثلث وزنه.

بزر الورد

وهو يُجنى بعد قطاف الورد بمدة من شجر الورد. يشبه الزيتون الصغار أحمر اللون. وإذا شُقّ خرج
من وسطه بزر يشبه الحلب الصغار وهذا هو الصحيح في بزره. وأمّا البزر الذي في وسط الورد الأصفر
فإنّه ليس هو بزره. **جَيِّد[ه]** ما جُني من شجر الورد الأحمر. **ومزاجه** بارد يابس. وهو مقوّي للعين
ويمنع الموادّ من التحدّر إليها. ويدخل لنفعه في ذرورات الوردنج. **بدله** ضعف ونصف من بزر زهره
المذكور في وسطه أو ضعفه ونصف من جيّد الورد المنزوع الأقماع.

¹⁸⁸ مخ. جييده.

Ou de gallina (Bayḍ al-dağāğ)

És conegut. **El millor** és el fresc de la gallina jove. **El seu humor** varia entre la clara que és freda i humida, i el rovell que és calent i humit. La clara enganxa, tapona i calma la picor en l'ull provocada per l'oftàlmia. El rovell, si s'aplica com a cataplasma per a l'ull, impedirà que les matèries s'hi aboquen i l'aparició de tumors. Si es posa la clara (42v) amb farina sobre el front, calmarà el dolor i impedirà el flux de les matèries a l'ull. El rovell [de l'ou] bullit es mescla amb oli de rosa i s'aplica com a cataplasma a l'ull contra el dolor. Si es mescla amb un poc de safrà, serà eficaç contra el càncer negre¹⁸⁹ i el flux de la seua matèria i ajuntarà l'ull amb delicadesa, aplicat com a cataplasma. La closca de l'ou, si es crema i es mol després d'estar rentada i s'aplica com a col·liri, serà eficaç contra la blancor. Si s'aplica del col·liri una gran quantitat, serà eficaç contra la sarna en les parpelles. Del llibre del Masihī: "si s'agafa una part de la closca al moment de pondre'l i es bull en vinagre molt àcid, es deixa deu dies seguits, es mol després d'assecar-la i s'aplica com a col·liri, està comprovada per l'eliminació de les varices a la còrnia que sorgeixen a l'ull". **El seu substitut:** en relació a la clara, se substitueix amb aigua de grans de codony i mucíl·lag de goma o mucíl·lag de llavors de saragatona. El substitut del rovell en el cataplasma per a enfortir l'ull és farina de fava i un poc de safrà. El substitut de la closca és el seu pes en magraneta de corb.

Avellana índica (Bunduq hindī)

És la *ratṭa* que és un fruit en el pinyó de l'avellana a l'Índia, té forma de cascall que sona per uns granets al seu interior. **La millor** és la fresca. S'ha dit que si s'aplica com a col·liri l'aigua de [l'avellana índica] fresca, serà eficaç contra tots els dolors de l'ull. Segons l'autor del *Minhāğ*: "és eficaç contra la cataracta i de les varices a la còrnia com a rapè [mesclat] amb aigua de marduix suau. També, és eficaç contra els ulls entravessats manifestos en els nens [mesclat] amb antimoni. La seua ratlladura amb aigua de rosa és eficaç contra la blancor. L'extret de [l'avellana índica] fresca és eficaç contra la cobriment de la vista". No vaig trobar **el seu substitut**.

¹⁸⁹ Arnau de Villanova el tradueix com a *cobreòs*.

Cf. DE VILLANOVA, ARNALDI. (Ed. 2004). *Opera Medica Omnia XVII*. (Ed.). E. Curaverunt, M. R. McVaugh, P. Gil-Sotres, F. Salmón & J. Arrizabalaga. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona i Fundació Noguera. p. 495

بيض الدجاج

معروف. **جيد**[ه] الطريّ من الدجاج الفتيات. مزاجه مختلف ببياضه إلى البرد والرطوبة وصفاره إلى الحرارة والرطوبة. وبياضه يغري ويسدّد ويسكّن اللد[لد]ذع من العين من حدث الرمّد. وصفاره إذا ضمّد به العين منعت الموادّ المنصبّة إليها وتمنع من حدوث الأورام. وإذا عمل بياضه (42ظ) مع غبار الرحي على الجبهة سكّن الصداع ومنع الموادّ أن تنصبّ إلى العين. وصفار المسلوق منه مع دهن الورد ضماداً للعين من الضربان. وإن خلط معها يسير زعفران نفع من السرطان السوداويّ وسيّل مادته وضمّ العين برفق ضماداً. وقشر البيض إذا سحق محرقاً بعد الغسل واكتحل به نفع من البياض. وإذا اكتحل به ذوراً نفع من الجرب في الأجنان. ومن كتاب المسيحيّ: إذا أخذ من القشر ساعة نزوله وغلي في خلّ ثقيف¹⁹⁰ وتُرك عشرة أيّام متوالية ثمّ سحق بعد تجفيفه واكتحل به فمجرب لزوال السبل المتولد في العين. بدله أمّا بياضه فيبدّل بماء حبّ السفرجل ولعاب الصمغ أو لعاب بزر قطونا. وبدل صفاره في ضماد تقوية العين دقيق الباقلا ويسير زعفران. وبدل قشره وزنه طرائث.

بندق هنديّ

هو الرثة. هذه ثمرة في عظم البندق ببلاد الهند يتخشخش ويتقلقل عن حبّ في وسطها شيء. **جيد**ه الطريّ. قيل عنه إنّه إذا اكتحل بماء الرطب منه نفع جميع أوجاع العين. ومن كلام صاحب المنهاج عنه أنّه ينفع من الماء النازل في العين ومن السبل سعوطاً مع ماء المرزنجوش الرطب. وينفع من الحول العارض للصبيان مع الإثمد. وحكاكته مع ماء الورد تنفع البياض. وماء عصير الطريّ منه ينفع الغشاوة. وبدله لم أفق عليه.

¹⁹⁰ مخ. سقيف.

Lletra *tā'*

Tutia (*Tūtiā*)

Hi ha de moltes varietats i de diferents noms i colors. (43v) **La millor** és l'índica. **El seu humor** és fred en el primer i segon [grau]. Asseca sense picor i rentada és millor que la resta dels assecants. És eficaç contra les úlceres, les pústules i el flux produït a l'ull. Impedeix l'aparició de les úlceres malignes en les capes de l'ull i sobretot [ho impedeix] la que està rentada. Omple els forats de la còrnia i preserva la salut de l'ull. De les [varietats] de tuties, l'autor de la *Taḍkira* menciona: "la tutia *maḥmūdī*, *ḥašarī* i *ma'dinī*". Aquestes tres, diu ibn Kammūna al seu llibre i algú altre que no les coneixien i que no els constava cap propietat ni efecte [que tingueren]. Al-Ṭabarī diu: "la tutia amb la qual es pinta el coure és la *kirmanī*¹⁹¹. Si es crema i s'apaga amb vinagre i es repeteix tres vegades, després es mol i es renta, serà eficaç contra l'oftàlmia amb molt de flux provocada per la humitat abundant i serà eficaç contra la rugositat de les parpelles". **La substitueix** el seu pes en antimoni d'Isfahan i perles petites.

Escòria de ferro (*Tūbāl al-ḥadīd*)

És quelcom que es desprèn del ferro al donar-li cops de martell sense escalfar-lo. **La millor** és la més fina. **El seu humor** és fred i sec. Asseca, és astringent i és eficaç contra les úlceres malignes. **La substitueix** el seu pes en escòria de ferro i mig pes en perles petites.

Escòria de coure (*Tūbāl al-nuḥās*)

És més suau que el coure cremat i és el que es desprèn a l'hora de donar-li cops de martell al coure després d'escalfar-lo. **La millor** és la que cau del coure roig xipriota fi en forma d'escorça. És calenta en el segon grau. És astringent, redueix l'excés de carn (43v) i el desfà. Tota escòria conté suavitat i picor i aquesta és més dèbil que l'anterior. **La substitueixen** dos terços del seu pes o el seu pes en coure cremat.

¹⁹¹ Probablement, la *roja*.

حرف التاء

توتيا

هي أنواع كثيرة مختلفة الأسماء والألوان. (43و) وأجوده الهنديّ. مزاجه بارد في الأولى بارد في الثانية. يجفّف بغير لذع ومغسول أفضل سائر المجفّفات. ينفع من القروح والبثور والسيلان العارض في العين. ويمنع القروح الخبيثة من النقود في طبقات العين وخصوصاً المغسول منها. وتملأ حفور القرنية وتحفظ صحّة العين. ومن التواتي أشياء ذكرها صاحب التذكرة: وهي توتيا المحموديّ والحشريّ والمعدنيّ. وهذه الثلاثة ذكر ابن كمّونة في كتابه وغيره أنّهما لم يعرفوها ولا حقّقت لها عندهم ماهية ولا فعل. قال الطبري: التوتيا التي يُصبغ بها النحاس وهي الكرمانيّ. إذا حُرقت وطُفيت بالخلّ وأُعيدت ثلاث مرّات وسُحقت وغُسلت نفعت من الرمد الكثير السيلان الحادث عن الرطوبة الفضيلة وتنفع من خشونة الأجفان. بدلها مثل وزنها إثمداً أصفهانيّ وصغار اللؤلؤ.

توبال الحديد

هو شيء يتساقط من الحديد عند الطرق بغير حمية. جيّده أرقّه. مزاجه بارد يابس. يجفّف ويقبض وينفع من القروح الرديئة. بدله خبث الحديد وزنه ونصف وزنه لؤلؤ صغار.

توبال النحاس

هو ألطف من النحاس المحرق وهو ما تساقط من الطرق عن النحاس بعد حميه. أجوده ما طُرق عن النحاس الأحمر القبرصيّ الرقيق ومثل¹⁹² القشور. وهو حارّ في الدرجة الثالثة. قابض ينقّص اللحم الزائد (43ظ) ويذيبه. وفي كلّ توبال تلطيف ولذع وهذا أضعف من غيره. بدله نحاس محرق ثلثين وزنه أو وزنه.

¹⁹² مكرّر.

Lletra *tā'*

Arbocer (Ṭamrat qātil abīhi)

S'anomena *badrikšān* i en diuen *barkašān*. És una planta calenta i seca. **El millor** és el fresc collit de fa poc. Al-Ṭabarī diu: “si picat s'utilitza com a cataplasma per a l'ull, el prepararà per al reclinament i l'equilibrarà, encara que [la cataracta] siga espessa”. Un altre diu: “se n'agafa l'aigua i s'aplica a l'ull com a col·liri”.

Lletra *ǧīm*

Cassia Absus L.¹⁹³ (Ǧašmīzaǧ)

Se li diu *ḥašmīzaǧ* o *tašmīzaǧ* i es coneix com a *šašmak*. És una llavor semblant a les lleties de color negre brillant. **La millor** és la del negre intens i brillant. És calenta i seca. És molt astringent. És eficaç contra els dolors de l'ull tant recents com vells. Al-Ṭabarī diu: “purifica l'oftàlmia i la brutícia”. **La substitueix** la meitat del seu pes en sarcocol·la i una quarta part en balàustria.

Opopònac (Ǧawāšīr)

És la resina d'un arbre que no creix massa de terra. Les seues fulles són semblants a les de l'olivera, de verd intens. Les seues branques són com les de l'alficòs. Té la flor groga com l'alficòs i la seua llavor té un bon aroma. **El millor** és el fresc, importat de les muntanyes de Pèrsia, de color blanc a l'interior i groc a l'exterior, d'aroma fort i d'amargor intensa. És calent i sec en el tercer. Purga i purifica. És eficaç contra el començament de la cataracta en l'ull en forma de col·liri. Al-Ṭabarī diu: “afina la vista com a col·liri”. **El substitueix** segons les paraules d'Avicenna: “la llet de figa”. Segons Ḥubayš: “el substitueix el seu pes en gàlban”. [Avicenna:] “crec que la fèrula és pròxima a ella”.

¹⁹³ No s'ha trobat el nom popular en català. En anglès és la *Shaksu* o *Shaksu seedes*.

حرف الثاء

ثمرة قاتل أبيه

ويُسمّى بدركشان ويُقال بركشان. وهو نبات حارّ يابس. أجوده الطريّ القريب العهد من جناه. قال الطبري: إذا ضُمّد به العين مدقوقاً هيئاً الماء النازل في العين للقدح وأعدله ولو كان غليظاً. وقال غيره: يُؤخذ ماءه ويُقَطَّر في العين.

حرف الجيم

جشميزج

ويُقال خشميزج وتشميزج ويُعرف بالششمك. وهو بزر يشبه العدس أسود اللون. جيده ما كان شديد السواد بصاص. وهو حارّ يابس قابض بقوة. ينفع من أوجاع العين الحديثة والقديمة. وقال الطبري: محلّل للرمد والقذى. بدله نصف وزنه أنزروت وربع وزنه جلنار.

جواشير

هو صمغ شجرة لا تبعد عن الأرض ورقها يشبه ورق الزيتون شديد الخضرة وساقه مثل القثاء¹⁹⁴ ولها زهر أصفر يتكامل مثل القثاء وبزره طيب الرائحة. جيده الطريّ المجلوب من جبال فارس الأبيض الباطن الزعفرانيّ الظاهر القويّ الرائحة الشديد المرارة. وهو حارّ يابس في الثالثة ملين محلّل. ينفع من بدء الماء في العين كحلاً. وقال الطبري: يحدّ البصر كحلاً. بدله من قول الشيخ: لبن التين. ومن قول حبيش: بدله بارزد وزنه. وأظنّ الأشق قريب منه.

¹⁹⁴ من مخ. M. 834: قتا.

(44r) **Teucrí** (*Ĝa'da*)

És una planta semblant a les arrels de l'altimira, [també] s'ha dit que n'és una variant, i és de dos varietats: gran i petita. **La millor** és la blanca *šāmiya*, de perfum aromàtic. És calenta en el segon i s'ha dit que en el tercer. Quan s'asseca conté picor. Si es mescla el seu suc amb mel i s'aplica com a col·liri, eliminarà l'obscuritat de la vista. L'igual a l'api en la potència i l'humor. Es poden **substituir** un per l'altre o el pes de cadascun d'ells en càssia.

Castori (*Ĝundabīdastr*)

És el testicle d'un animal que es pesca al mar. Són dos testicles que s'ajunten en un sol origen. **El millor** és el d'aroma fresc. És calent i sec en el tercer, i s'ha dit que en el segon. Madura les matèries que es troben darrere de la còrnia i és l'escalfador més suau. Avicenna diu: "mesclat amb oli de lliri en forma d'ungüent té propietats contra la convulsió i escalfa els múscles". **El substitueix** el seu pes en càlam amb mig pes en pebre i es pot substituir, amb coleòpters morts i cremats.

Balàustria (*Ĝulnār*)

És la flor del magraner persa o egipci. **La millor** és la persa fresca de roig intens. **El seu humor** és fred i sec al final del primer. És astringent, impedeix les matèries si s'unta sobre el front. **La substitueixen** petxines cremades. L'autor del *Minhāġ* i Avicenna la van substituir amb escorça de bellota o calze de magrana¹⁹⁵. De les seues propietats segons alguns experimentadors: si algú s'empassa les balàustries, les més petites d'un magraner dolç, tres o set unitats, durant vint i set dies, no li apareixerà oftàlmia en tot aquell any. Després, ho vaig trobar en les *Ḥawāš* d'ibn (44v) Zühr sense especificació del temps i Déu és el sabut.

Nou moscada (*Ĝuz bwā*)

És la nou del *Ṭayyib*. És calenta i suau en el tercer. Entra en algunes versions de [remeis de] l'ull. La seua potència és de suavitzar.

¹⁹⁵ En referència als pèls de color groc que s'hi troben.

هي نبات يشبه عروق الشيخ وقيل إنّها ضرب منه وهي نوعين: كبيرة وصغيرة. جيدها الشاميّة العطرة الرائحة البيضاء. حارّة في الثانية وقيل في الثالثة. وإذا يبست صار فيها حدّة. إذا خلطت عصارتها بالعسل واكثحل بها جلت ظلمة البصر وكذلك القطراساليون في القوّة والمزاج. ويبدّل كلّ منهما بالآخر وقد يُبدّلًا بوزنيهما سليخة.

جندبيدستر

هو خصي حيوان يُصَاد من البحر له خصيتين مزدوجة في أصل واحد. أجوده ما كان حديث الرائحة وهو حارّ يابس في الثالثة وقيل في الثانية. منضج للمادّة الكامنة خلف القرنية وهو ألطف المسخّنات. وقال الشيخ: إنّ له خاصيّة مع دهن الزنبق مروخاً في الاختلاج وتسخين العصب. بدله مثله وجّ مع نصف وزنه فلفل وقد يُبدّل بمحرق الخنافس المميّنة.

جلنار

هو زهر الرمان الفارسيّ أو المصريّ. أجوده الفارسيّ الشديد الحمرة الحديث. مزاجه بارد يابس في آخر الأولى. قابض يمنع الموادّ إذا طلي به على الجبهة. ويبدّل بالصداف المحرقة. وصاحب المنهاج والشيخ الرئيس أبدلاه بجفت البلوط أو أقماع الرمان. ومن خواصّه عن بعض المجريين أنّ من ابتلع من الجلنار الصغار أصغر ما يكون من شجر الرمان الحلو ثلاثة أو سبع حبّات سبع عشرين برموده لم يعرض له في تلك السنة رمد. ثمّ وجدت ذلك في خواصّ ابن (44ظ) زهر من غير وقت معين والله أعلم.

جوز بوا

وهو جوز الطيب. حارّ لطيف في الثالثة. يدخل¹⁹⁶ في بعض نسخ العين. قوّته يلطف.

¹⁹⁶ مخ. يديخل.

Lletra ḥā'

Goji (Ḥuḍaḍ)

És l'extret d'una herba que s'anomena arç, i s'ha dit que és un arbre amb fruits com el pebre. N'hi ha de tres varietats: l'índic, l'*a'rabī*¹⁹⁷, que és el pitjor, i el mequí fet a partir del suc de quelcom que es diu *berberis*. **El millor** en qualitat i benefici és l'índic. **El seu humor** es compon d'una força variable que conté una força calenta i una força terrosa. És sec en el segon, temperat entre la calor i el fred. És un poc astringent. Elimina i suavitza la grossor de l'exterior de la pupil·la, enforteix la vista, elimina l'obscuritat de la vista i és eficaç contra el dolor de l'ull com a col·liri [així com] contra els tumors com a unguent. Atura el flux de la humitat crònica en l'ull i cura la sarna en les parpelles com a col·liri. L'índic dissolt en aigua de rosa perfumada [i aplicat] un cop a la setmana preserva la salut de l'ull com a col·liri. **El substitueix** un quart del seu pes en arç. Segons l'autor de la *Daḥira*: "el substitut del goji és el seu pes en areca i sàndal groc, tots dos fan la seua funció en l'ull".

Morritort (Ḥurf)

És el *bazr al-rašād*. **El millor** és el gran de gust picant intens. És calent i sec. Obre i buida la sang grossa obstruïda en les venes. És eficaç contra les varices a la còrnia en forma de rapè o col·liri. **El substitueix** el seu pes en mostassa roja.

Asafètida (Ḥiltīt)

És la resina [de l'arrel] de l'arbre asafètida i n'hi ha de dos varietats: una que fa pudor i una que no. **La millor** és la de l'aroma fort neta de fusta. (45r) **L'humor** de la que fa pudor és calent en el principi del quart [grau] i escalfa. La de bon olor és menys calenta i escalfa menys, i totes dues són de les resines més calentes. És eficaç contra el començament de la cataracta si es mescla amb mel i s'aplica com a col·liri. **La substitueix** el seu pes en arrel d'asafètida i dos terços del seu pes en goma de ruda.

¹⁹⁷ Probablement, indica la zona del Najd.

حرف الحاء

حضض

هو عصارة حشيشة يُقال لها الفيلزهرج وقيل إنّها شجرة لها ثمر كالفلفل. وهو ثلاثة أنواع: هنديّ وأعرابيّ وهو أدونها ومكيّ مصنوع من عصارة شيء يُقال له الزرشك. أجوده وأفضله الهنديّ. مزاجه مرّكّب من قويّ مختلف فيه قوّة حارّة وقوّة أرضيّة. يابس في الثانية معتدل الحرارة والبرودة. وفيه قبض يسير. وهو يجلو ويلطّف الغلظ من وجه الحدقة ويقوّي البصر ويجلو الظلمة وينفع من أوجاع العين كحلاً وأورامها لطوياً. ويقطع سيلان الرطوبة المزمّنة إلى العين ويبري جرب الأجفان كحلاً. والهنديّ محلولاً بماء الورد العطر في الجمعة مزة يحفظ صحّة العين كحلاً. بدله ربع وزنه فيلزهرج. ومن كلام صاحب كتاب الدخيرة: بدل الحضض فوفل وصندل أصفر متساوين في وزنه يقوما مقامه في العين.

حرف

هو بزر الرشاد. جيّده الحادّ الحريق الطعم الرزين. وهو حارّ يابس. مفتّح يستفرغ الدم الغليظ المحترق [في] العروق. ينفع السبل نفوياً وكحلاً. بدله الخردل الأحمر مثله.

حلتيت

هو صمغ شجرة المحروث وهو نوعين: منتن الرائحة وغير منتن. أجوده ما كان أحدّ رائحة نقيّ من خشبه. (945) ومزاج المنتن حارّ في أوّل الرابعة مسخّن والطيب أقلّ حرارة وإسخان وهما أسخن الصموغ. نافع من بدء الماء في العين إذا أُخلط بعسل كحلاً. بدله وزنه محروث وتلثي وزنه من صمغ السذاب.

Fenigrec (Ḥulba)

El millor és el fresc groc. És calent en el segon i sec en el primer. Dissol els tumors. La seua cocció cura el punt de sang en forma de gotes calentes. **El substitueix** en la dissolució el seu pes en cornicabra i en calmar el dolor, llavors de lli.

Seda (Ḥarīr)

Si s'administra en els col·liris, després de cremar-la, aguditzarà la vista i conté alleujament.

Agràs (Ḥiṣrim)

Si s'agafa l'extret d'agràs verd i es cou sobre foc suau fins que qualle; després s'alça i s'asseca a l'ombra de manera que es pugui premsar i fer-ne pastilles; s'asseca i es ratlla, quan convinga, amb una mola de ferro i s'aplica la seua ratlladura com a col·liri, serà eficaç per a les parpelles amb sarna a curt termini. El seu extret convé a la calor produïda a l'ull; i si es rega amb ell la tutia varies vegades, assecarà la llàgrima produïda a causa de l'excés d'humitat abundant.

Lletra ḥā'

Oreneta (Ḥaṭāṭif)

És un ocell conegut com a *sununwā*. El millor són els polls. El seu humor és calent i sec. Els cremats són més intensos en la calor i la secor. Si es renta, es redueix la seua secor. Menjar-ne afina la vista. S'ha dit que si cremes la mare amb els polls en un pot de vidre o en una olla nova, i afegeixes a la seua cendra mel i l'apliques com a col·liri, afinarà la vista dèbil. **La substitueix** ratpenat cremat.

حلبة

أجودها الحديثة الصفراء. وهي حازة في الثانية يابسة في الأولى محللة للأورام. يشفي طبيخها من الطرفة قطوراً فاتراً.¹⁹⁸ بدلها في ال[ت]حليل وزنها حبة خضراء. في تسكين الوجع بزر كتان.

حرير

إذا وقع في الأكحال بعد حرقه أحد البصر وفيه تفريج.

حصرم

إذا اعتُصر ماء الحصرم الأخضر وطُبخ على نار لينة إلى أن ينعقد. ثم يُرفع ويُجفف في الظل حتى يمكن تقريصه وفُرص أقراصاً. ويُجفّف ويُحكّ منه عند الحاجة على المسن. واكتحل بحكاكته نفع الأجفان الجربة في أقرب مدّة. وعصارتها توافق السخونة العارضة للعين. وإن سُقي بمائه التوتيا مراراً كثيرة جفّت الدمعة الحادثة عن غلبة الرطوبة الفضيلة.

حرف الخاء

خطاطيف

هو طير يُعرف بالسنونو. جيده فراخه الطائرة. مزاجه حارّ يابس والمحركة منه أشدّ حرارة وبيساً. وإذا عُسل قل¹⁹⁹ ييبسه. وأكله يحدّ البصر. وقيل إذا أُحرقت الأمّ مع الفراخ في زجاجة داخل قد[ر] جديد وأضيف رمادها مع العسل واكتحل به أحد البصر الضعيف. بدله خشاف محرق.

¹⁹⁸ مخ. فاتر.
¹⁹⁹ مكّر.

Ratpenat (Huššaf)

S'anomena *ħuffaš*. S'ha dit que s'anomena així perquè és un ocell que vola de nit, ja que perd la vista²⁰⁰ de dia. Té forma de rata amb ales amples. S'ha dit que el *šīrzaq* és la seua llet i [també] s'ha dit que és la seua orina. (45v) Del llibre conegut com reial, *Kāmil al-sinā'a*²⁰¹ i del llibre *al-Tağribatayn*:²⁰² "Si se'n talla el cervell i s'unta amb ell el lloc del pèl excessiu en les parpelles després d'arrancar-lo, no tornarà a créixer. La seua sang és eficaç contra l'obscuritat de la vista i desvia els seus efectes. També, aplicada com a col·liri, és eficaç contra el cobriment de l'ull humida i [la sang] seca fa el mateix efecte amb sal mineral". Si s'utilitza el cervell com a col·liri, cremat i mesclat amb mel i aigua de ceba, serà eficaç contra els començaments de la cataracta.

Excrement de ratolí (Hir' al-fa'r)

El millor és el gran. Neteja la humitat abundant i fa créixer el pèl dispers de les parpelles. Si es mol i es mescla amb mel i s'aplica com a col·liri, serà eficaç contra l'ungla. Si es crema i es pasta amb mel i se'n unta el lloc dels pèls de les parpelles, farà créixer el que ha caigut, fixarà el que queda i serà eficaç contra la seua grossor.

Salze (Hilāf)

És un tipus de salicàcies. Quan floreix, si es pela i se n'agafa la llet com a col·liri, eliminarà l'obscuritat de la vista. S'ha dit que l'aigua agafada entre l'escorça i l'interior és eficaç contra la ceguesa nocturna. Si es mescla la seua cendra amb vinagre de vi, eliminarà les berrugues com a unguent. **El substitueix** mig pes en pebre llarg.

Test (Hazaf)

És assecant, purificant i fortificant de l'ull. El test més suau és el del cranc marí i de teules, és de la mateixa naturalesa que l'esmeril. El seu efecte: és eficaç amb sal mineral contra l'ungla, si es molen bé i s'apliquen a l'ull. **El substitueix** argila xinesa.

²⁰⁰ Literalment: *llum*.

²⁰¹ Es tracta del llibre *Kāmil al-sinā'a al-ṭibbīya*, *L'art complet de la medicina*, conegut com *Malakī*, reial, l'única obra coneguda de 'Alī ibn al-'Abbas al-Mağūsī, de Persia, escrita al segle X.

²⁰² Es tracta del llibre *al-Tağribatayn 'an ibn Wāfid*, *les dues experiències de part d'ibn Wāfid*, d'ibn bāğa, Avempace, al segle XI. El títol, probablement, fa referència a que ibn Wāfid va unir les dues obres sobre els simples de Dioscòrides i de Galè, respectivament.

خَشَّاف

ويُقال خَشَّاش. قيل إنَّه سُمِّي بهذا الاسم كونه طير يطير بالليل لفقده الضوء في النهار. وهو فأري الشكل له أجنحة عراض. ويُقال إنَّ الشيرزق هو لبنة وقيل إنَّه بوله. (45ظ) ومن كتاب الملكي²⁰³ كامل الصناعة ومن كتاب التجريبتين: إن سُرح دماغه وطُلي منه على مواضع الشعر الزائد في الأَجفان بعد نتفه لم يدعه ينبت. ودمه ينفع في الأكحال النافعة لظلمة البصر فيُقَوِّي²⁰⁴ أفعالها. ودمه أيضاً كحلاً ينفع من غشاوة العين رطباً ومجفَّفاً مع الملح الدارانيّ يفعل ذلك. وإن اكتُحل بدماغه محرقاً مخلوطاً مع العسل وماء البصل نفع من ابتداء الماء النازل في العين.

خرء الفأر

أجوده كباره. وهو ينقي الرطوبة الغالبة وينبت شعر الأَجفان المتناثرة. وإن سُحق وُخلط مع العسل واكتُحل به نفع من الظفرة. وإذا أُحرق وعُجن بعسل وطُلي به مكان شعر الأَجفان²⁰⁵ أنبت ما تساقط وتنبّت ما بقي منه وينفع من غلظها.

خلاف

هو نوع من الصفصاف. إذا أزهَر وقُشِّر وأُخذ من لبنة واكتُحل به جلا ظلمة البصر. وقيل إنَّ الماء المأخوذة من بين قشره وجرمه ينفع من الشبكرة. وإذا أُخلط رماده بالخلّ الخمر قلع الثآليل لطوخاً. **بدله** نصف وزنه دار فلفل.

خزف

مجفّف جلاء مقوِّي للعين. وألطف الأخزاف خزف السرطان البحريّ والقراميد. وهو في طبع السنبادج*. وفعله ينفع مع الملح الدارانيّ للظفرة إذا أُسحقاً جيّداً ودُرّت به العين. **وبدله** غضار صينيّ.

²⁰³ من مخ. M. 834. مكّي.

²⁰⁴ مخ. يعوي.

²⁰⁵ مخ. الأشفان.

* السنبادج: تراب أحمر وهو الفيروز الذي به يخرط البلور والزجاج. عالم القرون الوسطى في أعين المسلمين، ص. 518.

Escòria de ferro (*Habaṭ al-ḥadīd*)

És eficaç contra l'ungla després de la seua abrasió. Segons al-*Muršid* d'al-Tamīmī: “és eficaç contra la rugositat de les parpelles i la seua sarna”. **La substitueixen** perles petites el seu doble [pes] i mig, i segons alguns: “la substitueix (46r) el seu pes en escòria de ferro”.

(46r) *Lletra dāl muhmala*

Canella (*Dār šīnī*)

La millor és la de bon aroma i dolça, de roig intens amb gust fort, sense picor i sòlida. És calenta en principis del tercer. Menjada, neteja el cervell; en forma de col·liri, elimina l'obscuritat de la vista; i beguda, l'afina. És eficaç contra l'excés d'humitat. **La substitueix** el seu doble pes en càssia. Avicenna diu: “se substitueix pel seu pes en corfa de càssia o el doble en cubeba xinesa o savina muntanyenca.

Oli de Bàlsam (*Duhn al-bulsān*)

S'agafa de l'arbre de bàlsam que es talla quan ix el Sírius²⁰⁷ o es recull el que regalima d'ell en un temps concret²⁰⁸. És calent i sec el tercer. Suavitza i elimina la cataracta. **El substitueix** oli d'oliva vell, una vegada i mitja.

Pebre llarg (*Dār filfil*)

S'ha dit que és el pebre que no ha acabat de créixer. [També,] s'ha dit que és fruit d'una altre arbre a part. **El millor** és el fresc tirant a blanc i sense corc. És calent en el tercer. És eficaç contra la ceguesa nocturna i suavitzava els humors. **El substitueix** pebre negre, una vegada i mitja.

²⁰⁷ Nom de l'estel més brillant del cel, pertanyent a la constel·lació del Ca Major. Cf. DIEC.

²⁰⁸ El ms. M. 834 afegeix: “En presència d'un grup per part del sultanat i no supera a l'any uns *raṭl* concrets”.

خبث الحديد

ينفع من الظفرة بعد قشطها. ومن المرشد التميمي: أنه ينفع من خشونة الأجفان وجربها. **بدله** لؤلؤ صغار ضعف ونصف. وذكر بعضهم أن **بدله** (46و) توبال الحديد مثله.

حرف الدال المهملة

دار صيني

أجوده الطيب الرائحة الذي فيه حلاوة الشديد الحمرة الحادّ المذاق من غير لذع الصلب. وهو حارّ في أول الثالثة. ينقي الدماغ أكلاً ويجلو ظلمة البصر كحلاً ويحدّ النظر شرباً وينفع من غلبة الرطوبة. **بدله** سليخة مثليه. وقال الشيخ **بدله** قشور السليخة مثله أو ضعفه كبابة صيني أو ضعفه أبهل.

دهن البلسان

وهو يؤخذ من شجر البلسان. يُشرط بعد طلوع الشعر* أو يُجمع ما يُرشح منه في وقت معلوم*.. وهو حارّ يابس في الثالثة. يلطف ويحلل الماء النازل في العين. **بدله** زيت أنفاق عتيق مرّة ونصف.

دار فلفل

يُقال إنّه فلفل لم يكمل. ويُقال إنّه ثمر شجرة أخرى بمفردها. **جيدّه** جديده المائل إلى البياض الخالي من السوس. وهو حارّ في الثالثة. ينفع من الشبكرة ويلطف الأخلاط. **بدله** فلفل أسود مرّة ونصف.

* الشعر: وهو الشعرى اليمانية، كوكب نير يطلع بعد الجوزاء، ويكون طلوعه في شدة الحرّ. (قاموس المحيط)
* في مخ. 834. M: بحضرة جماعة من قبل السلطنة ولا يتجاوز في السنة أرتالاً معلومة. (بتصرف)

Sang de dragó (Dam al-ʿaḥawayn)

És la resina d'un arbre en el Hijaz i el lemen conegut com a arbre dragó,²¹⁰ per aquest motiu es diu *sang de dragó*. Aquesta dita està transmesa per qui pretén haver-lo vist. L'autor del *Minhāj* diu: "la sang de dragó és un extret roig que prové de l'illa de Socotra d'on prové el sèver sucotrí". **La millor** és la roja intensa tirant a negra, clara de fusta. **El seu humor** és fred i sec. És astringent, solda les ferides, reté la sang i enforteix l'ull. **La substitueix** guix cremat i rentat.

Sang de colom (Dam al-ḥamām) (46v) Sang de tórtora (Dam al-šafanīn)

És calenta tirant a humida. És eficaç contra el punt de sang com a gotes i totes dues [sangs] són calentes. També, es posa com a gota en el punt de sang amb la ploma dels polls [agafada] de sota les seues ales plenes de sang i s'aplica. Segons Avicenna: "la seua sang calenta aplicada com a col·liri és eficaç contra la ceguesa nocturna i les úlceres". El tudons tenen el mateix efecte calents. **Se substitueixen** una per l'altra.

Sang de ratolins (Dam al-šarādīn)

Afina la vista en forma de col·liri.

Sang de hiena coixa (Dam al-ḍabʿa al-ʿarḡa)

És eficaç contra el cobriment de l'ull en forma de col·liri.

Cervell de gall mestís vell (Dimāğ al-dīk al-afraq al-harim)

Si es mescla amb llet de dona i s'aplica com a col·liri, serà eficaç contra el començament de la cataracta [aplicat] amb constància.

²¹⁰En àrab *damʿ*; literalment: *llàgrima*.

دم الأخوين

هو صمغ شجرة بالحجاز واليمن يُعرف بشجرة الدمع. ولذلك السبب يُسمّى قاطر مكّيّ وهذا القول حوالة على من ادّعى أنّه رآه. وصاحب المنهاج قال: إنّ دم الأخوين عصارة حمراء يُؤتى بها من جزيرة سقطرى من حيث يُؤتى بالصبر السقطريّ. أجوده الشديد الحمرة المائل في لونه إلى السواد النقيّ من²¹¹ الخشب. ومزاجه بارد يابس قابض ملحم للجراحات حابس للدم مقويّ للعين. بدله جبسين محرق مغسول.

دم الحمام (46ظ) ودم الشفنين

حارّ إلى رطوبة. ينفعان من الطرفة قطوراً وهما سخنان. أو يُقَطَّر للطرفة من ريش فراخه الصغار من تحت أجنحتها المملوءة دماً تُعصر فيها. ومن قول الشيخ الرئيس: إنّ الاكتحال بدمها سخناً ينفع من العشا والقيح. والورشان يفعل ذلك حارّين. ويبدّل ببعضهم.

دم الجرادين

يحدّ البصر كحلاً.

دم الضبعة العرجة

ينفع من غشاوة العين كحلاً.

دماغ الديك الأفرق الهرم

إذا أُخلط مع لبن امرأة واكْتُحل به نفع من ابتداء الماء النازل في العين بالمواظبة.

²¹¹ مخ. ومن.

Cervell de salamandra (*Dimāġ al-samandal*)

Dels *Hawāš* d'Avenzoar: "si l'afectat per la cataracta l'aplica com a col·liri amb antimoni, li serà eficaç, preservarà la pupil·la d'ella [la cataracta] i la previndrà".

Fum d'olíban (*Duḥān al-kandar*)

El millor és el que puja del blanc. **El seu humor** és calent i sec. El citen els manuscrits de medicina ocular. Escalfa l'ull refredat com a col·liri. És eficaç contra la picor, la llàgrima, el llagrimaig i la caiguda de les pestanyes. **El substitueix** fum de pinyons de dàtil i fum de nard.

Fum de Mirra (*Duḥān al-murr*)

El millor és el que puja de la mirra clara en un pot de vidre. És calent i sec, afina la vista com a col·liri. **El substitueix** fum d'olíban.

Sutja de botella (*Duḥān al-qawārīr*)

És un fum que s'enganxa en el sostre del forn dels vidriers que fan vidre sense pintura. És calent i sec. Fa baixar les llàgrimes, és eficaç contra les varices a la còrnia i afina la vista. **La substitueix** fum de mirra i d'olíban tots dos junts.

Farina (*Daqīq*)

La millor és la de l'ordi blanc i gran. És freda i seca en finals del primer. Conté [una substància] dissolvent i purificant. Madura els tumors (47r) calents. Si es pasta amb algun extret fred com el d'encisam, fava, aigua de morella vera o xicoira i es posa com a cataplasma en l'ull, les temples i el front, impedirà el flux de les matèries calents en [l'ull]. **La substitueix** farina de blat.

دماغ السمندل

من خواصّ ابن زهر: إذا اكتُحل به مع الإثمد صاحب الماء في العين نفعه ويحفظ الحدقة منه ويبدرقه.

دخان الكندر

أجوده ما تصاعد عن الأبيض منه. مزاجه حارّ يابس يدخل في نسخ الأكحال. يسخّن العين المبرودة كحلاً به. وينفع الحكّة والدمعة والسيلان وتساقط الأهداب. بدله دخان نوى التمر ودخان السنبل.

دخان المرّ

جتيده ما ارتفع عن مرّ صافيّ في إناء زجاج. وهو حارّ يابس يحدّ البصر كحلاً. بدله دخان الكندر.

دخان القوارير

وهو دخان يتعلّق بسقف كور الزجاجين من زجاج غير مصبوغ.²¹² وهو حارّ يابس يحدّ الدموع وينفع من السبل ويحدّ البصر. بدله دخان المرّ والكندر مجموعين.

دقيق

أجوده ما كان من الشعير الأبيض الرزين. وهو بارد يابس في آخر الأولى. فيه تحليل وجلاء. ينضّج الأورام (و47) الحارّة. إذا عُجن بإحدى العصارات الباردة كالخسّ والرجلة وماء عنب الثعلب والهندبا وضُمّد به العين والصدغات والجبهة منع انصباب الموادّ الحارّة إليها. بدله دقيق الحنطة.

²¹² من الكافي في الكحل. مخ. مصنوع.

Lletra *dāl mu‘ğama*

Or (Dahab)

Segons diu l'autor del llibre²¹³: “si se’n mol un poc i es mescla amb els remeis de l’ull, li serà d’una eficàcia notable. Si es fa amb [l’or] pur un bastonet i s’utilitza per aplicar els col·liris, enfortirà la pupil·la amb la seua peculiaritat. També, [ho farà] sense col·liri passant-lo per l’exterior de la pupil·la. Si es crema amb ell un lloc del cos que no s’haja curat, es curarà més ràpidament que amb altres [reemis]”.

Guano de falcó (Daraq al-bāzī)

El millor és el que s’agafa d’un ocell jove. És calent i sec. Si es desfà en aigua perfumada i s’unta amb ell l’exterior de l’ull, serà eficaç contra els començaments de la cataracta i l’obscuritat de la vista. Està comprovat.

Lletra *rā’*

Fenoll (Rāzyāniġ)

El millor és el verd fresc de l’horta. **El seu humor** és calent i sec en el segon. El silvestre és calent i sec en el tercer. Si s’aplica com a col·liri, serà eficaç per a l’ull i el purificarà. Amb mel és eficaç contra el començament de la cataracta, i l’efecte de la seua goma és més fort. El seu extret assolellat amb mel és molt eficaç per a enfortir l’ull. A soles, es mescla amb els col·liris que afinen la pupil·la. Tant menjat com begut, la seua aigua afina la vista. Demòcrates pretén que els animals verinosos pasten en les llavors de fenoll fresc per a enfortir la seua vista [,així,] les vibres i els rèptils es freguen els ulls amb ell quan ixen dels seus caus, després de la pluja o de menjar terra. (47v) Inspirat i comprovat. L’autor del llibre *al-Tağribatayn* diu: “si es pela un pal de les seues branques i s’utilitza per a aplicar el col·liri banyat en aigua de rosa, enfortirà la pupil·la i preservarà la salut”. **El substitueix** l’anís i se substitueix també pel seu pes en llavors d’api o ammi.

²¹³ Es refereix a Şadaqa al-Şādīlī.

حرف الذال المعجمة

ذهب

قال فيه صاحب الكتاب:²¹⁴ إذا أُسْحِقَ منه شيء وأُخْلِطَ في أدوية العين نفعها منفعة بينة. وإن عُمِلَ منه ميل من خالصه وكُحِّلَ منه قوَى جرم البصر بخاصية فيه ولو كان بغير كحل وإنما يكون ذلك مروراً به على وجه الحدقة. وإن كُوي به موضع في الجسد لم ينفط ويكون أسرع برواً ممّا يكون بغيره.

ذرق البازي

جَيِّده ما [أ]خذ من طير في وسط سنّه. وهو حارّ يابس. إذ حُلَّ بشيء من المياه العطرة وطُليت به العين من خارج نفع من ابتداء الماء وظلمة العين ممتحناً.

حرف الراء

رازيانج

الجَيِّد من الأخضر الطريّ البستانيّ. مزاجه حارّ يابس في الثانية. والبرّيّ منه حارّ يابس في الثالثة. إذا اكْتُحِلَ به نفع العين وجلاها. ومع العسل ينفع من بدء الماء وضمغه أقوى منه فعلاً. وعصارتُه المشمّسة²¹⁵ مع العسل بليغة النفع في تقوية العين. وبمفرده يُخلط مع الأكحال المحدّة للحدقة. وأكلاً وشرباً ماءه يحدّ البصر. وزعم ديمقراطيس أنّ الهوام ترعى بزر الرازيانج الطريّ ليقوّي بذلك بصرها. وأنّ الأفاعي والحيات تحكّ أعينها فيه إذا أُخرجت من أوكارها بعد الشتوة وأكلها التراب (47ظ) إلهاماً وتجربة. وذكر صاحب كتاب التجربتين: إذا قُشّر عود من قضبانه واكْتُحِلَ به مغموساً²¹⁶ في ماء الورد قوَى جرم البصر وحفظ الصحّة. بدله أنيسون ويُبَدَّل أيضاً بوزنه بزر كرفس أو نانخواه.

²¹⁴ يعني صدقة الشاذلي.

²¹⁵ مخ. المشمشة.

²¹⁶ مخ. مغموشاً.

Avellana índica (Rattā)

És el *Bunduq hindī*, i ja l'he esmentat en la lletra *ba*'.

Cendra de canya (Ramād al-qaṣab)

La millor és la canya persa. És calenta i seca. Escalfa i asseca en el tercer. Entra en els remeis de l'ull.

Ruibarbre (Rāwnad)

Es diu *rīnwad*. No es trobava en l'època de Galè i tampoc el menciona en els seus llibres. No el vaig trobar mencionat en el llibre de cap avantpassat abans de l'islam. No obstant això, vaig trobar Avicenna descrivint-lo i lloant els seus beneficis. Quant als seus beneficis per a l'ull, és fortament assecant. [Avicenna] diu que va agafar d'ell els millors, els va moldre i els va deixar en aigua de rosa un dia i una nit. Després els va assecar sobre foc suau fins que es varen inflar i assecar. [Si] es mol i es posa sobre les cicatrius tendres, les assecarà el més ràpid possible, sobretot el xinès.

Lletra *zayn*

Gingebre (Zanğabīl)

És l'arrel²¹⁷ de l'arbre d'una herba que creix en les muntanyes de la Xina i en d'altres muntanyes. El millor és el fresc. El seu humor és calent en el tercer i sec en el segon. Desfà les humitats i enforteix [de] la debilitat de la vista. Elimina l'obscuritat de la vista tant menjat com aplicat com a col·liri. El substitueix piretre. L'autor del *Minhağ* diu: "és semblant al pebre negre en la seua naturalesa".

²¹⁷ Es refereix al rizoma. Actualment, en àrab se'n diu: جذمور, *ğidmūr*.

رثة

وهي البندق الهندي وقد ذكرته في حرف الباء.

رماد القصب

جيده القصب الفارسيّ. وهو حارّ يابس يسخن ويجفف في الثالثة. يدخل في أدوية العين.

راوند

ويقال رينود. وهو لم يوجد في زمان جالينوس ولا ذكره في كتبه. ولم وجدتُ ذكره في كتب أحد من القدماء قبل الإسلام. ولكنني أجد الشيخ الرئيس وصفه وأطنب في منفعتة. ومن جملة منافعها للعين أنّه يجفف تجفيفاً قوياً. وذكر²¹⁸ آراء أخذ من جيده شيئاً وسحق وعمل في ماء الورد يوماً وليلة وجفف على نار ليّنة حتى يغلظ وجفف وسحق ودّر به على الجراحات الرطبة جففها في أسرع مدّة وخاصّة الصينيّ منه.

حرف الزين

زنجبيل

هو أصل شجرة عشب ينبت بجمبال الصين وجمبال أخرى. أجوده الحديث. مزاجه حارّ في الثالثة يابس في الثانية. يحلل الرطوبات ويقوي ضعف البصر. جالٍ لظلمة العين أكلاً وكحلاً. بدله عاقر قرحا. قال صاحب المنهاج: إنّ شبيهه بالفلفل الأسود في طبعه.

²¹⁸ في مخ. M. 834: وذلك.

Safrà (Za'farān)

És un bulb com la del narcís. **El millor** és el fresc de bon color, roig intens, bon aroma (48r) i tint ràpid. És calent i sec en el primer. És astringent, maduratiu, enfortidor i purificant. Aclareix la vista i s'utilitza com a col·liri contra la moradura sobrevinguda per les malalties. Si se'n dissol un poc en aigua de rosa i se n'unta el mussol, el desfarà i assecarà la llàgrima [aplicat] com a col·liri. Si es posa amb els remeis eficaços contra la rugositat de les parpelles, intensificarà l'efecte del remei en les capes de l'ull. **El substitueix**, segons Avicenna, el seu pes en cost i un quart de pes en escorça de càssia.

Vidre (Zuǧāǧ)

S'obté del guix i de l'herba salada, tots dos fosos. **El millor** és el blanc, clar, net de pedretes calcines. És calent en el primer, sec en el tercer. Enforteix l'ull i elimina la blancor produïda en la còrnia. S'ha d'utilitzar cremat i rentat. Afegit amb altres remeis, afina la vista. **El substitueix** mig pes en castori.

Arsènic cremat (Zarnīḥ muḥraq)

S'extreu del seu mineral. N'hi ha blanc, groc [orpiment] i roig [realgar]. **El millor** és el groc daurat i plaquejat. El millor del roig és el carregat de rojor, sense terra. És calent i sec en el tercer. El cremat fermentat és picant, rapa el pèl i elimina les marques de la sang coagulada a causa d'un cop. **El substitut** del roig és mig pes en calamina i mig pes en litargiri.

Verdet (Zinǧār)

N'hi ha de molts tipus: el mineral que neix del coure o l'obtingut del coure (48v) roig sobre el qual s'oxida el carbonat si s'enterra en el pòsit de vinagre. **El millor** és el mineral i després l'oxidat, i es diu *ǧard* [pàtina]. És calent en el quart i sec. Conté un dissolvent que redueix l'excés de carn, és eficaç contra la sarna i elimina la blancor si es mescla amb remeis benèfics per a l'ull. Té un efecte impressionant en l'eliminació de les varices a la còrnia i també de l'ungla. Tots els seus tipus eliminen la resta de les marques de les úlceres, suavitzen i assequen les llàgrimes. Per a la malaltia de la sarna, té un fort efecte si es mescla amb [altres] remeis. El mateix per a la rugositat de la parpella, quan el seu muscle és flonjo, si es mescla amb [altres] remeis, també. **El substitueix** el seu pes en calamina i mig pes en cinabri.

زعفران

هو بصل كبصل النرجس. **جَيِّده** الطريّ الحسن اللون الشديد الحمرة الزكيّ الرائحة (48و) السريع الصبغ. وهو حارّ يابس في الأولى. مقبض منضّج مقوّي محلّل. يجلو البصر ويكحلّ به للزرقة المكتسبة في الأمراض. وإذا حُلّ منه شيء في ماء الورد وطلي به الشعيرة حلّلتها ويجفّف الدمعة كحلّاً. وإذا جُعِل مع الأدوية النافعة من خشونة الأجفان قوي فعلها ويوصل قوّة الأدوية إلى²¹⁹ طبقات العين. **بدله** من قول الشيخ مثل وزنه قسط وربع وزنه قشر سليخة.

زجاج

هو متّخذ من الجصّ والقلي المسبوكين. **جَيِّد[ه]** الأبيض الصافي السالم من الحصى. وهو حارّ في الأولى يابس في الثالثة. مقوّي للعين جالٍ للبياض الحادث في الطبقة القرنية وينبغي استعماله محرقاً مغسولاً. وهو يحدّ البصر مضافاً مع غيره من الأدوية. **بدله** نصف وزنه جندادستر.

زرنخ محرق

وهو محتفر عليه من معدنه فمنه أبيض ومنه أصفر ومنه أحمر. **جَيِّده** الأصفر الذهبي الصفائحي. و**جَيِّده** الأحمر المشّع²²⁰ الحمرة الخالي من الترابية. وهو حارّ يابس في الثالثة والمحرق منه معقّن لذّاع يحلق الشعر ويذهب أثار الدم الميّت عن ضربة. **بدل** الأحمر نصف وزنه إقليمي ونصف وزنه مرداستج.

زنجار

هو أصناف منه معدنيّ يتولّد من معادن النحاس ومنه المتّخذ من النحاس (48ظ) الأحمر إذا دُفن في دردي الخلّ فيتكرّخ الزنجارية عليه. **أجوده** المعدنيّ وبعده المتكّرخ ويُسَمّى الجرد. وهو حارّ في الرابعة يابس. بها محلّل ينقص اللحم الزائد وينفع الجرب ويقلع البياض إذا أُخلط مع الأدوية النافعة للعين. وله في زوال السبل فعل عجيب وكذلك في الظفرة. وجميع أنواعه يجلو الآثار العارضة من القروح ويلطّف ويذرّ الدموع. وله في علّة الجرب تأثير قويّ إذا خالط أدوية. وكذلك يفعل في خشونة الأجفان الذي استرخ عصبها إذا خالط أدوية أيضاً. **بدله** وزنه إقليمي ونصف وزنه زنجفر.

²¹⁹ مكرّر.

²²⁰ مخ. مسيع.

Vidriol (Zāğ)

És un mineral. **El millor** és el melanterita, el verd egipci i s'ha dit que [el millor] és el xipriota que llueix com l'or. N'hi ha de molts tipus, el més suau és el vidriol blanc i el més equilibrat és el vidriol romà de ràpid esmicolament i de tacte similar al del coure. El vidriol blanc és el blanc, el vidriol romà és el groc, el vidriol roig és el roig i el vidriol verd és el verd. Segons Galè: "el vidriol romà quan envelleix s'esdevé vidriol". [També] s'ha dit que tots són el mateix mineral i [es compona] per capes d'unes coses sobre altres. És calent i sec en el segon. Si es crema s'esdevé astringent i menys picant que el vidriol romà. **El substitueix** el seu pes i mig en alum.

Cinabri (Zinğafur)

El fabricat a partir del mercuri i sofre magraner de roig intens és **el millor**. **El seu humor** és calent i sec en el segon grau. S'ha dit que és temperat i conté astringència i una força aspra i dissolvent. No li he trobat **substitut** i segons Avicenna, : (49r) "Alguns diuen que té la mateixa força que el blanquet, i altres van dir que té la mateixa força que l'oligist".

Massicot (Zabd al-qawārīr)

És la *mashqaqūniyā* i és el greix i l'escuma adherida al vidre en un forn petit a l'hora de reparar l'aparell. **La millor** és la de ràpid esmicolament i de vidre net. És calenta i seca. Conté una intensitat que elimina les marques de blancor en la còrnia si s'aplica com a col·liri amb constància. **El substitueix** vidre cremat.

Escuma de mar (Zabd al-baḥr)

És calenta i seca en el tercer. Aclareix la vista, asseca les humitats, elimina les marques i és eficaç contra la rugositat de les parpelles. **La substitueix** *qaysūr* que és el *fanak* i és la pedra tosca que és una varietat d'ella.

زاج

هو معدنيّ. جيّده الأخضر المصريّ وقيل القبرصيّ الذي فيه بريق كالذهب. وهو أنواع وألطف أنواعه القلقديس وأعدلها القلقطار السريع التفتّت النحاسيّ الحسن. والقلقديس هو الأبيض والقلقطار هو الأصفر والسوري هو الأحمر والقلقت هو الأخضر. وذكر جالينوس: إنّ القلقطار إذ عتق صار زاجاً. وقيل إنّ الجميع معدن واحد وهو طبقات شيء²²¹ على شيء. وهو حارّ يابس في الثانية. وإذا أُحرق صار فيه قبض ولذع أقلّ [من] القلقطار.²²² بدله وزنه ونصف شبّ.

زنجفر

مصنوع من الزئبق والكبريت الرمانيّ الشديد الحمرة وهو جيّده. مزاجه حارّ يابس في الدرجة الثانية وقيل إنّّه معتدل وفيه قبض وقوّة حريفة محلّلة. بدله لم أجد له بدل وقال الشيخ: (49) قد قال قوم إنّ قوّته قوّة الأسفيداج وقال آخرون قوّته قوّة الشانج.

زبد القوارير

هو المسحقونيا. وهو ما تعلّق على الزجاج من الزبد والرغوة في الكور الصغير عند إصلاح آله. جيّده ما كان سريع التفتّت وكان زجاجه صافياً. وهو حارّ يابس. فيه حدّة تجلو آثار القرنية من البياض إذا اكتحل به وداوم ذلك. بدله زجاج محرق.

زبد البحر

هو حارّ يابس في الثالثة. يجلو البصر ويجقّف الرطوبات ويقلع الآثار. وينفع من خشونة الأجفان. بدله القيسور وهو الفنك وهو حجر الخفاف وهو نوع منه.

²²¹ مخ. شيئاً.

²²² من مخ. 834. M.

Oli (Zayt)

El millor és l'oli d'*unfāq* i és el que s'extreu de les olives verdes. **El seu humor** és fred i sec en el primer i conté humitat. Segons al-Ṭabarī: “si es blanqueja quan es cuina a foc lent i l'aplica de manera constant com a col·liri, qui tinga blancor als ulls eliminarà la blancor”. Pel que fa l'oli vell, a qui l'aplica com a col·liri, li enfortirà la vista i afegirà llum a la seua llum. Conté eficàcia per al començament de la cataracta en forma de col·liri. Si es repassa amb constància amb el bastonet, netejarà el cos, això segons al-Tamīmī.

Lletra *sīn*

Càssia (Salīḥa)

És un arbre que creix en terres d'occident i s'utilitza la seua fusta. N'hi ha de moltes varietats. **La millor** és la roja, llisa, clara, de bon aroma que pica en la llengua i l'estreny. És calenta i seca en el tercer. És astringent, aturador i dissolvent de les brutícies grosses. És afinant (49v) i suavitzant. Afina la vista i enforteix els òrgans de l'ull. Segons Dioscòrides: “és eficaç si es mescla amb remeis oculars que afinen la vista”. Segons Avicenna: “és eficaç en els remeis oculars gràcies a les seues propietats astringents i dissolvents”. **La substitueix** la meitat del seu pes en canella.

Nard (Sunbul al-ṭayyib)

Es diu *al-‘aṣāfirī*. Creix en les terres de l'Índia. **El millor** és el de bon aroma. [També] hi ha una varietat que creix en les terres dels *rūm*²²³. **El millor** és l'índic, ja que té millor aroma que el *rūmī*. **El seu humor** és calent en el segon i s'ha dit que al principi del tercer. És suau, astringent i afina. Impedeix el flux dels humors. És eficaç contra la caiguda de les pestanyes. Fa créixer les pestanyes quan s'afegeix als col·liris. **El substitueix** la meitat del seu pes en nou moscada.

²²³ Es refereix als bizantins o cristians en general.

زيت

جَيِّده زيت الأنفاق وهو المعتصر من الزيتون الأخضر. مزاجه بارد يابس في الأولى وفيه رطوبة. وقال الطبري: إذا أُبيض بالطبخ بنار لينة واكتحل به مَن بعينه بياض وداوم استعماله أذهب بالبياض. والزيت العتيق من اكتحل به قوَى بصره وزاد نوراً إلى نوره وفيه نفع لبدء الماء كحلاً ومروراً عليه بالميل به مع نقاء البدن مواظباً لذلك وذلك من قول التميمي.

حرف السين

سليخة

هي شجرة تنبت ببلاد الغرب ويُستعمل خشبها. وهي أصناف أجودها الأحمر اللون الأملس الصافي الزكي الرائحة تلذع اللسان وتقبطه. وهي حارة يابسة في الثالثة. فيها قبض وتقطيع وتحليل للفضول الغليظة. حادة (49ظ) لطيفة تحدّ البصر مقوية لأعضاء العين. وقال ديسقوريدوس: إنها صالحة نافعة إذ أخلطت بأدوية العين المحدّة للبصر. وقال الشيخ الرئيس: إنّها تنفع في أدوية العين بما فيها من القبض والتحليل. بدلها نصف وزنها دار صينيّ.

سنبل الطيب

ويُسمّى العصافيري. ينبت ببلاد الهند أجوده الطيب الرائحة. ومنه جنس ينبت ببلاد الروم²²⁴ جيده الهنديّ كونه أطيب رائحة من الروميّ. مزاجه حارّ [في] الثانية وقيل في الثالثة. لطيف فيه قبض وحدّة. يمنع من انصباب الموادّ صالح لسقوط شعر الأجنان وينبت الأهداب إذا وقع في الأكحال. بدله جوز بوا مثل نصف وزنه.

²²⁴ في الكافي في الكحل: يُسمّى الناردين.

Malabar (Sāḍaḡ)

N'hi ha d'índic i de *rūmī*. Té fulles, branques i flors. Creix en les terres de l'Índia en les aigües d'una marjal sense fer arrel i s'ha dit que quan l'aigua d'aquesta marjal s'asseca a l'estiu, cremen la terra amb llenya perquè, si no ho fan, no tornaria a créixer a l'any següent. El malabar sobrepassa l'aigua. Quan es recull de l'aigua, es nuga amb un cordill i s'asseca. **El millor** és el d'aroma fort, no moix, no salat, ferm, les fulles del qual no són amples, amb un color tirant a blanc i ràpid d'esmicolament. **El seu humor** és calent i sec en (50r) el segon. Segons Avicenna: "si es mol d'ell un poc i s'afegeix a vi perfumat i s'unta sobre els tumors negres, els serà eficaç". **El substitueix** malabar *rūmī* o nard *rūmī*.

Ruda (Suḍāb)

N'hi ha la de l'horta i la silvestre. **La millor** és la fresca de l'horta i que creix al costat de les figueres. És calenta i seca en el tercer. És aturadora i dissolvent dels humors grossos. Si es mescla el seu extret amb mel, serà eficaç contra l'obscuritat de la vista en forma de col·liri. [També] serà eficaç contra els començaments de la cataracta com a cataplasma, amb farina de cereal, i calmarà el dolor de l'ull. Si es menja salada, afinarà la vista i afectarà al coit. S'ha de menjar amb equilibri perquè, si s'abusa d'ella, afectarà la vista. **La substitueix** poliol silvestre. El substitut de la [ruda] silvestre és el poliol de muntanya. Avicenna no li va mencionar substitut.

Sagapín (Sakbīnaḡ)

És la goma d'un arbre que no té cap altra eficàcia que la seua goma. S'ha dit que hi ha una varietat de gálban que canvia i es converteix en sagapín. **El millor** és el que [el color] del seu exterior és tirant al blanc i el seu interior al roig, d'aroma intens i ràpida dissolució. És calent en el tercer. És purificador, suavitzant, elimina les restes del pus en l'ull i és eficaç contra l'obscuritat de la vista. Entra en els remeis oculars pel començament de la cataracta, és dels millors remeis contra el taponament que afecta els nervis. Desfà la rigidesa del graníssol i el mussol que es produeixen en la parpella, aplicat com a unguent i dissolt en vinagre. També se'n pot agafar un poc i moldre'l amb vinagre per a aplicar-lo a l'abscess lacrimonal quan peta, el curarà. **El substitueix** el seu pes en fèrula i en opopònac. Avicenna no li va mencionar substitut.

ساذج

منه هنديّ ومنه روميّ. وهو أوراق وقضبان وله زهر ينبت ببلاد الهند في مياه مستنقع في أرض من غير أصل. وقيل إنّ الماء الذي في هذه النقايع إذا جفّ في الصيف أحرقوا الأرض بالحطب. وإن لم يُفعل ذلك لم ينبت في العام [لقا]بل. وهو يعلو به. فإذا شيل عن الماء شدّ بخيط وجُفّف. **جيدّه** القويّ الرائحة الغير متكرّج²²⁵ ولا مالح ولا مسترخي ولا ورقه عريض²²⁶ الضارب في لونه إلى البياض السريع التفتّت. **ومزاجه** حارّ يابس في (50) الثانية. وقال الشيخ إذا سُحق منه شيء وأضيف بشراب عطر وطلي على الأورام السوداوية كان صالحاً لها. **بدله** ساذج روميّ أو سنبل روميّ.

سذاب

منه بستانيّ ومنه برّيّ. **أجوده** البستانيّ الطريّ وما كان منبته عند شجر التين. وهو حارّ يابس في الثالثة. مقطّع محلّل للأخلاق الغليظة. إذا أُخلطت عصارته بالعسل نفع من ظلمة البصر كحلاً. وينفع من ابتداء الماء النازل في العين. وإن²²⁷ ضُمد به مع السويق سكّن ألم العين. وإذا أُكل مملوحاً أهدّ البصر وأضرّ بالجماع. ويكون أكله باعتدال لأنّ الإكثار منه يضرّ البصر. **بدله** فوتنج برّيّ. وبدل البرّيّ منه فوتنج جبليّ. والشيخ لم يذكر له بدل.

سكبينج

هو صمغ شجرة لا منفعة فيها بل في صمغتها. وقد قيل إنّ من القنّة نوع يستحيل فيصير سكبينج. **جيدّه** الذي يضرّب خارجه إلى البياض وداخله إلى الحمرة الحادّة الرائحة وينحلّ سريعاً. وهو حارّ في الثالثة. منقيّ جلاء ملظّف للآثار الذي في العين من بقايا القروح وينفع من ظلمة البصر ويدخل في أدوية العين [ل]بدء الماء. وهو من أفضل الأدوية للسدّة الذي تعرض في العصب ويحلّل صلابة البردة والشعيرة العارضان في الجفن طلاءً محلولاً بالخلّ. وقد يُؤخذ منه شيء يُسحق بالخلّ ويُستعمل في الغرب المنفجر يدمله. **بدله** وزنه أشق ووزنه جاوشير. والشيخ لم يذكر له بدل.

²²⁵ مخ. المتكرّج.

²²⁶ مخ. مالحاً، مسترخياً، عريضاً.

²²⁷ من مخ. M. 834. سقط من مخ.

Pell de vibra (Salḥ al-afā‘ī)

La millor és la pell del mascle. És calenta, seca i intensament assecant. És eficaç contra l’alopècia com a unguent. Si es mescla amb remeis per a això, enfortirà el seu efecte. Si es mol (50v) amb mel i s’aplica com a col·liri, afinarà la vista i enfortirà molt la seua llum. Segons al-Ṭabarī: “si es crema la pell de la vibra en un test i s’hi afegeix a oli, s’estén al sol durant quaranta dies en estiu i s’aplica com a col·liri, afinarà la vista i farà créixer el pel de les parpelles”. **El seu substitut** no el vaig trobar excepte en una versió on s’ha dit que és semblant al seu pes en pinyol de dàtil cremat i mig pes en nard, tots junts.

Cauri (Siwār al-hind)

S’anomena ḥurzat²²⁸ Ayyūb i es coneix popularment com a ḥurzat al-rī‘. [La raó per la qual] s’anomena siwār al-hind és que els indis en fan d’ella un braçalet que es posen al canell o al coll. **El millor** és el fi blanc d’àmplia cavitat. És fred i sec. És eficaç contra l’abundància de les humitats. Segons al-Ṭabarī i com ratifica ‘Alī ibn Ridwān: “elimina la blancor de l’ull sobretot a soles o amb remeis purificadors”. **El substitueix** el seu pes en caragol marí cremat i tutia rentada, en dos meitats iguals.

Sucre blanc (Sukkar abyāḍ)

El millor és el més sòlid i més net, i és el candi egipci. És calent i humit a finals del primer, i a mesura que es fa vell tendeix a ser sec. És purificant i bo. És eficaç contra la blancor fina. Si es posa amb els col·liris forts, debilitarà el seu ressorgiment en l’ull, aturarà el seu efecte i enfortirà la vista a soles com a col·liri. **El substitueix** sucre candi egipci.

Sucre de *calotropis procera* (Sukkar al-‘uṣr)

S’ha dit que és una rosada que cau sobre la *calotropis procera* en Khorassan o sobre les espines com trossos de sal; conté dolçor amb un poc d’amargor. N’hi ha de blanc i n’hi ha de ḥiḡāzī negre. **El millor** és el blanc. (51r) **El seu humor** és temperat de calor i s’aproxima a l’humor del sucre, però és més suau que aquest. Elimina la blancor i **se substitueix** pel seu pes i mig en sucre candi.

²²⁸ Literalment: *turbant*.

سلخ الأفاعي

أجوده سلخ الذكر. وهو حارّ يابس شديد التجفّف [ب]ف. ينفع من داء الثعلب طلاءً. إذا²²⁹ أُخلط مع أدوية تصلح لذلك قوي فعلها. وإذا أُسحق (50ظ) مع العسل واكتُحل به أحدّ البصر وقوى نوره جدّاً. وقال الطبري: إذا أُحرق سلخ الحية في خزفة وأضيف في الزيت وعُلّق في الشمس أربعين يوماً في الصيف واكتُحل به أحدّ البصر وأنبت شعر الأهداب. **بدله** لم أقف على بدله سوى في نسخة واحدة²³⁰ قال فيها إنّه يقارب نوى التمر المحرق وزنه ومن السنبل نصف وزنه سواء.

سوار الهند

وسُمّي خرزة أيوب. ويُعرف بين العامة بخرزة الريح. وإتّما سُمي بسوار الهند لأنّ الهنود يعملون منه أسورة يلبسونه في زنودهم وجيودهم. **جتيده** ما كان دقيق أبيض واسع التجويف. وهو بارد يابس. ينفع من غلبة الرطوبات. وقال الطبري ووافقه علي ابن رضوان: إنّه يجلو بياض العين خصوصاً بمفرده أو مع الأدوية الجلّالية. **بدله**²³¹ مثل وزنه شنج محرق وتوتيا مغسول نصفين بالسوية.

سكر أبيض

أجوده أصلبه وأنقاه وهو المكرّر المصريّ. حارّ رطب في آخر الأولى وكلّما عتق مال إلى اليبس. وهو جلاء جيّد ينفع البياض الرقيق. إذا عُمّل مع الأكحال الحادة يضعف انكهاها في العين ويحبس فعلها ويقوى النظر كحلاً بمفرده. **بدله** سكر نبات مصريّ.

سكر العشر

قيل إنّه طلّ يقع على العشر²³² بخراسان أو على الشوك كقطع الملح. فيه حلا [و]ة مع يسير عفوصة. منه أبيض ومنه حجازيّ السواد. **وأجوده** الأبيض. (51و) **مزاجه** معتدل الحرارة يقارب مزاج السكر وهو ألطف منه. يجلو البياض **ويُبدّل** بوزنه ونصف سكر طبرزد.

²²⁹ مكرّر.

²³⁰ ربّما يعني الكافي في الكحل.

²³¹ مكرّر.

²³² من مفردات ابن البيطار. الشجر.

Sumac (Sumāq)

N'hi ha de *šāmī* i n'hi ha del Khorassan. El *šāmī* és groc en forma de lletia i serveix pel mateix que la goma de babul i la rosa. És fred en el segon i sec en el tercer. Si se'n fa una infusió en aigua de rosa, serà eficaç per al començament de l'oftàlmia en forma de gotes. L'aplicació de la seua infusió com a col·liri serà eficaç contra la inflamació aguda de les parpelles, la picor en la parpella, la corrosió i la sarna. La seua infusió en aigua de rosa és eficaç contra els començaments del xarampió i la verola. L'extret de les seues fulles untat contindrà els humors de l'ull. Està comprovat pel propòsit.

Codony (Safarǧal)

El millor és el fresc dolç. És fred a principis del primer grau i sec a principis del segon. Si el [codony] dolç es posa torrat com a cataplasma sobre l'oftàlmia, calmarà el dolor en els seus principis i contindrà l'humor. Si s'extreu la seua aigua, s'afegeix amb rent de farina d'ordi fermentada, es pasta fins que s'esdevé com un unguent i s'aplica com a cataplasma a l'ull per als començaments de l'oftàlmia, calmarà el dolor.

Escamònia (Saqmūnyā)

La millor és la rossa. S'ha dit que si es mol i se l'aplica qui tinga un gla com a col·liri, debilitarà la seua força [i aturarà] el seu avenç.

Sandàraca (Sandarūs)

Del llibre d'al-Ḥāwī: "és eficaç contra la debilitat de la vista si s'aplica com a col·liri. Si es mol i es posa sobre fetge de cabra, es torra a foc lent i s'aplica l'aigua que cau com a col·liri, serà eficaç contra la cobertura produïda a l'ull. Té un efecte meravellós per a eliminar les marques de la còrnia, aplicada com a gotes (51v) calentes, per a totes dues malalties. Déu és el més savi.

سماق

منه شاميّ ومنه خراسانيّ. والشاميّ أصفر وهو عدس الشكل وهو يصلح لما يصلح له القاقيا والورد. وهو بارد في الثانية يابس في الثالثة. إذا نُقع في ماء الورد نفع من ابتداء الرمد قطوراً. والاكتحال بماء نقيعه ينفع من السلاق وحكة الأجفان والاكال والجرب. وينفع نقيعه في ماء الورد من مبادئ الحصبة والجذريّ. وعصارة ورقه تردع الموادّ عن العين لطوخاً. وهو ممتحن لذلك.

سفرجل

أجوده الطريّ الحلو. وهو بارد في أوّل الدرجة الأولى يابس في أوّل الثانية. إذا صُمّد به الرمد مشويّاً سكّن الوجع في ابتداءه وردع المادّة. وليكن ذلك بنوع الحلو منه. وإذا اعتُصر ماءه وأُضيف مع الخمير المختمر من دقيق الشعير وُضرب حتّى يصير مثل المرهم وُصمّت به العين في ابتداء الرمد سكّن الوجع.

سقمونيا

أجودها الشقراء. قيل إذا سُحقت واكتحل بها صاحب الظفرة أضعف قوّتها عن زيادتها.

سندروس

من كتاب الحاوي: ينفع من ضعف البصر إذا اكتحل به. وإذا أُسحق ودُرّ على كبد ماعز وشوي على نار ليّنة واكتحل بالماء الذي يجري من الكبد نفع من الغشاء العارض للعين. وله في جلاء آثار القرنية فعلاً عجيباً قطوراً (51ظ) فاتراً في العلتين. والله أعلم.

Lletra šīn

Greix de vibra (Šaḥm al-afāʿī)

És calent. Impedeix el creixement del pèl excessiu en les parpelles si se n'unta després d'arrancar-lo. En forma de col·liri, [impedeix] el començament de la cataracta. **El substitueix** cervell de ratpenat.

Anemone (Šaqāʿiq al-nuʿmān)

És una planta coneguda. **La millor** és la gran de roig intens. És calenta en el segon. Conté una força dissolvent i purificant. El seu extret neteja la blancor, ennegreix la pupil·la, impedeix el començament de la cataracta, enforteix el seu sentit [de la vista] i afina la vista en forma de col·liri. Si s'utilitza la seua fulla com a cataplasma en l'ull, calmarà el tumor. **El substitut** del seu extret per a ennegrir la pupil·la i pintar la moradura i les marques és escorça de nou verda i aigua de ruda fresca.

Llet de ratpenat (Šīrzaq)

Es diu *šīrzaḥ*, és l'orina del ratpenat o la seua llet. La diferència entre la seua orina i la seua llet és que quan la llet és encara fresca, s'assembla al semen humà. A ibn Baḥtīšūʿ li va passar una anècdota amb el seu patró en la qual aquest últim va entrar de bon matí a [l'habitació] d'una de les seues concubines, la va trobar dormint i sobre el llit una cosa semblant al semen humà. Va sortir de l'habitació amb la intenció de matar-la i pensant que d'això [semen] es tractava, fins que va entrar Baḥtīšūʿ i el patró li pregunta: “quina cosa és la més semblant al semen humà?”. Aquest respon: “la cosa més semblant és el *šīrzaq*”. A l'instant, el patró va ordenar destapar el sostre i va trobar el ratpenat en el niu, enfront d'ell, el que hi havia al llit. Aleshores, es va quedar satisfet i li va regalar [a Baḥtīšūʿ] molts béns. **El millor** (52r) és el blanc, i el negre té la mateixa funció però més reduïda que la del blanc. És calent en calent. Conté purificació de les marques produïdes en la còrnia. Ja l'he esmentat en la lletra *ḥāʿ* en parlar del ratpenat. **El substitueix** excrement d'oreneta, vull dir, *sununū*.

حرف الشين

شحم الأفاعي

حارّ يمنع نبات الشعر الزائد في الأجنان إذا لُطِّخ به بعد نتفّه. ومن بدء الماء كحلاً به. **بدله** دماغ الخفّاش.

شقاقق النعمان

هو نبات معروف. **جتيده** الكبار الشديد الحمرة. وهو حارّ في الثانية. وفيه قوّة محلّلة جالية. عصارته تنقيّ البياض وتسوّد الحدقة وتمنع من ابتداء الماء النازل في العين وتقويّ حاستها وتحدّ نظرها كحلاً. وإن صُمّد بورقه العين سكّن الورم. **بدل** عصارته في تسويد الحدقة وصبغ الزرقة والآثار قشور الجوز الأخضر وماء السذاب الطريّ.

شيرزق

ويقال شيرزخ وهو بول الخفّاش أو لبنه. والفرق بين بوله ولبنه فإنّ لبنه رائحته طيبة وبوله ليس كذلك. ويقال عنه الطير الولود، وقيل إنّ لبنه إذا كان طريّاً أشبه بمني الإنسان. ولقد جرى لابن بختيشوع مع مخدومه واقعة في ذلك. وذلك أنّ مخدومه دخل وقت السحر على بعض حضايها فوجدها نائمة وعلى وجه الفراش شيء شبيه بمني الإنسان. فخرج من عندها وهمّ بقتلها وهو مفتكر في ذلك. وإذا قد دخل عليه بختيشوع فسأله منه: أيّ شيء يشبه مني الإنسان. فأجابته أنّ أشبه الأشياء به الشيرزق. فأمر في الوقت بكشف طابق السقف فوجد الخفّاش موكراً قبالة ما كان قد وُجد على الفراش. فاستحسن منه ذلك وأمر له بأنعام متوافر. **جتيده** (52و) ما كان أبيض والأسود يفعل ولكن أقلّ من فعل الأبيض. وهو حارّ حادّ. فيه جلاء الآثار العارضة في القرنية وقد [تقدّم الكلام عليه في حرف الخاء عند ذكر الخفّاش. **بدله** زبل الخطاطيف أعني السنونو.

Caragol marí cremat (Šanağ muħraq)

Són els *ħalazīn baħriyya*. **El millor** és el gran cremat tirant a bru. És fred i quan es crema obté una secor equilibrada i s'esdevé assecant. Ompli els forats i asseca la llàgrima. **El substitueix** tutia rentada.

Alum (Šabb)

N'hi ha de molts tipus. **El millor** per a l'ull és el iemenita de blanc net. És fred, sec i molt astringent. Quan es posa en els remeis de l'abscés lacrimal, l'asseca amb força. Tots els seus tipus purifiquen i lleven la cobertura de la vista en forma de col·liri. **El substitueix** sal de mina.

Oligist (Šādnanğ)

N'hi ha de dos tipus minerals. **El millor** de tots dos és el que té la forma de llentia, de roig intens tant a l'exterior com a l'interior. **El seu humor** és fred en el segon. És astringent, assecant, impedeix la rugositat de les parpelles. El rentat és calent en el primer i sec en el tercer. Impedeix l'excés de carn en les úlceres, és eficaç contra el prolapse en l'ull, atura la sang que hi sorgeix i protegeix la salut de l'ull. Si es mescla amb llet de dona i es goteja en l'ull, serà eficaç contra l'oftàlmia i la cremada en l'ull pel foc. Si s'aplica d'ell un poc amb aigua de rosa, afinarà la vista en forma de col·liri i eliminarà la blancor lleugera; i si s'afegeix amb els col·liris afinadors el seu efecte serà més fort. **El substitueix** el seu pes en tutia i mig en escòria de coure.

Vi (Šarāb)

Vull dir, el que s'ha fermentat del raïm. **El millor** és el groc *rayħānī*. És calent i sec, i el vell en el tercer grau. Enforteix (52v) l'ull, dissol els humors i afina la vista. Amb farina d'ordi, és eficaç contra l'engrandiment produït en la pupil·la en forma de cataplasma. **El substitueix** aigua de fenoll verd tamisada en bullir-la.

Cera (Šamʿ)

És coneguda. **La millor** és la groga clara i neta. És temprada i madurativa. Entra en els unguents i és eficaç contra el mussol i el granís com a cataplasma, i suavitza les durícies.

شنج محرق

هو الحلازين البحرية. أجوده الكبار المحرق المائل إلى السمرة. وهو بارد ويكتسب عند حرقه يبساً وتجفيفاً باعتدال. يملأ الحفر وينشّف الدمعة. بدله توتيا مغسول.

شب

هو أصناف كثيرة. وأجوده للعين اليمنيّ النقيّ البياض. وهو بارد يابس مقبض جداً. إذا وُضع في أدوية الغرب جفّفه بقوة. وجميع أصنافه تجلو وتذهب بغشاوة العين كحلاً. بدله ملح محتفر.

شادننج

هو نوعان معدنيّان.²³³ أجودهما العدسيّ الشكل الشديد الحمرة ظاهراً وباطناً. مزاجه بارد في الثانية. مقبض مجفّف يمنع من خشونة الأجفان. والغير مغسول حارّ في الأولى يابس في الثالثة. يمنع زيادة اللحم في القروح وينفع من نتوء العين ويقطع الدم المنبعث منها ويحفظ صحّة العين. وإذا أُخلط بلبن امرأة وفُطر منه في العين نفع الرمد والحرق من النار العارض في العين. وإذا أُضيف منه شيء²³⁴ بماء الورد أجاد حدّة البصر كحلاً ويجلو البياض الخفيف. إذا أُضيف مع الأكحال الحادة فإنّ فعله يكون أقوى. بدله وزنه توتيا ونصف وزنه توبال النحاس.

شراب

أعني ما نبذ من العنب. أجوده الأصفر الريحاني. وهو حارّ يابس وعتيقه في الدرجة الثالثة. يقوّي (52) العين ويحلّل الأخلاط ويحدّ البصر. وهو مع دقيق الشعير ينفع من الاتساع العارض للحدقة ضماداً. بدله ماء الرازيانج الأخضر المكشوط عند غليه.

شمع

هو معروف. أجوده الأصفر الصافي النقيّ. وهو معتدل منضّج. يدخل في المراهم وينفع من الشعيرة والبرودة²³⁵ ضماداً ويلين الصلابات.

²³³ مخ. معدنيّاً.

²³⁴ مخ. شيئاً.

²³⁵ في مخ. M 834: البردة.

Lletra *ṣād*

Sèver (*Ṣibr*)

És un extret entre la rojor i la grogor d'una planta pareguda al lliri, a diferència de que la seua planta és més alta i més calenta. N'hi ha de *šamḥānī*. **El millor** és el sucotrí brillant i ràpid d'esmicolar. Si es frega un poc, el seu color tendeix a la rossor. És calent en el primer, sec en el tercer. Frena el flux de les matèries, enganxa les úlceres difícils de curar. Segons Avicenna: “el sèver és eficaç contra les úlceres de l'ull, els seus forats, la seua finor i el seu dolor, ja que asseca la seua humitat”. Si se n'unta el front amb oli de rosa, serà eficaç contra la cefalea, begut, també. Si es mescla amb els remeis de l'ull enfortirà el seu efecte. Es prohibeix beure'l en hivern perquè podria liquar la sang. Segons l'autor del *Minhāj*: “és eficaç contra la sarna en l'ull, el dolor del llagrimall i afina la vista menjat i begut. El rentat és més flux l'efecte”. Segons Avicenna: “**el substitueix** el seu pes en goji”.

Orenga (*Ṣa'tar*)

N'hi ha de l'horta i la silvestre. **La millor** és la de l'horta, d'aroma fort. És seca en el tercer. S'utilitza en les receptes dels rapès. Menjada, és eficaç contra el cobriment de la vista produït per la humitat i els començaments de la flegma. Si s'utilitza com a electuari amb mel, serà eficaç contra les ombres provocades (53r) pels vapors de l'estómac i assecarà la cataracta al seu començament. Segons [el llibre] *al-Mufradāt* d'al-Šarīf: “si s'hi afegeixen fulles de les flors de les seues rames al sucre i es pren [la mescla] amb constància cada nit a l'hora de dormir, un *miṭqāl*, serà eficaç contra el començament de la cataracta, enfortirà la vista i alegrarà la ment. Si s'utilitza a soles, a l'hora de dormir, dos *miṭqāls*, cada nit i amb aigua freda, eliminarà els vapors pujants al cervell”.

Goma aràbiga (*Ṣamg 'arabī*)

És la goma de l'acàcia i és el *sanaṭ*. **La millor** és la clara blanca. **El seu humor** és fred i sec i s'ha dit que és temperat. Segons Avicenna: “totes les varietats de gomes són calentes”. En relació amb el seu arbre i el seu fruit, són freds. Cobre i ompli. Si es dissol en aigua de rosa i es goteja en l'ull, serà eficaç contra l'oftàlmia i la rugositat de les parpelles. **La substitueix** tragacant.

حرف الصاد

صبر

هو عصارة ما بين حمرة وصفرة من نبات يشبه نبات السوسن إلا أنّ نباته أطول وأسخن ومنه شمخاني. **جيده** السقطريّ البصّاص السريع التفتّت. وإذا فُرك منه شيء مال لونه إلى الشقرة. وهو²³⁶ حارّ في الأولى يابس في الثالثة. يدفع الموادّ المنصبّة ويجلو ويلصق القروح التي يعسر اندمالها. وقال الشيخ الرئيس: الصبر ينفع قروح العين وحفورها وحدتها وأوجاعها فإنّه يجفّف رطوباتها. وإن طُلي به الجبهة مع دهن الورد نفع من الصداع وينفعه أيضاً شرباً. وإذا²³⁷ أُخلط مع الأدوية الموقّفة للعين قوي فعلها. ويُحذر شربه في الشتاء فإنّه ربّما أسهل [ل]دم. وذكر صاحب المنهاج: [إ]نه ينفع من جرب العين ووجع المآق ويحدّ البصر أكلاً وشرباً. ومغسوله أضعف في فعله. قال الشيخ: **بدله** وزنه حوض.

صعتر

منه بستائيّ ومنه برّيّ. **وأجوده** البستانيّ الحادّ الرائحة. وهو يابس في الثالثة. يقع في نُسخ العطوسات وينفع أكلاً من الغشاوة الحادثة عن الرطوبة والرياح البلغميّة. وإذا استُعمل لعوقاً بالعسل نفع من الخيالات المتولّدة (53و) عن أبخرة المعدة ويجفف ابتداء الماء النازل في العين. ومن مفردات الشريف: إذا أضيف ورق زهر أغصانه بسكّر وأخذ منه كلّ ليلة عند النوم مثقالاً ودام عليه نفع من ابتداء الماء وقوى البصر وحسّن الدهن. وإن استُعمل منه عند النوم مثقالين بمفرده كلّ ليلة بماء بارد²³⁸ ذهب الأبخرة المتصاعدة إلى الدماغ.

صمغ عربيّ

وهو صمغ شجرة القرظ وهو السنط. **أجوده** الصافي الأبيض. **مزاجه** بارد يابس وقيل معتدل. وقال الشيخ الرئيس: أنواع الصمغ كلّها حارّة وبالقياس إلى شجره وثمره بارد. وهو مسدّد مغريّ. إذا حُلّ في ماء الورد وقُطر في العين نفع من الرمذ وخشونة الأجفان. **بدله** كثيراً.

²³⁶ مكرّر.

²³⁷ مكرّر.

²³⁸ مخ. بارداً.

Resina de cornicabra (Şamğ baṭm)

És coneix com *şamğ al-ḥabba al-ḥaḍrā'* i és una resina. **La millor** és la neta de fusta. És calenta, dissolvent, purificant i suau. Si es mescla amb lli, es molen tots junts fins que s'esdevenen unguent i s'insereix en les fístules del llagrimall, li serà eficaç. Segons el llibre d'al-Ḥāwī: "pren efecte si l'abscés lacrimal no és vell". **La substitueix** el seu pes en gàlban i l'efecte del màstic és paregut.

Pedra de ciment (Şamğ al-balāt)

S'utilitza per a enganxar més pèl en l'ull amb el pèl natural i s'enganxen.

Petxina (Şadaf)

La millor és la més blanca i més gran. És freda i seca. Si es crema i s'unta amb ella el lloc del pèl excessiu després d'haver-lo arrancat, impedirà el seu creixement. Conté enfortiment per a l'ull i l'asseca en forma de col·liri. **La substitueixen** granotes verdes cremades.

Lletra *dād*

Hiena (Ḍab'a 'arġa)²³⁹

Si s'aplica la seua vesícula en forma de col·liri, serà eficaç contra el dispersament de les pestanyes. És eficaç contra la rugositat de les parpelles i la ceguetat nocturna en forma de col·liri. La seua sang [és eficaç] contra el cobriment (53v) produït a la vista, [aplicada] també en forma de col·liri. **Se substitueix** la vesícula de hiena per la vesícula de perdiu.

²³⁹ Literalment: *hiena coixa*. Segons ibn al-Bayṭār: "és un animal similar al llop, però, quan corre, sembla coix, i per això se li va donar el nom de *Ḍab'a 'arġa*". Cf. IBN AL-BAYṬĀR. (1877). *Traité des Simples*. (Ed.). L. Leclerc. Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale et autres Bibliothèques, Tom.XXIII, XXV, XXVI. París: Imprimerie Nationale. ref. 1427.

صمغ بطم

وهو معروف بصمغ الحبة الخضراء وهو علك. أجوده النقيّ من الخشب. وهو حارّ محلّل جلاء لطيف. إذا أُخلط مع بزر الكتّان وسُحقا جميعاً حتّى يصير مثل المرهم وحشي به النواصير التي في المآق نفعه. ومن الحاوي: أنه يفعل ذلك إذا لم يكن الغرب عتيقاً. ويُبدّل بوزنه بارزد. والمصطكي شبيهه بأفعاله.

صمغ البلاط

يُنتفع به في لзақ الشعر الزائد في العين مع الشعر الطبيعيّ يلزق معه.

صدف

أجوده أبيضه وأكبره. وهو بارد يابس. إذا أُحرق وطلي به موضع الشعر الزائد بعد نتفه منع من نباته. وفيه تقوية للعين وتنشيفها كحلاً. بدله صفادع خضر محرقة.

حرف الضاد

ضبعة عرجة

إذا اكتحل بمزّرتها نفع من انتشار شعر الهداب. وتنفع من خشونة الجفن ومن مرض العشا كحلاً. ودمها من الغشاوة (53ظ) العارضة في العين كحلاً أيضاً. ويُبدّل مرارة الضبعة بمزّارة القبيج.

Llangardaix (Ḍabb)

És un animal. Segons [el llibre] de les *Hawāṣ* d'Avenzoar: “si s’asseca la seua llengua, es mol i se n’unta a les màcules i les pigues, els serà eficaç i els eliminarà, i si es mescla amb el col·liri indicat per a la blancor, l’eliminarà de l’ull”. Si es posa la seua llengua assecada i molta sobre la blancor a la posta del sol, l’eliminarà. El seu excrement té el mateix efecte per a purificar l’ull de la blancor en forma de col·liri a soles o amb col·liris indicats per a ella. Elimina les màcules i les pigues com a unguent. I això s’ha verificat sovint.

Granota verda (Ḍifda‘ aḥḍar)

Si es goteja la seua sang sobre el lloc del pèl excessiu en la parpella, després d’arrancar-lo, i es posa en els seus puros, no el deixarà créixer.

Lletra ṭā’

Terra *rūmī* (Ṭīn rūmī)

És una terra que es porta de les terres dels *rūm*. **La millor** és la de ràpid esmicolament tirant a la grogor. És freda tirant a seca. Enforteix l’ull i és eficaç contra els seus tumors, si s’unta dissolta en aigua de xicoira. Atura la sang sorgida en l’ull de sobte o per un cop. **La substitueix** bol armeni.

Terra samia (Ṭīn šāmos)

Segons Galè: “nosaltres utilitzem d’aquesta el que es diu *kawkab šāmos* per a tranquil·litzar més que la *rūmī*, per la seua força estranya i viscosa”. És més lleugera que la terra sigil·lada i conté suavitat. No necessita rentar-se. És pareguda a la sigil·lada per a retenir la sang. **La substitueix** terra *kawkab*.

ضَبّ

هو حيوان. ومن خواصّ ابن زهر: إنّ لسانه إذا جُفّف وسُحِق وطُلي به الكلف والنمش نفعه وجلاه وقلعه. وإذا أُخلط مع الكحل الموافق للبياض جلاه عن العين. وإن دُرّ بلسانه مجفّفاً مسحوقاً على البياض عند مغيب الشمس جلاه وقلعه. وبعره يفعل ذلك في جلاء العين من البياض به كحلاً بمفرده ومع الأكحال الموافقة له. ويذهب بالكلف والنمش طلاءً. وقد امتُحن ذلك مراراً.

ضفدع أخضر

إذا قُطر دمها على موضع الشعر الزائد في الجفن بعد نتفه ووُضع في أصوله لم يدعه ينبت.

حرف الطاء

طين روميّ

هو طين يُجلب من بلاد الروم. أجوده السريع التفتّت المائل إلى الصفرة. وهو بارد إلى اليبس. مقوّي للعين نافع لأورامها إذا طُلي به محلولاً بماء الهندبا. ويقطع الدم المنبعث من العين بغتةً أو عند صدمة. بدله طين أرميّي.

طين شامس

قال جالينوس: نحن نستعمل من هذا ما يُسمّى كوكب شامس ليسكن أكثر من الروميّ²⁴⁰ بما فيه من القوّة الغريبة واللزوجة. وهو أخفّ من الطين المختوم وفيه نعومة لا يحتاج إلى غسل. وهو كالمختوم في حبس الدم. بدله طين الكوكب.

²⁴⁰ من مخ. M 834.

Bol armeni (*Ṭīn armīnī*)

És el que es porta d'Armènia. El seu color és roig tirant la grogor. Quan es mulla té un bon aroma. **El seu humor** és fred en el primer, sec en el segon. És molt (54r) assecant, elimina dels cossos els indicis de les malalties, en forma de beguda, per la propietat bona que conté. **El substitueix** terra lemnia, una vegada i mitja, per assecar només.

Terra cretica (*Ṭīn aqrīṭaš*)

És eficaç contra les úlceres de l'ull, les matèries atretes cap a ell i les pústules que l'afecten, dissolta en aigua de rosa i aplicada com a gotes o ungüent.

Terra cimolia (*Ṭīn qīmūlyā*)

És la que s'anomena marbre d'argila. Entra en els remeis purificatoris. És eficaç.

Guix (*Ṭabāšīr*)

Es troba en els minerals de les mates de les canyes *qanā*. S'ha dit que quan s'allarga, el sol crema les seues puntes, i [el guix] és la cendra d'això. Si es mol i s'utilitza com a cataplasma a l'ull, dissolt amb aigua de rosa, serà eficaç contra l'empitjorament del seu humor calent i contra el flux de les matèries en ell.

Magraneta de corb (*Ṭarātīt*)

És astringent, entra en els remeis que curen els prolapses de l'ull. Té molts beneficis per al cos a part de l'ull.

طين أرمنيّ

وهو المجلوب من أرمنية. لونه أحمر إلى صفرة. إذا بُلّ كان له رائحة طيّبة. مزاجه بارد في الأولى يابس في الثانية. يجفّف غاية (54و) التجفيف ويدفع عن الأبدان أعراض الأوبئة شرباً بخاصّة جيّدة فيه. بدله طين لبنيّ مرّة ونصف في التجفيف لا غير.

طين أقریطش

ينفع من قروح العين والموادّ المتجلّبة إليها والبثور العارضة لها محلولاً بماء الورد قطوراً ولطوخاً.

طين قيموليا

هو المسّمى رخام الطين. يدخل في النسخ الجلائية نافعاً.

طباشير

يوجد في معادن أجمات عيدان قصب القنا. قيل عنه إنّه إذا طال أحرقّت الشمس أعاليه فهو ما رمد من ذلك. إذا سُحق وضمّد به العين محلولاً بماء الورد نفع من سوء مزاجها الحارّ ومن انصباب الموادّ فيها.

طراثيث

قابض يدخل في نسخ علاج النتوءات في العين وله عدّة منافع في الأبدان خلاف العين.

Lletra *zā'*

Unglot de cabra (*Zilf al-ma'iza*)

És fred i sec en el tercer grau. És eficaç contra l'alopecia que afecta a les pestanyes, si es crema i s'afegeix a la seua cendra vinagre. També, es pot fer amb excrement de ratolí i mel pel mateix [propòsit].

Lletra *'ayn*

Agalla (*'afṣ*)

La millor és la *fiğ*, sòlida, pesada i verda. És freda i seca en el segon i s'ha dit que és freda en el primer i seca en el tercer. Impedeix el flux en l'ull i tensa les parpelles relaxades i dèbils. Resisteix a tots els tumors fluids. La cremada és més assecant. **La substitueix** fruit de cambronera.

Cambronera (*'awsağ*)

És un arbre espinós de fulles com la murta, atapeïdes, amb moltes espines. Quan es crema la seua fusta té bon aroma, semblant (54v) al del cost. **La millor** és la silvestre verda. És freda en el segon i astringent. Impedirà que el flux s'aboque en l'ull, si s'unta al front. Si es remulla la tutia *kirmānī* repetidament amb la seua aigua, després de triturar-la, serà eficaç contra els prolapses produïts a la còrnia i l'úvea. **La substitueixen** alguns astringents freds com les fulles de murta, olivera, morella vera i passacamins.

Morca vella (*'ikr al-zayt al-'atīq*)

La millor és la que s'ha fet vella de molts anys. És calenta en el segon. Desfà la cataracta. De la mateixa manera ho fa la morca de lliri blau i és **el seu substitut**.

حرف الظاء

ظلف المعز

بارد يابس في الدرجة الثالثة. ينفع من داء الثعلب العارض لشعر الأهداب إذا حُرق وأُضيف رماده بالخلّ. وقد يُعمل من خرد الفأر مع العسل لذلك.

حرف العين

عفص

أجوده الفجّ الصلب الرزين الأخضر. وهو بارد يابس في الثانية. وقيل بارد في الأولى يابس في الثالثة. يدفع السيلان عن العين ويشدّ الأجفان المسترخية الضعيفة ويقاوم جميع الأورام السيلانتيّة. والمحرق منه أشدّ يبساً. بدله ثمر العوسج.

عوسج

هو شجرة شوكتيّة ذات أوراق كالمرسين مزدحمة بشوك كثير. ورائحة خشبه إذا حُرق طيّبة قريبة (54ظ) من ريح القسط. أجوده البرّيّ الأخضر. وهو بارد في الثانية مقبض. يمنع السيلان أن ينصبّ إلى العين إذا طُلي على الجبهة. وإن سُقي بمائه توتيا كرمانّيّ مرّات²⁴¹ متوالية بعد تصوّلها نفع من النتوءات العارضة في القرنية والعنبيّة. بدله بعض القوابض الباردة مثل ورق المرسين والزيتون وعنب الثعلب وعصاة الراعي.

عكر الزيت العتيق

أجوده ما عتق عن سنين كثيرة. وهو حارّ في الثانية. يحلّل الماء النازل في العين وكذلك يفعل عكر دهن السوسن الإسمنجونيّ وهو بدله.

²⁴¹ مكرّر.

Mel d'abella (*'asal nahl*)

És el que recull l'abella, l'expulsa amb la cera i ho guarda per a alimentar-se. **La millor** és la veritablement dolça, de bon aroma, recollida en primavera. **El seu humor** és calent i sec en el tercer. Purifica l'ull en forma de col·liri. Amb els remeis és protectora de la seua força, és eficaç contra el començament de la cataracta i contra l'obscuritat de la vista. **La substitueix** vi bullit.

Piretre (*'āqir qarḥā*)

S'ha dit que és l'arrel de l'estragó de muntanya. És calent i sec en el tercer. És fi, pica a la llengua i és llarg, gran i blanc. Quan es crema, s'esdevé suau i aspre. És eficaç contra la relaxació i aconseguix enfortir els músculs. **El substitueix** el seu pes en dorònic o el seu pes i mig en estafisàgria.

Llèntia (*'adas*)

És coneguda. És temperada entre la calor i el fred. És seca en el segon. És eficaç contra els tumors calents i la quemosi si s'aplica com a cataplasma. Segons al-Ṭabarī: “si es mescla amb melilot i es molen conjuntament, es pasten amb aigua de codony, se'ls afegeix oli de rosa i s'aplica com a cataplasma (55r) en l'ull, serà eficaç contra els tumors calents. Si es pasta amb blanc d'ou i s'utilitza com a embenat als temples i al front, impedirà la matèria abocada en l'ull dels nens, especialment si es mol amb la seua pell.

Ágata (*'aqīq*)

És un mineral com el del jade.²⁴² **La millor** és la de roig magraner intens. La cremada és freda i seca. Enforteix l'ull. S'ha dit que portar-la fa guanyar pietat i adverteix a qui la porta sobre la fe i el culte. [Així com] s'ha dit que “no es troba al dit del naufragat”. **La substitueix** arrel de corall cremada.

²⁴² En l'actualitat, el testimoni d'una dona palestina a Al-Jazeera evidencia la continuïtat de l'ús del jade per a curar les “oftàlmies primaverals” i “la inflamació dels ulls”. Cf. NISHWAN, H. (2019) Between adornment and treatment. Exciting stories about the uses of beads in Jordan and Palestine. Recuperat des de <https://www.aljazeera.net/news/miscellaneous/2019/11/15/الزينة-العلاج-قصص-روايات-مثيرة>

عسل نحل

ما يجنيه النحل ويقذفه مع الشمع ويذخّره ليغتدي به. جيّده الصادق الحلاوة الطيّب الرائحة المجنيّ في أوان الربيع. مزاجه حارّ يابس في الثالثة. جلاء للعين كحلاً. ومع الأدوية حافظ لقوّتها نافع من بدء الماء والظلمة. بدله ميختج.²⁴³

عافر قرحا

قيل هو أصل الطراخون الجبليّ. وهو حارّ يابس في الثالثة. الحادّ المحرق للسان الطويل الرزين الأبيض. وإذا أُحرق عاد لطيف حريف. ينفع من الاسترخاء فيبلغ تقويته إلى العضلات. بدله درونج وزنه أ[و] ميويج وزنه ونصف.

عدس

معروف. وهو معتدل في الحر والبرد يابس في الثانية. ينفع من الأورام الحارّة ومن علّة الوردنج إذا أُضمد به. وقال الطبري: إذا خلط مع إكليل الملك وسُحقاً²⁴⁴ جميعاً وعُجنا بماء السفرجل وأُضيف عليهم دهن ورد وضمّد (55و) بها العين نفع من الأورام الحارّة. وإن عُجن ببياض البيض وعُمل منه عصابة على الصدغين والجبهة منع المادّة المنصبّة إلى أعين²⁴⁵ الصبيان وخاصةً²⁴⁶ إن سُحق مع قشره.

عقيق

هو معدنيّ ومعادنه بمعادن اليشم. جيّده الشديد الحمرة الرّمانيّ. محرقه بارد يابس. مقوّي للعين. وقيل إنّ لبسه يكسب الورع وينبّه لابسّه على الدين والعبادة. وقيل إنّّه لم يوجد بإصبع غريق. بدله أصل المرجان المحرق.

²⁴³ من مخ. M 834 ومعناه شراب مغليّ. ميختج.

²⁴⁴ مخ. سحقاً.

²⁴⁵ مخ. العين أعين.

²⁴⁶ مخ. خاصتةً.

Cúrcuma (‘*urūq ṣufr*)

És coneguda com a ‘*irq al-ṣabbāgīn* i es pot conèixer com a ‘*urūq al-za‘farān*; [també] s’anomena *wirs* i és el *kurkum*. **La millor** és la fresca de grog intens. **El seu humor** és calent i sec en el tercer. És purificant, escalfa, convé la finor de la vista i elimina la blancor amb suavitat. Segons al-Ṭabarī: “si es mol, es pasta amb aigua de rosa, es banya amb ella un cotó, es posa sobre l’ull rogenic afectat per un tumor, es deixa durant una hora, es treu, després d’això es fa una segona i una tercera vegada, el seu secret serà meravellós”. Segons el llibre *al-Mufradāt* d’al-Šarīf: “si es mol i s’aplica com a col·liri, eliminarà la cobertura de la vista”. Segons Dioscòrides: “té la particularitat de purificar la vista i enfortir-la en forma de col·liri”. **La substitueix** la meitat del seu pes en celidònia.

Ambre en brut (‘*anbar ḥām*)

És d’una font al mar. Segons l’autor de *Rasā’il ’ihwān al-ṣafā’*: “l’ambre és una rosada que cau a la superfície del mar i qualla en un lloc especial, en un temps determinat”. **El millor** és el gris greixós d’aroma fort, seguit pel blau i després el groc. És calent i sec en el segon. Enforteix el cervell i entra en alguns axieffs, encensos i rapés. Si s’encensa amb ell un cotó i es posa sobre l’ull en el qual s’aboquen les matèries fredes, les desfarà el més prompte. **El substitueix** làdan bo (55v) i clar.

Morella vera (‘*inab al-ṭa‘lab*)

L’elegida que s’utilitza és la de fulles verdes i fruit groc; n’hi ha cinc varietats. **El seu humor** és fred i sec en el primer. Si es mol suau amb molla de pa, curarà el mussol explotat [aplicada] en forma de cataplasma. Si s’utilitza el seu extret en forma de col·liri, enfortirà la vista. També, es pot afegir als axieffs dedicats al flux produït a causa de les humitats i li serà eficaç.

Escorpí (‘*aqrab*)

Segons al-Sayyid al-Šarīf en el llibre *al-mufradāt*: “la cendra dels escorpins cremats, si es mescla amb la meitat del seu pes en excrement de ratolí i s’aplica com a col·liri, serà eficaç contra la sarna en les parpelles i afinarà la vista. La cendra d’escorpins, si s’aplica sola com a col·liri, serà eficaç contra la debilitat de la vista. L’oli d’escorpins com a col·liri és eficaç contra la lleganya en l’ull. Si s’afegeix a la cendra d’escorpins sarcocol·la, serà eficaç contra [la lleganya]”.

عروق صفر

هي معروفة بعرق الصبّاغين وقد تُعرف بعروق الزعفران ويُسمّى الورس وهو الكركم. جيّده الشديد الصفرة الحديث. مزاجه حارّ يابس في الثالثة. جلاء يسخّن ويوافق حدّة البصر وتجلو البياض بلطف. وقال الطبري: إذا سُحق ودُعك بماء الورد وعُمل منه على قطنة خلقة ووُضع على العين الوارمة المحمّرة وتُرك عليها ساعة ثمّ أزالها وفُعل بها ثانياً مثلها وثالثاً فإنّ سرّه عجيب. ومن مفردات الشريف: أنّه إذا سُحق واكْتُحل به أزال الغشاء من العين. وقال بديفورس: إنّ خاصه [ببب]ته جلاء البصر وتقويته كحلاً. بدله نصف وزنه ماميران.

عنبر خامّ

هو من عين في البحر. وذكر صاحب رسائل إخوان الصفاء: إنّ العنبر طلّ يقع على سطح البحر ثمّ ينعقد في مواضع مخصوصة في زمان معلوم. جيّده الأشهب الدسم القويّ الرائحة ثمّ الأزرق ثمّ الأصفر. وهو حارّ يابس في الثانية. مقويّ للدماغ يدخل في بعض الأشيافات والبخورات والشمومات. وإنّ بُخّر به قطنة ووُضعت على العين المنصبّ إليها موادّ باردة حلّلتها في أقرب مدّة. بدله لادن طيّب (55ظ) خالص.

عنب الثعلب

المختار الذي يُستعمل منه الأخضر الورق والأصفر الثمر فإنّه خمسة أنواع. مزاجه بارد يابس في الأولى. إذا سُحق ناعماً مع لباب الخبز أبراً الغرب المنفجر ضماداً. وإذا اكْتُحل بعصارتة قوَى البصر. وقد يُضاف به الأشيافات المعمد له للسيلان العارض عن الرطوبات ينفع لذلك.

عقرب

قال السيّد الشريف في مفرداته: إنّ رماد العقارب المحرق إذا أُخلط مع نصف وزنه خرد فأر واكْتُحل به نفع من جرب الأجبان وأحدّ البصر. ورماد العقرب إذا اكْتُحل به مفرداً نفع لضعف البصر. ودهن العقارب كحلاً ينفع العمش في العين. وإنّ أُضيف مع رماد العقارب أنزروت نفع من ذلك.

Lletra ḡayn

Farina (ḡubār al-rahā)

La millor és la que s'agafa de farina de blat i no de molí d'aigua. És calenta, suau i assecant. Elimina el flux de les matèries si s'unta al front pastada amb aigua d'encisam o aigua de sempreviva. Si es mescla amb la meitat del seu [pes] en farina de lleties, es pasta amb aigua de plantatge i s'utilitza com a cataplasma per les pústules produïdes en la parpella, accelerarà el seu assecament en la menor duració, i serà eficaç contra el dolor si s'afegeix amb *ḡumāhān*.

Lletra fā'

Eufòrbia (*Farabyūn*)

Es diu *afrabyūn* i és una goma calenta que canvia la seua força en quatre anys. **La millor** és la fresca, groga, clara, d'aroma fi i intensament aspra. És calenta i seca en el quart, i s'ha dit que la seua secor està en el tercer. Alguns van dir: "si s'agafa (56r) l'eufòrbia i la fava pelada i es posen en un pot, es preservarà la força de l'eufòrbia. Si es crema, el seu efecte serà més suau". S'utilitza com a col·liri per a retenir la cataracta malgrat que té una picor que dura tot el dia. Fa el mateix efecte si es mescla amb mel. [Entra] en alguns textos que tracten col·liris i supositoris, per la seua finor en curar aquella malaltia esmentada [,així com] l'excés de la seua força i debilitat. **Se substitueix** pel seu pes i mig en tintorell.

حرف الغين

غبار الرحي

أجوده ما [أ]أخذ من دقيق الحنطة من غير رحي الماء. وهو حارّ لطيف مجفّف. قالع للموادّ المنصبّة إذا طُلي به على الجبهة مجبول بماء الخسّ أو ماء حي العالم. وإذا أخلط بمثل نصفه من دقيق العدس وجُلّ بماء لسان الحمل وضمّد به البثور العارضة في الجفن أسرع في تجفيفها في أقرب مدّة. وينفع من الصداع إذا أُضيف مع الخماهان.

حرف الفاء

فربيون

ويُقال أفربيون وهو صمغ حارّ يتغيّر قوّته في أربع سنين. جيّده الحديد الحديث الأصفر الصافي الحادّ الرائحة الشديد الحرافة. وهو حارّ يابس في الرابعة وقيل إنّ يبسه في الثالثة. وقال بعضهم: إذا أخذ (56و) الفربيون والباقلة المقشّر وعملا في وعاء حفظ قوّة الفربيون. وإذا أُحرق يلفظ فعله. ويكتحل به [ل]لقطع الماء النازل في العين إلّا أنّه له لدع دائم طول النهار. وكذلك فعله إن خلط بالعسل أو في بعض النسخ الموضوعّة²⁴⁷ من الأكحال والأشيافات [ع]إلى قدر حدّته في علاج ذلك المرض المذكور وإفراطه في القوّة والضعف. ويُبدّل بوزنه ونصف مازريون.

²⁴⁷ من مخ. M 834. الموضوعة.

Pebre negre (Filfil aswad)

És més picant que el blanc que no arriba a la intensitat de secor. L'autor del llibre *al-Kāfi* explica d'un mercader anomenat Nūr al-Dīn ibn al-Şayyād, que vivia a les terres de la Índia, que diu: "l'arbre del pebre blanc és diferent al del negre" i va afegir que els tenia tots dos en el seu hort allà i que l'arrel del pebre blanc és semblant al cost, mentre que l'arrel del pebre negre, *l'al-filfilmuna*, és semblant al pebre blanc en la seua força". És calent en el tercer, i s'ha dit que en el quart. Atura la llàgrima i desfà les humitats i és eficaç contra l'obscuritat de la vista. **Se substitueix** pel seu pes en gíngebre.

Pebre blanc (Filfil abyad)

Segons Galè: "abans de créixer, el seu fruit és pebre llarg i un cop complert se separa del gra i és el pebre blanc. Per això, el pebre llarg és més suau". **El millor** és el lleuger i és més dèbil de calor i humitat que el negre. **El seu humor** és calent en el tercer, sec en el quart. Segons l'autor de la *Taḡkira*: "és una part del pebre llarg i és més sec. És eficaç en els col·liris purificadors i afina la vista". Segons Yūḡannā ibn Māsawayhi: "(56v) a tots dos pebres **els substitueix** gíngebre. El gíngebre també es pot substituir per un d'ells".

Nou d'areca (Fūfal)

Té una forma ovalada i és sòlida. **La millor** és la densa fresca. **El seu humor** és fred i sec. És refredant amb força i astringent. És eficaç contra la sarna en les parpelles i tensa els òrgans relaxats. És eficaç contra el punt de sang. **La substitueix** sàndal roig i mig pes en celiandre fresc.

Malrubí (Farāsyūn)

És una herba de gust amarg. És calent en el tercer i sec en el segon. Si s'utilitza com a cataplasma sobre les parpelles amb oli de viola, les curarà. Si s'afegeix a la vesícula d'hubara i s'aplica com a col·liri, serà eficaç contra el començament de la cataracta. Se substitueix la vesícula de la hubara per la de l'àguila. Si es mescla l'extret del malrubí amb aigua de magrana àcida, intensament àcida, i es posa a l'interior de la parpella amb sarna o se n'unta i es deixa la parpella al revés durant una hora temporal, a continuació es renta amb aigua de rosa temperada i després, amb aigua calenta, tindran un poder fort. **El substitueix** el seu pes en nard i dos terços del seu pes en olíban mascle clar.

فلفل أسود

هو أشدّ حرافة من الأبيض الذي لم يبلغ شدّة الجفاف²⁴⁸. وذكر صاحب الكتاب الكافي عن رجل تاجر يُقال له نور الدين ابن الصياد وكان مسكنه ببلاد الهند²⁴⁹ قال: إنّ شجر الفلفل الأبيض غير الأسود. وقال: إنّ الاثنين في بستان له هناك. وأصل الفلفل الأبيض يشبه القسط. وأمّا أصل الفلفل الأسود الفلفل مونة وهو يشبه الفلفل الأبيض في قوّته. وهو حارّ في الثالثة وقيل في الرابعة. يقطع الدمعة ويحلّل الرطوبات وينفع الظلمة. وبدله وزنه زنجبيل.

فلفل أبيض

قال جالينوس: قبل ما يطلع ثمره يكون دار فلفل ثمّ يكمل ينفصل عن حبّ هو الفلفل الأبيض ولذلك كان الدار فلفل أرطب منه. جيّده الخفيف. وهو أضعف حرارة ورطوبة من الأسود. مزاجه حارّ في الثالثة يابس في الرابعة. وقال صاحب التذكرة: هو جزء²⁵⁰ من الدار فلفل وأكثر ييساً²⁵¹. ينفع في الأكحال الجالية ويحدّ البصر. وقال يوحنا ابن ماسويه: إنّ (56ظ) الفلفلين بدلها زنجبيل وكذلك الزنجبيل يقوم أحدهما مقامه.

فوفل

مقودس الشكل صلب. أجوده الرزين الحديث. مزاجه بارد يابس. مبرّد بقوّة قابض. ينفع من جرب الأجفان ويشدّ الأعضاء المسترخية وهو نافع للطرفة. بدله صندل أحمر ونصف وزنه كسفرة رطبة.

فراسيون

حشيشة مرّة الطعم. حارّ في الثالثة يابس في الثانية. إذا ضُمّد به الأجفان مع دهن البنفسج أبراهها. ويضاف مع مرّة الحبارى ويكحلّ به ينفع من ابتداء الماء في العين. ويبدّل مرّة الحبارى بمرّة العقاب. وإن خلطت عصارة الفراسيون بماء الرمان الحامض الشديد الحموضة ووضع على بطائن الأجفان الجربة أو طليت به وتُرك الجفن مقلوباً ساعة زمانية ثمّ غُسل بماء الورد المفترّ وبعده بالماء الحارّ فإنّ لهما فيه سلطاناً قوياً. بدله وزنه سنبل وثلثين وزنه لبان ذكر نقيّ.

²⁴⁸ من مخ. M 834. الجفان.

²⁴⁹ من الكافي في الكحل. ساكنه.

²⁵⁰ مخ. جزواً.

²⁵¹ من الكافي في الكحل. يبسهها.

Turquesa (Fīrūzaġ)

És una gemma. **La millor** és el *bashāfi* antic i és el que no canvia de color. **El seu humor** és fred i sec. Paralitza el prolapse de la pupila i ajunta les cel·les de l'ull. És eficaç contra la cobertura de la vista en forma de col·liri. L'efecte de la turquesa bona és com el dels robins per a enfortir l'ull i els seus músculs, i per això entra en *kuhl al-jawāhir*²⁵².

Lletra qāf

Vidriol verd (Qalqint)

És un tipus de vidriol. Segons Avicenna: “és el verd (57r) egipci, però en relació a les malalties de l'ull, el xipriota és més fort d'efecte i més suau d'humor”. És calent i sec en el quart grau. És astringent, asseca la carn suau i atura la sang eixint de les ferides. **El seu substitut**, s'ha dit que el de tots els vidriols, és l'alum i canvia segons els seus tipus, augmentant o disminuint el pes de l'alum.

Vidriol blanc (Qalqadīs)

És el més fort dels vidriols i és la varietat blanca. Totes les seues varietats es dissolen amb aigua i la cocció, excepte el vidriol roig que és intensament inert. Si es crema el vidriol blanc i es renta, esdevé el més suau i el menys picant [dels vidriols]. **El millor** és el que es dissol en aigua. Sàpigues que tots els tipus de vidriol es dissolen en aigua, ja que abans eren líquids. Entra en els col·liris purificadors i assecants. **El substitueix** vidriol romà cremat, dos vegades i mitja.

²⁵² Col·liris que en la preparació dels quals intervenen gemmes.

فيروزج

هو حجر جوهريّ. جيّده البسحافيّ العتيق وهو الذي لا يحول عن لونه. مزاجه بارد يابس يقبض نتوء الحدقة ويجمع حجب العين وينفع من غشاوة البصر كحلاً. وفعل الفيروزج الجيّد من فعل اليواقيت في تقوية العين وأعصابها ولذلك يدخل في كحل الجواهر.

حرف القاف

قلقنت

هو نوع من أنواع الزاجات. وذكر الشيخ أنّه الأخضر (57و) المصريّ. وأمّا في أمراض العين فإنّ القبرصيّ أقوى منه فعلاً وألطف مزاجاً. وهو حارّ يابس في الدرجة الرابعة. مقبض مجفّف للحم الرطب قاطع للدم المنبعث من الجراحات. بدله يقال أنّ بدل²⁵³ الزاجات كلّها شبّ. ويختلف بدل أنواعها بزيادة وزن الشبّ ونقصه.

قلقديس

هو أقوى أصناف الزاجات وهو النوع الأبيض منه. وجميع أصنافه تُحلّ بالماء والطبخ إلاّ السوريّ فإنّه شديد الجمود. وإذا أحرق القلقديس وغُسل صار ألطفها وأقلّها لذعاً. أجوده ما ينحلّ في الماء. واعلم أنّ جميع أنواع الزاجات تنحلّ في الماء كونها كانت سيّالة ويدخل في الأكحال الجالية والمجفّفة. بدله قلقطار محرق مرّتين ونصف.

²⁵³ مخ. بدله.

Closca d'ou de gallina (Qušūr bayḍ al-dağāğ)

La millor és de l'ou fresc de gallina. **El seu humor** és fred i sec. El seu blanc enforteix l'ull en forma de gotes. Asseca la llàgrima produïda pels humors fins. És purificant, impedeix els humors. Si s'aplica com s'ha presentat abans, serà eficaç per a l'ull. La seua pols molta amb el suppositoris blanc és eficaç contra la pústula lacrimal en forma de gotes o col·liri. **La substitueix** el seu pes en magraneta de corb.

Closca d'ou d'estruç cremat (Qušūr bayḍ al-na'ām al-muḥraq)

Si es renta bé, es mol suau i s'aplica a l'ull, serà eficaç contra les úlceres i les seues marques i purificarà el seu blancor. Si se n'unta a les màcules amb llavors de meló, les eliminarà. **La substitueix** per a les úlceres, oligist i plom negre cremat i rentat. La substitueix, per a eliminar la blancor, test xinès rentat o cranc marí cremat i rentat.

Clavell (Qurunful)

És el fruit d'un arbre [que està] en algunes illes de l'Índia habitades per gent. Els mercaders hi puguen i col·loquen el que acostumen deixar de (57v) mercaderies en un lloc concret²⁵⁴ i se'n van als seus vaixells. Al dia següent, [quan] tornen, troben al costat de cada pot de mercaderies una quantitat de clavells. Si als mercaders els agrada l'intercanvi, el carreguen al seus vaixells. Si no els satisfà, aparten la seua mercaderia de la que es troba al costat i la deixen una segona nit. Així, o bé els hi afegeixen o bé ho retiren tot i deixen [només] la dels mercaders. [Però] si els mercaders enganyen i carreguen les dues mercaderies als seus vaixells el primer dia, s'ha dit que el vaixell no aconseguirà eixir de terra ferma fins que no tornen una de les dues mercaderies. Això els mercaders ja ho sabien i ja no ho feien. **El millor** és el dolç de bon aroma. **El seu humor** és calent i sec en el tercer. Desfà els humors dolents i enforteix la vista afinant-la. Si s'utilitza en els col·liris, eliminarà la cobertura de la vista per l'excés de les humitats brutes. **El substitueix** el seu pes en salicorn.

²⁵⁴ Per una lectura més literal, cal afegir *els dipositen*.

قشور بيض الدجاج

أجوده بيض الدجاج الطريّ. مزاجه بارد يابس. يقوّي العين قطوراً برقيقه. منشّف الدمعة العارضة عن الموادّ الحادّة. جالٍ يمنع الموادّ. وإذا دُبّر كما تقدّم نفع العين. وذروره مسحوقاً مع الأشياف الأبيض ينفع الودقة قطوراً وكحلاً منه. بدله طرائث وزنه.

قشور بيض النعام المحرق

إذا غُسل جيّداً ودُقّ ناعماً ودُرّ به في العين نفع القروح وأثارها وجلا بياضها منها. وإن طُلي به الكلف مع بزر البطّيح قلعه. بدله للقروح الشادنج والابار المحرق المغسول. وبدله لجلاء البياض خزف صينيّ مغسول أو سرطان بحريّ محرق مغسول.

قرنفل

هو ثمر شجرة في بعض جزائر الهند فيها أناس. وإنّما يطلع إليها التجّار ويضعون ما عادتهم أن يضعوه من (57ظ) البضائع في مكان معلوم ويتركوه ويمضوا إلى مراكبهم. ثمّ يأتوا ثاني يوم فيجدوه جنب كلّ وعاء من البضائع شيئاً من القرنفل. فإنّ أعجب التجار المقايضة احتملوه إلى مراكبهم. وإن لم يرضوا [ي]بعدوا بضاعتهم عن البضاعة التي هو لجانبها ويتركوه ليلة ثانية. فأما²⁵⁵ يزيدوهم عليه أو يرفعوه ويتركوا بضاعة التجّار. فإنّ اختلست التجّار واحتملوا البضاعتين إلى مراكبهم في أوّل يوم قيل إنّ المركب لم تطيق الخروج من البرّ حتّى يعيدوا إحدى البضاعتين. وقد عرفت ذلك التجار وصاروا لا يفعلون ذلك. أجوده العذب الزكيّ الرائحة. ومزاجه حارّ يابس في الثالثة. محلّل للأخلاق الرديئة مقوّي للبصر محدّد²⁵⁶ له. إذا استعمل في الأكحال يُذهب الغشاوة في [العين] من غلبة الرطوبات الفضيلة. بدله مثله فاقليّ.

²⁵⁵ من مخ. M 834.

²⁵⁶ مخ. مقوّياً، محدّدًا.

Escorça de magrana (Qušūr al-rummān)

La millor és la de l'horta. **L'humor** de l'escorça de la [magrana] àcida és fred i sec, de la dolça és fred i humit. És astringent, absorbent i és eficaç contra els tumors calents en forma de cataplasma. Si es mol i es pasta amb aigua de poma i s'utilitza com a cataplasma per la quemosi, la desfarà. Si s'hi afegeix farina de lletia, l'efecte serà més fort. **La substitueix** la meitat del seu pes en balàustria.

Pedrer de hubara (Qāniṣat al-ḥubārā)

El millor és el que s'agafa de les hubares petites, degollades i no malaltes. És calent i sec. Elimina les marques en la còrnia i desfà la cataracta. **La substitueix** vesícula de grua.

Cuc de seda (Qizz)

Fa referència a la seda pura. És calenta i seca en el primer. **La millor** és la pura. Pot entrar en coccions. Si es crema i es renta, purificarà i assecarà sense picor. És eficaç contra les úlceres (58r) que hi ha a l'ull i conté alleugeriment.

Cotó (Quṭn)

És suau i purificant. Elimina les marques de la capa còrnica i el seu teixit asseca les humitats en forma de cataplasma. L'oli dels seus granets amb l'esfalt [per fer] recipients de ceràmica és eficaç contra l'ungla [aplicat] fent massatge.

Banyes cremades (Qurūn muḥraqa)

Són fredes i seques, curen i purifiquen l'ull.

قشور الرمان

أجوده البستانيّ. مزاج قشر الحامض منه بارد يابس والحلو بارد رطب. وهو قابض مَصَّاص ينفع الأورام الحارّة ضماداً. وإذا سُحِقَ وعُجِنَ بماء التفّاح وضمّد به الوردنج حلّله. وإن أُضيفَ معهم دقيق العدس كان أقوى فعلاً. بدله جلنار نصف وزنه.

قانسفة الحبارى

أجودها ما أخذ من حبارى فتية صغيرة مذبوح غير مري[ض]. وهي حارّة يابسة. تحلّ آثار القرنية وتحلّل الماء النازل في العين. بدله مرّارة كركي.

قز

هو [يشير]²⁵⁷ به إلى الابريسم الخامّ. وهو حارّ يابس في الأولى.²⁵⁸ أفضله الخامّ وقد يدخل في المطابخ. وإن أُحرقَ وعُسلَ جلا وجفّف بغير لذع وينفع القروح (58و) الذي في العين وفيه تفريج.

قطن

لطيف محلّل يجلو آثار الطبقة القرنية وخلقه يجفّف الرطوبات ضماداً به. ودهن حبّه مع دهن خزف الغضار يفيد من الظفرة دلّكاً.

قرون محرقة

باردة يابسة فيها تسديد وجلاء للعين.

²⁵⁷ من مخ. M 834.

²⁵⁸ مخ. الاوله.

Escorça de berberis (Qišr 'amīr bārīs)

Si se'n fa una infusió en aigua de rosa i es goteja en l'ull, assecarà la seua humitat i serà eficaç contra les restes de l'oftàlmia crònica en l'ull. Si s'utilitza abans de tenir l'oftàlmia, preservarà l'ull de futures oftàlmies.

Canya persa (Qaşab fārisī)

La rosada que cau sobre les seues fulles és eficaç contra la blancor en l'ull en forma de col·liri. La cendra de les seues arrels entra en alguns textos de remeis.

Lletra *kāf*

Olíban (Kandar)

És el *lubān* mascle, i és la goma del seu arbre. **El millor** és el *šahrī* blanc. És calent en el tercer, sec en el primer i conté astringència. Desfà els humors espessos de les úlceres i les explota. Ompli els forats profunds que es troben en l'ull i els cura. La seua escorça és eficaç per a assecar i entra en les pols que tallen la sang. **El substitueix** la seua escorça.

Sabonera (Kundus)

És l'arrel d'un arbre. **La millor** és la fresca. És calenta i seca en el tercer tirant al quart. És aspra, provoca esternut, produeix úlceres i pica. **La substitueix** el seu pes en ranuncle.

قشر أمير باريس

إذا أنقع في ماء الورد وقُطِر منه في العين جفّ رطوبتها ونفع من بقايا الرمذ المزمّن في العين. وإن استعمل قبل وقوع الرمذ حفظ العين من أرماد متقدمة.

قصب فارسيّ

النّداء الذي يقع على ورقه ينفع من بياض العين كحلاً. ورماد جذره يدخل في بضع النسخ للعلاج.

حرف الكاف

كندر

هو اللبان الذكر وهو صمغ شجره. أجوده الشحريّ الأبيض. وهو حارّ في الثالثة يابس في الأولى وفيه قبض. وهو يحلّل المادّة الغليظة من القروح ويفجّرها ويملأ الحفر العميقة التي في العين ويدملها. وقشاره يصلح للتجفيف. ويدخل في الذرورات القاطعة للدم. بدله قشاره.

كندس

هو أصل شجرة. أجوده الحديث. وهو حارّ يابس في الثالثة إلى الرابعة. حريف معطّس مقرّح لذّاع. بدله وزنه الكبيكج.

Tutia marina²⁵⁹ (Kirš al-bḥar)

És un tipus de petxina, i la gent la nomena *al-tūtiā al-baḥrī*. **La millor** és la que és mitjana entre petita i gran, tirant en el seu color a la verdor, semblant a la rodeta del fus en la seua forma. És calenta i seca, intensament seca. Elimina la blancor de l'ull. **La substitueix** el cauri.

Comí (Kammūn)

N'hi ha *kirmānī* (58v), *fārisī*, *šāmī* i *nabaṭī*. **El millor** és el fresc *kirmānī*. És calent i sec en el tercer. A fina la vista i fa baixar les llàgrimes. Si se n'unta el lloc del pèl en la parpella amb goma, agilitza el seu creixement. El blanc, si es mastega amb sal i qui el mastega deixa caure saliva en una tela sobre les varices a la còrnia, l'ungla i la berruga arrancada, impedirà l'enganxament sorgit. Si es goteja sobre el punt de sang, li serà eficaç, impedirà que hi surta sang i desfarà la sang coagulada a la conjuntiva. **El substitueixen** llavors de col.

Càmfora (Kāfūr)

N'hi ha de moltes varietats. **El millor** és el *qīṣūrī* i és rar. Es troba dins d'un arbre com trossos de gel. Quan es parteix l'arbre es dispersa d'ell la càmfora. S'ha dit que el seu arbre és molt gran i fa molta ombra, el freqüenten falcons i hi fan nius. La seua fusta és blanca, lleugera i molt tendra. És fred i sec en el tercer, calma la sang, la finor i la calor. És eficaç si es posa en els remeis de l'oftàlmia calenta. Si es mescla en remeis fins, alleugerarà el dolor de l'ull i calmarà la seua finor. **El substitueix** el doble del seu pes en guix.

²⁵⁹ Es troba referenciada en BREY, M. (1982). *El Primer lapidario de Alfonso X el Sabio*. Biblioteca de El Escorial. Madrid: EDILÁN. f. 76v, 242-244.: *Del segundo grado del signo de capricornio es la piedra a que dizen tutia uerde que es llamada marina Et la minera desta es en ribera de la mar de tierra de cin. De color es uerde. & aspera de tiento. & foradada. & es mas pesada que la primera & de mas gruessa sustancia. De natura es fria & seca. & a uertud de dessecar. Retentiu es & tuelle la tela de los oios. & es bona pora las llagas cancerosas. & otrossi a las ampollas & a las llagas de los oios. Et si la molieren & la amassaren con agua & fizieren della trociscos. & los secaren a la sombra; sera estonce mejor pora todas estas obras. Et la estrella meridional de las dos que son en el oio del galapago a poder en esta piedra; & della recibe su uertud. Et quando es en medio cielo; muestra esta piedra mas manifestamente sus obras.* Cf. GUAL CAMARENA M. (n. A.) Vocabulario del comercio medieval [en línia]. Recuperat des de <http://www.um.es/lexico-comercio-medieval> [Consulta: 26/04/2021]

كرش البحر

هو نوع من الأصداف وتُسمّيه العامة التوتيا البحريّ. أجوده ما كان متوسّطاً بين الصغر والكبر مائل في لونه إلى الخضرة الشبيهة بثقالة المغزل في شكله. وهو حارّ يابس شديد اليبس. يقلع البياض من العين. بدله سوار الهند.

كمّون

منه كرمانيّ (58ظ) ومنه فارسيّ ومنه شاميّ ومنه نبطيّ. أجوده الحديث الكرمانيّ. وهو حارّ يابس في الثالثة. يحدّ البصر محدّر للدموع وإذا طُلي به مواضع الشعر في الجفن مع الصمغ أسرع نباته. والأبيض منه إذا مُضغ مع الملح وقُطر الماضغ له بريقه من خرقه على السبل والظفرة والتوتة المكشوفة منع من الالتصاق العارض منها. وإن قُطر على الطرفة نفعها ومنع الدم السائل منها وحلّل الدم المحتبس منها في الملتحم. بدله بزر الكرنب.

كافور

أصناف عدّة. * أجوده القيصوريّ وهو معدوم الوجود. يوجد الرياحيّ²⁶⁰ في بدن شجرة قطع كالثلج. فإذا شققت الشجرة تناثر منها الكافور. وقيل إنّ شجره كبار²⁶¹ جداً تظلم خلق كثير. تألفه البازات توكر عليه. وخشبه خفيف أبيض هشّ جداً. وهو بارد يابس في الثالثة. يسكنّ الدم والحدّة والحرارة وينفع إذا وقع في أدوية الرمّد الحارّ. وإذا خالط الأدوية الحادّة خفف غائلتها عن العين وسكّن حدّتها. بدله طباشير مثليه.

²⁶⁰ من الكافي في الكحل. سقط من مخ.

²⁶¹ مخ. كباراً.

* يضيف الكافي في الكحل: منه قيصوريّ ورياحيّ، ومنه الأزرق المخلط بخشبة والمصاعد من خشبة.

Tragacant (Kaṭīrā)

És la goma d'un arbre espinós que es diu tragacant. **El millor** és el *ṣanānīrī* blanc clar. És temperat, conté poca calor i calma la finor i la picor. **El substitueix** goma aràbiga.

Celiandre (Kasfara)

El seu humor és fred en finals del primer tirant al segon i sec en el segon. Neteja el pus produït en la còrnia. Si s'aplica com a col·liri molt i mesclat amb llet d'esclava, calmarà el dolor i serà bo per ella [la còrnia], calmant el seu humor.

Morró (Kasfarat al-ṭa'lab)

Si es trituren les seues fulles seques, s'exagera en moldre'l i es tira sobre fetge de cabra torrat, es menja calent i es fa amb constància repetidament, serà eficaç contra la cobertura de la vista. Si (59r) es mescla el seu extret amb sucre i s'aplica com a col·liri, afinarà la vista.

Pota de vaca cremada (Ka'ib al-baqar al-muḥraq)

Si es mol suau, es tamisa i s'aplica com a col·liri, afinarà la vista, segons els *Mufradāt* d'al-Šarīf.

Ambre (Kahrubā)

En persa significa *sālib al-tabn*, i és la goma d'un arbre. Segons alguns erudits: "és la goma de l'arbre àlber negre. L'arbre està al mig d'un riu intensament fred. Cau de l'arbre i s'acaba de gelar en l'aigua. És un poc semblant al sandàraca. De les seues propietats, si es penja sobre l'ull que té tumors calents, el curarà.

كثيرا

هو صمغ شجرة شوك يقال القتاد. أجوده الصنانييري الأبيض النقيّ. وهو معتدل فيه حرارة قليلة تسكّن الحدة والبلل^[ذع]. بدلها صمغ عربيّ.

كسفرة

مزاجها بارد في آخر الأولى إلى الثانية يابس في الثانية. وهي تنقي القروح الحادثة في القرينة. إذا اكتحل به مسحوقاً مستخرجاً²⁶² بلبن جارية سكّن الوجع. وكان صالحاً لها مسكناً لمادّتها.

كسفرة الثعلب

إذا دُقّ ورقه يابساً وبالغ في سحيقه ورُشّ منه على كبد ماعز مشويّ وأكل سخناً وواظب عليه مراراً نفع من الغشاء. وإذا (59و) أخلط عصارته مع السكر واكتحل بها أحدّ البصر.

كعب البقر المحرق

إذا أسحق ونُعم ونُخل واكتحل به أحدّ البصر. من مفردات الشريف.

كهربا

ومعناه بالفارسي سالب التبن. وهو صمغ شجرة. وذكر بعض الفضلاء أنّه صمغ شجر الحور الروميّ. والشجر في وسط نهر شديد البرد. يسقط من الشجر ويستحکم جماده في الماء. وهو أشبه شيئاً بالسندروس. ومن خواصّه أنّه إذا علق على العين التي فيها الأورام الحازة أبرأها.

²⁶² من مخ. M 834. مستخرأ.

Fetge de cabra salvatge (*Kabid al-mā'iz al-barrī*)

Si es torra i s'aplica la humitat que regalima com a col·liri, convindrà al cobriment produït en l'ull. Si una persona obre els ulls al fum que puja quan es torra, tindrà l'eficàcia del primer. Si es menja torrat, farà el mateix. Així ho fa el domesticat, però el salvatge és més fort.

Fetge de cornella (*Kabid al-ğurāb*)

Elimina el cobriment de la vista en forma de col·liri amb la seua humitat quan es torra, també, puix que fa el mateix efecte que l'anterior.

Lletra *lām*

Mandràgora (*Luffāḥ*)

És el fruit de la mandràgora *ṣanamī*. **La millor** és la fresca. És freda en el segon i s'ha dit que en el tercer. És humida i la seua escorça i les seues llavors, seques. És anestèsica i fa dormir. És eficaç contra el dolor com a cataplasma. La seua arrel s'utilitza en els remeis oculars calmants del dolor, també en forma de cataplasma. Quant al seu fruit, s'utilitza per a pastar alguns supositoris calmants. **La substitueixen** llavors de jusquiam blanc.

(59v) Llet (*Laban*)

La millor és la llet de les dones sanes, sense malalties, joves d'edat i d'humor temperat. És freda i humida per a convenir a qui s'alimenta d'ella. Sàpigues que la llet té tres virtuts²⁶³: el formatge, la mantega i l'aigua, ja que la seua aigua renta, la seua mantega calma i el seu formatge suavitza la rugositat. Pel que fa la qualitat, després de la llet de dona ve la llet de somera, sobretot de les negres, per a eliminar la blancor. **La substitueix** per a eliminar la rugositat, blanc d'ou.

²⁶³ Encara que el text diu gemma es pot entendre que fa referència a les parts més importants.

كبد الماعز البري

إذا سُويت واكْتُحل بالرطوبة السيّالة منها وافقت الغشاء العارض في العين. وإن فتح إنسان عينيه على بخارها المتصاعد منها وقت الشبيّ نفع نفعه الأوّل. وإذا أُكلت مشويّة فعلت ذلك. وكذلك الأهلبيّ ولكن البريّ أقوى.

كبد الغراب

يذهب بالغشاء كحلاً برطوبته عند شبيّه أيضاً. فإنّه يفعل فعل ما تقدّم.

حرف اللام

لقاح

هو ثمر اليروح الصنميّ. أجوده حديثه. وهو بارد في الثانية وقيل في الثالثة. رطب وقشوره وبزره يابس. مخدّر منوم نافع من الصداع ضماداً. وأصله يقع في أدوية العين المسكّنة لأوجاعها ضماداً أيضاً. وأمّا ثمره يُعجن به بعض الأشياقات المسكّنة. بدله بزر بنج أبيض.

لبن (59ظ)

أجوده لبن النساء السليمات من المرض الفتيات السنّ المعتدلات المزاج. وهو بارد رطب لمناسبة المغتدين به. وتعلم أنّ اللدبن فيه ثلاثة جواهر: جوهر جبنيّ وجوهر زبديّ وجوهر مائيّ. فهو يغسل بمائته ويسكّن الحدّة بزبديته ويغري الخشونة بجبنيته. وبعد لبن النساء في الجودة لبن الاتن وخاصّةً السود منها في جلاء البياض. بدله في إذهاب الخشونة رقيق بياض البيض.

Perla (Lu'lu')

La millor és la blanca gran i de la varietat sense forat. És freda i seca. Suavitza, asseca i enforteix la salut de l'ull. És eficaç contra les seues úlceres i s'afegeix al col·liris eficaços que eliminen la blancor. És eficaç contra la llàgrima com a col·liri. Asseca la humitat i preserva la seua salut, enforteix els seus músculs i absorbeix la humitat del seu vapor. **La substitueix** el doble del seu pes en petxines cremades i rentades.

Carn de síndria (Laḥm al-biṭṭīḥ al-hindī)

Si s'utilitza com a cataplasma a l'ull contra els tumors i l'oftàlmia forta, els serà eficaç. També ho serà la carn de carabassa i la supera [la síndria] per a calmar el dolor calent en forma de cataplasma.

Àrum (Lūf)

Si es tritura la seua fulla i es posa sobre el dolor, li serà eficaç. La seua flor groga, si es mol amb tutia arrencada amb arrel, s'asseca i es torna a moldre, serà eficaç contra les úlceres i l'oftàlmia antiga.

(60r) Carn de vibra (Laḥm al-afā'ī)

La que s'utilitza en el triaga afinarà la vista dèbil [si es] menja.

Plantatge (Lisān al-ḥaml)

És eficaç contra l'oftàlmia com a cataplasma. El seu extret s'afegeix als supositoris convenients per a l'oftàlmia i li és d'una eficàcia notable. Si s'utilitza amb aigua de rosa per a conservar la tutia, serà eficaç contra el foc persa i les pústules produïdes a l'exterior de l'ull i la cara. És eficaç contra els reumes de la rubèola produïts a l'exterior de la parpella.

لؤلؤ

أجوده الأبيض الكبار ومن الدقّ الغير مثقوب. وهو بارد يابس. يلطف وينشّف ويقوّي صحّة العين وينفع من قروحها ويضاف مع الأكحال النافعة الجالية للبياض وينفع من الدمعة كحلاً. ويجفّف الرطوبة ويحفظ صحّتها ويقوّي عصبها ويشرب بلّة بخارها. بدله ضعف وزنه صدف محرق مغسول.

لحم البطيخ الهنديّ

إذا ضُمّد به العين في الأورام والرماد الحادّة نفعها وكذلك لحم القرع ويزيد عليه في تسكين الصداع الحارّ ضماداً.

لوف

إذا دُقّ ورقه [و] وُضع على الصداع نفعه. وزهره الأصفر إذا سُحق مع التوتيا المصوّلة وجُفّف وأعيد سحقه نفع من القروح والأرمام العتيقة.

لحم الأفاعي (60و)

الذي يُعمل في الترياق يحدّ البصر الضعيف أكلاً.

لسان الحمل

ينفع من الرمد ضماداً. ويضاف بعصارتة الأشياقات الموقّقة للرمد فينتفع به نفعاً بيّناً. وإن رُبيّ به مع ماء الورد التوتيا نفعت النار الفارسيّ والبثور العارضة ظاهر العين والوجه. ويفيد من أرياح الحمرة العارضة بظاهر الأجفان.

Lletra *mīm*

Celidònia (*Māmīrān*)

És una fusta com nusos tirant a negra, conté un poc de curvatura. N'hi ha del Khorassan, de color obscur, n'hi ha xinesa tirant a la grogor i n'hi ha mequí de groc intens. **La millor** és la xinesa de fusta fina que conté nusos. És calenta i seca a finals del tercer. Té una força netejadora de l'ull, aclareix la vista i l'afina, i elimina les marques i la blancor en la còrnia, sobretot amb el seu extret. **La substitueix** cúrcuma.

Almesc (*Misk*)

És la bossa d'un cérvol semblant a l'antílop que té dos ullals blancs corbats cap a baix com dues banyes. **El millor** és el que el seu animal pastura nard, liquen [?] i timó mascle, el color del qual és tirant al groc clar. La millor de les seues varietats és el *tanbatī* i és calent en el segon grau i s'ha dit que en el tercer. És suau, enforteix els òrgans i els nervis dèbils i fa arribar (60v) la força dels remeis a dins de les capes, cura dels reumes en el nucli de l'ull i asseca la seua humitat. **El substitueix**, per a fer arribar la força dels remeis, safrà, i per a enfortir els òrgans, ambre brut.

Massicot (*Mashqūnyā*)

És *zabd al-qawārīr* i l'he esmentat en la lletra zāy.

Marcassita (*Marqašītā*)

N'hi ha de moltes varietats: daurada, platejada, de color de coure i ferrosa. Cada varietat s'assembla al que li dona nom i es troba en un jaciment o a prop d'ell. **La millor** és la de bon color en la seua varietat. És calenta en el segon i seca en el tercer. Desfà fortament els tumors i la sang coagulada, tot preservant la salut de l'ull. També ho fa la mola. Segons Avicenna: "de les seues propietats és que si es penja al coll d'un nen, no tindrà por". Cremada o no, enforteix l'ull. La magnetita fa el mateix que la marcassita, és millor que ella i és **el seu substitut**, així com la mola cremada.

حرف الميم

ماميران

وهو خشب كعقد مائلة إلى السواد فيها انعطاف قليل. فمنه خراساني كمد اللون ومنه صيني مائل إلى الصفرة ومنه مكّي شديد الصفرة. **أجودها** الصيني الرقيق العود الذي فيه عقد. وهو حارّ يابس في آخر الثالثة. وله قوّة منقّية للعين يجلو البصر ويحدّه ويرقّ الآثار والبياض الذي في القرنية وخاصّةً عصارته. **بدله** عروق صفر.

مسك

هو سرّة دابة تشبه الظبي. لها نابان ينعقدان أبيضان إلى الأنسي كالقرنين. جيده ما كان حيوانه يرعى سنبل الطيب والهمنين والمرو وما كان لونه إلى الصفرة اليسيرة. **وأجود** أنواعه التنبيّي. وهو حارّ في الدرجة الثانية وقيل في الثالثة. وهو لطيف يقوّي الأعضاء والأعصاب الضعيفة ويوصل (60ظ) قوى الأدوية إلى داخل الطبقات ويفشّ الرياح التي في جرم العين وينشّف رطوبتها. **بدله** في إيصاله قوى الأدوية الزعفران وفي تقوية الأعضاء العنبر خامّ.

مسحقونيا

هو زبد القوارير وقد ذكرته في حرف الزاي.

مرقشيتا

هو أصناف منه ذهبيّ ومنه فضّيّ ومنه نحاسيّ ومنه حديديّ وكلّ صنف منه يشبه المنسوب إليه ويوجد في معدن أو قريب منه. **أجوده** الحسن اللون في نوعه. وهو حارّ في الثانية يابس في الثالثة. قويّ التحليل للأورام والدم الجامد المجتمع حافظاً لصحة العين. وكذلك يفعل حجر الرحي. وقال الشيخ: إنّ من خواصّه إن علّق على عنق الصبيّ لم يفزع وهو يقوّي العين محرقاً وغير محرق. المغنيسيا في أحوال المرقشيتا وأجود منها وهو **بدله** أو حجر الرحي المحرق.

Mola (Misn)

És una pedra coneguda. És freda i seca. La nova, molta, elimina la blancor en l'ull i l'enforteix. S'esmolen sobre ella els supositoris a l'hora de curar l'ull, siga sa o malalt.

Sal (Milḥ)

N'hi ha de moltes varietats: marina, índica, *nifṭī* i mineral. **La millor** és la mineral. **El seu humor** és calent i sec. És assecant, astringent i purificadora. Si (61r) és mescla la clara en els remeis de l'ull, convindrà a la blancor. **La substitueix** la tàrtari *bariš*.²⁶⁴ El substitut de la negra és la *nifṭī* i el substitut de l'índica és el seu pes i mig en sal amarga.

Mirra (Murr)

És la goma d'un arbre que creix en les terres del Ḥiḡāz i altres. **La millor** és la de color net, intensament amarga, equilibrada de consistència; aquest arbre és enorme. És calenta i seca en el tercer. Elimina les marques de l'ull, desfà la grossor de la còrnia, ompli els seus forats, elimina l'obscuritat de la vista i és eficaç contra la rugositat de la parpella. Es pot recollir el seu fum com es recull el fum d'olíban. Si es dissol en aigua d'anemone o fulles de cambronera, eliminarà la blancor. Si es dissol amb safrà en aigua de rosa i se n'unta el mussol, l'assecarà. També, ho farà el seu fum. **La substitueix** càlam i segons Avicenna: "la substitueix la meitat del seu pes en pebre blanc o negre segons es diu, però no és cert".

Marduix (Marzanġūš)

El millor és el de l'horta de bon aroma i fresc. **El seu humor** és calent en el tercer. És suau i purificant. Serà eficaç contra els accidents ocorreguts al cap en forma de cataplasma si [es mesclen] les seues fulles tendres amb vinagre. Sec serà eficaç contra la dificultat motriu [de les parpelles] si es mol i es mescla amb mel i s'utilitza com a cataplasma o en forma de col·liri. Serà eficaç amb mel també, contra la moradura i la sang coagulada, produïda per una raó evident, utilitzat com a cataplasma. Si es mescla la seua aigua amb els col·liris convenients per al començament de la cataracta en forma de col·liri, enfortirà el seu efecte. **El substitueix** timó mascle.

²⁶⁴ La paraula *bariš*, aplicada en dermatologia, significa *punts de color diferents*. No obstant això, veig més plausible la versió d'*al-Kāfī* que, en canvi, recull l'adjectiu *blanca*.

مسن

هو حجر معروف. وهو بارد يابس. وجديده مسحوق²⁶⁵ جلاء للبياض من العين ويقويها. ويحك عليه الأشياء عند علاجها في حال صحتها ومرضها.

ملح

هو أصناف منه البحري ومنه الهندي ومنه نفطي ومنه داراني. جيده الداراني. مزاجه حار يابس مجفف مقبض جلاء. وإذا (61و) أخلط الصافي منه في أدوية العين وافق البياض. بدل[ه] الأندراي البرش. وبدل الأسود نفطي وهو بدل[ل] منه. وبدل الهندي ملح مّ وزنه ونصف وهو بدل منه.

مّ

هو صمغ شجرة تنبت ببلاد الحجاز وغيرها. أجوده الصافي اللون القوي المرارة المعتدل القوام وهذه الشجرة عظيمة. وهو حار يابس في الثالثة. يجلو آثار العين ويحلل الغلظ من القرنية ويملاً حفرها ويجلو ظلمتها وينفع من خشونة الجفن وقد يُجمع دخانه كما يُجمع دخان الكندر. وإذا حُلّ في ماء شقائق النعمان أو [و]رق العوسج أذهب البياض. وإذا حُلّ مع الزعفران في ماء الورد وطُلي به الشعيرة جفّها. ودخانه يفعل ذلك. بدله قصب الذريرة. وقال الشيخ الرئيس: يُبدّل بنصف وزنه فلفل أبيض أو أسود فيما يقال وليس بشيء.

مرزنجوش

أجوده البستاني الطيب الرائحة الحديث. مزاجه حار في الثالثة. لطيف محلل نافع من الحوادث العارضة في الرأس ضم[با]داً إذا [أخلط] مع الخلّ بورقه الرطب. وينفع يابسه من الجسا إذا سُحق وأخلط بالعسل وضمّد به وكحلاً. وينفع مع العسل أيضاً للخضرة والدم الميّت العارض عن سبب بادٍ ضماداً به. وإن أخلط ماءه بالأكحال الموافقة في بدء الماء كحلاً قوي فعلها. بدله مرماخور.

²⁶⁵ مخ. مسحوقاً.

Memita (Māmītā)

És l'extret d'una herba d'aroma embriagant, de gust amarg i d'extret groc. **La millor** és la *rahbānī*. Conté astringència, refreda amb una fredor intensa i notable, i enforteix l'ull. És eficaç contra l'oftàlmia antiga i és bona per a enfortir l'ull. **La substitueix** el seu pes en malví picat i el seu pes en llentia pelada.

Estafisàgria (Mayūzyağ)

És el conegut com *zabīb al-ğabal*. (61v) **La millor** és la negra. És calenta i seca en el segon o el tercer. Elimina les humitats i mata els polls que surten en les pestanyes, si se les unta. **La substitueix** el seu pes en piretre.

Vesícules (Marrārāt)

Són totes calentes, suavitzants i afinadores de la vista. Segons Avicenna: “la vesícula més forta dels animals de quatre potes és la vesícula de la hiena coixa, seguida per la de la vaca, la vesícula del llop, la de la cabra i la de l'ovella. Totes les de les aus són més fortes que les dels animals de quatre potes si es comparen.²⁶⁶ Les més fortes de les aus són les dels rapinyaires, sobretot els grans. Les més dèbils són la del porc, la de la carpa i la del peix. La de la tortuga és més forta que la dels animals de quatre potes”. Segons Avicenna i l'autor del *Minhāğ*: “de les vesícules més sanes de les aus, la del gall. El seu groc és natural, en canvi la verda i la blava són calentes i seques en el quart”. Si es mescla amb aigua de fenoll i s'aplica com a col·liri, serà eficaç contra el començament de la cataracta i afinarà la vista. Totes són eficaces contra el dispersament produït a [les pestanyes] de l'ull. Quant a **la seua substitució**, els seus efectes són pròxims uns dels altres.

Aigua de magrana àcida (Ma' al-rrumān al-ḥāmiḍ)

Segons Ishāq ibn Salmān: “si s'extreu la seua aigua amb la polpa i es mescla amb un poc de mel fins que s'esdevé com un unguent i s'aplica com a col·liri, eliminarà l'ungla de l'ull, serà eficaç contra les humitats grosses i viscloses en l'ull en general, enfortirà el seu efecte i afinarà la vista”.

²⁶⁶ Literalment: *medeixen*.

ماميثا

هو عصارة حشيشة ساطعة الرائحة مُرّة الطعم وزعفرانية العصارة. أجوده الرهبانيّ وفيه قبض ويبرد تبريداً شديداً بيناً. ويقوّي العين وينفع من الرمذ العتيق صالح لتقوية العين. بدله وزنه دقّ خطمي ووزنه عدس مقشّر.

ميونج

وهو المعروف بزبيب الجبل. (61 ظ) جيّده الأسود. وهو حارّ يابس في الثانية أو الثالثة. يجلو الرطوبات ويقتل القمل المتولّد في الأشفار إذا طلي عليها. بدله عاقر قرحا وزنه.

مّارات

جميعاً حارّة يابسة ملطّفة محدّة للبصر. وقال الشيخ: أقوى مّارات ذوي الأربع مّارات الضبعة العرجة ثمّ مّارة البقر ثمّ مّارة الذئب ثمّ الماعز ثمّ الضأن. وسائر مّارات الطير أقوى من مرائر ذوي الأربع إذا قيست. وأقوى مرائر الطير الجوارح وخاصّة الكبار منها. وأضعف المّارات مّارة الخنزير ومّارة الشبوط والسّمك ومّارة السلحفاة وأقوى من مرائر ذوات الأربع. وقال الشيخ وصاحب المنهاج: أسلم مّارات الطير مّارة الديك والأصفر منها طبيعية. [وأما] الزنجارية واللازوردية فهي حارّة يابسة في الرابعة. وإذا أخلطت بماء الرازيانج واكتحلّ به نفع من بدء الماء وأحدّ البصر. وجميعها تنفع من الانتشار العارض للعين. وأما إبدالها فإنّ أفعالها قريبة من بعضها.

ماء الرّمّان الحامض

قال إسحاق ابن سلمان: إذا اعتُصر ماءه بشحمه وأخلط يسير عسل حين يصير كالمرهم واكتحلّ به قلع الظفرة من العين ونفع من الرطوبات الغليظة اللزجة في جملة العين وقوّى فعلها وأحدّ بصرها.

Lletra *nūn*

Ammi (Nāḥwāh)

És una llavor semblant a la de l'api. **El seu humor** és calent i sec en el tercer. És suau si es mescla amb mel i s'utilitza com a cataplasma sobre la marca de la sang coagulada en l'ull. **El substitueix** llavor de rave.

Sal amoníaca (Nūšādar)

La millor és la clara cristal·lina. És calenta en el tercer. És més forta que la sal [comuna] i és **el seu substitut**. (62r) Elimina la blancor de l'ull afegida amb els remeis purificadors.

Pinyol de dàtil cremat (Nawy al-tamr al-muḥraq)

El millor és l'antic. És calent i sec. És astringent, fa créixer les pestanyes esparses i les embelleix. **El substitueix** pel mateix, lapislàtzuli amb nard índic.

Coure cremat (Nuḥās muḥraq)

És el *rūsaḥtağ*. **El millor** és el fi o el gros llis magrebí. És calent i sec en el tercer. Conté finor i astringència que cura les úlceres, si es renta. Neteja la carn sobrant. El coure cremat i la seua escòria, si es renten, seran eficaços per a l'ull amb una gran eficàcia per assecar els seus humors. Fan créixer la carn escaldada de les úlceres en la còrnia i la conjuntiva. **Se substitueixen** un per l'altre.

Midó (Našā)

És el cor del blat. **El millor** és el blanc fred i sec en el primer. Tapona i cura les úlceres. Si es dissol en llet de dona o blanc d'ou i es goteja en l'ull, calmarà el seu moviment i impedirà el flux de les matèries en ell i l'assecarà. **El substitueix** farina fina.

حرف النون

نانخواه

وهي بزر يشبه بزر الكرفس. مزاجه حارّ يابس في الثالثة. لطيف إذا خلط بعسل وضُمد به أثر الدم المحتبس في العين. بدله بزر فجل.

نوشادر

أجوده الصافي البلوريّ. وهو حارّ في الثالثة. وهو أقوى من الملح وهو بدله. (62و) يجلو البياض من العين مضافاً مع الأدوية الجالية.

نوى التمر المحرق

أجوده العتيق. وهو حارّ يابس قابض. ينبت الأهداب المتناثرة ويحسنها. بدله في ذلك اللازورد مع السنبل الهنديّ.

نحاس محرق

هو الروسختج. أجوده الرقيق أو الغليظ الأملس المغربيّ. وهو حارّ يابس في الثالثة وفيه حدّة وقبض. يدمل القروح إذا أُغسل ويفّي اللحم الزائد. والنحاس المحرق وتوباله إذا غُسل نفع العين منفعة قويّة بتجفيف موادّها. وينبت اللحم الفائز من القروح القرنية والملتحة. ويُبدّل ببعضهما.

نشا

هو لبّ الحنطة. أجوده الأبيض بارد يابس في الأولى. يسدّد ويدمل القروح. وإن حُلّ في لبن النساء أو رقيق بياض البيض وقُطر منه في العين سكّن حركتها ومنع سيلان الموادّ إليها وجقّف. بدله دقيق الحواريّ.

Natró (Naṭrūn)

És semblant al nitre. **El millor** és el que es porta de Tarāna a Egipte. És calent i sec en el tercer. La seua força és assecant, dissol i purifica la blancor i reblaneix la quemosi grossa. **El substitueix** el doble del seu pes en bòrax. Si s'usa amb oli, purificarà els ulls del bestiar.

Lletra hā'

Xicoira (Handabā)

N'hi ha silvestre i d'horta. És freda en finals del primer i conté humitat. La silvestre s'anomena *ṭarḥašqūq*, és menys humida que la de l'horta i més forta obrint els taponaments. És eficaç contra el tumor de pestanyes. Si se n'unta, les desfarà i ablanirà la seua rigidesa. Se'n fa una cataplasma amb les seues fulles contra l'oftàlmia calenta, li serà eficaç i la calmarà. **La substitueix** per a refredar i calmar fulles d'encisam i aigua de sempreviva.

Lletra wāw

Càlam (Wiġġ)

És una planta que creix en els llacs en muntanyes conegudes i sobre aquestes arrels hi ha nusos tirant a blancs. És calent i sec en el primer i s'ha dit que en el segon. **El millor** és el fresc de bon aroma i és suau. El seu extret elimina la grossor [que afecta] la còrnia i elimina la blancor i l'obscuritat de la vista, aplicat com a col·liri. Si es mol amb vinagre algunes vegades, s'asseca, se suavitza i s'aplica com a col·liri d'un (62v) a sis mesos, assecarà la cataracta. **El substitueix** amom o atzarí. Segons Avicenna: "el substitueix per a expulsar el vent i per l'eficàcia al fetge i la melsa, el seu pes en comí amb un terç del pes en ruibarbre".

نطرون

يشبه البورق الملحيّ. أجوده ما جلب من طرانة مصر. وهو حارّ يابس في الثالثة. قوته مجفّفة محلّلة جالية للبياض مرقّقة الكيموس الغليظ. بدله بورق وزنه مرّتين. وإن عمل مع زيت جلا أعين الدواب.

حرف الهاء

هندبا

منه برّي ومنه بستانيّ. وهي باردة في آخر الأولى رطبة فيها. والبرّي منها يُسمّى الطرحشقوق. وهو أقلّ رطوبة من البستانيّ وأقوى تفتيحاً للسدد. وينفع من ورم الأُجفان إذا طُلي عليها حلّ لها ولين صلابتها. ويضمّد بورقه للرمد الحارّ ينفعه يسكّنه. بدله في التبريد والتسكين ورق الخسّ وماء حي العالم.

حرف الواو

وجّ

هو نبات ينبت في حياض الماء بجبال معروفة وعلى هذه الأصول عقد إلى البياض. وهو حارّ يابس في الأولى وقيل في الثانية. أجوده الحديث الطيب الرائحة وهو لطيف. عصارته تجلو الغلظ عن القرنية وتجلو البياض وظلمة البصر كحلاً بها. وإذا سُحق بالخلّ مرّات وجفّف ونُعم واكتحل به من (62 ظ) شهر إلى ستّة أشهر جفّف الماء النازل في العين. بدله حماما أو أسارون. وقال الشيخ: بدله لطرد الرياح ومنفعة الكبد والطحال وزنه كمّون مع ثلث وزنه راوند.

Rosa (Ward)

És composta d'un nucli aquàtic i un nucli terrós. **La millor** és la fresca *damascena* persa. **El seu humor** és fred i sec en el primer i s'ha dit que en el segon. És astringent, refredant, enfortidora, fortament assecant i la seua llavor és més forta que ella. Impedeix els humors que s'aboquen en l'ull a causa de la quemosi i altres. Segons Avicenna: "la rosa fresca calma el dolor de l'ull a causa de la escalfor. També, ho fa la cocció de la seca. Convé a la grossor de les parpelles i el mateix fan el seu extret i el seu oli". **La substitueixen** fulles de jusquiam.

Cauri cremat (Wad' muḥraq)

És com les petxines en la seua força. **El millor** és el gran i blanc. El cremat és calent i sec. Elimina la blancor de l'ull, la rugositat de les parpelles i és eficaç contra el mussol explotat, si es farceix amb ell després de rentar-lo i cremar-lo. S'indica per a eliminar la blancor en forma de col·liri. **El substitueixen** petxines cremades.

Fulles de nou (Waraq al-ḡawz)

Si se n'agafa quan creix i es mol molt, es mescla amb mel i s'aplica com a col·liri, curarà la cobertura de la vista i li serà eficaç.

Fulles de naronger (Waraq al-atraḡ)

Menjades, netegen l'ull dels vapors dolents. Si es posa d'elles [una quantitat] pastada amb sucre i es fa de manera constant per a dormir, farà desaparèixer el reuma i impedirà els vapors que puguen de l'estómac al cap. Ajuden a la digestió menjades després dels aliments.

ورد

هو مركّب من جوهر مائيّ وجوهر أرضيّ. أجوده الطريّ الجوريّ الفارسيّ. مزاجه بارد يابس في الأولى وقيل في الثانية. مقبض مبرّد مقوّي قويّ التجفيف. وبزره أقوى منه. يمنع الموادّ المنصبّة إلى العين من الوردنج وغيره. وقال الشيخ الرئيس: الورد طريّه يسكّن وجع العين من حرارة وكذلك يفعل طبيخ يابسه صالح لغلظ الجفن وكذلك عصارته ودهنه. بدله ورق بنج.

ودع محرق

هو مثل الصدف في قوّته. أجوده كبيره وأبيضه. ومحروقه حارّ يابس.²⁶⁷ يجلو بياض العين وخشونة الأجفان ويفيد من الغرب المنفجر إذا حُشي به بعد غسله وحرّقه. ويعين في جلاء البياض كحلاً. بدله صدف محرق.

ورق الجوز

إذا أخذ منه حين ينبت وسُحق جيّداً وأخلط بعسل واكتحل به أبراً غشاوة العين ونفعها.

ورق الأترج

يصبّي العين من البخارات²⁶⁸ الرديئة أكلاً. وإذا عُمِل منه معجوناً بسكّر وأ[و]ظب عليه مبيتاً نفد الريح ومنع البخارات المتصاعدة من المعدة إلى الدماغ وفيه هضم أكلاً فوق الأغذية.

²⁶⁷ مخ. حارّاً يابساً.

²⁶⁸ مخ. الابخارات.

Lletra *lām* 'alif

Lapislàtzuli (Lāzūrd)

És un remei mineral. **El millor** és el de color semblant al lila *rūmī*. **El seu humor** és calent en el segon. Conté una força purificant i afina un poc les oftàlmies. Conté picadura i alleugeriment. Fa créixer les pestanyes quan cauen. Fa caure les berrugues i reforça les pestanyes amb una peculiaritat que té. Torna l'òrgan al seu humor original perquè neteja la humitat dels humors fins, tot enfortint les pestanyes. No li he trobat en (63r) els llibres substituïts mencionats, però he vist del que diu Avicenna, que la pedra armènia conté menys lapislàtzuli en aquest lloc [l'ull], purga la bilis negra i buida els humors dolents. Quan menciona la pedra armènia, m'ha semblat que el seu substituït en aquest text, en els remeis oculars, és tres vegades el seu pes en pedra armènia, ja que l'efecte és pròxim. Així, en substituir-lo cal afegir-hi pes.

Làdan (Lādan)

El làdan és una humitat enganxada al pèl de les cabres. **El millor** és el dens, greixós, xipriota, de bon aroma. El que s'enganxa als seus unglots és dolent perquè és molt arenós. És calent en finals del primer i sec en el segon. És purgant, suavitzant, tempera el cos, obre tots els porus, neteja les humitats dolentes i tensa. Segons Galè: "el làdan cura les ferides difícils de sanar". **El substitueix**, per a enfortir l'ull i els òrgans i tensar-los, la meitat del seu pes en ambre brut bo.

حرف اللام ألف

لازورد

هو دواء²⁶⁹ معدنيّ. جيّده الشبيه بلون البنفسج الروميّ. مزاجه حارّ في الثانية. له قوّة جلاية مع حدّة الأرماد يسيراً وفيه إحراق وتفريج. وهو ينبت شعر الهدب إذا تساقط ويسقط الثآليل ويعزّر الأهداب بخاصيّة فيه ويردّ العضو إلى مزاجه الأصليّ لأنّه يفنيّ رطوبة الأخلاط الحادّة مع تقوية لشعر الأجناف. ولم أجد له في (63و) الكتب أبدال مذكورة بل إنني رأيت من كلام الشيخ الرئيس أن الحجر الأرمينيّ أدنى لازوردية في هذا الموضع وأنّه يسهّل السوداء ويستفرغ الأخلاط الرديئة. فلمّا نصّ على الحجر الأرمينيّ هذا النصّ حسن عندي أن بدّله في أدوية العين بوزنه ثلاث مرّات من الحجر الأرمينيّ فهو قريب منه فعله. فوجب في بدله زيادة عن وزنه.

لادن

هو رطوبة تتعلّق بشعر المعز أخذ عنه وكان لادناً. جيّده الرزين الدسم القبرصيّ الطيب الرائحة. وما علق في أظلافها رديء لأنّه يكون كثير الرملية. وهو حارّ في آخر الأولى يابس في الثانية. وهو ملين ملطّف مفترّ للبدن مفتّح لجميع المسام يفنيّ الرطوبات الرديئة ويشدّ. وذكر جالينوس: أنّ اللادن يدمل الجراحات العسرة الاندمال. بدله في تقوية العين والأعضاء وشدها مثل نصف وزنه عنبر خامّ جيّد.

²⁶⁹ مكّر.

Lletra yāʾ

Corindó (Yāqūt)

Els corindons són unes pedres sòlides, calentes, seques, intensament seques, clares i transparents de diferents colors: roig, groc i blau. L'origen de totes és l'aigua dolça que s'estanca en els jaciments, entre les pedres i les roques, durant molt de temps. Aleshores, [l'aigua] s'engrosseix, s'aclareix, es fa pesada i la madura la calor del jaciment al llarg del seu estancament. Així, les seues parts s'uneixen, se solidifiquen i no canvien les seues propietats. Al foc, [el corindó] ni es fon —per l'escassetat de grassa—, ni res canvia en ell per la grossor de la seua humitat; ans al contrari, millora el seu color. El robí no s'utilitza en els [remeis] refredant per la intensitat de la seua rigidesa i secor, [semblant] a la del diamant i l'esmeril. Segons ibn al-Aš'aṭ en el [llibre] *al-Adwya l-mufrada*: “el robí tira més a la calor que el safir i el corindó pur i el topazi són menys calents”. Segons ibn Māsawayhi: “portat i begut és eficaç contra el dessagnament, enforteix l'esperit visual, preserva la salut de l'ull i enforteix la seua llum en forma de col·liri. Tots els corindons (63v) enforteixen el cor, tensen la debilitat dels òrgans, són eficaços per a les palpitations, la por de l'ànima i impedeixen el flux de les matèries a l'estómac i a l'ull, igualment ho fa la perla”. L'autor del *Minhāğ* diu: “el millor és el roig de color i és eficaç contra les temptacions i la debilitat del cor i l'ull”. S'ha dit que impedeix la coagulació de la sang com a collar i qui en porta en un anell, en un país on la gent pateix la pesta, se'n salvarà. Qui el porta s'esdevé noble i especial als ulls de la gent, [tant és així que,] si entra a ca els poderosos, també [aplicaria]. No vaig trobar ningú del col·lectiu que haja substituït els corindons. En canvi, [algú] diu: “el robí és tirant en calor al safir i al topazi, així, és probable que el substitut del robí siga el seu pes i mig en safir o topazi. Si no en disposes, que siga la turquesa el substitut de tots, [però] exclusivament per a les malalties de l'ull. El corindó es pot substituir també pel balaix”.

Aquests són els remeis comprovats i demostrats que s'utilitzen en les malalties d'ull, [de forma] general i en detall.

Sàpigues, Déu et guie a tu i a mi, que les malalties es curen en tres fases: malalties que es produeixen i es curen i la seua curació és ràpida; malalties que es produeixen i s'allarga la seua duració i es curen poc a poc i malalties llargues que no hi ha manera de curar-les, sols podem recórrer a Déu, l'únic garant. Aquest és el final del [capítol] sobre les lletres del glossari en la seua totalitat.

حرف الياء

ياقوت

اليواقيت أحجار صلبة حارّة يابسة شديدة اليبس صافية شقّافة مختلفة الألوان: منه أحمر وأصفر وأزرق. وأصلها كلّها ماء عذب²⁷⁰ قد وقف في معادن بين الحجارة والصخور زماناً طويلاً فغلظ وصفي وثقل وأنضجت^ه [حرارة المعدن لطول وقوفه فاتّحدت أجزأؤه وصل^ب] ولا تغيّرت عن صفاها. وهو لا يذوب في النار لقلّة دهنيته ولا يتغير فيها لغلظ رطوبتها بل يزداد لونه حسناً. والأحمر منه لا تُعمل في المبارد لشدّة صلابته ويبسه إلى الماس والسنبادج. قال ابن الأشعث في أدوية المفردة: إنّ اليواقيت الحمر إلى الحرارة أميل من الأزرق والأبيض والأصفر فإنّهما أقلّ حرارة. وقال ابن ماسويه: إنّهُ ينفع من قذف الدم حملاً وشرباً ويقوّي الروح الباصر ويحفظ صحّة العين ويقوّي نورها كحلاً. واليواقيت كلّها (63 ظ) مقوِّية للقلب ويشدّ رخاوة الأعضاء وينفع من الخفقان وخوف النفس ويمنع سيلان الموادّ إلى المعدة والعين وكذلك يفعل اللؤلؤ. وذكر صاحب المنهاج: أجوده الأحمر الرّمانيّ. ينفع من الوسواس وضعف القلب والعين. وقيل: ²⁷¹ إنّهُ يمنع جمود الدم تعليقاً ومن تختم شيئاً منه وكان قد أُصيب الناس في ذلك الوقت بالطاعون في تلك البلد سلم منه. ولابسه ينبل ويتميّز في أعين الناس ولو دخل على أرباب المناصب كان كذلك. ²⁷² ولم أجد أحداً من الجماعة ²⁷³ أبدل شيئاً من اليواقيت بل إنّهُ قال: الأحمر أميل إلى الحرارة من الأزرق والأصفر. فيقرب أن يكون بدل الأحمر وزنه ونصف من الأزرق أو الأصفر. وإن لم يحضرك ذلك فليكن الفيروزج بدل من الجميع. وهو أن يكون ذلك البديل في أمراض العين خاصّةً. وقد يُبدل الياقوت بالبلخش أيضاً.

فهذه الأدوية التي تستعمل في علل العين جملة وتفصيلاً مبرهنة مبيّنة.

واعلم أرشدك الله وإيّاي أنّ الأمراض يكون مداواتها²⁷⁴ على ثلاثة وجوه: مرض يعرض فيداوى ويكون بروه سريع. ومرض يعرض ويطول مدّته ويـ[ب]ـراً قليلاً قليلاً. ومرض طويل وليس إلى بروه سبيل. وحسبنا الله ونعم الوكيل. وهذا آخر الكلام من حروف المعجم على التمام.

²⁷⁰ مخ. عذباً.

²⁷¹ في الكافي في الكحل: قال إخوان الصفاء.

²⁷² مخ. لذلك.

²⁷³ من مخ. M 834. الجامعة.

²⁷⁴ مخ. مداوتها.

[Beneficis d'alguns simples]

فصل [في منافع بعض المفردات]

(100v) Menció dels simples per a totes les cefalees i que calmen el dolor

[Remeis per a la cefalea]

Melilot

[S'aplica] com a cataplasma per a la cefalea freda i el seu brou per a la resta de tipus [de cefalea] com a unguent.

Anís

La inhalació del seu fum i el seu ús com a encens és eficaç contra la cefalea i el pit flegmàtic.

Fulles de murta

Si es couen amb vi *rayhānī* i s'apliquen com a cataplasma, calmaran la cefalea forta encara que siga excessivament calenta. Si [se'n fa] un unguent amb roses seques bullides, serà eficaç contra la cefalea produïda per un bac o paregut.

Savina muntanyenca

Si se'n bullen tres en una cullera de ferro amb oli de vinagre fins que s'ennegrisca, serà eficaç contra la cefalea freda com a unguent. Si s'instil·la en l'orella, serà eficaç contra la sordesa forta amb eficàcia curativa.

Arrel de lliri

Se'n fa una infusió en vinagre de vi durant una nit i un dia, se li afegeix oli de rosa, es bull fins que s'evapore el vinagre i se n'unta el lloc de la cefalea, tirant a calenta i de la cefalea composta.

ذكر مفردات إلى جميع الصداعات ومخدرات الوجع (100ظ)

[ذكر أدوية الصداع]

إكليل الملك

ضماداً للصداع البارد وماء طبيخه لسائر أقسامه نطولاً.

أنيسون

استنشاق دخانه والتبخرة به ينفع للصداع والصدر البلغمي.

ورق الآس

إذا طُبِّخ مع شراب ريحانيّ وضمّد سكّن الصداع الشديد وإن كانت حرارته مفرطة. وإن نُطِل مع الورد اليابس مغلياً نفع من الصداع العارض عن سقطة وأشابهها²⁷⁵.

أبهل

إذا أُغلي منه ثلاثة عدد في مغرفة حديد مع دهن الخلل حتى يسودّ نفع الصداع البارد دهنًا. وإن فُطّر منه في الأذن نفع الصمّ الشديد نفعاً شافياً.

ايرسا²⁷⁶

إذا نُقع في الخلل الخمر يوم وليلة وأضيف معه دهن ورد وأغلي حتى يذهب الخلل ودُهّن به مكان الصداع المائل إلى الحرارة والصداع المركّب.

²⁷⁵ من مخ. M 834. واشباها.

²⁷⁶ من مخ. M 834. ايرسيا.

Camamilla

És eficaç contra la cefalea freda com a cataplasma i ungüent, sobretot quan es bull amb vi de perfum intens.

Estorac

És un tipus de liquidambre que per a alguns és *ṣamğ al-zaytūn*.²⁷⁷ El seu fum (101r) és eficaç contra la cefalea freda, el cadarn i els fluxos.

Viola

Calma la cefalea sanguínia tant beguda com en forma de cataplasma i com a ungüent, sobretot amb alguns extrets freds.

Llavors de saragatona

Calma la cefalea calenta com a cataplasma amb roses.

Llavors de lli

El seu fum és eficaç contra el cadarn i la cefalea freda.

Castori

És molt eficaç contra la migranya freda i la cefalea freda com a ungüent amb oli de rosa o amb oli d'oliva.

²⁷⁷ Traducció literal: *goma d'olives*.

بابونج

نافع من الصداع البارد ضماداً ونطولاً وخاصّةً إن أُغلي مع الشراب العطر بلغ.

اصطرك

وهو نوع²⁷⁸ من الميعة وهو عند بعضهم صمغ الزيتون. دخانه (101و) ينفع من الصداع البارد والزكام والنوازل.

بنفسج

يسكّن الصداع الدمويّ شرباً وضماداً ودهناً وخاصّةً مع²⁷⁹ بعض العصارات الباردة.

بزر قطونا

تسكّن الصداع الحارّ ضماداً مع ماء²⁸⁰ الورد.

بزر كتّان

دخانه ينفع من الزكام والصداع البارد.

جندباستر

بالغ النفع في الشقيقة الباردة والصداع البارد دهناً مع دهن الورد أو زيت الزيتون[ن].

²⁷⁸ مخ. نوعاً.

²⁷⁹ من مخ. M 834. من.

²⁸⁰ من مخ. M 834. سقط من المخ.

Areca

És eficaç contra la cefalea produïda per un cop o un bac com a cataplasma amb rovell d'ou.

Olíban

És eficaç contra la cefalea freda com a cataplasma amb farina de lleties pastada amb vinagre de vi.

Sofre

És eficaç contra el cadarn i la cefalea freda com a encens.

Pel que fa els calmants que fan dormir, aquests remeis són molt eficaços per a curar les malalties, sobretot quan el dolor és intens. Cal mencionar-ne alguns.

Remeis que fan dormir

Segura

Si s'olora de manera persistent, farà dormir i produeix letargia.

Jonc marí

És el *samār* amb el qual es fabriquen les estores, n'hi ha de molts tipus. Dioscòrides diu: "si es beu el brou de la tercera meitat del seu fruit, farà dormir a qui el beu una bona son, no se n'hauria de prendre massa, ja que pot provocar letargia".

فوفل

ينفع من الصداع الكائن عن ضربة أو سقطة ضماداً مع صفار البيض.

كندر

ينفع من الصداع البارد ضماداً مع دقيق العدس مجبولاً مع خلّ خمر.

كبريت

ينفع الزكام والصداع البارد بخوراً.

فأما المخدرات الجالبة للنوم فإنّ هذه الأدوية كثيرة النفع في علاج الأمراض وخاصّةً إذا كان الألم شديداً. وجب ذكر شيء²⁸¹ منها.

ذكر الأدوية التي تنوم

أقحوان

إذا دائم شمّه نوم وجلب السبات.

الأسل

وهو السمار الذي يُصنع منه الحصر وهو أنواع كثيرة. قال ديسقوريدس: ثمرة النصف الثالث منه إذا شُرب من نقيعه نوم لشاربه نوماً صالحاً وينبغي ألا²⁸² يُكثر منه فإنّه ربّما أورث السبات.

²⁸¹ مخ. شيئاً.
²⁸² مخ. أن لا.

Lliri

Olorat, fa dormir.

Opi

Si se'n pren la quantitat d'un erb, es macera amb aigua de rosa i s'unta la cara, madurarà la malaltia i la calmarà. Si se serveix a qui li persisteix el desvetllament, el salvarà de la mort. Si se'n fa una metxa i es fica al cul farà dormir bé.

Arrels de nenúfar índic

L'autor del llibre *al-Takmil* diu que són fredes, exageradament fredes, calmen i fan venir molta son quan s'oloren. Són eficaces per a qui té els humors calents aplicant-ne mig *dirham*.

(101v) Arrels de mandràgora

Hi ha gent que les cou amb vi *rayḥānī* fins que se n'evapore un terç. Ho tamisa, ho depura, n'agafa una poca quantitat i ho utilitza per al desvetllament excessiu. Fa dormir bé. Si se'n fa una forma de metxa i es fica al cul, farà venir la son.

Flor de viola

Si s'aplica fresca com a cataplasma al cap, farà dormir bé, segons el llibre *al-Malakī*. Si s'aboca el seu brou sobre el cap, farà dormir. Si s'embeu un teixit suau en el seu brou i s'aplica com a cataplasma al cap, farà venir la son.

Cascall

Si se n'agafen cinc caps i es couen en tres *raṭls* de vi *rayḥānī* fins que s'evapore un terç i se'n beu un poc o se'n menja, farà dormir bé. Si es cou en aigua i s'aboca el seu brou sobre el cap, farà dormir bé.

الایرسا

یجلب النوم شماً.

الأفیون

إذا أخذ منه مقدار الكرسة دُعك بماء الورد وأُطخ به الوجه أنضج المرض وسكّنه. وإذا سُقي لمن ألح عليه السهر كان به النجاة من الموت. وإذا حُمّل منه فتيلة في المقعدة نؤم نوماً صالحاً.

أصول النیلوفر الهنديّ

ذكر صاحب كتاب التكمیل أنه بارد مفرط في البرد یخدر ویجلب النوم الكثير إذا شُم. وینفع أصحاب الأمزجة الحارة. یفعل ذلك منه نصف درهم.

101ط) أصول الیبروح

من الناس من یطبخه بشراب ریحانيّ إلى أن ینقص الثلث ویصفّیه ویروّقه ویأخذ منه قدرأ یسیراً یستعمله للسهر المفرط یُنؤم نوماً صالحاً. وإن عمل منه وحده شكل فتيلة واحتمل بها في المقعدة جلب النوم.

زهر البنفسج

إذا ضُمد به الرأس وهو طريّ²⁸³ نؤم نوماً صالحاً من كتاب الملیکی. وإذا صُبّ طبیخه على الرأس نؤم. وإذا أغمست في طبیخه خرقة لينة وضُمد بها الرأس جلب النوم.

الخشخاش

إذا أخذ منه خمس رؤوس وطبخه بثلاثة أرتال من شراب ریحانيّ إلى أن ینقص الثلث وسُقي منه بعضه أو أكله نؤم نوماً صالحاً. وإذا طُبخت في ماء وصُبّ طبیخها على الرأس نؤم نوماً جيداً.

²⁸³ مخ. طریاً.

Llavors de cascall blanc

Si es molen, se n'emulsionen deu *dirhams* en quatre *ūqiyas* d'aigua de rosa, s'endolceix amb sucre refinat o vi de nenúfar i es beu a l'hora de dormir, farà dormir bé. La cocció de les seues fulles i els seus caps, si s'aboca sobre el cap, farà el mateix. Es pot beure aquesta aigua en cas de desvetllament excessiu, ja que fa dormir sense [provocar cap] mal.

Rosa del cascall

Si s'aplica com a cataplasma al cap després de moldre-la des de fora, serà eficaç contra el desvetllament i farà dormir bé.

Vi

Fa dormir i se'n va ràpidament del cos.

Encisam

El d'hortalissa menjat, fa son siga cru o cuit. Es pot fer amb el seu cap un caramel per aquest propòsit [?]. La llet de l'encisam silvestre beguda fa venir la son.

(102r) Mirra

S'ensumen amb el seu extret els xiquets i els fa dormir. La seua olor fa venir la son i la letargia.

Brutícia de les orelles del burro

Si se serveix a algun humà en la beguda o altres, li provocarà letargia i son de manera que no recordarà res. Les conseqüències són reprehensibles.

Celiandre fresc

Fa venir la son ingerit després del menjar.

بزر الخشخاش الأبيض

إذا دُقَّ واستُحلب منه عشرة دراهم بماء ورد أربع أواق ويُحلّى بسكّر مكرّر أو بشراب نوفر وشُرب عند النوم نَوْمَ نوماً صالحاً. وطبيخ ورقه ورؤوسه إذا صُبَّ على الرأس فعل ذلك. وقد يُشرب من هذا الماء للسهر المفرط يُنَوِّم من غير ضرر.

ورد الخشخاش

إذا صُمِّد به الرأس بعد دَقِّه من خارج نفع من السهر ونوماً صالحاً.

الشراب

ينوم وهو سريع الذهاب من البدن.

الخشّ

ما كان منه بستانياً فإنّ أكله يجلب النوم نيوماً كان أو مطبوخاً. وقد يُعمل من رؤوسه حلوة مجرودة لذلك. ولبن الخشّ البرّيّ يجلب النوم شرباً.

المَرّ (و102)

يُسعط بعصارتة الصبيان يُنَوِّمهم. ورائحته تجلب النوم وتسبت.

وسخ أذان الحمار

إذا سُقي إنسان منه في شراب أو غيره أسبته وأنامه فلا يعقل أصلاً وهو ذميم العاقبة.

الكسفرة الرطبة

تجلب النوم أكلاً بعد الطعام.

Sofre

De les seues propietats: és intensament assecant i menjat fa venir la son.

Canella

És intensament assecant i beguda fa venir la son.

Flor de carabassa

Olorada fa dormir.

Marduix

Si se n'unta el seu brou al cap farà dormir una son equilibrada.

Banya de cabra blanca

Si se'n fa un embolcall en una tela de lli i es posa sota del cap de l'adormit, no es despertarà mentre hi estiga.

Ull de cranc

Qui li'l trau en absència de la lluna, dormirà.

Queixal de mort

Si es troba sota el cap d'un home adormit de manera que no ho sàpiga, no es despertarà mentre hi estiga.

الكبريت

من خواصّه أنّه شديد التجفيف وهو يجلب النوم أكلاًّ.

الدار صينيّ

شديد التجفيف ويجلب النوم شرباًّ.

زهر اليقطين

يُنوّم شماًّ.

المرزنجوش

طبيخه نطولاًّ به الرأس يُنوّم نوماًّ معتدلاًّ.

قرن المعزة البيضاء

إذا صيرت في خرقة كتّان وجُعلت تحت رأس النائم لا ينتبه ما دامت تحت رأسه.

عين السرطان

من قلعتها عليه في اختفاء القمر نام.

ضرس الميّت

إذا وُضع تحت رأس رجل نائم من حيث لا يعلم فإنّه لا ينتبه ما دام تحت رأسه.

[Terra de tomba]

Segons els *Hawāṣ* d'Avenzoar: "si es tira terra de la tomba d'un home o una dona sobre la cara d'un adormit, no es despertarà mentre tinga la terra damunt."

[Mussol]

Segons es diu, quan es degolla el mussol, es queda un ull obert i l'altre tancat. Cadascun s'encasta en un anell. Qui porte en la seua mà l'anell de [l'ull] obert, es desvetllarà. Qui porte l'anell de [l'ull] tancat, dormirà. La manera de diferenciar-los, si cal, és posar-los en aigua: l'anell que submergeix és per a dormir, i el que no i flota és per a desvetllar-se.

[تراب قبر]

ومن خواصّ ابن زهر إذا دُرّ تراب قبر رجل أو امرأة على وجه نائم لم ينتبه ما دام عليه ذلك التراب.

[البومة]

ومما قيل: إنّ البومة إذا دُبحت بقيت إحدى عينيها مفتوحة والأخرى مطيوقة. فيُعمل كلّ منهما تحت فصّ خاتم فمن لبس في يده خاتم المفتوحة سهر. ومن لبس خاتم المغمّضة نام. وطريق معرفة ذلك من وجه آخر وهو إذا احتيج إلى معرفة ذلك²⁸⁴ أن تجعلها في الماء فالتي ترسب للنوم والتي لا ترسب وتعموم للسهر.

²⁸⁴ مكّز.

[Quadre de la classificació dels simples]

[جدول تصنيف المفردات]

Castori	Safrà	Làdan	Orenga	Fenigrec	Lliri	Avena	Melilot	Morella vera	Corfa de magrana	Sàndal roig	Fava
Canella	Almesc	Ambre en brut	Poliol	Malví	Jacint	Llentia	Fulles de parra	Rosa	Areca	Llavors de saragatona	Alga
Pebre	Macís	Comí	Safrà	Lliri	Gesmiler	Corret-jola	Barba cabruna	Goji	Sàndal roig	Dul'	Sàndal blanc
Gingebre	Timó mascle	Ruda	Timó blanc	Espanja	Anet	Obrullís	Babul	Büş darbandí	Te xines	Carabassa	Morella vera
Resina de comicabra	Mitfulles	Marduix	Cor de fenoll	Hisop	Serpoll	Melilot	Rámik	Nenufar	Armoll	Cambroner a	Càmfora
Gálban	Altimira	Amom	Mel	Erb	Figa	Alfàbega	Balàustria	Memita	Espelta	Sempreviva	Nou de mètèl
Sagapín	Orenga persa	Llavors de lli	Oli	Fibra de blat	Rovell d'ou	Alfàbega	Viola	Celiandre fresc	Fulles de plàtan	Passacamins	Fulles de jusquiam
Fèrula	Xiprer	Estorac	Harmala	Liquen	Camamilla	Fava	Murta	Xicoira	Fava	plantatge	Opi
Final de la [de- cadència]	Meitat de la de- cadència	Principi de la de- cadència	Final de la terminal	Meitat de la terminal	Principi de la terminal	Final de l' augment	Meitat de l' augment	Principi de l' augment	Final del començament	Meitat del començament	Principi del començament
En la [fase] de la de- cadència			En la [fase] terminal			En la [fase] de l' augment			En la [fase] del començament		
Els remeis calmants dissolvents en la			Els remeis dissolvents poc repressius			Els remeis repressius amb poca			Els remeis freds repressius en el		

Alguns d'aquests s'han d'utilitzar en el capítol dedicat després de mirar-ho minuciosament i pensar-s' ho bé; i aquests són els exemples:

(102ط) بعض هذه يجب أن تستعمله في بابه بعد تنعيم النظر وإجادة الفكر وهذه المثال

الأدوية المرشحة المحللة في الانحطاط		الأدوية المحللة المرشحة في الانحطاط		الأدوية المرشحة المبدأة في الانحطاط		الأدوية المرشحة المبدأة في الانحطاط		
في الانحطاط		في الانتهاء		في التزايد		في الابتداء		
آخر [الانحطاط]	وسط الانحطاط	أول الانحطاط	آخر الانتهاء	وسط الانتهاء	أول الانتهاء	آخر الابتداء	وسط الابتداء	أول الابتداء
أشقر	سرو	اصطراك	حومل	أشنة	بابونج	باقلا	آس	هندبا
سكبينج	صعتر فارسي	بزر كتان	دهن الريت	نخالة الحنطة	صفار البيض	بادروج	بنفسج	كسفرة رطبة
بارز	شيع	حماما	عسل	كرسنة	تين	حمام	جانار	مامبا
علاك البطم	قيصوم	مرزحوش	رب رازيانج	زوقا	نعام	اكيل المالك	رامك	نيلوفر
زنجبيل	مرماخور	سداب	حاشا	اسفنج	مثبت	حسك	فرض	بوش دريندي
فالفل	بسباس	كتون	زعفران	سوسن	ياسمين	لبلاب	لحية النيس	حضض
دار صبيتي	مسك	عبر خام	فودنج	خطمي	خيرتي	عدس	ورق الكرم	ورد
جندبيدستر	زعفران	لادن	صعتر	حلبة	زنيق	هرطمان	حندقوق	عنب الثعلب

[Apèndix]

[ملحق]

Comentari dels col·liris

[a.188] (105r) Col·liri que elimina la blancor

Agafa llavors de codony. Es pelen, es torren a foc lent i es guarden per a que no es cremen. Se'ls afegixen fulles de cambronera cremades. Es mol [tot] i s'aplica com a col·liri, de matinada i de nit. Elimina la blancor.

[a.189] Col·liri que elimina la blancor

S'agafa cristall i es calcina sobre foc de llenya fort fins que s'esdevinga com la brasa. S'apaga en aigua de llima set vegades. Després, es remulla en aigua de llima [durant] set dies, es mol i s'aplica com a col·liri. Està comprovat.

[a.190] Col·liri per a la blancor

S'agafa bèrberis, càssia, celidònia, mirabolà pelat, [col·liri] d'Isfahan, essència de tutia i sucre candi, en parts iguals. Es polsina tot perfectament i s'aplica com a col·liri. Està comprovat.

[a.191] Col·liri purificant

S'agafa: col·liri d'Isfahan, un *miṭqāl*; perles, un *dirham*, i almesc, un *qīrāṭ*. Es remulla el col·liri, es polsinen les perles, s'assequen i es desfan en aigua de roses, on s'ha dissolt l'almesc o en aigua d'all.

[a.192] Recepta d'un col·liri per a totes les malalties de l'ull

S'agafen fulles de gerdera i s'espremen. Després, s'agafa l'extret²⁸⁵ i es tamisa. Es mol en un morter fins que tinga consistència i es fermenta un poc. Després, s'agafa el seu pes en goma aràbiga. Se'n fa una infusió en poca aigua fins que es dissol i s'esdevé com la mel. Es mescla amb l'extret de gerdera i es pasta amb ell [durant] uns dies. S'asseca a l'ombra i s'aplica com a col·liri.

²⁸⁵ Literalment: *l'aigua*.

في شرح الأكمال

[م.188] كحل يجلو البياضة (105و)

خذ بزر السفرجل فيُقشّر ويُحمّص على نار لينة ويُحتفظ به لئلا يحترق. ويُضاف إليه من ورق العوسج المحروق ويُدقّ ويُكتحل بكرةً والمساء. يجلو البياضة.

[م.189] كحل يجلو البياضة

يؤخذ البلور ويُكس في نار فحم قويّ حتّى يصير مثل الجمر ويطفأ بماء الليمون على سبع مرّات. ثمّ يُسحق ويُغمر بماء ليمون سبعة أيّام. ثمّ يُطحن و[يُ]كحلّ به. مجرّب.

[م.190] كحل البياضة

يؤخذ بربريس وسليخة وماميران وششم مقشّر وأصفهانيّ وروح توتيا وسكر نبات أجزاء سواء. يُطحن ناعم ويُكحلّ به. مجرّب.

[م.191] كحل جلاء

يؤخذ كحل أصفهانيّ مثقال. لؤلؤ درهم. مسك قيراط. يُصوّل الكحل ويُسحق اللؤلؤ ويُجفّف ويُفتق بماء ورد مذاب بمسك أو بماء الثوم.

[م.192] صفة كحل لجميع أمراض العين

يؤخذ ورق العليق ويعصره. ثمّ يؤخذ الماء ويصقّيه ويُسحق في صلابة حتّى يغلظ ويتخن قليلاً. ثمّ يؤخذ مثله صمغ عربيّ فيُنقع بماء يسير حتّى يذوب ويصير كالعسل. ثمّ يُخلط بماء العليق ويُعجن به أيّاماً ويُجفّف في الظلّ. ويُكحلّ به.

[a.193] Axief que és eficaç contra el cobriment de la vista i l'aclareix

S'agafa: mirra i safrà, de cadascun 2 *dirhams*; nard, 5 *dirhams*; sutja de vidre, 15 *dirhams*, i goma aràbiga, 4 *dirhams*. Es polsinen els remeis, es pasten amb aigua de pluja, s'asseca [la mescla] a l'ombra i s'utilitza.

[a.194] ^(105v) Recepta d'un alcofoll contra la picor, la humitat de l'ull, la corrosió del llagrimall i la sarna intensa en les parpelles

La seua mescla és: s'agafa calamina i es trenca en trossets petits, es pasta amb mel, es posa en una gerra d'argila, es tanca la seua boca amb argila i se'n fa un forat al mig del tap perquè isca el fum que puja arran de la cremor dels remeis. Després, es posa la gerra de peu al mig d'una brasa encesa. Quan es crema la calamina, mira el fum que puja; si el veus tirant a negre i que el remei està començant a cremar-se, [deixa'l] fins que veges que el fum és blanc; llavors, sàpigues que el remei està cremat per complet. A continuació, lleva la gerra del foc, treu la calamina i tira-li la quantitat de vi que la refrede. Posa-la en un morter, polsina-la, asseca-la i alça-la per a mesclar-la en l'alcofoll amb què es mescla, i aquesta és la seua recepta: agafes de la calamina 8 *miṭqāls*, coure cremat 8, i antimoni 8. Es mescla [tot] i s'aplica com a col·liri.

[a.195] Recepta d'un axief. És eficaç per a impedir el dolor fort, l'atracció de les matèries, la pústula i el prolapse de la pupil·la

S'agafen roses fresques i safrà, de cadascun quatre *miṭqāls*; opi, una sisena part d'un *miṭqāls*; nard, una sisena part d'un *miṭqāl*; i goma, 3 *miṭqāls*. Es pasten amb aigua de pluja i s'utilitza amb clara d'ou.

[a.196] Axief de sumac. És eficaç contra a la sarna a l'ull i la calor

S'agafa sumac, es bull i s'escorre. Després, se li tira blanquet, una part; tragacant i opi, de cadascun un sisè d'una part. Es pasten amb ell, s'asseca i s'utilitza.

[a.197] ^(106r) Recepta d'una gota per a la blancor

S'agafa pedra calcinal i se submergeix en aigua [durant] vint-i-quatre hores. Després, s'agafa de l'aigua la quantitat que hi haja i es posa per a cada *ūqiya* d'aigua tres *dirhams* de sal amoníaca en un recipient de coure.

[م.193] أشياف مناعه من الغشاوة ويجلي البصر

يؤخذ مَرّ وزعفران من كلّ واحد ٢ درهم. سنبل الطيب ٥ درهم. دخان الزجاج ١٥ درهم. صمغ عربيّ ٤ [در]هم. يُسحق الأدوية ويُعجن بماء المطر ويُجفّف في الظلّ. ويُستعمل.

[م.194] (105ظ) صفة كحلّ للحكة ور[ط]وبة العين وتاكل المآقين والجرب الشديد في الأوجان

أخلطه: يؤخذ اقليميا يُكسّر قطعاً صغاراً ويُعجن بعسل ويصير في كوز فخار ويُسدّ فمه بالطين ويُثقب في وسط الغطاء ثقباً ليكون الدخان المتصاعد من احتراق الدواء منفذ يخرج منه. ثمّ يصير الكوز منصّباً في وسط فحم مشتعل. فإذا الاقليميا في الاحتراق فانظر إلى الدخان المتصاعد فإن رأيت مائلاً بعد إلى السواد فبدأ الدواء يحترق حتّى إذا رأيت ذلك الدخان صار أبيض. فاعلم أن الدواء قد استحکم احتراقه فأنزله حينئذٍ الكوز عن النار وأخرج القلّيميا وصبّ عليه من الشراب قدر ما يبرد به. ثمّ صيّر في هاون وإسحقه وجفّفه واحتفظ به حتّى تخلطه في الكحلّ الذي يخلط به. وهذه نسخه: تأخذ من الاقليميا ٨ مثقال نحاس محرق ٨ إثمدا ٨. يُخلط ويُكحلّ به.

[م.195] صفة أشياف مناعه يمنع الوجع الشديد ومن تجلبّ الموادّ ومن البثر والمورسج

يؤخذ ورد طريّ وزعفران من كلّ واحد أربعة ٤ مثاقيل. أفيون سدس مثقال. سنبل الطيب سدس مثقال. صمغ ٣ مثقال. يُعجن بماء المطر ويُستعمل ببياض البيض.

[م.196] أشياف السماق مناعه لجرب العين والحرارة

يؤخذ من السماق يُطبخ جيّداً ويُصقّى. ثمّ يُذرّ عليه اسفيداج جزء وكثيرا وأفيون من كلّ واحد سدس جزء. ويُعجن به ويُجفّف ويُستعمل.

[م.197] (106و) صفة قطرة للبياض

يؤخذ حجر قلّس وأطفيه في الماء أربعة وعشرين ساعة. ثمّ تأخذ الماء قدر ما يكون وحطّ لكلّ [أ]وقية من الماء ثلاثة دراهم نشادر في وعاء نحاس.

[a.198] Recepta d'una gota per a l'ull amb dolència i per a l'oftàlmia

Mucílag de codony, 3 *dirhams*; ordi pelat, 3 *h*; sarcocol·la, *hm*, estams de safrà, 2 *h*; llavors de malví, 1 *h*; celidònia, 1, i fenigrec, 1. Es mol [tot] i es bull en una part d'aigua de rosa fins que quede un terç. Es recull en un teixit de seda i s'instil·la d'ell.

[a.199] Gota per al dolor de pit i la rubèola

S'agafa escorça de [...], sumac i sucre. Es remulla en aigua de rosa i es penja al sol [durant] deu dies i es recull.

[a.200] Gota per a la blancor

S'agafa sucre candi, mel amb la seua cera i aigua de rosa en parts iguals de pes. S'instil·la a l'ull.

[a.201] Col·liri per a la blancor

S'agafa sucre candi i mel amb la seua cera.

[a.202] Col·liri per a la blancor

S'agafa tragacant en boletes, sucre candi i excrement de salamandra. Es mol [tot] perfectament i s'aplica com a col·liri per a qualsevol dolor que siga. Està comprovat i és suau.

[a.203] Gota per a la rojor de l'ull

S'agafa mel i s'unta en un plat de coure no blanquejat. Posa'l en cendra calenta fins que [la mel] agafe les propietats del coure. Després, renta el plat amb orina de xic i goteja'n en l'ull.

[198.م] صفة قطرة [ة] العين الموجوعة وللرمد

لعاب سفرجل ٣ درهم. شعير مقشر ٣ هـ. عنزرت هم. زعفران شعرة ٢ هـ. بزر خاتمية ١ هـ. ماميران ١. حلبة ١. يُدقّ ويُغلى في جزء ماء ورد حتى يبقى الثلث ويُرفع في قزاز ويُقطر منه.

[199.م] قطرة للشوصة والحمرة

يُؤخذ قشر ور [...]جو وفي وسماق وسكر يُغمر بماء ورد ويُعلّق في الشمس عشرة أيام ويُرفع.

[200.م] قطرة للبياضة

يُؤخذ سكر نبات وعسل بشهده وماء ورد أجزاء متساوين الوزن وأقطر منه في العين.

[201.م] كحل إلى البياضة

يُؤخذ سكر فضّيّ وعسل بشهده.

[202.م] كحل إلى البياضة

يُؤخذ دوديّ حبّ وسكر نبات وخرء حردون يُطحن ناعم. و [يُ]كحلّ به لأيّ وجع كان. مجرّب لطيف.

[203.م] قطرة لحمورة العين

يُؤخذ عسل ويدهن به صحن نحاس غير مبيّض وطبه فوق رماد حارّ حتى يأخذ من خواصّ النحاس. ثمّ اغسل الصحن في بول ولد وأقطر منه في العين.

[a.204] Col·liri que és eficaç per a impedir la matèria i l'obscuritat de la vista

S'agafa aigua de fenoll i es bull fins que s'evapore un quart d'aigua. Es treu l'escuma i es deixa reposar. S'escorre i se li afegeix l'equivalent al seu quart en mel, sense [estar al] foc. Es mescla, s'alça i se n'utilitza.

[a.205] Col·liri per a la blancor

L'orina humana amb mel elimina la blancor.

[a.206] ^(106v) Axief unguent extern. És eficaç contra els tumors calents i la rubèola. Cobreix el tumor, dissol el pus que hi haja a l'ull i calma el dolor

S'agafa: rosa damascena, 12 *dirhams*; sàndal groc i roig, 1; goma aràbiga, tragacant, goji, sèver i memita, de cadascun 3 *hm*. Es pasta [tot] amb aigua de pluja. S'asseca a l'ombra i se'n fa un unguent extern.

[a.207] Col·liri fred de magrana. És purificant i impedeix la humitat i la lleganya

S'agafa aigua de magrana dolça i àcida en parts iguals, la quantitat de mig *raṭl* d'aigua. Se'ls afegeix sèver, pebre blanc, pebre llarg i sal amoníaca, de cadascun mig *dirham*, [tots] molts. S'alça i s'utilitza.

[a.208] Axief per al tumor a l'ull i la grossor de les parpelles

S'agafa sèver, mirra, goji i safrà en parts iguals. Es pasten amb aigua de murta, s'asseca i s'utilitza.

[a.209] Col·liri per a la blancor

S'agafa: blanquet, alum iemenita cremat, 2; sal tàrtara, 2; sal *bārūd*, 2; litargiri daurat, 4; litargiri platejat, 4. Es polsinen, se submergeixen en vinagre [durant] 12 dies i es remou cada dia, de manera continua. Després, es bull a foc lent [durant] 2 hores i es continua remouent fins que s'asseque, es polsina i s'aplica com a col·liri.

[م.204] كحل مناعه يمنع المادّة وظلمة البصر

يؤخذ ماء الشمر. ثم يُغلى حتّى يذهب ربع الماء ويُشيل رغوته ويُترك حتّى يهدئ ويُصفى ويُضاف فوقه قدر ربعه عسل بغير نار ويُخلط ويُرفع ويُستعمل منه.

[م.205] كحل للبياضة

بول الإنسان مع عسل يجلو البياضة.

[م.206] (106ظ) أشياف طلاء من خارج مناعه من أورام الحارّة والحمرة يغشّي الورم ويحلّل ما حصل في العين من الفضول ويسكّن الألم

يؤخذ زرورد ١٢ درهم صندل أصفر وأحمر ١ صمغ عربيّ وكثيرا وخولان وصبر وماميثا من كلّ واحد ٣ هم. ويُعجن بماء المطر ويُجفّف في الظلّ ويُعمل طلاء من خارج.

[م.207] كحل برود الرمان جلاء ويمنع الرطوبة والعمش

يؤخذ ماء الرمان الحلو والحامض أجزاء سواء قد [ر] نصف رطل ماء. ثمّ يُوضع فوقه صبر وفلفل أبيض ودار فلفل ونشادر من كلّ واحد نصف درهم مسحوقين. ويُرفع ويُستعمل.

[م.208] أشياف لورم العين وغلظ الأجفان

يؤخذ صبر ومزّ وخولان وزعفران أجزاء سواء يُعجن بماء الآس ويجفّف ويُستعمل.

[م.209] كحل البياضة

يؤخذ اسفيداج. شبّ يمانيّ محرق ٢. طرطير ٢. ملح بارود ٣. مرسنك ذهبيّ ٤. مرسنك فضيّ ٤. يُسحق ويُغمّر بالخلّ ١٢ يوم. وكلّ يوم يُحرّك متّصلاً وبعده يُغلى على نار ليّنة ٢ ساعة ويدوم تحريكه حتّى يجفّف. ثمّ يُسحق ويُكحلّ به.

[a.210] Col·liri per a la grossor de les parpelles

La seua barreja és: pebre blanc, pebre llarg, escuma de mar i [col·liri d'] Isfahan, en parts iguals. Es polsina i s'aplica com a col·liri amb el bastonet.

[a.211] Col·liri per a després de l'oftàlmia i el refredat

S'agafa: closca d'ou, 5; estruç xinès, 5; excrement de salamandra, 2, i sucre candi, dotze. Es polsina [tot] i s'aplica com a col·liri.

[a.212] ^(107r) Col·liri per a la blancor, comprovat

[S'agafa] borratja *kulūfī*, es calfa sobre foc de llenya i s'apaga amb aigua de llima, quatre vegades. [S'agafa] tutia xinesa, es calfa i s'apaga amb aigua de rosa set vegades. [S'agafa] pedra d'Isfahan, es calfa i s'apaga en oli set vegades. [Tots] en parts iguals de pes. Polsina-ho tot, mescla-ho i aplica-ho com a col·liri.

[a.213] Col·liri per a la blancor

S'agafa cristall, es calcina sobre foc de llenya i s'apaga²⁸⁶ amb aigua de llima set vegades. Després, polsina'l i també submergeix-lo amb aigua de llima [durant] catorze dies. Posa l'equivalent al seu terç en sucre candi.

[a.214] Gota que depura l'ull i cura el cobriment de la vista

[S'agafa] goji, safrà, sucre candi i aigua de rosa, i s'instil·la en l'ull.

[a.215] Pegat per al dolor de l'ull

[S'agafa] un rovell d'ou i [mirabolà] índic filat. Se'n fa un pegat.

²⁸⁶ Literalment, *apaga'l*.

[210.م] كحل لغلظ الأجفان

أخلطه: فلفل أبيض ودار فلفل وزيد البحر وأصفاها نيّ أجزاء سواء يُسحق ويكحل بالميل.

[211.م] كحل عقيب الرمذ والنزل

يؤخذ قشر بيض ٥. نعام صينيّ ٥. سقط الحردون ٢. سكر فضيّ ١٢. يُسحق ويكحل به.

[212.م] (107و) كحل البياضة. مجرب

رأس أخت كلوفيّ تُحمى على نار فحم وتُطفأ بماء الل[مي]مون أربع مرّات. وتوتيا صينيّ تُحمى وتُطفأ بماء ورد سبع مرّات. وحجر أصفاها نيّ يُحمى ويُطفأ في زيت سبع مرّات أجزاء سواء الوزن. ثمّ إسحق الجميع واخلط وكحل به.

[213.م] كحل البياضة

يؤخذ بلّور ويكّس على نار فحم وأطفيه بماء الليمون سبع مرّات. ثمّ إسحق وأغمره أيضاً بماء الليمون أربعة عشر يوم. ثمّ حطّ قد [ر] ثلثه سكر فضّة.

[214.م] قطرة ترؤق العين وتبرئ الغشاوة

خولان وزعفران وسكر نبات وماء ورد يُقَطّر في العين.

[215.م] لزقة إلى وجع العين

صفار بيضة وهنديّ شعيرة ويُعمل لزقة.

[a.216] Gota que depura l'ull i el refredat, comprovada

[S'agafa] clara d'ou, llavors de harmala, sarcocol·la i sucre candi. Es posa [tot] al foc i s'instil·la des d'un drap a dins de l'ull.

[a.217] Recepta d'un col·liri. Està comprovat per a aturar les llàgrimes, la secreció i la humitat si no hi ha oftàlmia

S'agafa mirabolà quebol, s'embolica en una massa, es torra al forn fins que la pasta esdevinga roja i es trau. Polsina el mirabolà quebol tot sol després de torrar la massa amb un *dāniq* de safrà. S'aplica com a col·liri. És molt meravellós. Està comprovat.

[a.218] Recepta d'un col·liri per al cobriment de la vista

Agafa fulles de rave, fulles de ruda i asseca-les a l'ombra. Polsina-les i aplica-ho com a col·liri. És eficaç i està comprovat.

[a.219] ^(107v) Recepta d'un col·liri, del llibre *al-Kanz*. És meravellós per a aturar les llàgrimes, la secreció i la humitat, si no hi ha oftàlmia. Està comprovat

S'agafa un mirabolà quebol, s'embolica en pasta, es posa en el forn fins que agafe consistència la pasta i esdevinga roja. Es deixa estar fins que es refrede i es trau la pasta. Es polsina el mirabolà amb un *dāniq* de safrà i s'aplica com a col·liri. És molt meravellós.

[a.220] Col·liri *ḥazā'inī* per a la blancor i l'embolcall de l'esperit visual

[S'agafa] mirabolà, corall, perla, closca d'ou d'estruç, excrement de salamandra. Polsina-ho tot i aplica-ho com a col·liri.

[a.221] Gota per a les parpelles sensibles i la sarna

S'agafa: tutia xinesa, 3 *dirhams*; sucre candi, 3 *dirhams*, i sucre *farāṅġī*, 3 *dirhams*. Es polsina perfectament. S'agafen sis clares d'ous durs, es maceren amb les parts mencionades i s'espremen amb una tela. Es banya una tela fina i es posa sobre l'ull.

[م.216] قطرة ترؤق العين والنزل. مجرّبة

زلال بيضة وبزر حرمل وعنزروت وسكر فضي. تُعمل على نار وتُقَطَّر في خرقة داخل العين.

[م.217] صفة كحل مجرّب لقطع الدموع والرمص والرطوبة إذا لم يكن رمد

يُؤخذ اهليلج كابلية ويُلفّ في عجين وتشوي بتنور حتى تحمرّ العجينة وأطلعها وإسحق²⁸⁷ الكابلية وحدها بعد الشّي مع دائق زعفران. ويُكحلّ بها فإنه عجيب جداً. مجرّب.

[م.218] صفة كحل الغشاوة

خذ ورق الفجل ورق سذاب ونشّفه في الظلّ وإسحقه وكحلّ به. نافع ومجرّب.

[م.219] (107ظ) وصفة كحل من كتاب الكنز عجيب في قطع الدموع والرمص والرطوبة إذا لم يكن رمد. مجرّب

يُؤخذ اهليلجة كابلية ويُلفّ بها عجين وتوضع في التنور حتى تستوي العجينة وتحمرّ. ثم تُترك حتى تبرد. ويزيل عنها العجين وتُسحق الهليلجة مع دائق زعفران. ويُكحلّ به فإنه عجيب جداً.

[م.220] كحل خزا[ئي] للبياضة ولصرة الروح الباصر

ششم[ك] مرجان لؤلؤ قشر بيض نعام روت حردون إسحق الجميع وكحلّ به.

[م.221] قطرة إلى الجفون المحيسين والجرب

يُؤخذ توتيا صينيّ ٣ درهم. سكر فضيّ ٣ درهم. سكر فرنجي ٣ درهم. يُسحق ناعم ويُؤخذ بياض ستّ بيضات مسلوقين ويُمرس مع الأجزاء المذكورين ويُعصر في خرقة ويُبلّ خرقة رقيقة ويُحطّ على العين.

²⁸⁷ مخ. ازحق.

[a.222] Col·liri per a les varices a la còrnia. És eficaç

S'agafa un ou de gallina i es buida per dins. S'agafa vinagre antic i s'hi remulla la closca fins que esdevinga una massa i s'asseca al sol. S'agafa el seu pes en ou d'estruç i es polsina. S'agafa el seu pes en sucre candi. Es mesclen i s'aplica com a col·liri.

[a.223] ^(108r) Col·liri per al cobriment de la vista

Agafa sandàraca, la poses en melsa de cabra i la torres al forn. Agafa-la i afegeix-li l'equivalent a un terç en sucre torrat amb ou, com hem esmentat dalt.

[a.224] Recepta d'un col·liri per a la blancor. L'extreu encara que estiga de fa quaranta anys

S'agafa: trossets de tutia, tres *dirhams*; sucre candi, dos *dirhams*; excrement de salamandra, un *driham*; cap de lleó cremat, un *dirham*, i escorpí cremat, un *dirham*. Es mol [tot] i s'aplica com a col·liri a l'hora de dormir.

[a.225] Col·liri verificat que elimina la blancor

S'agafa: queixal humà, 2 *dirhams*; corall, 2 *dirhams*; excrement de llangardaix, 2 *dirhams*, i de tres sucres, quatre *dirhams*. Es polsinen, es prepara i s'aplica com a col·liri.

[a.226] Alcofol per a la llàgrima

S'agafa balàustria, antimoni i tutia, en parts iguals. Es molen, es dissolen amb aigua i s'instil·la.

[a.227] Un altre col·liri

S'agafa: plom, es crema i es renta; safrà i goma, de cadascun dos *mitqāls*; escòria de coure, mig *mitqāl* i cendra del motlle per fer el coure, rentada amb aigua de pluja. Es polsina [tot] perfectament i s'utilitza.

[م.222] كحل للسبل. نافع

يؤخذ بيضة [د] جاجة ويُفصى جواها. ويُؤخذ خلّ بكر ويُنقع القشر حتّى يصير مثل العجين. ويُشّف في الشمس. ويُؤخذ قدّه بيض نعام ويُطحن.²⁸⁸ ويُؤخذ قدّهم سكر فضّيّ ويُخلط ويُكحلّ به.

[م.223] كحل للغشاوة (108و)

تأخذ سندروس وتوضعه في طحال معزة وتشويه بالفرن. وخذه ووضع معه بقدر ثلثه سكر مشوي ببيضة كما ذكرنا أعلاه.

[م.224] صفة كحل للبياضة يقلعها ولو كان لها أربعين سنة

يؤخذ توتيا شقف ثلاثة دراهم سكر نبات درهمان. روت حردون درهم. رأس سبع محروق درهم. عقرب محروق درهم. يُطحن²⁸⁹ ويُكحلّ عند النوم.

[م.225] كحل مجرّب يزيل البياضة

يؤخذ ضرس إنسان ٢ درهم. ومرجان ٢ درهم. وسقط حردون ٢ درهم. وثلاثة سكاكر أربع دراهم. يُسحق ويُهيأ ويُكتحلّ به.

[م.226] كحل الدمعة

يؤخذ زهر الرمان وإثمد وعفص أجزاء سواء. يُدقّ ويُذاب بالماء ويُقطّر.

[م.227] كحل آخر

يؤخذ رصاص ويُحرق ويُغسل. وزعفران وصمغ من كلّ واحد مثقالين. توبال النحاس نصف مثقال. رماد سبك بيوت النحاس مغسول بماء المطر. يُسحق ناعماً ويُستعمل.

²⁸⁸ مخ. ويصحن.

²⁸⁹ مخ. يزحن.

[a.228] Col·liri que elimina la blancor de l'ull

S'agafa tutia, corall i safir, de cadascun (108v) mig *dirham*; perles, una sisena part d'un *dirham*; càmfora i vidre blanc, de cadascun cinc granets.

[a.229] Recepta d'aigua que s'instil·la a l'ull. Està lloada pels savis *ifranġ*

S'agafa: aigua de rosa i aigua de fenoll, de cadascuna tres *ūqiyas*, i cabellots de farigola, un *dirham*. Es molen perfectament els cabellots de farigola, es mesclen amb les aigües mencionades i es deixa [tot] al sol o sobre cendra calenta. S'escorre i s'instil·la com [ja] saps.

[a.230] Recepta d'un col·liri per a la blancor

S'agafen llavors de saragatona amb sucre candi en parts iguals. Es polsinen perfectament. S'aplica com a col·liri, cinc *mīls* de matí i de la vesprada.

Les varices a la còrnia:

és el cobriment de la vista amb unes venes roges en el llagrimall de l'ull.

[a.231] Recepta d'una pols medicinal per a les varices a la còrnia

S'agafa: màstic, mitja *ūqiya*; blanquet i alum cremat, de cadascun dos *dirhams*; escuma de mar, quinze *ḥabbas* i sal *andarānī*, set granets. Es mol tot i s'aplica com a pols medicinal.

[a.232] Recepta d'una altra pols medicinal per a les varices a la còrnia

S'agafa: tutia, 3 *dirhams*; perles i corall, de cadascun dos *dirhams*; sucre candi, un *dirham* i mig; càmfora i gingebre, de cadascun tres *dirhams*. Es molen perfectament i s'aplica com a pols medicinal.

[228.م] كحل يجلي البياض من العين

يؤخذ توتيا ومرجان وياقوت أزرق من كلّ واحد (108ظ) نصف درهم لؤلؤ سدس درهم. كافور وزجاج أبيض من كلّ واحد خمس حبات.

[229.م] صفة ماء يُقَطَّر في العين وهو ممدوح من حكماء الإفرنج

يؤخذ من ماء الورد وماء الرازيانج من كلّ واحد ثلاثة أواق أفتيمون درهم. يُدقّ الأفتيمون ناعم ويُخلط بالمياه المذكورة ويُوضع في الشمس أو على رماد حارّ ويُصفى ويُقَطَّر كما تعلم.

[230.م] صفة كحل للبياضة

يؤخذ بزر قطونا مع سكر نبات أجزاء سواء. يُسحق ناعماً ويُكحلّ به خمسة أميال في الصباح وفي المساء.

القول في السبل

وهي الغشاوة وعروق حمراء في مآق العين.

[231.م] صفة ذرور للسبل

يؤخذ مصطكي نصف [أ]وقية. اسفيداج وشبّ محروق من كلّ واحد درهماً. زيد البحر خمسة عشر حبة ملح أندرايّ سبع حبات. يُدقّ الجميع ويُذرّ.

[232.م] صفة ذرور آخر للسبل

يؤخذ توتيا ٣ درهم لؤلؤ ومرجان من كلّ واحد درهماً. سكر نبات درهم ونصف. كافور وزنجبيل من كلّ واحد ثلاثة دراهم. يُدقّ ناعماً ويُذرّ.

[a.233] (109r) **Recepta d'una altra pols medicinal**

S'agafa oligist, dos *dirhams*; vidriol blanc i verdet, de cadascun tres *dirhams*; mirra i safrà, de cadascun un *dirham*; pebre llarg, mig *dirham*, i sucre candi, quatre *dirhams*. Es molen perfectament i s'hi pot [afegir] un poc d'aigua de rave. S'instil·la en l'ull repetidament. Està comprovada.

[a.234] **Recepta d'un remei per a la llàgrima en l'ull. Està comprovat**

[S'agafa] goma de babul i sang de dragó, de cadascuna mitja *ūqiya*; bol armeni i màstic, de cadascun tres *dirhams*. S'aplica com a cataplasma al front. Està comprovat per a la llàgrima.

[a.235] **Recepta d'una pols medicinal per a la sarna a l'ull i la rugositat de les parpelles**

S'agafa coure cremat, tutia i blanquet, de cadascun un *dirham*; sèver i mirra, de cadascuna mig *dirham*; sal amoníaca i flor de coure, de cadascuna una sisena part d'un *dirham*. Es molen perfectament. S'aplica com a pols medicinal a l'interior de la parpella i se n'unta amb mel.

[a.236] **Ungüent que fa créixer les pestanyes**

S'agafa oli de llavors de lli, una *ūqiya*; greix de cabra, mitja *ūqiya*; excrement de ratolí i pinyol de dàtil cremat, de cadascun un *dirham*. Es mescla tot i se n'unta al lloc on creix el pèl i on faça falta.

[a.237] **Un altre remei que fa créixer el pèl**

(109v) S'agafa pinyol de dàtil cremat, 5 *dirhams*; nard, un *dirham* i mig; cabellets de farigola cremat i pebre, de cadascun un *dirham*, i greix d'os, la quantitat suficient. S'aplica al lloc.

[م.233] (109و) صفة ذرور آخر

يؤخذ شادنج درهمان زاج أبيض وزنجار من كل واحد ثلاثة دراهم. مرّ وزعفران من كل واحد درهم. دار فلفل نصف درهم. سكر نبات أربع دراهم. يُدقّ ناعماً ويحلّ قليل من ماء الفجل ويُقطر في العين مراراً. مجرّب.

[م.234] صفة دواء للدمعة في العين. مجرّب

افاقيا ودم الأخوين من كل واحد نصف [أ]وقية. طين أرميني ومصطكي من كل واحد ثلاثة دراهم. ويضمّد به الجبهة. مجرّب للدمعة.

[م.235] صفة ذرور لجرب العين وخشونة الجفن

يؤخذ نحاس محرق توتيا واسفيداج من كل واحد درهم. صبر ومّر من كل واحد نصف درهم. نوشادر وزهر النحاس من كل واحد سدس درهم. يُدقّ الجميع ناعماً ويُذرّ على بطن الجفن ويُطلى مع العسل.

[م.236] طلاء ينبت شعر الأجنان

يؤخذ دهن بزر كتّان [أ]وقية. شحم الماعز نصف [أ]وقية. خرق الفأر ونواء تمر محرق من كل واحد درهم. يُخلط الجميع ويُطلى به المحل. يُنبت الشعر أين ما احتاج.

[م.237] دواء آخر للشعر ينبتة

(109ظ) يؤخذ نواء تمر محرق ٥ درهم. سنبل درهم ونصف. أفتيمون محرق وفلفل من كل واحد درهم. شحم الدبّ بقدر الكفاية. يُوضع على المحل.

[a.238] Ungüent que crema. És per a la calor de les parpelles de l'ull, la seua rojor, l'oftàlmia i la lleganya, ja que neteja l'ull

S'agafen deu *dirhams* de sumac. Se'n fa una infusió en vint *dirhams* d'aigua de rosa. S'escorre i després se li afegeixen deu *dirhams* d'oli d'ametla dolça; tutia, cinc *dirhams*, i malaquita, un quart de *dirham*. Es polsina perfectament, es posa tot en un got de coure groc i es posa a foc lent fins que s'evapore l'aigua. A continuació, se li afegeix cera blanca, un *dirham*. Es mescla bé fins que s'esdevé com una crema i s'unta a la parpella.

[a.239] Recepta d'un col·liri per a la blancor de l'ull. Està comprovat

S'agafa banya de cérvol cremada, un *dirham*; cendra de cranc i sarcocol·la, de cadascun mig *dirham*; ruibarbre, un terç de *dirham*, i sucre candi, dos *dirhams*. Es reblaneix. S'aplica com a pols medicinal en l'ull per a la blancor.

[a.240] Recepta d'aigua gota per a l'ull

S'agafa aigua de rosa i aigua de fenoll, de cadascun un terç d'*ūqiya*; cabelllets de farigola bla, un *dirham*. Es mescla amb les aigües (110r) mencionades, es posa en un lloc calent, com al sol o en cendra calenta, s'escorre i s'instil·la com [ja] saps. Això prové dels savis *ifranġ*. Les llavors d'alfàbega polsinades perfectament estan experimentades com a pols medicinal pel mateix.

[a.241] Recepta per fer essència de tutia

Es posa en un gresol, una *ūqiya*. Quan madura, se li tira un *dirham* i mig d'opi fins que esdevinga una mena de pols [molt fina]. Serveix per al col·liri i se li afegeix sucre. Un altra solució és posar-la en un recipient de vidre i se li afegeix aigua d'esquitxagossos i esdevé pintura daurada.

[م.238] لطوخ محرق وهو لحرارة الأجفان العين وحمارها والرمد والعمش فينقي العين.

يؤخذ عشرة دراهم سماق. يُنقع في ماء الورد عشرين درهم ويصقى. وبعده يُضاف إليه عشرة دراهم دهن اللوز الحلو وتوتيا خمس دراهم ودهنج ربع درهم. يُسحق ناعم ويوضع الكلّ في كاسة نحاس أصفر ويوضع على نار ليّنة حتّى يذهب الماء. ثمّ يُضاف إليه شمع أبيض درهم ويُحرك جيّداً حتّى يصير كالمرهم ويُطلي به الجفن.

[م.239] صفة كحل إلى بياض العين. مجرّب.

يؤخذ قرن الأيل المحرق درهم. رماد السرطان وأنزروت من كلّ واحد نصف درهم. راوند ثلث درهم. سكر نبات درهمان. ويُنعم ويُذرّ في العين إلى البياضة.

[م.240] صفة ماء قطرة للعين.

يؤخذ ماء الورد وماء الرازيانج من كلّ واحد ثلث أواق أفتيمون ناعماً درهم. ويُخلط بالمياه (110و) المذكورة ويوضع في مكان حارّ كالشمس أو على رماد حارّ ويصقى ويُقطر كما تعلم. وهذه من حكماء الإفرنج وبزر الريحان مسحوق²⁹⁰ ناعماً. مجرّب في ذلك ذروراً.

[م.241] صفة عمل روح التوتيا.

توضع في بودقة [أوقية]. وإذ ما نضجت تُرجم بدرهم ونصـ[ف] أفيون فإنّه يصير كالهباء ويصلح إلى الكحل. ويُضاف إليه سكر. حلّ آخر يُوضع في إناء زجاج ويوضع فوقه ماء قتي الحمار فإنّه يصير صباغ ذهبيّ.

²⁹⁰ مخ. مزحوق.

[a.242] Col·liri *bāsilīqūn*.²⁹¹ S'aplica quan s'està sa, ja que és molt preventiu

S'agafa: calamina, [un] *dirham*; escuma de mar, 10; coure pintat amb tutia i cremat, 5; sarcocol·la, 3; sal, 3; sal amoníaca, 3; pebre llarg, 2; claveller, 1; liquen, 1; pebre, 4; càmfora [mig *dirham*]. Es molen, es polsina i s'aplica com a col·liri.

[a.243] Aigua de codony

Si es mol, s'espren la seua aigua, se li afegeix sucre candi i s'aplica com a gota a l'ull afectat pel refredat, l'eliminarà si Déu ho permet.

[a.244] Unes altres

L'orina de xiquets, si es bull en un recipient de coure fins que agafe consistència i es mescla amb mel fresca, serà eficaç per a la blancor i la sarna, sobretot si està cuit amb porro.

[a.245] Recepta d'un col·liri. És eficaç si Déu vol

Sarcocol·la, 5 *dirhams*; excrement de salamandra [...];verdet iraquia [...]; alum blanc [...] 2; tutia índica, 4; tutia *ḥiğāzī*, 4; tutia blanca, 4; mirra *ḥiğāzī*, 2; sal amoníaca, 10; sucre net, 5; marcassita, 5; borratja, 5; i col·liri d'Isfahan, 5. Els mols, cada gènere a soles, i després els ajuntes mentre [continues] molent-los. Els regues amb aigua de rosa i els deixes al sol. Després els tornes a polsinar. S'aplica [la mescla] com a col·liri per a la blancor, la sarna, la llàgrima i altres malalties de l'ull. Déu és qui cura.

²⁹¹ Significa col·liri *rūšnā'ī*; i es diu: "és el nom d'un home". Segons Dāwūd al-Antākī en el seu llibre al-Taḍkira: "forma part dels col·liris reials, obra d'Hipòcrates, així com la crema *bāsilīqūn*, i és una paraula grega que significa *qui porta felicitat*". Cf. Zakkūr, M. Y. (2018). *Iṣṭilāḥāt al-ṭibb l-qadīm*. Dar Al Kotob Al Ilmiyah. P. 82.

[242.م] كحل باسليقون* يكحل به في حال الصحة فإنه غاية حفظ

يؤخذ اقليميا درهم. زيد البحر ١٠. صفر* محرق ٥. اسفيداج ٣. ملح ٣. نشادر ٢. دار فلفل ٢. قرنفل ١. أشنة ١. فلفل ٤. كافور [نصف درهم]²⁹². يُدقّ ويُسحق ويُكحل به.

[243.م] ماء السفرجل

إذا دُقَّ وعُصِّر ميته إن [١]ضاف إليه سكر نبات وعُمل قطرة إلى العين الأقطرة من النزلة فإنه يزيلها بإذن الله تعالى.

[244.م] غيره

بول الصبيان إذا أُغلي في وعاء نحاس حتى يتم قوامه. ويُخلط مع عسل منزوع نفع البياضة والجرب خصوصاً إذا كان مطبوخاً مع كراث.

[245.م] [245.م] صفة كحل نافعة إن شاء [١]الله تعالى (و117)

عنزروت ٥ درهم. زبل حردون [...] . زنجار عراقى [...] . شبّ أحمر [...] ٢. [تو]تية هندية ٤. توتية حجازية ٤. توتية بيضاء ٤. مرّ حجازي ٢. نشادر ١٠. سكر نقي ٥. مرقشيتة ٥. رأس أخت ٥. كحل أصفاهائي ٥. [ت]سحقهم كلّ جنس وحده. ثمّ تجمع بينهم بالسحق وتسقيهم بماء الورد وتشمّسهم في الشمس. ثمّ تسحقهم ثانياً. ويكتحل منه للبياضة وللجرب وللدمعة وغيرها من أمراض العين والله الشافي.

²⁹² من كتاب القانون.

*باسليقون: معناه الكحل الروشناي، وقيل: هو اسم رجل. وقال داود الأنطاكي في التذكرة: هو من الأكحال الملوكية صنعة أبقراط، وكذلك مرهم الباسليقون، وهي كلمة يونانية معناها جالب السعادة. محمد ياسر زكور، (2018). اصطلاحات الطب القديم، دار الكتب العلمية. ص. 82.
*صفر: حسب الرازي، هو النحاس المصبوغ بالتوتيا. أحمد ابن محمد الحشاء، (2009). مفيد العلوم ومبيد الهموم: وهو تفسير الألفاظ الطبية واللغوية الواقعة في الكتاب المنصوري للرازي، جامعة كاليفورنيا. ص. 92.